

БОРОТЬБА
Південно-Західної
РУСИ і УКРАЇНИ
проти експансії
Ватикану та унії
(X-початок XVIст.)

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ АРХІВ
УРСР у м. Львові

БОРОТЬБА
Південно-Західної
РУСИ і УКРАЇНИ
проти експансії
Ватикану та унії
(X—початок XVII ст.)

ЗБІРНИК ДОКУМЕНТІВ І МАТЕРІАЛІВ

Упорядники:

Є. А. ГРИНІВ, Б. В. ГРАБОВЕЦЬКИЙ, У. Я. ЄДЛІНСЬКА,
Б. С. КРИСА, Н. М. ЦАРЬОВА, В. М. ЯКОВЕНКО,
С. Г. ЯКОВЕНКО.

В сборнике собраны документы, которые освещают отношения между Юго-Западной Русью, Украиной и Ватиканом, прослеживается деятельность королевской администрации и ордена иезуитов в процессе подготовки и введения Брестской унии 1596 г.

Многочисленные документы свидетельствуют о сопротивлении Юго-Западной Руси и Украины экспансии католицизма как одной из форм социального и национального угнетения.

Для научных работников и студентов вузов, пропагандистов, краеведов, всех, кто интересуется отечественной историей.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Є. А. ГРИНІВ (відповідальний редактор), М. В. БРИК,
Н. Ф. ВРАДІЙ, Я. Д. ІСАЄВИЧ,
І. І. МИГОВИЧ, Д. А. ЯРЕМЧУК

Затверджено до друку вченою радою
Інституту суспільних наук АН УРСР

Редакція історичної літератури

Редактор *Т. К. Хорунжа*

Б83 **Борьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X — початок XVII ст.): Зб. док. і матеріалів / АН УРСР. Ін-т суспільних наук та ін.; Упоряд. Є. А. Гринів та ін.; Редкол.: Є. А. Гринів та ін.— К.: Наук. думка, 1988.— 288 с.**

ISBN 5-12-000113-0 (в опр.): 1 крб. 40 к., 1720 пр.

Борьба Юго-Западной Руси и Украины против экспансии Ватикана и унии (X — начало XVII в.).

У збірнику зібрано документи, що висвітлюють відносини між Південно-Західною Руссю, Україною та Ватиканом, простежується діяльність королівської адміністрації та ордену єзуїтів у процесі підготовки та запровадження Брестської унії 1596 р.

Численні документи засвідчують опір Південно-Західної Русі та України експансії католицизму як одній з форм соціального та національного гноблення.

Для науковців і студентів вузів, пропагандистів, краєзнавців, всіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

ПЕРЕДМОВА

Питання, пов'язані з історією політики папства на сході Європи, досі не втрачають політичної, ідеологічної та наукової актуальності, особливо в умовах активізації видавничої діяльності різних клерикально-націоналістичних та уніатських зарубіжних центрів.

Одним із напрямків цієї діяльності є підвищена увага до історії східних слов'ян. Під егідою Ватикану створено центри, які ведуть «дослідження» історії церкви на Україні. Провідна роль у цьому належить ордену василіан, заснованому в 1613 р. Уніати-василіани з першого дня існування Радянської України постійно висвітлюють історію релігії та церкви на Україні з позицій, далеких від об'єктивного розвитку подій.

Українські націоналісти, які сьогодні проживають в США і ФРН, використовують трибуни численних конгресів для пропаганди католицизму, який нібито відіграв особливу роль у запровадженні на Русі християнства, «принесеного туди західноєвропейськими місіонерами». Звідси робиться висновок про одвічне звернення Русі до католицької церкви та про необхідність максимального посилення зв'язків між ними сьогодні¹.

Особливо активна діяльність «українознавців» спостерігається в період загострення міжнародних відносин або святкувань ювілейних дат тощо. Так, у зв'язку з відзначенням 1000-річчя запровадження християнства на Русі клерикально-націоналістичні історіографи, особливо з так званого українського папського Східного інституту, з позицій релігійно-ідеалістичної методології подають історію Київської Русі як таку, що розвивалася під «благодетельним» впливом Ватикану². Активно пропагується національно-клерикальний стереотип — твердження про виключну роль Риму в поширенні освіти у Київській Русі й пізніше на Україні³.

Клерикальні дописувачі заявляють, нібито уніатська церква уособлювала національні риси українського народу і відстоювала його інтереси. У цьому їй, мовляв, постійно допомагав Ватикан. Чи так воно було насправді? Щоб відповісти на це питання, необхідно звернутися до документів і матеріалів, які стосуються найдавнішої доби історії нашого народу, і простежити, кому допомагав Ватикан, чиї інтереси відстоювало папство. Непідкупні свідки — документи —

¹ *Чубатий М.* Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй. — Нью-Йорк; Париж, 1964; *Його ж.* Історія християнства на Русі — Україні. — Рим; Нью-Йорк, 1965.

² *Кушнір М.* Перспективи українського християнського націоналізму. — Філадельфія, 1973.

³ З літопису християнської України. — Рим, 1976.

об'єктивною, діловою мовою стверджують, що для папства інтереси українського народу були чужі й служили лише приводом католицької експансії на Схід. Розмінною монетою для Ватикану був не тільки український народ, а й уніатська церква, якщо цього вимагали вищі інтереси панкатолицизму. Є підстави стверджувати й те, що свого часу апостольський нунцій у Варшаві А. Ратті (пізніше папа Пій XI) в інформації папі Бенедикту XV про становище у Східній Галичині писав, що ніякої України немає, що «українське питання» — це лише диверсійна боротьба проти Польщі і що, підтримуючи українців, Ватикан тільки компрометує себе⁴. Особливо наполегливо автори книги з претензійною назвою «Атеїзм та релігія в СРСР та Східній Європі» (1976) відстоюють думку про те, що український народ повинен завдячувати збереженню своєї самостійності католицизму.

Папська експансія на Русь у минулому спиралась на польських, угорських, німецьких феодалів, за допомогою та в інтересах яких церква намагалась досягти здійснення й своїх планів.

У період середньовіччя політична роль папства визначалась тим, що католицька церква стала, за визначенням Ф. Енгельса, «інтернаціональним центром феодалної системи». Для поширення сфери свого впливу католицька церква використовувала найрізноманітніші засоби. Папство освячувало розбійницькі війни західноєвропейських феодалів проти «схизматичних», тобто некатолицьких держав, було ініціатором переслідування усіх іновірців та «еретиків». І хоч у різні історичні періоди політична експансія католицизму набувала відповідно до різних обставин різних форм, прийомів і методів, однак незмінною основою католицьких доктрин залишалась ідея главенства папи в християнському світі, що почала формуватись ще в епоху раннього середньовіччя. Вона ж стала одним з головних ідеологічних аргументів в обґрунтуванні претензій папства на духовне керівництво східними слов'янами, що постійно звучить у папських посланнях на Русь.

У католицькій історіографії одне з центральних місць займає теза про нібито давніші й тісніші контакти Русі з Римом, ніж з Візантією. На цій підставі робляться спроби обґрунтувати претензії папства на східнослов'янські землі⁵.

Така концепція відстоюється, зокрема, в передмові чотиритомного збірника документів про відносини папства і України, підготовленого монахами-василіанами в Римі (збірник видано під претензійною назвою «Мартирологія української церкви»). Упорядники твердять, що «одним світлом сяє корона князя Данила Галицького, прислана папою з Риму, княгині Ольги, яка вела переговори з Священною Римською імперією, князя Володимира, який звертався до апостольського престолу, і князя Ізяслава, що прийняв свою владу як подарунок Григорія VII». Закінчується передмова закликком захистити християнство на Україні, повернути її під протекторат папства. Особливо автори намагаються довести, начебто християнство запроваджувалось на Русі в католицькому варіанті. І відповідно Русь нібито саме папству завдячує появі писемності, розвитку архітектури, прогресу в розвитку культури.

Без сумніву, запровадження християнства знаменувало важливий рубіж в історії східних слов'ян, у взаємовідносинах папства й Русі. Воно підштовхнуло

⁴ Карманский П. Ватикан — вдохновитель мракобесия и мировой реакции.— Киев, 1952.— С. 4.

⁵ Рамм Б. Я. Три этапа папской экспансии против Руси в X—XV вв. // Ежегод. Музея истории религии и атеизма.— М.; Л., 1958.— Вып. 11.— С. 211.

Рим до зацікавленості Руссю. Особливо активізується східна політика Ватикану з другої половини XI ст. Починаючи з понтифікату Григорія VI, папство постійно намагається перетворити Русь в так званий протекторат св. Петра. Про це свідчить послання Григорія VII князю Ізяславові (1075) — перший відомий документ про відносини курії з руськими князями. Як відомо, запроваджуючи християнство на Русі, правлячі кола дотримувались візантійської орієнтації. Рим же після невдалих спроб поширити свій протекторат на Київську Русь почав пропагувати ідею церковної унії.

Наприкінці XII ст. починається новий етап папської політики щодо східно-слов'янських земель. Не домігшись успіху у Києві, Ватикан робить спробу запровадити унію в Галичині.

Активізація папства на сході Європи була пов'язана також із загальною ситуацією, що склалася у відносинах зі Сходом. Наслідком четвертого хрестового походу було падіння й пограбування Константинополя і утворення на уламках стародавньої Візантії Латинської імперії (1204—1261). Дальше поширення впливу на сході Європи стало здаватись папству цілком здійснимим. Вже в 1204 р. папа Інокентій III відправив послів до галицько-волинського князя Романа Мстиславича з пропозицією прийняти «латинську віру».

У своїй політиці папство не обмежувалося лише закликами. Про це свідчить підтримка Ватиканом загарбницької політики угорського короля Андрія II (1205—1235). Розгром Олександром Невським шведських загарбників (1240) і рицарів Тевтонського ордену (1242) надовго перекреслив спроби експансії католицьких феодалів на Північно-Східну Русь. Велике значення мала також перемога галицько-волинського князя Данила Романовича (Данила Галицького) в 1237 р. над рицарями-меченосцями в битві під Дорогочином.

Навала орд Батия на Русь знову підштовхнула папу Інокентія IV запропонувати Данилу Галицькому «допомогу» в боротьбі з Ордою. Щиро розраховуючи на цю допомогу, прийняв Данило надіслану з Риму королівську корону. Однак незабаром з'ясувалось, що папа думає лише про поширення свого впливу на Сході. Переконавшись у цьому, Данило розірвав дипломатичні зв'язки з Римом, на що папа відповів загрозою хрестового походу на Русь.

Отже, у XIII ст. папське просування на Русь мало характер відкритого планомірного наступу, яке завершилось невдало.

Чергова хвиля активності Ватикану виникла після того, як знекровлене в боротьбі з ординцями Галицько-Волинське князівство було захоплене польським королем Казимиром. У березні 1351 р. папа Климент IV звернувся до духовенства Польщі з посланням, у якому вказував на необхідність всіляко проводити політику окатоличення, а також підтримувати короля в його намаганні загарбати руські землі. Папа писав також, що на захоплених королем землях «безвірних русинів» можна організувати сім католицьких єпископатів і митрополію. При цьому йшлося про зміцнення економічних позицій католицької церкви, а отже, і римської курії. У 1375 р. папа Григорій XI підтвердив право на організацію на завойованій польським королем території Галицького, Перемишльського, Володимирського та Холмського єпископств, а галицьку церкву проголосив митрополією. Важливими центрами католицької експансії стали монастирі домініканців, францисканців та інших католицьких чернечих орденів, що беззастережно виконували волю папства.

Наступний важливий етап папської експансії на Сході пов'язаний із так званою Флорентійською унією 1438/1439 рр. У зв'язку із небезпекою, що насу-

валась із Туреччини, візантійський імператор звернувся за допомогою до Риму. Умовою надання такої допомоги з боку папства була вимога об'єднання церков під егідою Ватикану. Як і раніше, прийняття католицизму розглядалось Римом як шлях до політичного підкорення православних держав. Рішення про унію було прийнято на соборі у Флоренції, де брав участь і російський митрополит Ісидор. Однак, коли Ісидор повернувся до Москви, великий князь Василій II відмовився прийняти його як митрополита і відкинув унію. Таким же було рішення і населення Білорусії та України, незважаючи на те, що уряд і феодали проводили політику гноблення корінного православного населення.

Новий етап у політиці папства на Русі починається приблизно в середині XVI ст. Утворення національних держав, перемога у ряді країн Реформації змінили співвідношення політичних сил на Європейському континенті. Папство поступово втрачало реальну силу для здійснення спроб встановити панування над світськими монархами. Це привело до переорієнтації в його політиці, змусило перейти від боротьби з конкуруючими державами до політики підтримки світської влади. З метою посилення свого авторитету папство намагалося вести активну зовнішню політику. Зокрема, було зроблено спробу організувати анти-турецьку лігу європейських держав. До неї папство прагнуло залучити й Росію, яка поступово перетворилася на могутню європейську державу.

Неодноразово папські представники (зокрема, досить відомий єзуїт А. Посевіно) пропонували російському уряду підтримку на міжнародній арені, але лише за умови підкорення Росії в церковному відношенні папському престолу. Однак подібні спроби зазнавали поразки, тому що в Росії чітко усвідомлювали антиросійське спрямування політичних планів католицької церкви. Зазнала поразки також польсько-литовська інтервенція на початку XVII ст., з якою Ватикан пов'язував свої плани поширення католицизму на сході Європи.

На Україні та в Білорусії політична експансія папства, що відбувалася за допомогою польських магнатів, як і раніше, проводилася у формі насильницького насадження католицизму серед «іновірців» — корінного населення східнослов'янських країн — та їх колонізації. Заохочувані папством, польські королі сприяли переходу земельних маєтків до католицьких феодалів, запрошували в міста католицьких колоністів, передавали міське самоуправління до рук католицьких патріциїв.

Дуже тяжко відбивався на становищі українських та білоруських трудящих подвійний гніт — «своїх», православних та католицьких феодалів. Соціальний гніт переплітався з національним, що виявлявся переважно в формі обмеження прав православних українців та білорусів. Це стало причиною масового релігійно-громадського опозиційного руху, спрямованого проти пануючої католицької церкви та державно-політичного ладу, руху, який переріс у відкриту боротьбу. Католицька церква проповідувала ненависть і презирство до некатоліків. Національна нерівність була особливо відчутна у містах Галичини та Закарпаття. У містах, де католицькі патріциї захопили органи управління (Львові, Самборі, Перемишлі, Холмі та ряді інших міст Галичини, всіх містах Закарпаття), українців не обирали на посади в органах міського управління та цехах, чинили різні перешкоди їх торговельній та ремісницькій діяльності. Пригнічене становище некатоліків було основною причиною переходу в католицьку віру більшості православних феодалів. У Галичині цей процес майже завершився протягом XVI ст., на Волині та Подніпров'ї — у перших десятиліттях наступного століття.

У 70—80-х рр. XVI ст. відбувається дальша активізація сил католицької

реакції в Речі Посполитій. Це збігається з інтенсифікацією «східної дипломатії» Ватікану. У 1577 р. папа Григорій XIII заснував у Римі так званий Афанасійський колегіум, виховані в якому греки, південні та східні слов'яни, повернувшись на батьківщину, повинні були стати войовничими пропагандистами католицизму. У Речі Посполитій основним пропагандистським центром стала Віленська езуїтська колегія, у 1578 р. реорганізована у вищий навчальний заклад. Першим її ректором був відомий апологет католицизму П. Скарга. З метою виховання кадрів католицьких пропагандистів папський посланець А. Поссевіно вербує православних для навчання в езуїтських колегіях в Оломоуці (Моравія) та Браунсберзі (Пруссія).

Наприкінці 80-х рр. змінюється тактика польсько-католицьких кіл з питання про форми насадження католицизму. Не бажаючи йти на будь-які поступки православної шляхті, вони беруть курс на проголошення унії виключно церковною верхівкою. Частина православної ієрархії, схиляючись до унії, сподівалася одержати для себе матеріальні вигоди, здобути політичну вагу в державі. Прискорення заходів на проведення унії настає після створення в 1589 р. патріархату в Росії. Правителів Речі Посполитої, як і Ватікан, непокоїла перспектива значного розширення політичного впливу Росії на українсько-білоруських землях. Навесні 1590 р. у Белзі зібралась інспірована ними перша таємна нарада чотирьох православних єпископів, а 24 липня вони таємно підписали декларацію про згоду прийняти укію. Для її затвердження королівська адміністрація призначила собор у м. Бресті. Але фактично 6—9 жовтня 1596 р. у Бресті діяло два собори. Перший православний собор, на який прибули представники «з усіх земель і повітів землі Волинської, з Поділля, Підгір'я, Русі, з Києва, Львова, Перемишля, Пінська, Литви», спираючись на підтримку всього народу, засудив унію⁶. Незважаючи на це, уніатський собор, який представляв декілька десятків осіб (єпископів, жменьку їхніх слуг та прибічників) офіційно проголосив її прийняття. Зі зрозумілих причин саме таке рішення зустріло підтримку і визнання католицьких кіл та державної влади. Почалося переслідування православних, які опинилися, по суті, поза законом, що привело до загострення ідеологічної та політичної боротьби.

Папство і польський уряд, насаджуючи унію, переслідували спільну мету — розірвати зв'язки українців та білорусів з Росією за допомогою обрядово-культурних відмінностей, духовно їх поневолити. Однак методи досягнення цієї мети мали певні відмінності. Польський уряд вважав унію засобом зміцнення влади феодалів, колонізації українського населення, перехідним етапом до якнайшвидшого введення католицизму за латинським обрядом. Цього ж прагнуло і папство, але для нього важливо було до певного часу зберегти унію, щоб використати її як засіб для підкорення Ватікану також і Росії. Українські феодали та клас буржуазії, що народжувався, бачили в унії ідеологічну основу для утвердження незалежності.

Незважаючи на проголошення в 1596 р. церковної унії, її вдалося нав'язати населенню західноукраїнських земель і Правобережжя України лише в кінці XVII — на початку XVIII ст. У Закарпатті церковна унія була проголошена в 1649 р., але фактичне її здійснення затяглося до першої половини XVIII ст.

Обіцянки державної влади Речі Посполитої після прийняття унії припинити національно-релігійну дискримінацію українського населення з боку польських

⁶ Історія Української РСР.— К., 1977.— Т. 1, ч. 2.— С. 233.

магнатів виявились невиконаними. Тому український народ почав вести рішучу боротьбу проти унії, чим зірвав плани папства перетворити Україну на плацдарм дальшого насадження католицизму на Сході. Однак було б методологічною помилкою вважати, що народні маси виступали виключно проти католицизму або унії як теологічної системи. Ні! Виступи народних мас проти духовного насильства, критика церковної ієрархії, заперечення ряду питань догматики, аскетизму, критика церковних таїнств були і виявом соціального протесту.

У радянській історіографії широко досліджувалися питання історії католицької експансії на Україні та боротьби проти неї. Так, боротьба братств проти католицької та уніатської церков в XVI—XVII ст. розкривається в роботах Я. Д. Ісаєвича. Боротьба ідей раннього Просвітництва із схоластикою, полеміка з католицизмом викладені в роботах В. М. Нічик, В. Д. Литвинова, М. В. Кашуби, І. С. Захари, І. В. Паславського. Розкриттю реакційної ролі Ватикану та уніатської церкви в історії українського народу присвячено роботи М. М. Болджара, С. А. Большакової, Е. Вінтера, С. Г. Даниленка, К. Є. Дмитрука, І. І. Миговича, О. С. Онищенко, П. А. Петлякова, Д. Л. Похилевича, Ю. Ю. Свідерського, Й. Скрутеня, Ю. Ю. Сливки, М. Ф. Котляра, В. К. Танчера, П. Л. Яроцького. Вийшло три видання збірника документів «Правда про унію».

Однак до цього часу в радянській історичній науці немає праці, яка б на архівних матеріалах, мовою фактів дала читачеві можливість простежити східну політику Ватикану і зробити об'єктивний висновок про його роль в історії українського народу.

Мета цього видання — хронологічно послідовно показати історію спроб папства поширити католицизм на Україні, запровадити унію, методи та засоби цього наступу, його денационалізаторський характер щодо корінного населення, намагання розірвати духовну єдність українського народу з братніми слов'янськими народами. Читач матиме можливість осмислити ідейно-політичний зміст антикатолицького руху на Україні як процесу секуляризації духовного життя народу, тісно пов'язаного із зростанням вільнодумства та елементів атеїзму.

Матеріали збірника дають підставу простежити негативні наслідки католицької експансії в різних сферах життя суспільства: економічній, політичній, ідеологічній, соціально-побутовій — як на території Київської Русі, України, так частково й у самій магнатській Польщі.

Виявлені документи розкривають роль православних феодалів в національно-релігійному русі, їхню двоїсту політику. Збройного виступу народу проти експансії католицизму феодали боялись, оскільки усвідомлювали можливість переростання церковної боротьби у рух проти національного та антифеодального гніту. Матеріали засвідчують перехід значної частини православної шляхти та магнатів до католицького табору, що ще раз підтверджує думку В. І. Леніна. «Історія вчить, що панівні класи завжди жертвували всім, чисто всім: релігією, свободою, батьківщиною, коли йшлося про придушення революційного руху пригноблених класів»¹.

Матеріали збірника дають можливість простежити діяльність найбільш воєвничого ордену — єзуїтського — і насамперед з питань католизації феодалів, а через них і великих мас залежних селян і міщан. Тут же підюрано значну кількість актів, епістолярних пам'яток, пов'язаних з князями Острозькими, що ілюструють методи і засоби окатоличення єзуїтами українських феодалів

¹ Ленін В. І. Змови реакції і погрози погромників // Повне збр. творів.— Т. 13.— С. 285.

Уперше в радянській археографії повністю опубліковано «Ектезис» — опис Брестського антиуніатського собору 1596 р. Поданий великий список учасників цього собору, що засвідчує масовий характер антиуніатського руху, дає підстави розглядати його не просто як релігійний конфлікт, а як соціально-політичний рух, антифеодальний виступ широких мас народу, у якому відповідно до епохи тісно поєдналися релігійний і політичний протести. Комплектуючи блок полемічної літератури, упорядники знайшли ряд досі не опублікованих антиуніатських творів 80-х рр. XVI ст. та 20-х рр. XVII ст., зміст яких далеко виходить за межі конфесійних диспутів і вливається в русло народного руху проти деспотії магнатів і колонізації.

Окремий блок матеріалів (починаючи з кінця XVI ст.) розкриває всезростаючу роль козацтва в організації та проведенні антикатолицької боротьби. До цієї групи належать документи, де розкривається провідна роль Києва (з початку XVII ст.) в антикатолицькому русі.

Попередні аналогічні видання (відповідні томи «Архива Юго-Западной России», «Сводная Галицко-русская летопись» А. Петрушевича, «Соціальна боротьба», «Правда про унію») зосереджували увагу в основному на фактах, які викривали насильницьке запровадження унії. Здебільшого це актові документи про карні злочини представників католицької або уніатської церков, їх прибічників. В даному збірнику увагу загострено на питанні зростання матеріальної бази та політичної могутності католицької церкви на Україні як фундаменту політики колонізації та окатоличення. Значно ширше і різноманітніше представлено різні сфери життя суспільства (економічна, політична, ідеологічна, соціально-побутова).

Значна частина документів і матеріалів публікується вперше, деякі побачили світ у виданнях XVII — початку XIX ст., сучасних зарубіжних публікаціях, практично мало доступних не тільки широким колам читачів, а й науковцям

Упорядники ставили собі за мету показати спроби поширити католицизм та унію на всій історичній території проживання українського народу, однак не завжди могли максимально повно представити всі регіони. Значна частина архівних документів не збереглася. Насамперед це стосується таких земель, як Київщина, Поділля, частково Волинь. У багатьох містах, а тим більше селах, такі документи просто не існували. Католицькі патриціати здебільшого забороняли вписувати до актових книг протести проти соціального та національно-релігійного гноблення, факти утисків. Селяни були позбавлені права скаржитись на своїх феодалів. На територіях, захоплених свого часу Великим князівством Литовським, до другої половини XVI ст. національно-релігійний гніт був слабшим, що давало можливість звертатися в суди, магістрати, до сейму зі скаргами на польську феодално-католицьку верхівку, яка не лише колонізувала й окатоличувала, а нерідко просто вела до обезлюднення окупованих територій. Деяке переважання західноукраїнських матеріалів пов'язане з тим, що саме цей регіон зазнавав найбільшого католицького натиску і архівних документів про це збереглося значно більше.

Усі документи, вміщені у збірнику, систематизовано у хронологічному порядку

У тих випадках, коли дата в документі відсутня, її встановлено упорядниками на основі змісту або інших ознак. Такі дати супроводжуються примітками.

Археографічне опрацювання матеріалів в СРСР проведено згідно з «Правилами издания исторических документов» (М., 1969).

Усі іншомовні тексти (латинські, італійські, польські) публікуються у перекладах на сучасну українську мову. Перекладено також документи, написані давньоруською мовою до XIV ст. включно. Староукраїнські тексти XV—XVII ст., згідно з прийнятою на Україні археографічною практикою, передаються в сучасній транскрипції, тобто шляхом передачі старої графіки сучасною із збереженням особливостей фонетичної, морфологічної та лексичної системи староукраїнської мови. У розумінні цих текстів сучасному читачеві допоможе словник рідковживаних і застарілих слів. Розділові знаки і написання великих й малих літер подано за сучасними правилами.

У науково-довідковому апараті збірника є текстуальні примітки, які суттєво доповнюють публікацію відомостями про історичних осіб, про яких згадується у документах, містять пояснення та оцінку окремих історичних фактів і явищ. Список джерел включає лише праці, що використано у тексті збірника.

До кожного документа додається легенда — вказівка на місце збереження (архівний або бібліотечний шифр) для документів, публікованих уперше, та місце попередньої публікації для перевиданих документів. Якщо документ публікувався декілька разів, у збірнику названо лише ту публікацію, з якої зроблено передрук. В окремих випадках додатково названо ще публікації, якими упорядники користувалися при перекладі або при складанні приміток.

До складу науково-довідкового апарату входять ще іменний та географічний покажчики і список скорочень.

При археографічному опрацюванні текстів окремі частини їх, що не стосуються теми публікації, випущено. Такі пропуски позначаються трьома крапками і супроводжуються відповідними примітками. Три крапки вказують також на пошкодження тексту. Тексти деяких документів, з уваги на їхню специфіку та для кращого розуміння, упорядники доповнюють окремими іменами, прізвищами або іншими уточнюючими вказівками, які супроводжуються позначкою *Ред.*

Примітки склали У. Я. Єдлінська, іменний і географічний покажчики — Р. І. Луців та Н. М. Царьова, словник рідковживаних та застарілих слів — Б. С. Криса, списки літератури та скорочень — Н. М. Царьова. Тексти перекладали: з латинської мови — Н. М. Царьова та С. Я. Шарипкін, з італійської — О. П. Цибенко та С. Я. Шарипкін, з польської — О. В. Гайова, М. М. Гресько, А. В. Кабайда, П. М. Гунда, Г. К. Ластовецька, Р. І. Луців, М. М. Шраберман. Транскрипцію староукраїнських текстів провела Б. С. Криса, редагування перекладів — Р. М. Біганський, Г. І. Сварник, В. М. Яковенко, археографічне опрацювання — У. Я. Єдлінська, Г. І. Сварник, технічне редагування — Л. П. Бондар, Б. В. Завадка, В. М. Яковенко, технічне оформлення — О. В. Гайова, Р. І. Луців, О. І. Сувович.

Упорядники висловлюють ширю подяку Ю. Ю. Сливці, Ф. І. Стеблію за наукові консультації, М. Б. Боянівській, М. І. Гайковському, М. М. Дуфенюку, М. В. Хомиши за допомогу при підборі документів.

№ 1

970—1015 pp.—ЗАПИСИ У «ХРОНІЦІ»

Т. МЕРЗЕБУРЗЬКОГО¹ ПРО СПРОБИ ІМПЕРАТОРІВ «СВЯЩЕНОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ» ОКАТОЛИЧИТИ РУСЬ ТА ПРО ПЕРШИХ НІМЕЦЬКИХ МІСІОНЕРІВ

I. Кн. II, 22 ...* Він [імператор Оттон I] випустив з уваги [призначаючи архієпископа] Адальберта Трірського², в минулому монаха, який раніше був призначений єпископом на Русь та якого язичники вигнали ...*

IV. Кн. VII, 72 (52). У своєму дослідженні я піду далі й розповім про несправедливі дії короля русів Володимира³. Він привіз з Греції дружину іменем Олену ...* і під її впливом прийняв святу християнську віру ...*

В нього було три сини; одному з них він взяв за жінку дочку нашого гнобителя князя Болеслава⁴, разом з якою поляки послали єпископа колобжезького Рейнберна⁵ ...* Зруйнувавши ідолівські капища, він спалив їх, скинувши у море, якому вони поклонялися, духів — чотири камені, змащені елеєм, — і, зробивши очищення святою водою, на безплідному дереві, серед такого дикого народу, він виростив на славу всемогутнього бога нові пагінці — паростки святої проповіді ...*

Thietm.—S. 32, 159—160. Переклад з латинської; Титмар Мерзеб.—С. 58—59, 61—62. Переклад на російську.

№ 2

979—1001 pp.—СВІДЧЕННЯ НИКОНІВСЬКОГО ЛІТОПISУ⁶ ПРО ПАПСЬКІ ПОСОЛЬСТВА НА РУСЬ ТА КАТЕГОРИЧНУ ВІДМОВУ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРА ПРИЙНЯТИ ХРИСТИАНСТВО З РИМУ

Року 6487 [979]⁷ ... того ж року прийшли до Ярополка⁸ послы з Риму від папи.

Року 6494 [986] ... Тоді прийшли іноземці з Риму від папи, кажучи, [що] говорив їм великий папа: «Ми всі створені одним богом і рід усіх нас ведеться від одного Адама, і земля твоя така ж, як і наша земля, але віра твоя темна і мерзотна, а наша віра світла: ми всі служимо і поклоняємося господу богу вседержителю Ісусові

* Пропущено уривок, що не стосується теми збірника.

Христові, який створив небо і землю і все живе — видиме і невидиме». Спитав їх Володимир: «Які заповіді вашої віри?» Вони відповіли: «Молитва, милостиня, піст під силу і все те, щоб хто не чинив, хай чинить на славу господню. Так нас навчили ще святі апостоли Петро і Павло та інші». Відповів їм Володимир: «Ідіть, звідки прийшли, вже наші батьки цього не прийняли»⁹.

Року 6496 [988] прийшли послы з Риму і мощі святих принесли Володимирові.

Року 6499 [991] ... Того ж року до Володимира послы з Рима прийшли від папи з любов'ю і честю.

Року 6509 [1001] ... Того ж року послав Володимир купців своїх як послів: одних до Риму, інших до Єрусалима, Єгипту, Вавілона, щоб вони ознайомилися з цими землями і тамтешніми звичаями.

ПСРЛ.— Т. 9.— С. 39, 42, 57, 64, 68. Переклад з давньоруської.

№ 3

1075 р., КВІТНЯ 17, РИМ.— ПОСЛАННЯ ПАПИ ГРИГОРІЯ VII
ВЕЛИКОМУ КНЯЗЮ КИЇВСЬКОМУ ІЗЯСЛАВУ
(ДМИТРІУ) ЯРОСЛАВИЧУ З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ПІДТРИМКУ
ЙОГО СИНА ЯРОПОЛКА, ЯКОМУ НІБИ ПЕРЕДАЄ ПРАВО
НА УПРАВЛІННЯ РУССЮ ЗА ВИЗНАННЯ ВЕРХОВНОЇ ВЛАДИ
РИМСЬКОГО ПАПИ

Єпископ Григорій, раб рабів божих, Дмитрію¹⁰, королю руському і королеві, жінці його, надсилає вітання й апостольське благословення.

Ваш син¹¹ під час відвідин апостольського престолу прибув до нас, і оскільки він хотів одержати королівство як дар св. Петра з наших рук, то звернувся до нас з покірними благаннями, рішуче заявляючи, що це його прохання підкріплене вашою згодою, і що він впевнений у своїх прагненнях, коли буде ошасливлений милістю й захистом апостольської влади. Ми прислухалися до його прохань і прагнень, як таких, що здавалися нам справедливими, і крім того, маючи вашу згоду, так і з причини відданості прохача, і передали йому управління вашим королівством як частиною володінь св. Петра.

Зрозуміло, ми з благими намірами висловлюємо побажання, щоб св. Петро охороняв вас, ваше королівство і все ваше майно своїм посередництвом у бога і щоб він всіляко сприяв володінню цим королівством у пошані і славі аж до кінця вашого життя; коли ж ваш життєвий обов'язок скінчиться, щоб він вимолив для вас перед царем небесним вічну славу.

Хай же знає ваша найясніша величність, і ми проявляємо величезну готовність до цього, що про які б справедливі справи відповідно до своїх потреб ви не попросили у нашого престолу, без сумніву, негайно задовольнимо ваші прохання.

Крім того, щоб як це, так і багато іншого, чого немає у нашому посланні, глибоко відбилося у наших серцях, ми відправили наших посланців, один з яких відомий вам і вірний друг. Те, що є в посланні, вони старанно викладуть вам, а все інше доповнять словами. Будьте до них лагідними і привітними заради пошани св. Петра, послами якого вони є. Терпляче вислухайте те, що вони вам від нас передадуть; не маючи сумніву, довіртеся їм і не дозволяйте розладнати нічийми злими намірами ті справи, які вони захочуть здійснити і залагодити владою апостольського престолу, а, навпаки, допоможіть їм щирим сприянням і доброзичливістю.

Хай всемогутній бог просвітить ваші душі і зробить так, щоб ви, обминаючи тимчасові блага, перейшли до вічної слави.

Дано в Римі, на другий рік нашого понтифікату, 17 квітня.

HRM.— Vol. 1.— № 1. Переклад з латинської; Рапов.— С. 84—87. Переклад на російську.

№ 4

1075 р., КВІТНЯ 20, РИМ.— ПОСЛАННЯ ПАПИ ГРИГОРІЯ VII
ДО ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ БОЛЕСЛАВА II СМІЛИВОГО
З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ПРИБУТТЯ ПАПСЬКИХ ПОСЛІВ
У ПОЛЬЩУ З МЕТОЮ ПОШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄПІСКОПІВ
ТА З ПРОХАННЯМ ПОВЕРНУТИ КНЯЗЮ ІЗЯСЛАВУ
ПРИСВОЄНУ КОРОЛЕМ ЧАСТИНУ КАЗНИ КНЯЗЯ

Єпископ Григорій, раб рабів божих, Болеславу, князю польському, надсилає привіт і апостольське благословення.

Оскільки відомо, що почесні, які надаються намісникам і служителям бога, йдуть переважно через благоговіння перед ним, то, без сумніву, радісно і з великою любов'ю підтримуються зусилля і обов'язки тих служителів, хто хоче шанувати прелатів і їх владу за велінням свого серця.

Щодо цього, то ми знаємо, що ваша світлість щиро шанує св. Петра, главу апостолів і з благоговінням, з полум'яною душею прагне до нього, оскільки, прославляючи його своїми безкорисливими жертвами, ви побажали стати його боржником, і, подібно як ми покладаємося на бога, так і ви виявилися гідними його. Тому ми називаємося його рабами і прагнемо ними бути, ми зв'язані любов'ю во Христі і призначені для служіння, на яке бог вибрав і поставив нас, навіть гідних цього, своєю таємною владою, наділивши апостольськими повноваженнями. Щодо нас самих, то нам відомо, що для вас буде необхідним і почесним, і з тим більшою турботою ми прагнемо винагородити вас, [чим більш ревними, на нашу думку, є ваша вірність і любов], чим більше ви виявляєте готовність слухняно і покійно служити.

Але оскільки стан християнської релігії і передбачливість управління після бога переважно залежить від тих, кого вважають пастирями і наставниками божої отари, то вам необхідно насамперед звернути увагу на те, що єпископи вашої землі, не маючи визначе-

ного місця митрополичого престолу і не підкоряючись жодному керівництву, вільні і незалежні блукають кожен тут і там, згідно з своїм призначенням, незважаючи на правила і постанови святих отців. Для такої кількості людей і таких великих епархій так мало єпископів, що вони зовсім не можуть виконувати свої єпископські обов'язки і належно правити підлеглим їм народом.

Отже, через ці та інші причини, про які ми не згадали в цьому листі, ми не відправили до вас послів, оскільки ясно видно, що ваша діяльність сприяє повазі до церкви, пошані тіла Христового та об'єднанню віруючих.

Щодо порядку, який у нас необхідно завести, то нехай посли або самі визначать єпископські обов'язки згідно з настановами святих отців, або донесуть нам про те, що необхідно зробити. Вислухайте їх так само, як і нас, пам'ятаючи слова євангелія, звернені до учнів, яких посилають служити: «Хто слухає вас, слухає мене, а хто відкидає вас, відкидає мене». І для того, щоб ця обтяжлива поїздка до вас була корисною, крім пошани до обов'язків апостольського посольства, які вони виконують, допоможіть їм порадами і дружньою доброзичливістю. Натомість ми заспокоюємо вас і підбадьорюємо в господі, і молимося про те, щоб ви удостоїлися вічного життя, завжди уявляючи собі ваш останній день, прихід якого вам невідомий, і жах перед судом, що очікується, прагнучи здійснення дорученої вам влади несміливим і покірним служінням богу, здобуваючи багатства благородною працею і зберігаючи устої віри міцними й непорушними. Ви ж повинні знати, що небесний суддя не залишить без уваги те, що він вам передав, і ви будете змушені відповідати перед ним тим суворіше, чим ширші ваші права і ваша судова влада. Адже всемогутній бог, велич якого простягається над усіма володарями та королівствами, скеровує ваші серця і дії на всілякі добрі справи у розсудливості й наслідуванні чесноти, але життєвим шляхом, повним спокус і сьйва, що швидко зникне. Удостойтеся досягнути істинну і вічну славу через заслуги та посередництво святих апостолів Петра і Павла і нехай за допомогою господа нашого Ісуса Христа після перемоги над високомірністю наших недругів будуть вам радощі миру і спокою, щоб, добиваючись благ у цьому житті, ви зрозуміли, як палко треба прагнути до майбутніх.

Якщо це вас тішить, без сумніву, вам перш за все необхідно пам'ятати про обов'язок любові, який [ми змушені сказати] ви порушили, віднявши багатства у руського короля. Тому, співчуваючи вам, ми дуже просимо і благаємо вас, заради любові до бога і св. Петра, повернути руському королю все те, що відняли у нього. Ви чи ваші люди, маючи на увазі, що тим, хто несправедливо віднімає добро інших, ні в якому разі не можна сподіватися попасти в царство Христа і бога, якщо вони при нагоді не виправлять свою помилку. Тому ми палко прагнемо, щоб з любов'ю ви повернули те, про що ми говоримо, заради спасіння вашої душі.

Дано в Римі у другий рік нашого понтифікату, 20 квітня.

1147 р.¹², КРАКІВ.— ПОСЛАННЯ КРАКІВСЬКОГО ЄПІСКОПА
МАТВІЯ ВОЙОВНИЧОМУ КАТОЛИКОВІ, АБАТОВІ Б. КЛЕРВОСЬКОМУ
З ЗАКЛИКОМ НАСАДЖУВАТИ НА РУСІ ТА В ІНШИХ
СЛОВ'ЯНСЬКИХ КРАЇНАХ КАТОЛИЦЬКУ ВІРУ

Бернарду з милості божої абату Клервоському¹³, мужу вельмишановному, гідному всіх похвал і заслужено відзначеному даром святості — Матвій, з тої ж милості, єпископ краківський¹⁴ і достойник [Польщі] ... * Петро¹⁵, яких бог закликає показати плоди [діяльності].

Складаємо подяку господу нашому, безмежну подяку [тому], хто вас, о прикрасо абатів, сотворив для нашого віку, чия турбота про всі церкви, наче запорука вибраності, ніде й ніколи не ослабне, кого болі інших змушують також вболівати, завдяки чиїм заслугам, бог всілякими благами обдаровує не вартий цього світ, чиею молитвою розчулений, суддя скасовує вирок і відкладає гнів, щоб не карати відразу грішників, а милувати.

Ваш улюблений син магістр Архардус¹⁶ радився з нами від вашого імені, чи може хтось ...* викоренити нечестиві обряди і служби русинів. Зміг би хтось, пане, зміг би, але лише така людина, яка наділена силою благодаті. Ми ж уповаємо на господу Ісуса, що якби це був абат Клервоський, він міг би звершити це благе діло.

А цей народ руський, числом своїм незліченим зіркам [на небі] подібний, ні правил віри православної, ні настанов справжньої релігії не дотримується. І, нехтуючи тим, що поза католицькою церквою не може бути місця для істинного дароприношення, як і при дароприношенні — тіла господнього, він, як відомо, ганебно відмовляється від [повторних католицьких] шлюбів та від перехресчування, як також від інших церковних таїнств. Отак, пройняті не тільки різними хибними поглядами, але і еретичною порочністю вже з першого дня свого хрещення, вони визнають Христа самим лише іменем, а насправді, в душі, заперечують. І не бажає названий народ бути схожим ані з латинською, ані з грецькою церквою, а, відрізняючись від обох, не дотримується таїнств ні тієї, ні іншої.

Але все це, о пане, відсікли краще за меч двосічний, ваші проповіді, якби ви відвідали цей [народ] і якби надихнув вас дух святий. І не тільки в Рутенії, яка є немов іншим світом, але також і в Польщі та Чехії, спільна назва яких — Склавонія, що охоплює численні області, ви зробите стільки справ, приемних богам, щоб потім почути від нього самого: «Добре, слуго добрий і вірний!» І ми сподіваємось, що всі або майже усі, напевно, будуть вас уважно слухати.

Тож удостойте, благочестивий отче, удостойте просвітити і нашу темноту, як просвіщаєте інших, удостойте слов'ян недоладних спря-

* У публікації пропуск.

мувати на шлях [добрих] звичаїв і розумного життя, удостойте ушасливити обледенілу землю своєю присутністю, щоб після приходу нашого абата лютий холод Аквілона * пом'якшився ніжним подихом Австрала * і Мульцибера *, щоб дике варварство вашими проповідями облагородилось, щоб люди нелюдяні вашим красномовством пом'якшились і ярму господньому підкорилися.

Возносяться безмежною славою до небес і до зірок фракієць Орфей і фіванець Амфійон ¹⁷ і прославляються і після смерті живуть у піснях, тому що обидва вони підкорили піснями ліри ліси й каміння, цих лісових і скам'янілих людей, і змусили їх підкоритися законам. А ми ще більше сподіваємось, що святий абат дикі й жорстокі народи Христові підкорить. Він же і вісник евангелія, і світоч у храмі божому, і тлумач волі божої, і краший поет за Орфея, й осяяний найвищими знаннями, і наділений небесним розумом, і даром майже всіх чеснот, і [божою] благодаттю.

І тільки той нам свідком, хто бачить тайни серця, з яким палким бажанням душі я і комес Польщі, муж відданий славі божій, церкві та релігії найвідданіший, очікуватимемо Вашого, святий отче, прибуття. Не лише ми самі бажаємо абата Клервоського, але разом із нами багаті й бідні, знатні й прості, юнаки й дівчата, старі й молоді однаково жадають. За абатом люди всякого стану й віку, всякої статі й становища, за абатом усі поляки та всі їхні благочестиві обіти зітхають.

МРН.— Т. 2.— С. 15—16. Переклад з латинської; Бернард Клерво. Переклад на російську.

№ 6

1169 р.— СВІДЧЕННЯ НИКОНІВСЬКОГО ЛІТОПІСУ ПРО ПАПСЬКЕ ПОСОЛЬСТВО НА РУСЬ

Року 6677 [1169]. Того ж року прийшли послы від римського папи ¹⁸.

ПСРЛ.— Т. 9.— С. 237. Переклад з давньоруської.

№ 7

1204 р.— ПИСЬМОВА ЗГАДКА ПРО ВІДМОВУ ГАЛИЦЬКО- ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗЯ РОМАНА МСТИСЛАВИЧА ВІД ПРОПОЗИЦІЇ РИМСЬКОГО ПАПИ ІНОКЕНТІЯ ІІІ ПРИЙНЯТИ КАТОЛИЦИЗМ

...Також і папа, дізнавшись, що Роман ¹⁹ переміг угорців і ляхів і цілу Русь узяв під свою владу, слав до нього своїх послів, щоб намовити його перейти на католицьку віру, обіцяючи, що подарує йому міста і зробить королем Русі. Роман же відмовлявся від листа, а вони, не соромлячись, намовляли його улесливими словами. Роман же, коли один з послів почав говорити йому, який то папа

* Аквілон, Австрал, Мульцибер — північний, південний і західний вітри.

могутній і що може його Петровим мечем зробити багатим, сильним і славним, вийнявши меч свій, сказав: «Чи такий-то Петрів меч у папи? Якщо в нього є такий, то він може міста роздавати, а я, поки маю [свій] при боці, не хочу [нічого] придбавати [інакше], як тільки кров'ю, так, як батьки й діди наші розмножили землю Руську...

Історія України в документах ... — Т. 1.— С. 150. Переклад з давньоруської.

№ 8

1207 р., ЖОВТНЯ 7, ВІТЕРБО.— ПОСЛАННЯ ПАПИ ІНОКЕНТІЯ ІІІ ДО ДУХОВЕНСТВА РУСІ ТА ДО РУСЬКОГО НАРОДУ З ЗАКЛИКОМ ДО ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ ПІД ВЛАДОЮ ПАПИ

Архієпископам, єпископам і всім особам духовного і світського сану, що проживають на Русі ²⁰.

Інокентій, єпископ і т. д. ... *

Ви, немовби пасинки, так довго були віддалені від лона матері, а ми, призначені богом на пастирську службу, щоб повчати свій народ [хоча ми й не гідні цього], не можемо позбутися своїх батьківських почуттів до вас. Тому-то ми постійно намагаємося переконливими закликами та повчаннями привернути вас до вашого наставника, як Ефраїм привертається до Юди, а Самарія — до Єрусалима.

О, якби ви, відкинувши від своїх душ всяку облуду, захотіли зрозуміти, знати і настільки далекосяжно передбачити, щоб повернутися на праведну дорогу з манівців! Ви, що блукаєте поза стадом вірних, якби ви рішуче віддалися під зверхність того, кого спаситель наш поставив главою вселенської церкви і вчителем, сказавши: «Ти будеш називатися Кіфа, а ти — Петро **», і на цьому камені я побудую мою церкву, а тобі дам ключі від царства небесного. Все, що ти зв'яжеш на землі, буде розв'язано на небі». Коли ж йому господь, повторивши третє слово, доручив доглядати своїх овець, то тим самим він ясно дав зрозуміти, що той, хто визнаватиме нащадків Петра своїми пастирями, буде чужий у гроні обранців бога. Господь не зробив різниці між вівцями, а просто сказав: «Паси мої вівці, щоб усім було ясно, що вони всі призначені для мене...» ***.

Отже, необхідно, щоб ті, хто відступив від такої єдності, немовби потрапивши у потоп, знову вийшли з цього потопу за допомогою ангела. Для того щоб зберігалася єдність церкви непорушною, господь встановив їй одного главу і одного вчителя — св. Петра, як ми вже про це говорили, щоб, як на Ноевому ковчезі, всі тварини, що на нього потрапили, збереглися, а ті, що залишилися поза ним, загинули. І бог усіх тих прийняв у своє лоно, і щоб не змаліла віра їх, спеціально закликав його і доручив, щоб він сам, будиши

* Так у публікації.

** πέτρα (грецьк.) — камінь.

*** Пропущено уривки біблійного тексту.

колись наверненим, зміцнював братів своїх у вірі. Якщо незчисленими свідченнями священного письма, які ви не можете не знати, підтверджується єдність церкви, то не диво, що ми намагаємося загнати у кошару заблудлих овець, бо якщо є один пастир, то повинна бути і одна кошара (хоча ми й не достойні нащадки того, кому господь доручив пасти свої вівці). Не диво, що ми докладаємо всіх зусиль до того, щоб тіло святої церкви не втратило своєї форми, якщо трапилося відокремитися якийсь її частині. Ми не можемо тепер промовчати і про інших, коли імперія і церква греків майже повністю перейшли до шанування апостольської столиці і покірливо приймають її настанови і підкоряються її наказам²¹. Невже ж це не безглуздя, щоб частина не погоджувалась з цілим і одиниця вирізнялась з загального? Крім того, хто знає, чи саме вони, візантійці, не були віддані за відступництво і непослух на пограбування і насильство? Щоб нещастя навчило їх розуму і щоб визнали вони у нещасті того, кого не хотіли визнавати, будучи щасливими.

Отже, дорогі брати і сини, якщо ми гідно хочемо виконати покладений на нас пастирський обов'язок (наскільки це дозволяє нам наша людська слабкість), то ми повинні допомогти вам уникнути як тимчасових втрат, так і небезпеки вічних страждань. Тому посилаємо до вас нашого найкращого сина, кардинала-пресвітера св. Віталія²², людину благородного походження, освічену, відому чесністю своїх звичаїв, визначну і передбачливу, надзвичайно дорогу й милу нам і нашим братам з причини своїх видатних заслуг. Посилаємо його з настановою, щоб він дочку повернув до матері, а частину тіла — до голови. Даємо йому всі повноваження, щоб він у ваших краях виривав і ламав, будував і насаджував все те, що у ваших краях треба виривати і ламати, будувати і насаджувати.

Тому сподіваємося, як ми про це раніше писали²³, що його прихід допоможе встановити у вас те, завдяки чому він по справедливості здобуде собі заслуги перед господом, перед нами, а також перед вами.

Дано у Вітербо в перший день жовтневих нон у десятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— № 43.— P. 69—71. Переклад з латинської; ЗНТШ.— Т. 123/124.— № 2.— С. 76—77. Переклад на українську.

№ 9

1214 р.— ЗАПИС У ВОСКРЕСЕНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ ПРО ЗАХОПЛЕННЯ ГАЛИЧА УГОРСЬКИМ КОРОЛЕМ ТА НАСИЛЬНИЦЬКУ ЗАМІНУ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ КАТОЛИЦЬКИМИ

Року 6722 [1214]. Угорський король²⁴ посадив сина свого в Галичі, а єпископа і священників вигнав з церкви та привів своїх латинських на службу.

ПСРЛ.— Т. 7.— С. 119. Переклад з давньоруської.

1215 р., ВЛІТКУ²⁶.— ЛИСТ УГОРСЬКОГО КОРОЛЯ АНДРІЯ ІІ
ПАПІ ІНОКЕНТІЮ З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ПОВСТАННЯ
НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ І З ПРОХАННЯМ ЗАОХОТИТИ
ПОЛЬСЬКОГО КНЯЗЯ ЛЕШКА ДО СПІЛЬНОГО ПОХОДУ
ПРОТИ НЕПОКІРНИХ ГАЛИЧАН

Преподобному во Христі отцю Інокентію, з ласки божої первосвященнику пресвятої римської церкви, від Андрія, з тієї ж ласки короля Угорщини, Далматії, Хорватії, Руми*, Сербії, Галичини і Володимирії²⁶, поклін і належна у всьому пошана.

Засвідчуємо вашій святості почуття вдячності за те, що наше прохання про коронування нашого сина на короля Галичини було задовільнено апостольським рішенням в бажаний [для нас] спосіб.

Проте, останнім часом народ Галичини, відмовившись від присяги на вірність, не тільки відступив від свого короля, але також, зібравши військо з навколишніх русинів, обложив галицький замок, в якому перебував наш син з нечисленним загоном. У зв'язку з цим нам довелося негайно спішно вирушити в ті краї, і тому ми не тільки мусили на певний час відкласти складання належної шани [і подяки] вашій папській святості за батьківську ласку, але навіть не могли чекати на повернення свого війська.

Оскільки не можна було, головним чином через воєнні труднощі, провести вашого посланця в той заколот, ми його відіслали до вас, взявши на себе зобов'язання, якщо на це буде божа ласка, прислати на собор руських єпископів²⁷. А зараз ми просимо, щоб ваша папська святість зволила послати свого гінця з листом до нашого родича Лешка — короля Польщі, в якому схвалювалося б між нами і ним родичання через одруження нашого сина з його дочкою і з закликом до нього, щоб він разом з нами виступив проти його ворогів на захист Галичини, насамперед для боротьби з тими галичанами, щоб тримати їх у вірності своєму королю та в покорі і присязі римській церкві.

Окрім цього, просимо вашу святість, щоб вона зволила передати нашому синові золоту корону, відповідну королівському титулові, і через присутнього нашого довіреного переслати в найближчому часі, щоб [наш син] міг втішатися як помазанням на короля, одержаним від апостольського престолу, так і короною, одержаною завдяки вашій щедрості, і завдяки цьому міг здобути собі більшу почесність своїх підлеглих, а у сусідів свого королівства — тривале визнання.

Нехай ваша святість виявить повне довір'я в інших справах пред'явникові цього [листа], так, як і нам [самим].

ЗНТШ.— Т. 123/124.— С. 79—80; Унія. Док.— С. 19—20. Переклад з латинської.

* В латинському тексті Romae — Руми — сучасна Західна Румунія, тобто Південно-Західна Трансільванія.

№ 11

1222 р.²⁸ — УРИВОК З «ЖИТТЯ ЯЦЕКА ОДРОВОНЖА»²⁹
ПРО ЙОГО МІСІОНЕРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ У КИЄВІ

Року божого 1222. Прийшов св. Яцек з своїм братством, а саме: з братом Годіном, братом Флоріаном і братом Бенедиктом у Київ, де прославився посівом слова божого та численними чудесами й дивами. У цьому місті він прийняв конвент братів-проповідників во славу пресвятої діви, де пробув чотири роки та залучив до ордену велику кількість священнослужителів і кліриків. На початку п'ятого року він вирушив назад до Кракова, залишивши в Києві брата Годіна.

МРН.— Т. 4.— С. 842. Переклад з латинської; Доминиканцы.— С. 141. Переклад на російську.

№ 12

1231 р., ЛИПНЯ 18, РІЄТЕ.— ЛИСТ ПАПИ ГРИГОРІЯ ІХ
ДО КНЯЗЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО З ВИМОГОЮ ПРИЙНЯТИ
КАТОЛИЦИЗМ

Найясніший королю Русі³⁰.

Григорій, єпископ і т. д.

Оскільки ми, призначені за наші малі заслуги намісником Христа, охоплюємо винятковою милістю [всіх] відданих йому, тому то ми бажано, щоб ти, прагнучи здобути вказуючу шлях ласку спасителя, якому ти, визнавши його, поклоняєшся і якого, як віримо, дійсно хочеш держатися, бездоганно й ревно стояв на сторожі його закону, що навертає душі.

Як знаємо, господь сказав у євангелії, що одна є кошара і один пастух і що духовним сторожем і наставником своїх овець Христос поставив св. Петра тоді, коли як особливий привілей передав йому ключі від царства небесного, надавши йому особливе право зв'язувати і розв'язувати і сказавши йому: паси мої вівці! І той [залишається] поза цією кошарою і є чужим господньому стадові, хто відмовився визнати владу Христового намісника, тобто св. Петра, і покійно йому підкорятися, [також] і той, хто піднесений на вершину влади та покликаний іншими турботами, і за кого Христос просив Петра, щоб не забракло йому віри. Тому справедливо можуть вважатись заблудлими ті, хто вперто намагається ухилитись від покійності йому.

Як дізнались ми з повідомлення шановного брата нашого єпископа пруського³¹, ти — християнський князь, але дотримуєшся грецьких і руських звичаїв і обрядів і вимагаєш цього від тих, що живуть у твоєму королівстві, але тепер, натхнений божою милістю, бажано перейти до поклоніння й покійності апостольському престолові і нам. Ми ж, з найглибшою любов'ю турбуючись про спасіння твоєї душі та твою найбільшу вигоду і славу, вмовляємо і закликаємо твою світлість в ім'я господа, щоб ти не відкидав правильного

вчення, але, пройнявшись благочестям, побожно прийняв обряд і звичаї християн-латинян і дотримувався їх, віддавши себе і своє королівство, заради любові до Христа, під солодку владу римської церкви, матері всіх вірних, яка тебе, як великого у божій церкві князя, шануватиме і любитиме, як духовного сина.

Отже, ти ще повніше відчуєш ласку і руку апостольського престолу, коли зійдеш з хибного шляху і ступиш на вказаний тобі шлях правди, а ми тобі й твоєму королівству ласкавим сприянням даруватимемо ще більше наше заступництво.

Дано в Рієте 18 липня у п'ятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 5.— P. 19—20. Переклад з латинської.

№ 13

1232 р., ЛЮТОГО 3, РІЄТЕ.— ЛИСТ ПАПИ ГРИГОРІЯ ІХ
ПАПСЬКОМУ ЛЕГАТОВІ У РУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ З ВИМОГОЮ
ЗАБОРОНИТИ КАТОЛИКАМ УКЛАДАТИ УГОДИ
З ПОГАНАМИ І РУСИНАМИ

Григорій, єпископ, раб рабів божих, єпископові семигальському, легатові апостольського престолу.

Силою цього листа наказуємо тобі, брате, щоб під час і в межах твого легатства ти суворо забороняв усім християнам, які там проживають, заключати мир або перемир'я, або мати якісь майнові справи з поганами або з русинами. Якщо виникне потреба, то непокірних у межах твого легатства змушуй до цього церковними карами, незважаючи на їхні скарги³².

Дано в Рієте 3 лютого у п'ятий рік нашого понтифікату.

ЗНТШ.— Т. 123/124.— С. 82; Унія. Док.— С. 20. Переклад з латинської.

№ 14

1232 р., ТРАВНЯ 12, ІТЕРАМНО.— ПОСЛАННЯ ПАПИ
ГРИГОРІЯ ІХ ПРОВІНЦІАЛОВІ ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ
І ЧЕНЦЯМ-ДОМІНІКАНЦЯМ ЯКУБУ І ДОМАСЛАВУ
В СПРАВІ ЗАСНУВАННЯ ЄПІСКОПАТУ НА РУСІ

Григорій, єпископ, раб рабів божих, улюбленим синам ... * пріору провінціалу, Якубу і Домаславу, братам ордену проповідників, які перебувають у Польщі, посилає поздоровлення і апостольське благословення. З донесення улюбленого сина ... гнезненського електа нам стало відомо про те, що на Русі, де дотримуються ... * є багато латинських церков, які зовсім не мають пастирів і що якісь двоєж[енці] *, вбивці та різні інші злочинці, що прибули з різних сторін до цих церков ... * не дають виконувати ... * обов'язків священнослужителям з великою шкодою для вірних і через такі огидні

* У публікації пропуск.

обставини життя католикам стає немилим, і не погоджуються [навернутися] до названого обряду і до покірності апостольському престолові. Тому вищезгаданий архієпископ смиренно просив, щоб ми доручили у названій області створити єпископат, щоб через нього там, викорінюючи хиби, поширювався католицький обряд. Тому доручаємо вам апостольською грамотою, покладаючись на вашу розсудливість, уважно вяснити, чи справді зухвалість їхніх кліриків дійшла до такого ганебного стану, та [сповістити] про загальний стан і обставини в цій області, і про те, що дізнаєтесь і що вясните відносно призначення єпископа, докладно викласти нам у листі. Якщо ви всі не зможете цим займатися, то вистачить, якщо двоє з вас цим займуться.

Дано в Ітерамні 12 травня у шостий рік нашого понтифікату.
AGZ.— Т. 7.— № 1.— S. 1. Переклад з латинської.

№ 15

1233 р., ЛЮТОГО 24, АНАНІ.— БРЕВЕ ПАПИ ГРИГОРІЯ ІХ ПРОВІНЦІАЛОВІ ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ У ПОЛЬЩІ З ВИМОГОЮ ЗАБОРОНИТИ ОДРУЖЕННЯ РУСИНІВ-«СХИЗМАТИКІВ» З КАТОЛИЦЬКИМИ ЖІНКАМИ

Григорій, єпископ, раб рабів божих... пріорові провінціалові ордену проповідників у Польщі... архідияконові... краківському схоластикові поздоровлення.

Будь-які помилки, що завдають шкоди вірі, не тільки не подобаються нам, але й викликають душевну турботу. Як ми дізналися, підступні русини не тільки самі себе прирікають на темряву вічного прокляття, але прагнуть зробити учасниками своєї загибелі тих християн [католиків], які проживають у сусідстві з ними, одружуючись з католицькими жінками і спонукаючи їх, на образі християнської віри, вдруге охрещуватися згідно із своїм обрядом і дотримуватись їхніх гідних осуду помилок. Але ми не хочемо і не повинні допускати до того, щоб вірні підступно з'єднувались шлюбами з невірними, бо немає світла у злуці з темрявою і не повинні члени тіла Христа-спасителя з'єднуватися з тілом проклятого сатани і не слід змішувати смолу з бальзамом. Тому наказуємо цим [листом], щоб ви, для того, щоб в тих землях не відбувалися такі гидкі шлюби, суворо, нашою владою їх забороняли і надалі ні в якому разі не дозволяли, а тих, хто протестуватиме і виступатиме проти цього, приборкували церковними карами, відхиливши апеляції.

Дано в Анані 24 лютого у шостий рік нашого понтифікату.

ЗНТШ.— Т. 123/124.— С. 83; Унія. Док.— С. 21. Переклад з латинської.

№ 16

1233 р.— УРИВОК З «ХРОНІКИ» Я. ДЛУГОША³³
ПРО ВИГНАННЯ ДОМІНІКАНЦІВ З КИЄВА

Володимир, київський князь, побоюючись, що його грецький обряд буде порушений і знищений братами-проповідниками, а саме Мартином з Сандомира, пріором київським та іншими його братами, мужами побожними та зразковими, вигнав згаданих братів з київської церкви св. Марії, призначеної для згаданого ордену, при якій вони мали монастир і під страхом кари заборонив їм повертатися.

Długosz.— Т. 2.— С. 229. Переклад з польської; Доминиканцы.— С. 144—145. Переклад на російську.

№ 17

1234 р., ТРАВНЯ 12, РИМ. ЛАТЕРАН³⁴.—
ПОСЛАННЯ ПАПИ ГРИГОРІЯ ІХ ДОМІНІКАНЦЯМ,
ЯКІ ВІДПРАВЛЯЮТЬСЯ НА РУСЬ ДЛЯ ПОШИРЕННЯ КАТОЛИЦИЗМУ
З ДОЗВОЛОМ ВІДПУСКАТИ ГРІХИ УСІМ КАТОЛИКАМ,
НАВІТЬ ВІДЛУЧЕНИМ ВІД ЦЕРКВИ

Григорій, єпископ, раб рабів божих, обраним синам — братам ордену проповідників у землях русинів і язичників посилає вітання і апостольське благословення. Оскільки врожай є багатим, а робітники нечисленні, євангельський батько сім'ї під час своїх жнив надсилає сюди трудівників і в цій, так би мовити, одинадцятій годині на свої виноградники посилає нових виноградарів, працю яких винагороджує такою ж платою, як і перших. Оскільки вам доручена в землях русинів та інших невірних турбота про душу, щоб ви з ласки того, хто може каміння перетворити у вірних синів церкви, діяли там словом і прикладом і ... * [заблуканих] на бездоріжжі наvertsали на шлях [істини] і, зваживши на те, що ви, старанно виконуючи свій обов'язок, проявляєте себе бездоганними трудівниками, вириваючи бур'ян з поля господнього, через що ми маємо до вас непохитне довір'я ** і з ваших повчань і з бесід з'являються благодатніші квіти й плоди, тому ми силою цього листа даємо дозвіл вашим побожним [братам] на те, щоб ви могли за порадою своїх прелатів вислуховувати сповідь християн, які там проживають, якщо вони католики ... *** і накладати на них спасенну покуту і тим, на кому тяжіє вирок відлучення від церкви ... *** надавати вищезгадане благодіяння відпущення гріхів згідно з правилами церкви, притому, щоб християнам, які прибувають в ці землі, таке відпущення надавалось тільки у випадку необхідності і покута накладалась так, як вона повинна згідно з канонічним правом накладатись. Дозволяється також вам з вашими братами

* У документі пропуск.

** Пропущено абзац, що зберігся частково.

*** У публікації пропуск.

відносно порушень приймати обачне рішення, якщо тільки вони не настільки великі й важкі, що, дізнавшись про них, слід буде їх передати на [розгляд] апостольському престолові, та робити все інше, що вважатимете корисним для навернення невірних та спасення душ. Хай же нікому не буде дозволено розірвати цю сторінку нашого дозволу або зухвало й нерозсудливо суперечити їй. Якщо ж хто-небудь наважиться на це, то нехай знає, що він накличе на себе гнів всемогутнього бога і його блаженних апостолів — Петра і Павла.

Дано в Латерані 12 травня у восьмий рік нашого понтифікату.

AGZ.— Т. 7.— N 2.— S. 2—3. Переклад з латинської.

№ 18

1234 р., ЧЕРВНЯ 15, РІЄТЕ.— ОХОРОННА ГРАМОТА ПАПИ ГРИГОРІЯ ІХ КАТОЛИЦЬКІЙ ГРОМАДІ КИЄВА, ЯКУ ПАПА ВЗЯВ ПІД ЗАХИСТ

Григорій, єпископ, раб рабів божих. Улюбленим сином Ульріху³⁵ і його братам і їх латинським співгромадянам у Києві поздоровлення і т. д.

Найсвятіша римська церква любить гідно відзначати відданих і покірних у постійному обов'язку благодаті. Щоб не сталося гірше для бідних людей, їх благочестива мати зігриває своєю надзвичайно надійною опікою.

Отже, коли ви збудуете стіну захисту сильної віри та благочестя у землях Русі для поширення культу божественного імені, як ми вирішили, і частіше прийматимете тягарі неприємностей і розбійництва та іншого роду нападки переслідувачів християнської віри, ми, зворушені вашими справедливими вимогами, вас самих з вашими сім'ями та іншим вашим майном, яке ви законно отримали у спадщину, або в майбутньому ... * беремо під опіку і т. д. аж до громади ... **

Дано в Рієте 15 червня у восьмий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 9.— P. 22—23. Переклад з латинської.

№ 19

1246 р., ТРАВНЯ 3, ЛІОН.— ПОСЛАННЯ ПАПИ ІНОКЕНТІЯ ІV ДО РУСЬКОГО КНЯЗЯ З ЗАКЛИКОМ ПІДКОРИТИСЯ ПАПСЬКОМУ ПРЕСТОЛУ ТА З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ПРИБУТТЯ ПАПСЬКОГО ЛЕГАТА

Найсвітлішому князю Русі³⁶

Інокентій, єпископ і т. д.

Так як той, хто у величі своєї всемогутності ніде і ніколи не може бути збагнений, оскільки він постійно залишається незмін-

* В оригіналі пропуск.

** Пропущено останні рядки, що не стосуються теми збірника.

ним, неописаним і безмежним, він все приводить в рух, робить людські душі своїми ангелами і слугами і, зійшовши з небесної висоти, прийняв людську плоть, тому що любо йому було перебувати з людськими синами, розіслав по всьому світу своїх вибраних учнів, щоб вони кожному створінню проповідували євангеліє; вчить нас своїм прикладом слідувати по його стопах. Так і ми, наділені повнотою влади, не самі лише хочемо підноситись окремими вчинками, але з тими, кого ми закликаємо на шлях турбот, поділимось ношею, яку треба нести у різний час; наче за порадою Ефрона *, доручивши її кожному відповідно до його власних якостей.

Отож, у твоїх землях до цього часу не без небезпеки для душ дотримувалися звичаїв і обрядів греків, які марновірно і ганебно відступили від церковної єдності, а нещодавно, завдяки божій милості, серце твоє освітилося для того, щоб визнати римську церкву матір'ю і наставницею всіх інших церков, а верховного первосвященника наступником Петра, якому було передано ключі від царства небесного, щоб зв'язувати і розв'язувати, бути главою намісництва Ісуса Христа, для того, щоб був один бог, єдина віра, єдине начало, єдине тіло войовничої церкви, бо ж тіло з багатьма головами мусить вважатись потворним, без голови ж — безголовим. Як ми дізналися, ти намагаєшся повернутися до відданості й покірності апостольському престолові. Ми ж віддаємо хвалу тому, кому дано відкрити очі Товія * за допомогою мазі з рибної жовчі, відкрити очі сліпонароджених, і радіємо, неначе та жінка, яка, згідно з євангельською істиною, знову знайшла загублену драхму *.

Ми призначили в твої землі нашого достойного брата, архієпископа Пруссії і Естонії, легата апостольського престолу, мужа особливо близького нашому серцю, прикрашеного моральними чеснотами, обдарованого знанням наук, відомого зрілістю своїх порад, який передасть тобі слова вітання та викладе більш повно волю нашу і наших братів, поклавши на нього всі обов'язки легата в цих землях, надавши йому повне право «руйнувати і знищувати, розсіювати і розпорошувати, будувати і насаджувати», в залежності від того, що він буде вважати угодним богові.

І тому ми просимо, нагадуємо і закликаємо твою королівську світлість, щоб ти відносно цього і щодо боротьби проти татар скористався його порадами, допомогою та прихильністю, через що здобудеш собі заслугу перед богом, а серед людей добре ім'я. І ми, з господньою допомогою, зможемо твою королівську світлість достойно прославляти.

Дано в Ліоні 3 травня у третій рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. I.— N 13.— P. 30—31 Переклад з латинської; Большакова.— С. 123—124. Переклад на російську.

* Євангельські притчі.

№ 20

1246 р., ТРАВНЯ 3, ЛІОН.— ЛИСТ ПАПИ ІНОКЕНТІЯ ІV
ПРУССЬКОМУ АРХІЄПІСКОПУ ГЕНРІХОВІ З НАДАННЯМ
ЙОМУ ПРАВА ПРИЗНАЧАТИ ЄПІСКОПІВ І СВЯЩЕНИКІВ
НА РУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Інокентій, єпископ, раб рабів божих, шановному братові Генріхові, архієпископові Пруссії, Лівонії, Русі³⁷ й Естонії, легатові апостольської столиці, поздоровлення і апостольське благословення.

Для того щоб тобі легше було виконувати в країнах твого легатства покладені на тебе обов'язки, ми силою цього дозволяємо тобі як легатові апостольської столиці, якщо вважатимеш це за потрібне, призначати і висвячувати єпископів з-поміж ченців орденів проповідників [домініканців] чи міноритів [францисканців] та інших, а також з-поміж світських духовників, висвячуючи і затверджуючи їх силою наданого тобі апостольською владою обов'язку. На тих, хто заперечуватиме проти цього, накладатимуться церковні карі і не прийматимуться апеляції.

Дано у Ліоні 3 травня у третій рік нашого понтифікату.

ЗНТШ.— Т. 123/124.— С. 87; DPR.— Vol. 1.— № 15.— Р. 32; Унія. Док.— С. 21—22. Переклад з латинської.

№ 21

1247 р., ВЕРЕСНЯ 7, ЛІОН.— ЛИСТ ПАПИ ІНОКЕНТІЯ ІV
ПРУССЬКОМУ АРХІЄПІСКОПУ ГЕНРІХОВІ З ДОРУЧЕННЯМ
НАВЕРНУТИ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО ДО КАТОЛИЦИЗМУ

Архієпископу Пруссії, Лівонії та Естонії, легатові апостольської столиці. Інокентій єпископ і т. д.

Подібно до того як всі, кого потоп захопив поза ковчегом, загинули, так і всі, хто залишається поза церковною спільністю або не навернулися і не повернулися до єдності з нею, будуть приречені на кару вічного прокляття. Керуючись такими міркуваннями, найдорожчий во Христі син наш Данило, найясніший король Русі, котрого господь, який не бажає смерті грішника, але хоче, щоб він навернувся і жив, просвітив своїм милосердям, передав нам недавно у спеціальному листі³⁸ через послів, присланих ним до нас заради цього своє смиренне і настійне прохання, щоб ми його самого, увесь його народ і королівство, дотепер відрізаних від єдності з вірою, потурбувались з властивою нам ласкавістю прийняти до церковної єдності і до відданості римській церкві, яка є главою і наставницею всіх інших.

У зв'язку з тим доручаємо тобі, щоб ти особисто поїхав у ту країну і якщо названий вище король непохитний у такому святому намірі, як також і єпископи, архієпископи та інші магнати його королівства, повністю клятвенно відречуться від будь-якої схизми, а також пообіцяють і поклянуться в єдності з вірою, яку римська церква проповідує і якої дотримується, і що вони цій римській

церкві назавжди залишаться відданими, то ти їх нашою владою наверни і як особливо благочестивих синів введи в лоно названої римської церкви, яка є матір'ю всіх об'єднаних. Про це ти оголошиш і накажеш оголосити в тих місцях і королівствах, де вважаєш за потрібне.

Дано в Ліоні 7 вересня у п'ятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 26.— P. 39. Переклад з латинської.

№ 22

1247 р., ВЕРЕСНЯ 12, ЛІОН.— ЛИСТ ПАПИ ІНОКЕНТІЯ ІV ДО ГАЛИЦЬКОГО КНЯЗЯ ДАНИЛА І ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗЯ ВАСИЛЬКА ПРО ПРИЙНЯТТЯ ІХ ПІД ПАПСЬКЕ ЗАСТУПНИЦТВО

Найяснішим королем Русі Данилові та Лодомерії В [асилькові], братові його і синові цього ж Данила. Інокентій єпископ і т. д.

Якщо ми вшановуємо знатних і благородних та інших відданих церкві осіб так, як тільки з божою допомогою можемо, то вас, кого бог і господь наш Ісус Христос завдяки своєму милосердю навернув до церковної єдності, хочемо удостоїти ще більшої ласки і особливої милості, тому що у вашому навершенні до відданості церкві впізнається не людська рука, а діяння божої могутності.

А тому, найдорожчі во Христі сини, ми, прислухавшись до ваших прохань, вас самих, ваші королівства і сім'ї, володіння та все ваше майно, як рухоме так і нерухоме, яким ви на цей час розсудливо володієте або в майбутньому справедливо з божою допомогою володітимете, приймаємо під св. Петра і наше заступництво, даруємо його вам і вашим спадкоємцям, стійким у вірності церкві, і цією охоронною грамотою скріплюємо.

Отже, нехай нікому не буде дозволено порушити це наше заступництво і підтвердження або у безглуздій зухвалості виступити проти нього. Якщо ж хтось наважиться це зробити, то хай знає, що накличе на себе гнів всемогутнього бога і святих апостолів Петра і Павла.

Дано в Ліоні 12 вересня у п'ятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 25.— P. 38. Переклад з латинської.

№ 23

1249 р.— ЗАПИС У «ХРОНІЦІ» Я. ДЛУГОША ПРО РІШУЧУ ВІДМОВУ Д. ГАЛИЦЬКОГО ВІД ПОСЛУХУ І ПОКОРИ ПАПИ

Папа Інокентій ІV відправив Альберта, раніше армазького єпископа а тоді призначеного архієпископа Русі, до Данила, самодержця Русі, з вимогою, щоб той покорився йому і римській церкві. Але князь хитрий і впертий не прислухався до вимог апостоль-

ської столиці та не лише відмовився від послуху римській церкві, але виявився її ворогом і навіть папського легата відправив без належних почесей.

Długosz.— Т. 2.— С. 308. Переклад з польської.

№ 24

1254 р., БЕРЕЗНЯ 9, РИМ. ЛАТЕРАН.— БРЕВЕ ПАПИ ІНОКЕНТІЯ ІV ПРУССЬКОМУ АРХІЄПИСКОПОВІ З ДОРУЧЕННЯМ НАСАДЖУВАТИ КАТОЛИЦИЗМ НА РУСІ

Колись ми посилали тебе у країни: Пруссію, Естонію і Лівонію виконувати легатський обов'язок. Після цього ти повернувся в апостольську столицю. Проте, як і раніше, керуючись прихильністю до тебе, ми розпорядилися, щоб ти знову приступив до виконання обов'язку легата і постарався повернутися у згадані країни. Ти не заперечував цьому, усвідомлюючи, що не зміг би принести більшої користі, ніж працюючи легатом у краях Пруссії.

Як видно з твоєї заяви, тебе повідомили про місію того ж легатства і ти одержав від апостольської столиці це повторне призначення. Але оскільки в цьому призначенні говорилося не про Лівонію, Естонію або Русь, а тільки про Пруссію, ти став сумніватися, чи твої повноваження поширюються також на Лівонію та інші країни, у які тебе, побратиме, слід було послати, давши відповідний апостольський мандат.

Ось чому, повністю уповаючи на господа бога і на твою розсудливість, силою цього послання ми надаємо тобі право діяти в першу чергу в Лівонії, Естонії та Русі і, залежно від обставин, не залишати поза увагою Пруссію, повсякчасно і обачно не забуваючи про хвалу божу.

... * Хай ніщо не стоїть тобі на перешкоді, і бажаємо, щоб віднині невдача не була тобі супутником.

Дано в Латерані 9 березня в одинадцятий рік нашого понтифікату.

ЗНТШ.— Т. 123/124.— С. 99; Унія. Док.— С. 22. Переклад з латинської.

№ 25

1255 р., БЕРЕЗНЯ 6, НЕАПОЛЬ.— БРЕВЕ ПАПИ ОЛЕКСАНДРА ІV ЛИТОВСЬКОМУ КОРОЛЕВІ МІНДОВГУ З ДОЗВОЛОМ ЗАВОЙОВУВАТИ РУСЬКІ ЗЕМЛІ

Олександр, єпископ, раб рабів божих, найдорожчому во Христі синові нашому... найяснішому королеві Литви поздоровлення і апостольське благословення.

Як тобою було нам повідомлено, ти, борючись з неослабним завзяттям проти королівства Русі та його мешканців, які перебу-

* Пропущено частину документа, що не стосується теми збірника.

вають на бездоріжжі безвір'я, підкорив своїй владі деякі землі цього королівства, тому ми, вважаючи, що якщо ти володітимеш названими землями, то сусідні регіони язичників і невірних легше можна буде підкорити твоїй владі й здобути для християнської віри, ласкаво схилиючись до твоїх прохань, названі землі апостольською владою затверджуємо за тобою і твоїми спадкоємцями і цією охоронною грамотою закріплюємо, незважаючи на заперечення будь-кого з католиків. Отже, хай ніхто і т. д. це наше за-твердження і т. д. Якщо б хто-небудь і т. д.

Дано в Неаполі 6 березня у перший рік нашого понтифікату.
ЗНІШ.— Т. 123/124.— С. 101; Унія. Док.— С. 23. Переклад з латинської.

№ 26

1257 р., ЛЮТОГО 13, РИМ. ЛАТЕРАН.— ЛИСТ ПАПИ ОЛЕКСАНДРА IV ДО КНЯЗЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО З ОСУДОМ ЗА НЕВИЗНАННЯ НИМ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА ПРО ЗАСОБИ ЙОГО ПРИВЕРНЕННЯ

Олександр, єпископ і т. д.

Данилові — королю Русі про страх і любов до імені божого (щоб він твердо дотримувався католицької віри, до якої нещодавно був навернений, і щоб зберігав вірність даній ним римській церкві присязі).

Серед різноманітних справ, які накладає на нас апостольський обов'язок; в першу чергу необхідно нам стояти на сторожі спасіння душ, щоб зберегти їх для царя царів, який поставив нас, хоч і недостойних цього, над ними. Господь же не приймає покори, якщо вона не йде від віри, і не матимуть успіху жодні справи, якщо вони, заради зміцнення віри, не будуть пов'язані з її поширенням і зміцненням в душах усіх людей, а особливо в душах царів і князів. Тому з усіх сил ми повинні турбуватись про те, щоб разом з поширенням християнської віри по світу ширше вшановувався син предвічного бога-отця численними слугами божими.

Отож, ти, прагнучи вийти з темряви безвір'я, яка закривала очі твоєї душі, навіть після того, як ти відродився в купелі хрещення, не без божого натхнення навернувся у свій час до світла католицької віри, без якої ніхто не буде спасеним, і до покори римській церкві, пообіцявши під присягою підкорятись їй як вірний син і дотримуватись католицької віри, так, як й інші правовірні володарі. Тому ця церква, бажаючи зміцнити тебе у вірі своєю прихильністю і заохотити достойними благодіяннями, підняла твою особу до вершини королівського титулу. Ми подбали, щоб ти був помазаний елеєм королівського помазання, і на голову твою поклали корону³⁹. Але ти, як дійшло до нашого слуху, викликавши нашу сердечну турботу, забувши як про духовні, так і про світські благодіяння цієї церкви, виявив невдячність до благодаті, зневажив релігію, переступивши через дану тобою клятву, не

дотримався того, що обіцяв відносно покори цій церкві й згаданого дотримання віри з небезпекою для своєї душі, шкодою для віри, зневагою названої церкви і відступництвом від Ісуса Христа.

З цього приводу ми тим більше засмучені, чим гарячіше прагнемо цілим нашим серцем, щоб культ цієї віри зростав по всьому світу, поширюючись з божої волі вздовж і вширш. Тому, бажаючи апостольським попередженням вплинути на тебе батьківським вмовлянням [повернутись] до правди, якою є Христос, і сподіваючись, що ти, зрозумівши, що вчинив такий тяжкий гріх перед богом і його церквою, належно покаєшся і намагатимешся виправити свою помилку, ми закликаємо твою величність згадати, скільки зусиль, скільки турбот докладав апостольський престол для твого звеличення. Ми сподіваємось також, що ти візьмеш під увагу те, що не церкву, а самого себе обдурюєш, ганебно відступивши від обіцянки, яку ти дав з цього приводу, і погодишся зійти зі шляху загибелі, на який ти ступив, і намагатимешся неухильно дотримуватись того, що ти обіцяв щодо сповідання цієї віри і покірності вищеназваній церкві, давши клятву, так, що ми, відчувши пахощі твоїх похвальних дій, охоплені з цього приводу великою радістю, зможемо наділити тебе численними солодкими благами нашої церкви, які ти вже раніше приймав у великій мірі.

Крім цього, ми покладаємо своїм листом обов'язок на наших шановних братів єпископів оломоуцького та вроцлавського, щоб вони тебе до цього змусили церковною карою, відхиливши апеляцію, а також закликали собі на допомогу проти тебе світську владу. Зміст цього не суперечить жодним апостольським грамотам будь-якого змісту, які могли б перешкодити дії цього послання або відрізнялися від нього, і постанові двох засідань генерального собору ⁴⁰.

Дано в Латерані в іди лютого у третій рік понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— № 34.— P. 49—51. Переклад з латинської.

№ 27

1257 р., ЛЮТОГО 13, РИМ. ЛАТЕРАН.— З ЛИСТА ПАПИ ОЛЕКСАНДРА ІV ОЛОМОУЦЬКОМУ РИМО-КАТОЛИЦЬКОМУ ЄПИСКОПОВІ БРУНО, ВРОЦЛАВСЬКОМУ РИМО-КАТОЛИЦЬКОМУ ЄПИСКОПОВІ ТОМАСУ З ДОРУЧЕННЯМ ВЖИТИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ЗАХОДІВ ДЛЯ ПРИМУШЕННЯ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗЯ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА БУТИ ВІРНИМ ВАТІКАНУ

У свій час Данило, прагнучи вийти з темряви, яка закрила очі його розуму навіть після охрещення, і звернутись до світла римської церкви ... * під присягою обіцяв дотримуватися католицької віри, як й інші правовірні володарі світу. В зв'язку з цим церква, бажаючи утвердити його у відданості вірі своєю прихильністю і заохотити належними благодіяннями, піднесла його особу до королівського сану, погодившись з тим, щоб він був помазаний елеєм святого помазання і щоб була увінчана короною його голова.

Але, як нам стало відомо ... * не пам'ятаючи про духовні й сьогосвітні благодаті церкви, з небезпекою для своєї душі, на шкоду вірі та церкві й на зневагу Ісусові Христу, він відмовляється від покори цій церкві та від дотримання вищезгаданої віри.

А тому ми смутимося тим більше, чим гарячіше бажаємо понад усі прагнення нашого серця, щоб визнання цієї віри, поширившись якнайдалі й якнайширше за допомогою господа, безперервно зростало ... *

Отже, бажаючи своїми нагадуваннями привернути його до правди, якою є Христос, і сподіваючись, що він сам, усвідомивши свою тяжку провину перед богом і його церквою, відповідно покається і буде намагатися виправити свою помилку, ми застерegli його величність, щоб він негайно відмовився від шляху загибелі, яким він йде ... *

Тому доручаємо вам цим апостольським листом, якщо згаданий князь не виконає своєї обіцянки, примусити його до цього церковним судом, відхиливши апеляцію, і скористатись проти згаданого князя допомогою світської влади.

Виконання згаданого у цьому листі розпорядження не може бути затримане ніякими іншими апостольськими листами будь-якого змісту ... *

Дано в Латерані 13 лютого у третій рік нашого понтифікату.
Увія. Док.— С. 23—24. Переклад з латинської.

№ 28

1257 р.— РЕГЕСТ ГРАМОТИ ПАПИ ОЛЕКСАНДРА IV З НАДАННЯМ ВІДПУЩЕННЯ ГРІХІВ ХРЕСТОНОСЦЯМ, ЯКІ ВОЮВАЛИ ПРОТИ ТАТАР І РУСИНІВ

Папа Олександр IV надає хрестоносцям, які воюють проти татар і русинів, відпущення гріхів так само, як і тим, що йдуть походом до Пруссії та Лівонії⁴¹.

Увія. Док.— С. 24. Переклад з латинської.

№ 29

1317 р. ЛЮТОГО 2, АВІНЬЙОН.— ЗВЕРНЕННЯ ПАПИ ІОАННА XXII ДО ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКИХ КНЯЗІВ (АНДРІЯ ТА ЛЬВА) З НАМОВЛЯННЯМ ІХ ДО УНІ З КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВОЮ

Руським князям⁴².

Іоанн, єпископ і т. д.

Тріумфуюча церква, що панує на небесах, пастирем якої є предвічний отець, утвердила своєю намісницею на землі войовничу церкву, з'єднану непорушними узами з єдинородним сином бога жи-

* Тут і далі пропущено частину документа, що не стосується теми збірника.

его, господом нашим Ісусом Христом. В ній же Христос, який від отця виходить в образі заступника, що від них обох походить, заклав опору віри, щоб від неї, як від першоджерела, текли потоки цієї віри до окремих правовірних народів. Для управління цією церквою з милості Христа замість нього було призначено римського первосвященника, настанов і вчення якого, переданих красномовним словом євангельської істини, повинні дотримуватися ті, які вагалися і були відроджені в купелі хрещення. Ті, які пройдуть життєвий шлях з цим вченням, заслужать на ласку спасіння, ті ж, які з нього зіб'ються, будуть засуджені [на прокляття].

Отож ми, бажаючи, щоб ви, уникнувши втрати спасіння, заслужили собі право щасливо приєднатися до громади вибраних, в ім'я бога просимо, вмовляємо і закликаємо ваші благороддя і закликаємо божим милосердям, щоб ви разом з підлеглими вам народами широко прагнули до навернення до віри, якої дотримується, яку проповідує та якій служить римська церква, відкинувши хибні схизматські погляди, слідування, яке звело вас із шляху світла на темні манівці, так, щоб ви, вдихаючи на повні груди пахощі божого імені й тим самим ще більше полюбивши його, змогли здобути собі славу царства небесного. Ми ж, якщо нам буде дано з волі неба, ваші душі, просвітлені сяйвом небесної слави, і вас самих, повернених в лоно цієї церкви, постановляємо наділити своєю сердечною любов'ю і з божою допомогою обдарувати апостольською ласкою.

Дано в Авіньйоні 2 лютого у перший рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. I.— N 36.— P. 55—56. Переклад з латинської.

№ 30

1321 р., ЛЮТОГО 18, АВИНЬЙОН.— ЛИСТ ПАПИ ІОАННА ХХІІ
ІМЕНОВАНОМУ НИМ КИЇВСЬКОМУ КАТОЛИЦЬКОМУ ЄПІСКОПУ
ГЕНРІХУ З ПІДТВЕРДЖЕННЯМ ЙОГО ПРАВ НА ЄПІСКОПАТ
У КИЄВІ

Шановному брату київському єпископу. Іоанн, єпископ і т. д.
Нещодавно ми дістали від тебе повідомлення, що громада і дієцезія київська, розташовані на землях русинів і татар⁴³, які давніше іменувалися галатами, в останній час, натхненні богом, почали відходити від схизми до сповідання справжньої віри, а також, що шановний наш брат Стефан — єпископ люблінський — оголосив, що йому духовним привілеєм апостольського престолу дозволено призначати первосвященників для церков у тих землях, де церкви відходять від схизми та переходять до єдності з святою матір'ю римською церквою. Вважаючи, що ти, будучи проповідником ордену домініканців у Подільську Кам'янецької дієцезії і у вищеназваній громаді та дієцезії міг би словом і ділом добре прислужитися її мешканцям, а оскільки клір і народ цієї громади та дієцезії смиренно благали дати їм батька і пастиря душ, то вищеназваний єпископ дав згоду київській церкві щодо своєї особи.

А церква ця сто і більше років з превеликою шкодою для себе була позбавлена власного пастиря через схизму, що зміцніла в тих краях під впливом нечистої сили. Тому він призначив тебе цьому кліру і народу християнському, спираючись на вищезгадані привілеї.

.... *
Дано в Авіньйоні 18 лютого у п'ятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 38.— P. 57—58 Переклад з латинської.

№ 31

1327 р., ЧЕРВНЯ 16, АВИНЬЙОН.— ЛИСТ ПАПИ ІОАННА ХХІІ
ВЛАДИСЛАВУ, КОРОЛЮ ПОЛЬЩІ, ІЗ ЗАКЛИКОМ СХИЛИТИ
ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗЯ БОЛЕСЛАВА **
ДО ЄДНОСТІ З КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВОЮ

Іоанн, єпископ і т. д.

Найдорожчому во Христі синові Владиславу, найяснішому королю Польщі, поздоровлення і т. д.

Ще більше зросте твоя слава, найдорожчий сину, і заслуга твоя та інших в майбутньому перед богом, якщо прагнутимеш до поширення католицької віри, на яку ти, як католицький володар, благочестивими помислами покладаєшся.

Отож, ми нещодавно з великою радістю почули, що благородний муж Болеслав, князь Русі, твій правнук, котрий відділений від єдності з святою вселенською римською матір'ю-церквою обрядом грецького зразка, натхнений божим духом, задумав повернутися до єдності з цією церквою, а погано було б, якби в твоєму роді дерево відірвалося від кореня — чого хай не станеться — ми з усіх сил гаряче просимо твою королівську величність і заради відпущення гріхів закликаємо, щоб ти не припиняв схилити і закликати названого князя, якому ми про це пишемо в іншому листі, щоб він, покинувши хибний обряд, повернувся чи перейшов, заради свого спасіння, до єдності з цією церквою.

Дано в Авіньйоні 16 червня в одинадцятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 40.— P. 60 Переклад з латинської.

№ 32

1331 р., БЕРЕЗНЯ 1, АВИНЬЙОН.— ДОЗВІЛ ПАПИ
ІОАННА ХХІІ ПРОВІНЦІАЛУ ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ У ПОЛЬЩІ
НА ЗАСНУВАННЯ МОНАСТІРЯ У м ЖМИГРОДІ
ЩО БЕЗПОСЕРЕДНЬО МЕЖУЄ З РУСЬКИМИ ЗЕМЛЯМИ

Іоанн, раб рабів божих, улюбленим синам ... пріорові провінціалу та братам ордену проповідників провінції Польщі [посилає] поздоровлення й апостольське благословення. Бачимо, що небес-

* Пропущено уривок тексту, який не стосується теми збірника.

ною милістю вашому ордену і вам принесено такий дар, що всюди, де ви проживаєте, вірні народи повчальним словом, а також прикладом прилучаєте до милості спасення; тому-то ми і апостольський престол турбуємось і будемо турбуватися про те, щоб ваші обителі по всій землі далеко розповсюдити, бо чим більше ми їх розповсюджуємо, твердо сподіваючись на щедрішу ласку для всіх, тим більше відчуваємо аромат ваших старань у вихованні християн. У поданій нам вашій петиції йшлося про те, що в одному укріпленні, що по-простому називається Жмигрод, яке знаходиться майже на околиці Краківської дієцезії напроти кордонів і на межі з схизматиками-русинами, що починається безпосередньо за названою Краківською дієцезією, проживає така велика кількість вірних, що для їхнього спасення, а також з огляду на вказаних сусідніх схизматиків, було б дуже благочестиво для освічення цих вірних і для навчання нашій католицькій вірі заснувати і збудувати житло і монастир якихось ченців, відомих своїм благочестивим життям, у названому вище укріпленні Жмигрод, біля якого на відстані дванадцяти і більше миль немає жодного храму чи монастиря. А тому ви смиренно просили нас, щоб ми ласкаво дозволили вам зайняти якесь приміщення для вашої справи і для названого ордену. Ми ж, люблячи цей орден батьківською любов'ю, наче зрошуваний сад, посаджений у божому домі, від усього серця бажаємо, щоб по всіх землях його паростки розросталися. Бажаючи дати згоду на ваші прохання, як і краще забезпечити спасіння душ вірних тих земель, схилиючись до ваших благочестивих прохань, надаємо вам і вашому ордену силою цього повний і необмежений дозвіл зайняти одне приміщення у названому укріпленні Жмигроді, придбавши його законним шляхом, якщо дванадцять братів названого ордену, які там зараз знаходяться, будуть в ньому чесно і згідливо жити, і хай не буде ця обитель продана якомусь [іншому] ордену, і нехай збудують там церкву або каплицю з дзвіницею та іншими необхідними прибудовами, згідно із звичаями названого ордену...

CDP.— Vol. 1.— P. 218—219. Переклад з латинської.

№ 33

1340 р.— ЗАПИС У ГУСТИНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ ⁴⁵ ПРО ЗАГАРБАННЯ КОРОЛЕМ КАЗИМИРОМ РУСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ І ВИМОГУ ЙХ НАСЕЛЕННЯ ЗБЕРЕГТИ СТАРОДАВНЮ ВІРУ

Року 6848 [1340]. Казимир, король польський, зібрався і пішов на Русь: вперше прийшов у місяці квітні під Львів і обложив його. Львів'яни ж, не маючи нізвідки допомоги, піддалися королю Казимиру, проте застерігши собі, щоб у стародавній вірі ніхто їм ніколи нічого не чинив, що Казимир їм обіцяв. Вони ж відчинили місто і піддалися з обома замками, високим і низьким, де Казимир знайшов незчисленні скарби і багатства з золотом і сріблом і кош-

товним камінням; до того ж знайшов там два хрести з чистого золота, викладені коштовним камінням, а в одному з них була часточка животворного дерева. Цей же хрест знаходиться зараз у костьолі краківського замку. Там же знайшов і дві золоті корони, прикрашені камінням та ін., і все це Казимир забрав і відвіз у Краків. А тоді, зібравши ще більшу силу, пішов на Русь, і в самі жнива взяв Володимир, Перемишль, Галич, Лович, Сянік, Луків, Любачів, Теревовлю та ін. А тоді цей король Казимир зібрав сейм, на якому Руську землю поділив на повіти і воєводства, а руську шляхту з польською однаковими вольностями об'єднав і затвердив, а після того Львів стіною обмурував. З того часу ці повіти аж до сьогодні при лядських королях невідступно залишаються.

ПСРЛ.— Т. 2.— С. 349. Переклад з давньоруської.

№ 34

1341 р., КВІТНЯ 29, АВИНЬЙОН.— З ЛИСТА ПАПИ
БЕНЕДИКТА XII КРАКІВСЬКОМУ ЄПІСКОПУ З ДОРУЧЕННЯМ
ЗВІЛЬНИТИ КОРОЛЯ ПОЛЬЩІ КАЗИМИРА ІІІ ВІД ПРИСЯГИ
ШАНУВАТИ ПРАВА І ЗВИЧАЇ НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЦЬКО-
ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА

Надзвичайна відданість апостольській столиці, що її виявив найдорожчий син во Христі славний король Польщі Казимир, заслуговує на те, щоб ми були прихильні і ласкаві до нього і до всього, що стосується спасіння його душі. З поданого до нас прохання цього короля ми недавно довідалися, що, коли схизматичкий народ русинів за допомогою отрути вбив Болеслава, князя Русі, сина віруючих батьків і двоюрідного родича згаданого короля, а також деяких інших християн, які були слухняними цьому князеві за його життя, тоді король, вражений цим злочином і намагаючись помститися за кривду християнської віри, напав своїм військом на Руську землю, щоб завоювати народ, який йому завдав багато шкоди ... *

Староста ⁴⁶ цього народу звернувся до татарського імператора Узбека, що йому, як стало відомо, цей народ давав данину, і добився, щоб той послав дуже велике татарське військо для завоювання Польського королівства. Зважаючи на те, що він не отримав би від навколишніх католицьких монархів необхідної допомоги, якщо б навіть просив її, враховуючи наслідки цього і знаючи про готовність старости і згаданого народу виконати його доручення, король уклав договір з цим старостою і народом, які засвідчили йому послуги і підданство. За цим договором король під присягою обіцяв, що збереже за старостою і народом всі їх обряди, права і звичаї. Проте король висловлює сумнів: чи діятиме він цим самим згідно з волею бога. Тому він просив, щоб ми ласкаво звільнили його від цієї присяги.

* Пропущено частину документа, що не стосується теми збірника.

Дбаючи про спасіння душі згаданого короля і маючи до тебе особливе довір'я в бозі, ми доручаємо апостольською грамотою, щоб ти нашою владою звільнив короля від присяги дотримуватися хибного договору, призначивши йому відповідну спасенну покуту.

Дано в Авіньйоні 29 квітня у третій рік нашого понтифікату.
Унія. Док.— С. 25—26. Переклад з латинської.

№ 35

1345 р.— СПИСОК МОНАСТИРІВ І МІСІЙ ТАК ЗВАНОЇ РУСЬКОЇ КУСТОДИ * ОРДЕНУ ФРАНЦИСКАНЦІВ

XVI. Руський вікаріат ⁴⁷ має такі міста:

Львів, Городок, Коломия, Снятин, Горинець, Серет, Молдавиця, Кам'янець [Подільський], Чернівці, Хотин, Вилкове, Білгород [Дністровський]

ВФ.— Vol. 5.— P. 602. Переклад з латинської.

№ 36

1349 р.— ЗАПИС У ВОСКРЕСЕНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ ⁴⁸ ПРО ЗАГАРБАННЯ РУСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ПОЛЬСЬКИМ КОРОЛЕМ КАЗИМИРОМ III І ЗАМІНУ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ НА КАТОЛИЦЬКІ

Року 6857 [1349]. Прийшов краківський король з великою силою і лестощами взяв Волинську землю і багато зла заподіяв християнам і святі церкви замінив на латинське, невгодне богові служіння.

ПСРЛ.— Т. 7.— С. 215. Переклад з давньоруської.

№ 37

1351 р., БЕРЕЗНЯ 14, АВИНЬЙОН.— РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПАПИ КЛИМЕНТА VI ПОЛЬСЬКОМУ ДУХОВЕНСТВУ ПРО ПЕРЕДАЧУ ПРОТЯГОМ ЧОТИРЬОХ РОКІВ ДЕСЯТОЇ ЧАСТИНИ ЦЕРКОВНИХ ДОХОДІВ КОРОЛЮ ПОЛЬЩІ ДЛЯ ПОКРИТТЯ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УТРИМАННЯМ ПІД ПОЛЬСЬКИМ ПАНУВАННЯМ ЗАХОПЛЕНИХ РУСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Климент, єпископ і т. д. шановним братам архієпископу гнезненському і всім єпископам і улюбленим синам, електам, абатам, настоятелям монастирів, провінціалам, деканам, архідіяконам, архіпресвітерам та іншим церковним прелатам та ректорам, а також капітулам, колегіям та монастирям цистерціанським, клюнійським, премонстрантським, кармелітським, картузіанським, святих Бенедикта та Августина та інших орденів, а також іншим духовним

* Руської сторожевої застави.

особам, білому та чорному духовенству, залежним і незалежним, що у королівстві Польському перебувають, поздоровлення і т. д.

Римська церква несе тягар великих і обтяжливих справ, які неначе потоки пливуть з усього світу. Особливо тепер виникає багато видатків і невідкладних потреб, тому що ця церква, обширна і багатолика, повинна виявити піклування ніжної матері й з великою турботою виконати свій обов'язок переведення підлеглих церков під її захист. Для посилення згоди і підбадьорення у подоланні труднощів, які виникають, і для того, щоб легше було нести вищезазначені тягарі та видатки, ми поклали обов'язок у королівстві Польському сплачувати десяту частину всіх церковних прибутків і зборів протягом певного часу для полегшення тягарів таких витрат. Однак пізніше нам найдорожчий во Христі син наш Казимир — славний король Польщі через надійних своїх посланників повідомив, що він з божою допомогою, не без тяжких витрат і видатків підкорив і здобув під свою владу землі невірних русинів або князівства, на яких можна встановити та утворити сім єпископатів зі своєю митрополією і що один з наймогутніших князів зі своїми підлеглими та свитою перейшов за намовою цього ж короля до католицької віри, прийнявши хрещення⁴⁹. А татари — вороги християн, які над тими русинами панували, з цього приводу постійно чинять напади на згадані землі, уклавши угоду з литовцями, які також є ворогами цієї віри і з цими русинами межують. Тому цьому королю необхідно тримати наймані війська, що він і робить, і зміцнювати бойові укріплення і будувати нові. Якби він не тримав найманців для цих справ, то могутня сила татар і литовців спустошила б та пограбувала б всю Польщу. Своєю апостольською милістю ми даємо згоду на десяту частину для задоволення потреб короля, оскільки він покійно благав нас про це для покриття вищеназваних витрат, а також для управління і розширення його королівства, яке у податковому відношенні підлягає римській церкві, а тепер веде війну з цими невірними ... *

Дано в Авіньйоні напередодні березневих ід у дев'ятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 43.— P. 69—71. Переклад з латинської.

№ 38

1353 р., ЛИСТОПАДА 16, АВИНЬЙОН.— ДОЗВІЛ ПАПИ ІНОКЕНТІЯ VI ПРОВІНЦІАЛОВІ ОРДЕНУ ФРАНЦИСКАНЦІВ НА РУСІ МИКОЛАЮ З КРОСНА ВІДБИРАТИ ЧЕНЦІВ ОРДЕНУ ФРАНЦИСКАНЦІВ ДЛЯ МІСІОНЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РУСІ З МЕТОЮ ЇЇ ОКАТОЛИЧЕННЯ

Інокентій, єпископ і т. д.

Улюбленому синові нашому Миколаю з Кросна, вікарію Русі, та орденів міноритів поздоровлення і т. д.

* Пропущено дальшу частину документа, в якій йдеться про уточнення способу передачі десятини церковних прибутків королівській владі.

У просьбі, переданій нам від тебе і від улюблених синів — братів ордену міноритів, які живуть на землі руських схизматиків, йшлося про те, що кількість братів цього ордену, які перебували на згаданих землях для навернення схизматиків і для навчання вірних, значно зменшилося як через смерть, так і через від'їзд деяких із них — з великою шкодою для католицької віри і небезпекою для душ і стурбованістю згаданих вірних.

Тому нас смиренно просять, щоб ми з апостольською турботою зволили вжити заходів, щоб запобігти цьому. Ми ж, бажаючи всюди поширювати віру і докладаючи до цього всіх сил, схиляючись до цього прохання, надаємо тобі цим повний дозвіл відібрати тридцять братів названого ордену, зразкових щодо життя і звичаїв, будь-якої національності, на твій розгляд, і [таких], які добровільно хотіли б виїхати в ці землі, без необхідності дозволу на це від їхніх прелатів; і як тільки їх буде знайдено, перевести їх у вказані землі Русі для проживання там у служінні богові та вірі, що не суперечить правилам і статутам цього ордену і проти цього немає ніяких інших заперечень.

Дано в Авіньйоні 16 листопада у перший рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— № 45.— P. 76—77. Переклад з латинської.

№ 39

1363 р., КВІТНЯ 6, АВІНЬЙОН.— РЕГЕСТ ЛИСТА ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ КАЗИМИРА ПАПІ УРБАМУ В З ПРОХАННЯМ ЗАСНУВАТИ У ЛЬВОВІ КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПИСКОПАТ

А також просить цей король, щоб в одному з його міст, що називається Львів*, яке знаходиться у землі схизматів — Русі, волею апостольською було дозволено заснувати єпископат, який він обіцяє щедро наділити певними щорічними прибутками і т. д. з власних маєтків згідно з даним раніше обітом, і просить послати до нього якогось достойного брата з ордену проповідників [домініканців] або міноритів, щоб його представити гнезненському архієпископові, митрополитові названого міста, який би його апостольською владою висвятив і наділив правом висвячувати згідно з постановами, статутами, привілеями та всіма правилами апостольської курії.

Передати названому архієпископу до відома і т. д.

Дано в Авіньйоні 6 квітня у перший рік [понтифікату].

Abraham.— T. 1.— S. 376. Переклад з латинської.

* В оригіналі — Лямбург.

1371 р., ЛИСТОПАДА 19, АВИНЬЙОН.— ПОСЛАННЯ ПАПИ
ГРИГОРІЯ ХІ ГНЕЗНЕНСЬКОМУ АРХІЄПІСКОПУ
З НАКАЗОМ ПІДТРИМУВАТИ ОРДЕН ФРАНЦИСКАНЦІВ
НА РУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Григорій, єпископ і т. д.

Шановним братам ... * архієпископу гнезненському і ... * краківському і ... * сіретському поздоровлення і т. д.

Ми прихильно розглядаємо справедливі побажання [висловлені] у просьбах, особливо ті, в яких виявлено турботу про захист і поширення католицької віри, і тому ми їх наділяємо апостольською ласкою. Так, улюблені сини Миколай з Кросна, вікарій руських земель, та інші брати ордену братів міноритів, що у тих землях проживають, потурбувалися повідомити нас, що [всі] вони і кожен з них, маючи повний дозвіл від апостольського престолу в названих та деяких інших землях схизматиків і невірних хрестити і чинити інші церковні таїнства, а [також] зв'язувати і відпускати гріхи та виконувати деякі інші духовні обряди, завдяки своїй енергії на вернули у названих землях деяких осіб обох статей до католицької віри і покірності найсвятішій римській церкві — матері й наставниці всіх вірних, охрестивши їх та виконавши над ними інші церковні таїнства, а також відпускали їм гріхи та інше [робили] згідно з названим даним їм дозволом. Проте якийсь Ян, пресвітер вроцлавської дієцезії, оголосивши себе на словах у м. Львові, у вказаних землях Русі, католицьким священником, але заперечуючи це [своїми] вчинками, під впливом, як гадають, заздрості [почав], неначе якийсь ворог, сіяти на господньому полі згубні бур'яни, поширюючи схизму й помилки серед вірних синів згаданої римської церкви, змушуючи їх відступати від названої віри і необдуманно повертатися до безвір'я, тобто до ганебного схизматського обряду, і заважав тому, щоб інші безвірці та схизматики навертались до згаданої віри й покірності. [Він] публічно перед вірними і перед схизматиками заявляв і надалі має намір заявляти, що цей вікарій і названі вище брати не мали дозволу хрестити і виконувати інші церковні таїнства, як також зв'язувати і відпускати гріхи і що охрещені ними мають бути наново охрещені та інші названі церковні таїнства наново проведені, а тим, кому відпущені гріхи, треба повторно їх відпускати, бо те, що було ними зроблено, не має сили. Через те багато тих, хто був навернений і кому були відпущені гріхи, повернувся до гидоти безвір'я і схизми, а інші утримались від спасенного навернення, а ще інші, дуже заплутавшись, вагаються і сумніваються щодо свого становища і щодо цього Яна та багатьох інших, кого він тягне за собою в безодню вічної смерті і становить загрозу для душ, справжнє прокляття і найгірший приклад для вірних вказаних земель. Тому

* Тут і далі у публікації пропуски.

цей вікарій і брати [францисканці] смиренно просили нас, щоб ми з батьківською любов'ю зволили відносно цього вжити відповідних заходів [...] *

DPR.— Vol. 1.— N 52.— P. 89—91. Переклад з латинської.

№ 41

*1372 р., ЛИПНЯ 19, ВІЛЛАНОВА АВІНЬЙОНСЬКОЇ
ДІЄЦЕЗІІ.— ПОСЛАННЯ ПАПИ ГРИГОРІЯ ХІ
КРАКІВСЬКОМУ ЄПІСКОПУ ФЛОРІАНОВІ МОКРСЬКОМУ
З НАКАЗОМ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ ВИЩОГО ПРАВОСЛАВНОГО
ДУХОВЕНСТВА ЦЕРКОВНОЇ ВЛАДИ І МАЄТКІВ
НА РУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ*

Григорій, єпископ і т. д. шановному брату краківському шле поздоровлення і т. д. Ті, хто стоїть на чолі церкви, повинні постійно турбуватися про те, щоб сприяти повсюдному розквіту слави католицької чистоти віри. Отже, нещодавно дійшла до нас чутка, яка схвилювала нас, про те, що в землі Русі мають бути призначені численні схизматицькі єпископи⁵⁰. Ми ж, з пастирського обов'язку, бажаючи відносно цього, наскільки зможемо, виявити спасенну турботу, тобі, брате, на якого в цьому та в іншому покладаємо особливу надію в бозі, апостольською грамотою доручаємо і повеліваємо, щоб ти всіх і кожного з єпископів названої землі Русі, щодо яких виявиш, що вони схизматики, апостольською владою повністю усунув з їхніх церков та позбавив єпископств. Тих, які протестуватимуть, змушуй до цього церковними карами, не приймаючи їхніх скарг і незважаючи на те, якщо кому-небудь із них разом, або окремо було б апостольським престолом видано привілей апостольською грамотою, де було б ясно й недвозначно дослівно сказано, що їм не можна заборонити, усунути їх або відлучити від церкви. Що б ти не зробив у викладеній вище справі і про імена тих, хто буде, можливо, тобою позбавлений єпископства, не відкладаючи, і [повідом] у своїй відкритій грамоті, складеній для загального відома у цій важливій справі та опечатаній твоєю печаткою.

Дано у Віллановій Авіньйонської дієцезії 19 липня у другий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 54.— P. 91—92. Переклад з латинської

---

* Пропущено частину документа, присвячену викладові спеціальних церковних наказів.

1375 р., ЛЮТОГО 13, АВИНЬОН.— РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПАПИ
ГРИГОРІЯ ХІ ПРО ВИГНАННЯ ПРАВОСЛАВНИХ СВЯЩЕНИКІВ
ТА НАДАННЯ СТАТУСУ КАФЕДРАЛЬНИХ СОБОРАМ У ГАЛИЧІ,
ВОЛОДИМИРІ ТА ІНШИХ МІСТАХ І ОГОЛОШЕННЯ
ГАЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ МИТРОПОЛІЄЮ
ПІД ОСОБИСТИМ НАГЛЯДОМ ПАПИ

Григорій єпископ і т. д.

На довгу пам'ять про це.

Дійшла до нас достовірна відомість про те, що світлої пам'яті Казимир — король Польщі, завдяки своїй могутності та хоробрості інших віруючих, визволив руські землі, сусідні з Польським королівством, в яких правили князі, а народ перебував не лише в облуді схизми, але й був обплутаний різними ересями. Він звільнив ці землі від панування князів, мужньо воюючи проти них, здобув їх для себе і свого католицького королівства. Стало нам також відомо, що під час цього завоювання і після нього численні особи, чоловіки та жінки,— мешканці цих місць (завдяки милості господа, який виявляє милосердя до пропащих душ, і завдяки діям вищеназваного короля), а також багато прелатів, кліриків, духовних осіб цього королівства, відійшовши від схизматичної облуди, навернулися до правильної віри і до покорі, а також до єдності зі святою католицькою і апостольською церквою і самовіддано зберігали вірність у цих справах. Також галицька, перемишльська, володимирська і холмська церкви, які знаходилися в цих землях і зараз там знаходяться, були кафедральними і на чолі їх стояли схизматики та еретики, а деякі наші попередники, римські первосвященники, призначали до тих церков єпископами та священниками осіб католицької віри. Шановний брат наш, єпископ Люблінський оголосив названі церкви не кафедральними, а лише парафіяльними і [заявив], що він має право на дієцезію і що ці церкви належать [або майже належать] йому. Він заперечував проти вищезгаданих призначень і тепер також заперечує. В цій же справі виникла суперечка між єпископами, призначеними нашими попередниками, або деякими з них, з одного боку, і між вищезгаданим люблінським єпископом, з другого боку. Ця справа довго розглядалася в Римській курії з нашого апостольського дозволу і, як з боку нашого обраного сина Владислава, князя Опольського, під дочасною владою якого знаходяться названі землі, так і з боку деяких інших віруючих, що бажають сприяти поширенню істинної віри і спасінню душ, надійшло до нас покірне благання, щоб ми зайнялися цією справою з того обов'язку, який на нас накладено.

... * Ми ж від усього серця намагаємося розумним і швидким рішенням подбати про ці справи, питання і суперечки, щоб з їхнього приводу вищеназвані народи не були позбавлені [відповідної

* Пропущено два абзаци, які не стосуються основного змісту.

опіки] пастирів, які їх згуртували б у вірі та частіше зігрівали б словом божим і в інших справах з належною втіхою виконували б пастирські обов'язки. А також, беручи до уваги те, що чим більше у названих краях буде католицьких первосвящеників, тим успішніше поширяться там влада над душами населення, тим міцніше буде захищатися культ цієї віри і все ширше буде розповсюджуватися, і маючи повне уявлення про стан справ у цьому питанні, а також прихильно ставлячись до прохань вищезгаданого короля і князя, провівши з цього приводу нараду з нашими побратимами, цією грамотою і силою нашої апостольської влади заявляємо, що церкви галицька, перемишльська, володимирська і холмська були і є кафедральними, а місцевості, у яких вони розміщені, були і є єпископствами. Ці церкви для їх забезпечення ми знову оголошуємо кафедральними, а ці місцевості наділяємо найменуваннями, званнями і почестями єпископств і хочемо, щоб названі церкви постійно вважалися кафедральними, а ці місцевості — єпископствами.

Якщо у юрисдикцію нинішнього єпископства і люблінської церкви колись входили або і тепер входять панування або влада над галицькою, перемишльською, володимирською і холмською церквами та над їхніми громадами, або парафіями за звичаєм, законом або на якійсь іншій основі, то ми ці церкви, їхні громади і парафії від юрисдикції, панування або влади з боку вищезгаданого єпископа і люблінської церкви звільняємо. Крім того, постановляємо, що первосвященики-схизматики, якщо такі є в цих церквах, як відкинуті та негідні мусять бути повністю з них усунені. І ми їх цією нашою вищезгаданою грамотою і нашою апостольською владою усуваємо, а галицьку церкву оголошуємо архієпископальною, або ж митрополічною. Постановляємо, що перемишльська, володимирська і холмська церкви будуть постійно підпорядковуватися названій галицькій церкві як митрополічій і будуть підлягати митрополічому праву, привілеям, пільгам, статутам і звичаям, незважаючи на заперечення з будь-якого боку.

На чолі церков, позбавлених католицьких пастирів, намагаємося за допомогою передбачливості апостольського престолу поставити осіб корисних і гідних, які хотіли б, могли б і були в стані повністю викоринити допущені помилки в названих частинах Русі та які могли б прикладом свого життя і спасенним словом божим укріпити у вірі істинно віруючих, що проживають у цих краях. В найближчий час будемо здійснювати піклування про ці церкви. Також відтепер постановляємо, що будуть недійсними і не матимуть жодного значення будь-які спроби, свідомі або несвідомі, досягнути на те, що ми постановили ... *

Дано в Авіньйоні у іди лютого на п'ятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 58.— P. 94—97. Переклад з латинської.

* Так у публікації.

1377 р., ЛИСТОПАД 11, ПЕРЕМИШЛЬ.— ДАРЧА ГРАМОТА
 ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ ВЛАДИСЛАВА ОПОЛЬСЬКОГО ЧЕНЦЯМ
 ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ У ЛЬВОВІ НА ВОЛОДІННЯ
 ЗЕМЕЛЬНИМИ МАЄТКАМИ

В ім'я бога амінь. На вічну про це пам'ять. Ми, Владислав, з божої ласки князь опольський, віленський і руський цим листом всім і кожному, кому про це належить знати, доводимо до відома про те, що з волі й дозволу та за згодою пана [нашого] папи Григорія братам-проповідникам, які мандрують в ім'я Христа по землях невірних, милостиво дозволено одержувати рухоме та нерухоме майно і використовувати його для благочестивих потреб згідно з розсудом їхніх настоятелів.

Тому, за порадою наших вірних і виявляючи свою щедрість, даємо на вічне володіння, утримання, управління і використання й застосування для благочестивих цілей, відповідно до розсуду настоятелів цього ордену, монастиреві та церкві, збудованим на честь тіла Христового і братам ордену домініканців у нашому місті Львові, наші села Кротошин*, Зашків, Кошіїв і чотири будинки або дворища в селі Мервичах, розташовані в околиці міста Львова, з усіма їхніми приналежностями, врожайами, прибутками, будівлями та з усіма іншими вигодами, з їхніми правами на володіння, в силу яких ми володіли і володіємо ними, в таких же межах, якими ці села і чотири дворища й кожне з них обмежені та визначені, з полями, луками, пасовищами, млинами, ставами, озерами, водами та їхніми стоками, лісами, борами, чагарниками, пасіками та з усім, що до них належить і додається.

Проте ми залишаємо за собою та за своїми наступниками повне право одержувати в окремі роки з кожного будинку чи диму вказаних сіл по два широкі або по два малі гроші. На свідчення цього дана наша підвісна печатка на цьому документі.

Дано в Перемишлі у неділю після свята св. Ядвіги року божого 1377. В присутності наших вірних Лешка Радла, старости руського, Віктора, каштеляна Ярославського, Стиборія Галицького і Франчка, каштеляна Любачівського, Ходка Бібельського, плебана і пана Миколая, нашого канцлера, який був при цьому присутній, свідків вище викладеного.

AGZ.— Т. 2.— N 7.— S. 10—11. Переклад з латинської.

* В оригіналі — Krohoszin.

1390 р., ЛИПНЯ 15, ЛУЦЬК.— ПРИВІЛЕЙ ПОЛЬСЬКОГО
КОРОЛЯ ВЛАДИСЛАВА ОПОЛЬСЬКОГО МОНАСТІРЮ ОРДЕНУ
ДОМІНІКАНЦІВ У м. ЛУЦЬКУ НА ВОЛОДІННЯ МАЄТКАМИ
с. ГОРОДНИЦЯ-НА-СУДОВНИЦІ ЛУЦЬКОГО ПОВІТУ

Владислав, з божої ласки король польський і великий князь литовський, спадкоємець руський. Даємо знати всім, кому це важливо. Намагаючись милосердними вчинками попередити день останнього суду, ми наше село, тобто маєток, що називається Городниця-на-Судовниці й знаходиться в Луцькому повіті, церкві, тобто монастиреві братів-проповідників ордену св. Домініка, на честь всемогутнього бога і благословенної й преславної богородиці діви Марії, якій [ця церква] нашої фундації була посвячена в Луцьку, з усіма цього села угіддями, полями, луками, пасовиськами, болотами, садами, гаями, ставками та з усіма доходами в межах цього села, у повне володіння братам-проповідникам названого монастиря ласкаво віддаємо і приєднуємо, передаємо, записуємо і включаємо до мирного і спокійного посідання і володіння на майбутнє і на вічні часи. Бажаючи кращих умов для вказаного села, ми всіх і кожного з селян, городників та мешканців, які в ньому живуть і житимуть, від всіх і всяких податей, поборів, контрибуцій, трудових повинностей, обов'язку давати підводи, коней, вістових гінців та всяких платежів у нашу користь звільняємо, увільняємо і повністю визволяємо. Крім цього увільняємо і зовсім визволяємо названих селян, городників і будь-яких мешканців вказаного села від усякої юрисдикції та влади всіх намісників, воевод, воїнів, суддів, підсудків, розсильних та інших чиновників і їхніх слуг так, щоб вони, викликані ними чи кимось іншим у справах великих чи малих та будь-яких інших, не відповідатимуть і не будуть покарані, хіба що у присутності настоятеля або пріора названого монастиря. А для того, щоб ця донація була затверджена навічно, ми наказали написати цю грамоту і скріпити її силою нашої печатки.

Діялось і дано в Луцьку в день святих мучеників Віта й Модеста [15 липня] р [оку] г [осподнього] 1390.

Stecki.— S. 197—199. Переклад з латинської.

1393 р., ЛЮТОГО 6. НОВОГРУДОК.— ДАРЧА ГРАМОТА
ЛИТОВСЬКОГО ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ ВІТОВТА ЦЕРКВІ
Й МОНАСТІРЮ ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ У м. ЛУЦЬКУ
НА ВОЛОДІННЯ МЛИНОМ ТА СТАВКОМ У ЛУЦЬКОМУ ПОВІТІ

В ім'я бога амінь. Пам'ять усіх людей є нетривкою, тому, звичайно, вона закріплюється свідченням письма та грамоти. Тут говориться, що ми, Олександр або Вітовт⁵¹, з божої ласки князь литовський, володар і спадкоємець троцький і луцький, бажаючи

благочестивими вчинками спасти свою і своїх [предків] душі, передали, надали й тепер віддаємо наш млин, розташований у Луцькому повіті з прилеглим ставком, який по-простому зветься Новостав, церкві, збудованій нещодавно нами на честь і хвалу найсвітлішої діви Марії, а також побожним і благочестивим мужам — пріорові Григорію та братам-проповідникам ордену св. Домініка, які проживають у м. Луцьку при цій церкві. [Цю нашу] грамоту затверджуємо нашою доброю волею, з усіма законними правами та свободами, так само, як і ми самі тримали і володіли, для утримання, володіння, керування, використання на благо в часах вічних і майбутніх. Проте додаємо таку умову, що в той час, коли ми особисто перебуватимемо в Луцьку, а випадє зручний час, місце чи година, то зберігаємо за собою право рибалити у згаданому ставку. На свідчення цієї грамоти навішено нашу печатку. Діялося і дано в Новогрудку в день святої Доротеї [6 лютого] року господнього 1393, [в присутності] славетного Федора з Острова і здорових [тілом і розумом] Яцька Романковича, Михна Пешовича та інших численних, гідних довір'я.

Stecki.— S. 199. Переклад з латинської.

№ 46

1398 р., СІЧНЯ 16, ЩЕБРЕШИН.— ПІДТВЕРДНИЙ ЛИСТ ГАЛИЦЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО АРХІЄПІСКОПА Я. СТРЕПИ НА ПРИЄДНАННЯ ЩЕБРЕШИНСЬКОГО ОКРУГУ ДО ГАЛИЦЬКОЇ ДІЄЦЕЗІЇ З МЕТОЮ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ І РОЗШИРЕННЯ

В ім'я бога амінь. Оскільки спаситель, навчаючи євангельської істини, говорить: «Ярмо ж мое є солодке, а тягар мій — легкий, і знайдете спокій для душ ваших», то, слідуючи його настановам і підкоряючись святій церкві, ми, Якуб, на цей час божим і апостольського престолу провидінням архієпископ святого митрополічного престолу галицької церкви⁵² прилюдно цим сповіщаємо всім і кожному окремо синам святої християнської віри як сучасним, так і майбутнім, що могутній і хоробрий воїн, пан Дмитро, спадкоємний володар Горая і Щебрешина, маршал королівства польського, здоровий душею і тілом, [ніким] не змушений, ані не приневолений, ані не підмовлений і не обдурений, але за здоровим розсудом своєї душі і за розумною порадою благородної дружини пані Беати і благородних мужів і друзів своїх, прийшовши до нас, заявив, що найясніший князь, світлої пам'яті пан Людовік з божої ласки король Угорщини і т. д. за його вірну й незмінну многотрудну і довготривалу службу подарував йому і його законним спадкоємцям весь округ Щебрешинський⁵³ з усіма правами на спадкове володіння назавжди і безповоротно і підтвердив це урочисто своїми привілеями; і, нарешті, пізніше також найвищий князь, пан Владислав, божою милістю король Польщі, великий князь Литви, володар і спадкоємець землі руської і т. д. у часи свого щасли-

вого правління за визначні його заслуги це надання своїми найяснішими привілеями поновив і ласкаво затвердив. Повідомив він також, що цей Щебрешинський округ від дуже давніх часів стоїть вільний і позбавлений законного пастирського управління як відносно церковних осіб, так і простих християн, а тим більше, що вони живуть в цій землі між схизматиками-русинами. Оскільки ці та інші обставини стануть на шляху до спасіння, вищеназаний пан Дмитро, смиренно, з щирим і гарячим бажанням, з усією побожністю, прилучив себе з усіма своїми підлеглими чоловічої та жіночої статі, з духовними і світськими особами тепер і в майбутньому в окрузі Щебрешинському проживаючими, до названої нашої галицької церкви, підкорив [їх] і приєднав, щоб на віки віків підлягати лише тим духовним законам, які вказують і вказували шлях до вічного спасіння, про що сказано докладніше в спеціальній грамоті цього ж пана Дмитра, поданій нам. З огляду на це, ми, зваживши на його спасенне рішення і похвальну готовність, з нашого митрополичого обов'язку і з батьківської любові приймаємо його і населення цього округу і міста Щебрешина як улюблених синів во Христі в ім'я господа нашого Ісуса Христа для управління, керування і навчання. Приєднали ми отару цих овечок божих, волею божою нам переданих, як овечок, які впізнали голос свого пастиря. Повідомив також цей же пан Дмитро, що Щебрешинський округ є переважно пустий і безлюдний, а для заселення людьми доволі придатний і підхожий. Для того ж, щоб поселенці більш охоче і численніше прибували туди, ми, згідно з волею дбайливого пана Дмитра і нашою власною, а також, беручи до уваги поради шановних і визначних мужів — пана Якуба, архідиякона галицької церкви, та інших управителів дієцезії названої галицької церкви, таку одно-стайно виявляємо ласку і записуємо в цей документ свободу, щоб кожний з християн-селян з будь-якого поля щорічно замість десятини з усіх сіл вищеназваного Щебрешинського округу сплачували нашій митрополичій галицькій церкві лише по 6 грошів празьких до дня свята блаженного Мартина-сповідника взагалі, ми таку десятину дозволяємо сплачувати з ланів або наділів в усіх руських землях, за винятком, проте, села і міста Щебрешин, в яких доручаємо збирати таку ж десятину по 6 грошів на парафіяльну церкву св. Миколая у Щебрешині настоятелеві цієї церкви; про це краще сказано у нашій грамоті щодо прав згаданої церкви. А шляхтичі цього Щебрешинського округу нехай сплачують від своїх орних полів чи наділів особам духовного стану повністю всю десятину і хай виділяють і жертвують її щедро і ні в якому разі собі її не привласнюють. Записано в цій грамоті, скріпленій нашою печаткою і внесено в акти.

Діялося і дано в Щебрешині в першу середу після богоявлення року божого 1398 в присутності цих свідків, визначних панів і шляхетних мужів: Яна з Щебрешина, Станіслава з Горая, настоятелів церков, Леонарда, генерального вікарія братів-міноритів в руських землях, Януся із Зданова, Миколая з Летичина, Збишка з Тарговиська — дідичів цих сіл та багатьох інших, гідних довір'я.

1399 р., СІЧНЯ 17, ГАЛИЧ.— ПІДТВЕРДЖЕННЯ ГАЛИЦЬКИМ
КАТОЛИЦЬКИМ АРХІЄПІСКОПОМ Я. СТРЕПОЮ ЗАСНУВАННЯ
КОСТЬОЛУ В КУЛИКОВІ З ВИЗНАЧЕННЯМ ДЛЯ НЬОГО
ЦЕРКОВНОЇ ДЕСЯТИНИ ⁵⁴

В ім'я бога амінь. Ми читаємо в святому письмі про те, що не місце людину, а людина місце освячує, тому ми повинні проявляти прихильність і доброзичливість до святих і релігійних місць не з уваги на місце, але з уваги на обов'язок віддавати честь богу і спасителю нашому. Тому для слави пресвятої єдиної і неподільної Трійці ми освятили і освячуємо за звичаєм святої матері-церкви костьол в Куликові, щоб вшанування бога ніде не зменшувалось, а збільшувалося за допомогою освячених і відповідних послуг і пожертв. Тому і з цією метою ми, Якуб, волею божою і апостольського престолу архієпископ митрополичого престолу галицької церкви чітко заявляємо всім і кожному окремо християнам, кому це потрібно або буде потрібно знати, що шляхетний муж Миколай, спадкоємний власник Куликова, будучи здоровим тілом і душею, ніким не змушений, ані не намовлений, але з власної доброї волі, обміркувавши разом з своєю дружиною і своїми батьками і друзями заради спасіння своєї душі та своїх дітей, як народжених, так і не-народжених, дав, передав, записав на постійно і безповоротно село, яке називається Могиляни з усім майном, яке до цього часу йому законно належало, з врожаями, плодами, прибутками, доходами, з землями обробленими й необробленими, лісами, чагарниками, дібровами, водами, водними стоками, млинами, лугами, пасовиськами та взагалі з усіма угіддями, як би вони не називались, як також з пасіками чи бортями і з застереженими для себе мисливськими угіддями не собі, не кому-небудь з своїх друзів, теперішніх або майбутніх, але названій церкві пресвятої трійці в Куликові, ним самим збудованій або ж настоятелю цієї церкви, включно з десятиною для цієї церкви від його сіл і людей, згідно з звичаєм тих округів. Ми ж, уважно обдумавши і розглянувши його [Миколая] прихильність і благочестя по відношенню до вищеназваної церкви в Куликові, присвяченої нами для шани та слави єдиної й неподільної пресвятої трійці, висвяченої з благочестивими намірами згідно з канонам та обрядом, бажаючи розумно допомогти цій же церкві або її настоятелю, ми видали, засвідчили та дійово закріпили, що десятина, плоди, продукти, будь-які запаси, які належать нам і нашому митрополичому столу, повинні збиратися у селах, що прилягають до цієї церкви, а саме: Скварява, Мокротин, Зіболки, Звертів, Ремєнів, Кошіїв, Зашків, Заріче, Винники, Новий Двір з іншими прилеглими селами Однів, Артасів, Мервичі, Гребенці, Стронятин, Дорогошів разом з іншими селами, розташованими на відстані однієї милі навколо, з будь-якого боку прилеглими до цього ж костьолу*.

* Пропущено перелік свят, під час яких рекомендується відвідувати даний костьол, за що обіцяється відпущення гріхів («40 днів відпущення»).

Дано та діялося в Галичі року божого 1399 у 17-й день місяця січня... *

Strepa.— S. 102—104. Переклад з латинської.

№ 48

1412 р.— ЗАПИС У «ХРОНІЦІ» Я. ДЛУГОША ПРО ТЕ,
ЯК ПОЛЬСЬКИЙ КОРОЛЬ ВЛАДИСЛАВ ЯГАЙЛО ПЕРЕТВОРИВ
ПРАВОСЛАВНИЙ СОБОР У КОСТЬОЛ І ВИКИНУВ ПРАХ
ПОХОВАНИХ ТАМ ПРАВОСЛАВНИХ

Король Владислав вирушив з Медики до Перемишля, маючи у своїй свиті стригонського архієпископа і Михайла Кохмистра. Намагаючись очиститися перед ними від несправедливого обвинувачення німців у тому, що він начебто був прихильником схизматиків і головним їх захисником, [король] наказав кафедральну церкву, збудовану з квадратного каменю, з дуже гарною архітектурою і розташовану в центрі Перемишля, якою до цього часу управляв руський єпископ грецького обряду, посвятити на католицьку церкву, викинувши перед тим з могил прах руських небіжчиків. Руські священики і народ, вважаючи це зневагою свого обряду і ганьбою, супроводжували [ці дії] гірким риданням, криком і плачем. З часом, напевне десь року божого 1470-го, за Миколи, єпископа перемишльського, вона [церква] була зруйнована, а деякі квадратні камені з неї були використані для будівництва кафедрального костюлу в місті...

Унія. Док.— С. 26. Переклад з латинської.

№ 49

1423 р., ЖОВТНЯ 6, ДОБРОСТАН.— ГРАМОТА ПОЛЬСЬКОГО
КОРОЛЯ ВЛАДИСЛАВА ЯГАЙЛА З НАДАННЯМ ЛЬВІВСЬКОМУ
КАТОЛИЦЬКОМУ АРХІЄПІСКОПУ ШИРОКИХ ПРАВ
ДЛЯ ВВЕДЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ОБРЯДНОСТІ
ТА З ЗАБОРОНОЮ КАТОЛИКАМ ХРЕСТИТИ ДІТЕЙ
У «СХИЗМАТИЦЬКУ СЕКТУ»

Владислав, з божої ласки король Польщі й великий князь Литви, спадкоємець Русі і т. д. Доводимо цим до відома усіх, кому це потрібно [знати], що, з чієї ласки ** ми у свій час, натхнені [святим] духом, заявили про свій перехід до обряду та до покірності святій

* Далі йде перелік осіб, присутніх при підписанні документа.

** Так у документі.

римській церкві, до лона якої нас, хоч і недостойних, було прийнято і тому слід, щоб ми збільшували покірність їй у [нашому] королівстві та докладали зусиль до поширення її християнського обряду. І оскільки в підлеглих нам землях Русі, де проживають схизматики грецького обряду, трапляються, на жаль, численні випадки вчинків проти римської церкви — щоб зменшити католицьку віру та щоб за допомогою противників її зруйнувати — ми постановляємо, щоб дотримувались поданих нижче пунктів: по-перше, даємо і наділяємо найпреподобнішого отця пана Іоана, Львівського архієпископа та його наступників повним і вільним правом накладати покарання, карати чи звільняти від кари будь-яких еретиків, хулителів християнської релігії будь-якого стану чи статі, про яких названому пану архієпископу стане відомо. Також бажаємо і цим постановляємо, щоб усі християни-католики обох статей, приведені з пруських земель, всюди в наших землях Русі відпускались з рабства на волю, також і тоді, якщо вони були куплені невільниками. В противному випадку бажаємо, щоб їхні власники підлягали найсуворішому покаранню. Також, щоб відтепер жоден з християн чи жодна з християнок римського обряду в жодному випадку не хрестили своїх дітей у схизматицьку секту, а чоловік жінку чи жінка чоловіка, якщо вона чи він схизматики, нехай відпустить чи покине, а в крайньому випадку прожене. У зв'язку з цим ми вам, старостам, бургграфам, воеводам, земським старостам, намісникам, тамтешнім шляхтичам, городянам, кметям, людям будь-якого стану, становища або звання, [нашим] теперішнім улюбленим вірним [підданам] суворо наказуємо, щоб ви наші викладені вище декрет, накази й постанови всі повністю обов'язково ретельно виконували. А якщо вони будуть ким-небудь у чомусь порушені чи недодержані, то ви, наші вказані вище чиновники, змушуйте їх виконувати, а всіх, хто виступатиме проти цього, та непокірних приборкуйте доганами та належними карами під покровительством нашої милості.

Дано в Добростані, місці нашого полювання, у першу середу після [дня] святого Франциска, року божого 1423⁵⁵.

Арх. ЮЗР.— Т. 10.— Ч. 1.— С. 17—20 (1—3). Переклад з латинської.

№ 50

1439 р.— ЗАПИС У ГУСТИНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ ПРО СКЛИКАННЯ ПАПОЮ ЄВГЕНІЄМ IV СОВОРУ З МЕТОЮ ПІДПИСАННЯ УНІІ МІЖ ПРАВОСЛАВНОЮ І КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВАМИ

Року 6947 [1439]. Євгеній IV, папа римський, бажаючи об'єднати східну церкву з західною і греків з римлянами в унію, тобто привести їх до єдності, скликав собор в Італії у місті Феррарі. На ньому був сам папа Євгеній з усіма достойниками і численними духовними різного сану римського обряду. А від греків був сам грецький цар Іоанн Палеолог і вселенський патріарх того ж богоугодного міс-

та — Йосиф, а від інших трьох патріархів, тобто Александрійського, Єрусалимського і Антіохійського, був висланий найрозумніший у богослов'ї Марко Ефеський. Вони мали призначене місце на соборі, а, крім того, було багато архієпископів, митрополитів, єпископів, архімандритів та ін. Приїхав також туди Ісидор, митрополит Київський, якого зустрічали з почестями на двохстах конях, як людину відому з його писань... *

А потім, з божої волі, почалася у Феррарі велика пошесть, і тому собор був перенесений до Флоренції, де засідав впродовж двох років, а тоді закінчили його небогоугодно. Через це він з багатьох причин не може мати ніякого значення. По-перше, одночасно в Базелі зібрався другий собор західних держав, на якому скинуто і проклято папу Євгенія, який тоді проводив собор у Флоренції, як недостойного, а на його місце висвятили собі іншого папу — Фелікса IV. Тому і собор, скликаний Євгенієм, не може мати ніякого значення.

По-друге, на цьому соборі голова східної церкви патріарх Йосиф передчасно помер, а Марко Ефеський з іншими достойниками ледве втік. Інші єпископи з царем, спокушені дарами, підписалися на цьому соборі, визнали владу папи і погодилися зберігати з ним унію. Серед них був Ісидор, руський митрополит, якого папа відпустив, вшанувавши його кардинальським саном. Інші були змушені погодитися на це.

ПСРЛ.— Т. 2.— С. 355. Переклад з давньоруської.

№ 51

1439 р.— з «ХРОНІКИ» Я. ДЛУГОША ПРО ПІДПИСАННЯ ФЛОРЕНТІЙСЬКОЇ УНІЇ МІЖ ПРАВОСЛАВНОЮ І КАТОЛИЦЬКОЮ ЦЕРКВАМИ ТА ПРО НЕГАТИВНЕ СТАВЛЕННЯ ДО НЕЇ ВІРУЮЧИХ ГРЕЦЬКОГО ОБРЯДУ

... ** Після довгих суперечок з представниками грецької віри про походження святого духа від сина, про чистилище та інші догми віросповідання, якими східна церква відрізнялася від західної, настала повна згода і єдність, і всі труднощі були подолані⁵⁶. Константинопольський патріарх Йосиф на другий день після підписання унії помер. Його поховали у Флоренції в костьолі братів ордену проповідників [домініканців]. Кесар з іншими прелатами грецької і руської церков повернулися на батьківщину, де проголосили загальну єдність, яку, однак, визнала незначна кількість православних, більшість її висміювала і глузувала з неї.

Długosz.— Т. 4.— С. 567. Переклад з польської.

* Пропущено частину запису про хід переговорів, що велися у великих суперечках між православними і католиками.

** Пропущено розповідь про обставини скликання унії та її учасників.

1440 р.— ЗАПИС В «ІСТОРИІ МІСТА ЛЬВОВА»
В. ЗИМОРОВИЧА⁵⁷ ПРО НЕПРИХИЛЬНЕ СТАВЛЕННЯ
ЛЬВІВ'ЯН ДО МИТРОПОЛИТА ІСИДОРА, ЯКИЙ ПІДПИСАВ
АКТ ФЛОРЕНТІЙСЬКОЇ УНІЇ

Ісидор, митрополит руський, висланий Флорентійським собором як посол до Москви з метою поєднання народів єдиною церквою, по дорозі заїхав у Львів. Тут він у головному храмі під звуки співу і за народним обрядом відправив службу, на що русини дивилися скоса.

Zimorowicz.— S. 141. Переклад з польської.

1443 р., БЕРЕЗНЯ 22, БУДА.— ДЕКРЕТ ПОЛЬСЬКОГО
КОРОЛЯ ВЛАДИСЛАВА ІІІ ПРО ЗРІВНЯННЯ
В ПРАВАХ КАТОЛИЦЬКОГО І ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА,
ПРИХИЛЬНОГО ДО УНІЇ

... * Отож зараз, коли при ласкавому сприянні святого духа, східна церква, тобто церква греко-руського обряду, яка, на жаль, довгі часи була відділеною й відірваною від святої віри і божественних таїнств не без втрати спасіння для численних душ, ухиляючись від єдності з святою римською церквою, яку наші духовні отці, а навіть увесь католицький люд у всі часи прагнули побачити, декретами з ласки божої найсвятішого нашого пана папи Євгенія IV та інших численних отців церкви, ревнителів святої віри мала б вже бути навернена до давно жаданної тотожності й єдності східної церкви з святою римською і вселенською церквою⁵⁸ для того, щоб сама східна церква, її прелати і весь клір греко-руського обряду в наших володіннях і нам підвладні, де б вони не перебували, які раніше через цей поділ і розкол зазнавали різних утисків, змогли б знову вільно почати відправляти богослужіння і в солодкому мирі ще ретельніше могли вимолювати ласку спасителя нашого для спасіння душ вірних і збереження святої віри на честь і славу всемогутнього бога, який спас і викупив нас своєю безцінною кров'ю, всім церквам та їхнім єпископам або владикам, прелатам, клірові та іншим духовним особам греко-руського обряду надаємо назавжди цим привілеєм [право] користуватись тими всіма правами, свободами, правилами, звичаями та загальними привілеями, якими користуються і втішаються всі церкви наших королівств Польщі, Угорщини і т. д. та їхні архієпископи, єпископи, прелати й інші духовні особи римського обряду. Бажаємо також і цим постановляємо, щоб жоден з сановників, старост, чиновників місцевих та інших підданих наших будь-якого стану, сану або становища, переважно

* Пропущено вступну частину декрету.

вищеназвані особи з нашого королівства польського і особливо в наших землях Русі, Поділля та інших приєднаних, не втручалися в компетенції вищезгаданих єпископів, владик і прелатів греко-руського обряду, навіть у рішення їхніх священників або парохів, щоб, зокрема, не чинили ніяких перешкод у справах шлюбів і розлучень, не перешкоджали ніяким звичаям, що їх досі в названих землях дотримувались. Окрім цього, щоб ці ж єпископи або владики та інші прелати і церковники греко-руського обряду, маючи матеріальну підтримку, могли вільно й належним чином віддаватися прославленню бога, всі й всілякі села й маєтки їх власні та всіх їхніх церков, які знаходяться в наших володіннях, де б це не було і як би вони не називались і до яких би церков не належали, хто б ними зараз і в яких би наших землях і повітах не володів, з усіма їх правами і побожними звичаями вважаємо їм поверненими і цією грамотою повертаємо на всі майбутні часи ⁵⁹.

На свідчення цієї нашої грамоти підвішено нашу печатку. Діялося і дано в Буді в найближчу п'ятницю перед неділею Окулі [22 березня] року божого 1443... *

ZDM.— Cz. 3.— N 647.— S. 80—82. Переклад з латинської.

№ 54

1448 р., ТРАВНЯ 23, КРАСНОСТАВ.—ГРАМОТА ЗЕМСЬКОГО СТАРОСТИ ГРИЦЬКА НА ПІДТВЕРДЖЕННЯ ФУНДАЦІЇ ПАРАФІЯЛЬНОГО КОСТЬОЛУ В КРАСНОСТАВІ

Ми, Грицько, староста теребовельський, воевода подільський і земський староста красноставський, повідомляємо цією [грамотою] всім і кожному, кому це важливо [знати], що року божого 1418 **, у четвер перед святом тіла Христового [30 травня], зібрані в притворі парафіяльного костьолу в Красноставі в нашій присутності, шляхетний Ян, війт і чесні мужі райці красноставські, колишні й нові [теперішні], а саме: Станіслав Рас, Станіслав, писар, Мартин Пасник, Мартин Вжосек та багато інших нинішніх [райців], здорові тілом і духом, які були скликані достойним Олександром, місцевим парохом публічно, в нашій присутності, за власною згодою підтвердили, що згідно з давньою фундацією та за звичаєм до парафіяльного костьолу в Красноставі належать і відносяться: по-перше, два вільних лани між громадськими ланами, що відзначено також і в привілеї війта; по-друге, дві луки між луками громадськими і двірськими та ще одна лука в Сениці Литовській між королівськими луками через дорогу з одного боку, а з другого — за старою дорогою, яка йде від старого млина, що навпроти; по-третє, город з наділом між двором пана Грицька і двором пана Мацея Костка, холмського каноніка; і ще ставок між ставком Слускиня і монас-

* Пропущено імена осіб, присутніх під час складання грамоти, серед яких називається Грицько з Поморян, подільський воевода.

** Очевидно, помилково замість 1448.

тирським ставком; а також сухі дні від кожного приїжджого в місті й передмісті по одному грошеві за кожний з суходнів у році, а з кожного комірника по половині гроша [і так само від євреїв та русинів, які живуть в будинках християн], а також колумбачія з сіл, а саме: з Неменичів і Велебичів від кожного постояльця по п'ять грошів, від кожного піднаймача на кожне свято великодня по півтретини гроша, а в інших селах, приналежних до вказаної парафії, від кожного по грошеві, а від комірників по половині... * а також право посилати власного рибалку на королівський ставок. Десятини ж визначатимуться і визначаються після оранки для двору і віта у місті та у вказаних селах...**

Розглянувши все це, ми вищевказаному плебанові Олександру, згідно з його клопотанням і просьбою, як також згідно з спеціальним розпорядженням найяснішого володаря і пана нашого Владислава, божою милістю короля Угорщини, Польщі і т. д., подарували і видаємо цю нашу підтвердну грамоту.

Діялося і дано року, дня, місяця, часу, місця як вище, після підвішення нашої печатки, в присутності славетних, достойних і чесних мужів, панів Мацея, холмського каноніка й офіціала красноставського, Фаліслава, настоятеля Миколая Зельоного, Павла, Стецька, Марцизія, красноставських райців нових і колишніх та інших гідних довір'я щодо вищесказаного свідків.

І я, Миколай Бартломей з Тарчина, клірик познанської дієцезії, з волі апостольської та королівської, публічний писар.

ZDM.— Cz. 3.— N 787.— S. 253—255. Переклад з латинської.

№ 55

1457 р., КВІТНЯ 21, РИМ.— з ПОСЛАННЯ ПАПИ КАЛІСТА III
ЛЬВІВСЬКОМУ АРХІЄПІСКОПУ ГРИГОРІЮ з ДОЗВОЛОМ
ПРОВОДИТИ у ЛЬВОВІ — ФОРПОСТІ КАТОЛИЦИЗМУ —
ЦЕРКОВНІ УРОЧИСТОСТІ, ЯКІ Б ПРИВАБЛЮВАЛИ
ПРАВОСЛАВНИХ

Каліст і т. д. ***

Шановному братові Григорію, архієпископу львівському, поздоровлення і т. д.

Ми раді заспокоювати духовний голод божого люду духовною стравою, особливо ж під час служіння меси нам приємно так відновлювати його [духовні] сили, тому що саме тоді [символічно] приноситься в жертву заради всіх християн наш спаситель і являється таїнство євхаристії, яке [вірні] вшановують.

Отож, у нещодавно переданій нам від тебе та від улюблених чинів общини та жителів міста Львова петиції йшлося про те, що у названому місті, яке знаходиться на кордоні з татарами і становить

* Пропущено перелік 16 сіл.

** Пропущено перелік сіл.

*** Пропущено повний титул.

найбільший опорний пункт проти їхніх нападів і є останнім християнським містом — оплотом проти ударів їх та різних інших невірних народів, проживають численні схизматики, які, якщо прибавити їх проявами благочестя, можливо, повернуться на християнську віру, відкинувши свої хибні погляди.

...
Дано в Римі у св. Петра **, року і т. д. 1457, 21 квітня, у третій рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 76.— P. 135—136. Переклад з латинської.

№ 56

1460 р.— УРИВОК З «ХРОНІКИ ОРДЕНУ БЕРНАРДИНЦІВ»
Я. КОМОРОВСЬКОГО ⁶⁰ ПРО БОРТЬБУ РУСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА З КАТОЛИЦЬКИМ ОРДЕНОМ

У тому ж році, як вище, отець Габріель, вікарій провінції, прийняв до ордену як дев'ятий львівський монастир, заснований ясновельможним паном Андрієм Одровонжем, воеводою Подільської землі й львівським старостою, сердечним другом і найвірнішим захисником нашої релігії. Хоч преподобніший пан архієпископ львівський зі своїм капітулом і були противниками цього пана і братів, але, нарешті їх перемогли і дістали від них згоду для братів, які вже там жили. Русини ж, яким вони були ненависні, підпалили монастир, так що велика частина його згоріла, а найбільше оздобили вівтаря, костюлу і чаші. Кінець кінцем старанням вище названого ясновельможного пана були відбудовані костюл і велика частина прибудов.

MPH.— T. 5.— S. 189. Переклад з латинської.

№ 57

1468 р., ЛИПНЯ 23, РИМ.— ДОЗВІЛ ПАПИ ПАВЛА II
АБАТОВІ МОГИЛЬСЬКОГО МОНАСТІРЯ НА ЗАСНУВАННЯ
ФРАНЦИСКАНСЬКИХ МОНАСТІРІВ — ЦЕНТРІВ ПОШИРЕННЯ
КАТОЛИЦИЗМУ НА РУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Улюбленому сину, абату Могильського монастиря Краківської єпархії вітання і апостольське благословення. Павло — єпископ, раб рабів божих.

Ми повинні йти назустріч благочестивим бажанням вірних і докладаємо зусиль, щоб те, що сприяє поширенню католицької віри, а також звеличенню божого культу, відбувалося з бажаними результатами. Отож, нещодавно від найдорожчого во Христі сина нашого Казимира, знаменитого короля Польщі, надійшла до нас петиція, в якій повідомлялося, що у Великому князівстві Литовському і на

---

* Пропущено частину тексту з конкретними вказівками щодо урочистих богослужінь і процесій.

** У Ватікані.

землях Русі, які підлягають владі його королівства і які межують з країнами невірних, проживає величезна кількість еретиків і схизматиків та інших невірних, число яких зростає з дня на день, і з огляду на їх велике число існує можливість небезпеки, якщо тільки не запобігти їй відповідними заходами. І якщо, як про це говорилося в цій петиції, брати ордену міноритів, до яких християни тих земель відчувають особливу любов і прив'язання з огляду на те все добре, яке вони чинять для народу в справі спасіння душ своїм зразковим життям, проповіддю слова божого, повчаннями та постійними закликаними, матимуть для свого вжитку і проживання на цих землях і в самому королівстві польському інші обителі, крім тих, в яких вони мешкають, тоді, як слід гадати, брати, які будуть жити в майбутньому в цих монастирях, своєю турботою, працею і старанністю будуть закликати еретиків і схизматиків та інших вищезгаданих невірних, які населяють ці землі, відійти від своїх помилок, відкинувши які, вони повернуться до церковної єдності та до визнання справжнього бога — нашого господа Ісуса Христа, і ці вірні міцніше будуть триматися віри і, прагнучи спасіння своїх душ, повніше будуть наставлятися на шлях спасіння, а внаслідок цього на цих землях зросте культ божий зі спасінням душ і поширенням істинної віри. А тому названий король смиренно просив нас, щоб ми з нашою апостольською доброзичливістю дали згоду, щоб він заснував та побудував у королівстві Польському два монастирі, а в цілому князівстві Литовському та інших вищезгаданих руських землях ще два для ужитку та проживання цих же братів. І після того, як монастирі будуть засновані та збудовані, їх віддати цим же братам і видати дозвіл на їх постійне проживання та забезпечити ці приміщення всім іншим необхідним. Тому ми, гаряче прагнучи, щоб в наш час ця релігія і культ божий зміцнювалися і зростали, ідучи назустріч таким просьбам, доручаємо своєму смиренню цим апостольським листом, якщо справа так мається, дозволити цьому королю за згодою віленського генерального вікарія цих же братів міноритів і так, щоб не було для нього жодної шкоди, заснувати в королівстві два, у Великому князівстві Литовському також два і в землях руських — ще два монастирі в місцях для цього придатних і пристойних, кожен з своїм костьолом, дзвіницею, дзвонами, трапезною, закритими спальними келіями, городами, палісадниками та іншими необхідними службами, збудованими його власним коштом та інших правовірних християн, що проживають в цих місцях і за благочестиві пожертвування для постійного вжитку і проживання в цих будинках тих братів, що їх має призначати і направляти туди вікарій польської провінції. До того часу, доки місцеві єпископи не дадуть недвозначну згоду на це, то тобі треба нашою владою дозволити знову будувати, споруджувати і засновувати або робити так, щоб будувалося, споруджувалося і засновувалося, і цим же братам дозволити жити в цих обителях після того, як вони будуть побудовані. Якщо цим листом ти досягнеш такої угоди, щоб відновити, заснувати та збудувати ці монастирі, то ми відповідно дозволимо всім і кожному окремо з вищевказаного ордену, його монастирів

і належних до нього осіб вільно користуватися та тішитися привілеями, свободами, дозволами, правами, милостями та ласками і хай вони процвітають з дозволу апостольської влади. Незважаючи на заборону блаженної пам'яті папи Боніфация VIII, нашого попередника, братам жебрацьких орденів займати знову в будь-якому місті, селі або замку або в іншому місці будь-які споруди або обителі для проживання або міняти зайняті будівлі без спеціального дозволу апостольського престолу, в якому чітко й недвозначно скасовувалась би така заборона і на інші апостольські постанови, а також на статuti і звичаї згаданого ордену, які затверджені апостольською владою, на будь-які заперечення, на парафіяльне право церков, в межах володінь яких ці будинки будуватимуться, ця грамота завжди матиме силу у всіх своїх пунктах.

Дано в Римі в резиденції св. Марії року блага 1468, 23 липня, у четвертий рік нашого понтифікату.

HRM.— Т. 1.— Р. 121—122. Переклад з латинської.

№ 58

1472 р., ЛИПНЯ 1, РИМ.— ПОСЛАННЯ ПАПИ СИКСТА IV⁶¹
ПРО ЛЬВІВСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ СОБОР ТА ПРО ВІДПУЩЕННЯ
ГРІХІВ ТИМ, ХТО СПРИЯТИМЕ РЕСТАВРАЦІЇ ЙОГО БУДІВЕЛЬ

Сикст, єпископ і т. д. * Усім християнам, які читатимуть цей лист, поздоровлення і т. д. * Серед інших приемних божому маєстатові благочестивих пожертвувань на підтримку церковних будівель, що заслуговує особливого схвалення, ми радо приймаємо такі, за допомогою яких церква може відбудовувати і ремонтувати свої будівлі, забезпечуючи цим кращі умови для себе, сприяючи християнській справі та спасінню душ вірних. Отож, як ми дізналися з достовірного повідомлення, Львівська митрополіча * церква⁶², що знаходиться між схизматиками на Русі і що не так давно була збудована, до якої, як кажуть, християни тої країни відчувають особливу благочестиву любов, вимагає дуже коштовного ремонту своїх будівель, для проведення якого у цієї церкви немає ніяких можливостей і якнайбільше потрібна допомога самих вірних. Тому ми, прагнучи, щоб будівлі цієї церкви якнайшвидше були відреставровані та відновлені та щоб ці вірні тим охочіше стікалися до цієї церкви для хвали божої і тим швидше простягли руку допомоги для реставрації та відбудови, щоб там з ласки небес більше відчути себе відродженими, уповаючи на милосердя всемогутнього бога та його блаженних апостолів Петра і Павла, милостиво даруємо нашою апостольською владою повне відпущення гріхів, що були устами визнані та серцем відчуті усім та кожному з християн, які

---

* Так у публікації.

каються і сповідаються і які побожно відвідуватимуть названу церкву в найближчому майбутньому від першої зорі аж до заходу сонця під час свята святої і неподільної трійці і заради відбудови, відновлення та ремонту названої церкви, приходячи туди, якщо шляхетні й вельможні чи знатні громадяни — на протязі десяти, якщо середнього стану — протягом семи, якщо ж нижчого стану — протягом п'яти днів з усією своєю родиною і челяддю і благочестиво витратять там відраховані гроші.

А крім того, щоб самі віруючі могли легше та вигідніше дістати прощення та відпущення гріхів від милостивого бога, улюбленим сином Андрієві Роза, ланцутському препозиту, збирачеві плодів і врожаїв [для] апостольської курії в Польському королівстві та його провінціях, нашому камердинеру та нунцію, а також архидиякону та генеральному офіціалу названої львівської церкви, секулярним і регулярним пресвітерам будь-яких орденів, спеціально для цього призначеним і цього гідним, які від ранньої зорі аж до заходу сонця [під час] свята і трьох днів до нього, так і після нього мають вислуховувати сповіді вказаних вірних. Вони мусять уважно слухати про вчинені ними злочини, провини, гріхи, навіть про окремі випадки, розгляд яких знаходиться в компетенції апостольського престолу, крім бунту чи змови проти особи або статусу римського первосвященника, тобто проти апостольського престолу, і цією владою вони дадуть належне відпущення гріхів і призначать спасенне покаяння, прийняті пожертвування нехай висилають за море до монастирів святих апостолів Петра, Павла і Якова в Компостеллі⁶³, і в міру надходжень хай вони будуть перетворені та призначені для інших благочестивих справ і про ці відпущення нехай видають бажаним, а також тим, хто на смертному ложі, хто зробив свій внесок, підтвердні листи з печаткою згаданого Андрія Роза, якому ми цією ж владою надаємо повне на це право.

Подібно хай посилаються відпущення, але, однак, після належних пожертвувань, всім і кожному вірним во Христі обох статей, неспроможним через глибоку старість або безсилля, або скутим обітницею, або через законну перешкоду, і тим, що не можуть особисто відвідати названу церкву, а інші, як підкаже їхнє благочестя, звільняються зовсім за свою щедрість, тому що відданість і витрати імовірно виправдаються приходом, стоянням і поверненням. Надаємо цією ж владою прощення і відпущення гріхів тим, які не будуть здоровими після закінчення згаданого свята; ми бажемо, щоб відразу після свята, коли ця індульгенція буде мати менше значення, хай у присутності всіх наших заберуть печатку, [якою скріплена] ця грамота, і покладуть у скриньку, щоб ніхто не використав печатку для облят з виданої нами грамоти; якщо ж після свята хтось обнародує такі грамоти та індульгенції і дозволить ними користуватися, хай за цей вчинок буде відлучений від церкви і не зможе [від цього] звільнитися, крім як у випадку смерті, щоб анулювання цих індульгенцій, виданих нами і нашими попередниками, або тих, які ще будуть видані, не протиставлялося апостольським постановам, розпорядженням або будь-яким заборонам.

Дано в Римі у св. Петра, року і т. д. * 1472, у липневій календі першого року нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 98.— P. 164—165. Переклад з латинської.

№ 59

1479 р.— УРИВОК З «ХРОНІКИ ОРДЕНУ БЕРНАРДИНЦІВ»
Я. КОМОРОВСЬКОГО ПРО КАТОЛИЦЬКУ МІСІЮ БЕРНАРДИНЦІВ
НА УКРАЇНІ ПІД ЗАСТУПНИЦТВОМ ВОЄВОДИ М. ГАШТОВТА ⁶⁴

Монастир у Тикоцині був прийнятий до ордену як 21-й преподобним отцем Мар'яном в час, коли його вдруге обрали [провінціалом]. Славетний пан Мартин Гаштовт, воєвода троцький, забезпечив його всім необхідним: полем, дерев'яним будинком, коштовними прикрасами, чашами, книгами для богослужіння, хорового співу та проповідей. І я думаю, що він нікому не дозволив нічого забрати біля цих будинків, як це зробили фундатори у Слапі та в монастирі п'яти братів поблизу Казимежа, але [чинив] так, як фундатори у Тарнові, Переворську і Самборі, які, прагнучи єдино здобути собі заслугу у всемогутнього бога, багато побудували та надавали іншу допомогу — хоч і не стільки подарував, скільки фундатори у цих трьох місцевостях.

Цей Гаштовт настільки цінував братів-францисканців, що не міг без них обходитися, і коли найясніший король Казимир призначив його старостою до Києва, братчики з Вільна постійно були при ньому, а він усі їхні потреби заделегідь щедро задовольняв і, коли вони від'їжджали, відіслав їх у монастир з щедрими подаяннями.

Ці брати, проживаючи серед схизматиків-русинів, добрим прикладом і повчанням навернули до покірності римському первосвященнику багатьох знатних і незнатного роду. А місто це віддалене від Вільна на 120 миль. Цей же славетний пан не тільки монастиреві в Тикоцині, але й багатьом нашим монастирям братів-францисканців, також і у польських землях, щедрою рукою забезпечував церковні прикраси та допомагав великими подаяннями разом із своєю сестрою, Олександрою на ім'я, великою добродійкою, яка згодом вступила до ордену терціанок.

MPH.— T. 5.— S. 224—225. Переклад з латинської.

№ 60

1497 р., ТРАВНЯ 13, ПЕРЕМИШЛЬ.— ДЕКРЕТ КОРОЛЯ
ЯНА ОЛЬБРАХТА ВІДНОСНО ВИРІШЕННЯ СПОРУ
МІЖ РАДОЮ МІСТА ТА ПРАВОСЛАВНИМИ
ЖИТЕЛЯМИ ПЕРЕМИШЛЯ

Ян Ольбрахт, з божої ласки король Польщі, великий князь Литви, володар і спадкоємець Пруссії і т. д. Цією грамотою ми спові-

* Так у публікації.

щаємо всім, кому належить знати. В нашій присутності виник і розглядався спір між руськими громадянами як позивачами, з одного боку, і радними нашого міста Перемишля як позивачами, з другого боку, з приводу і про прийняття свідчень від русинів у судових справах, про оплату пам'ятного судового після принесення присяги, про дотримання свят та про інші суперечки, що виникли і тривають між вищезгаданими сторонами. Викладаючи суть суперечки, вищезгадані русини — жителі нашого міста Перемишля — скаржилися на згаданих радних, що, хоч ці русини підлягають тому ж самому цивільному праву, що й інші громадяни Перемишля, виконують ті самі повинності, які встановлені для вищезгаданого міста і з цієї причини повинні користатися у суді такими самим: громадянськими правами, привілеями та звичаями, однак, незважаючи на це, ці перемишльські радні не приймають свідчень від вищезгаданих русинів у справах, що розглядаються між ними і християнами, а нехтують ними. Також всупереч прийнятому звичаю, який зберігається з давнини, після складання присяги вимагають від цих русинів сплати пам'ятного судового у більшому розмірі, ніж це в них прийнято. Ми ж хочемо оборонити їх перед несправедливостями, які з цього виникають, особливо в тому, що стосується права на наслідування майна померлих, щодо якого вони твердять, що їх утискали і будуть утискати. Згадані радні у відповідь на кожну з наведених скарг окремо відповідають і твердять: по-перше, що порядок про нехтування свідченнями русинів у суді був установлений не ними і що не ними відкидаються свідчення русинів у суді, а адвокатами-оборонцями. Ці адвокати-оборонці вважають, що загальне цивільне право не допускає приймати свідчення русинів у справах християн. Що ж стосується оплати пам'ятного судового, яке від русинів вимагається у більшому розмірі, ніж від християн, то радні стверджують і говорять, що це робилося за старовинним звичаєм і що звичаю цього вони дотримуються. А що стосується скарги русинів на те, що їх примушують відзначати католицькі свята, то вони, радні, визнали, що робили це з розпорядження управителя цієї місцевості — ординарія перемишльського кафедрального собору. Ми ж, вислухавши свідчення, висновки, претензії та відповіді кожної з названих сторін, зваживши достатньо цю справу, порадившись з нашими радниками, що були тоді при нас, у цій справі між вищеназваними сторонами ухвалюємо та постановляємо у справі вищезгаданих русинів, що, оскільки вони підлягають разом з християнами тому самому тевтонському [магдебурзькому] праву і повинні користуватися однаковими правами з християнами, то їх треба допускати до складання свідчень, які вимагаються по закону в будь-яких судових справах як між християнами, так і між русинами або між християнами і русинами без заперечення з боку вищеназваних радних і будь-чийєї заборони, з правом апеляції у випадку заборони з будь-чийого боку згідно з постулатами, пунктами і вимогами тевтонського права. Подібно ж оплата пам'ятного судового хай відбувається після принесення присяги. Також ми хочемо, щоб русини мали право успадковувати майно померлих, а їх позбавляють права беззаконно приймати

у спадщину майно їхніх родичів після їх смерті, незважаючи на те, що це майно має законних спадкоємців, а саме в той спосіб, щоб русини, які живуть під вищезгаданим правом, мали такі самі права і обов'язок, як і християни. А щодо свят, які названі нижче, а саме: господа нашого Ісуса Христа, його непорочної матері діви Марії, а також всіх апостолів, св. Мартина і Олексія, покровителів нашого королівства, встановлені у свій час перемишльською церквою щорічно і які народ урочисто святкує, то їх названі русини повинні дотримуватись. Від святкування і дотримання інших вказаних вище християнських свят вони повинні бути звільнені, незважаючи на заперечення і перешкоди з боку названих радних або будь-яких інших осіб. На свідчення чого підвішено нашу печатку.

Дано в Перемишлі в суботу, в день п'ятидесятниці року божого 1497, п'ятого року нашого панування.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 10.— С. 8—12. Переклад з латинської.

№ 61

1498 р., ВЕРЕСНЯ 29, САНДОМИР.— ГРАМОТА КОРОЛЯ ЯНА ОЛЬБРАХТА ПРО ПІДТВЕРДЖЕННЯ ВТРАЧЕНОГО ПРИВІЛЕЮ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО ЕПІСКОПСТВА НА ВОЛОДІННЯ МАЄТКАМИ СІЛ РАВСЬКОГО, ВІННИЦЬКОГО ТА БРАЦЛАВСЬКОГО ПОВІТІВ

Відновлюється право на володіння вищезазначеними селами Кам'янецької єпархії.

В ім'я бога. Амінь. Для вічної пам'яті про справу. Король і владарі всіх частин королівства, будучи зобов'язаними опікуватися всіма своїми підлеглими, не лише, як звичайно, видають розпорядження в нових справах, але також беруть на себе турботу про відновлення [документів], які з якої-небудь причини були зіпсовані, пошкоджені або знищені. Якщо це стосується кого-небудь з підлеглих [і робиться для них] згідно з правом і з власної волі, то з тим більшим бажанням і постійним прагненням необхідно попереджувати випадки знищення, відновлювати пошкоджені та знищені [документи] церковних осіб і святих місць, в яких вшановується культ всемогутнього бога.

Тому ми, Ян Ольбрахт, з божої ласки король Польщі, а також земель Краківської, Сандомирської, Серадської, Ланцутської, Куявської, великий князь Литви, Русі, Пруссії, Холма і Ельблонга, володар і спадкоємець Померанії і т. д., підтверджуємо даною грамотою всім, кого це стосується, що преподобний во Христі пан отець Мацей, єпископ холмської кафедральної церкви, доповів нашій величності, що недавно, коли він очолював кам'янецьку церкву, через якийсь випадок згоріли і перетворилися на попіл привілеї на фундацію цього єпископату і, зокрема, на маєтки та села єпископального престолу. Однак, завдяки багатьом гідним довір'я [свідкам], стало відомим, які і скільки [сіл] належали вищеназваному престолу. Їхні назви він нам подав і підтвердив достовірними дока-

зами. Це є: замок і місто Чернокозинці, села Косовиці, Микулинці, Воскресинці, Залісся, Нивра Велика і Нивра Мала, Войтівці, Михалків, Устя, Пуща, Зинківці Кам'янецького повіту, місто і села Чируч *, Загір'я, Бусменчани *, Нігин, Хропотова, Демківці, Нога-чівка, або Войтна * Смотрицького повіту, Корчмарівці, Попівці, Василівці, Гайдуківці *, Канчинці та Микулинці Равського повіту. Ці міста і села, розташовані в Подільській землі нашого королівства, а також село Пшонна у Вінницькому і Матковці* в Брацлавському повітах великого князівства Литовського, які також, як ми про це дізнаємось з цих же свідчень, колись були і тепер є подаровані цій церкві найславетнішими Олександром-Вітовтом, нашим попередником у цьому Великому князівстві Литовському. Тому цей пан Мацей смиренно просив нас, щоб ми зволили видати новий привілей на ці маєтки кам'янецькій церкві та її теперішньому єпископу. Ми ж, діставши достатні свідчення в цій справі та порадившись з всіма нашими радниками, визнали необхідним видати і затвердити новий наш привілей вищезгаданим церкві й кам'янецькому єпископальному престолу в справі вищеназваних маєтків і сіл, передати їм у власність ці маєтки і села та записати цією грамотою навечно для преподобного во Христі нинішнього отця цієї церкви, обраного і затвердженого [на цей сан], а також і для його наступників — кам'янецьких єпископів — всі вищезгадані маєтки, тобто міста і села з усіма разом і з окремо взятими їх митниками, вартовими брам...** і з усім, що належить з давніх часів до вищеназваних міста, замку і сіл, в тих межах, в яких вищеназвані міста, села, маєтки і замок існують з давнього часу і в той спосіб, як це сам пан Мацей, що очолює тепер кам'янецький єпископат, і як його попередники звикли тримати, володіти і посідати, використовувати, надавати, дарувати, передавати, міняти, відписувати. Для більшої користі церкви та її єпископського престолу треба об'єднати нашу, наших наступників і капітулу кам'янецької церкви згоду й навіки закріпити.

Ми ж звільняємо ці маєтки, міста, замок і села від світських повинностей, юрисдикції, влади та від військової повинності. Хочемо і постановляємо, що вони мають право користуватися такою ж свободою і привілеями, якими вони звикли користуватися з давніх часів і якими користуються маєтки єпископальних костьолів у нашому королівстві за правом або за звичаєм, а також іншими королівськими і князівськими пільгами, які були надані цьому костьолу раніше. Ці пільги щодо цих маєтків в усьому зберігають силу, а тим більше в силу цього нашого [декрету] ще сильніше затверджуються на вічні часи. Для засвідчення цієї справи до даного декрету підвішується наша печатка.

Сталося на Сандомирському конвенті в день свята св. Михаїла-архангела року божого 1498 в присутності найяснішого князя... ***

Арх. ЮЗР.— Ч. 8.— Т. 1.— С. 27—30. Переклад з латинської.

* Тепер невідоме.

** Пропущено частину документа з переліком даровизн.

*** Пропущено перелік осіб, присутніх при підписанні документа.

1518 р.— УРИВОК З «ХРОНІКИ ОРДЕНУ БЕРНАРДИНЦІВ»
Я. КОМОРОВСЬКОГО ПРО НЕОБХІДНІСТЬ БІЛЬШ ЖЕРТОВНО
ВІДДАТИСЯ СПРАВІ ОКАТОЛИЧЕННЯ МЕШКАНЦІВ
РУСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Отець Станіслав з Сполето запитав блаженного отця Бернардина з Фельтре, прославленого і за життя, і після смерті численними чудами, чи могли б і яким чином принести користь наші брати у землях схизматиків, тому що наш владика Інокентій⁶⁵ надав нам повноваження і владу в землях схизматиків. Він після трьох тижнів роздумів, тяжко зітхаючи і проливаючи сльози, відповів такими словами: наші брати у польській провінції не зможуть принести користі в землях схизматиків⁶⁶, поки їх каптури не стануть червоними, тобто через пролиту кров, і отримують благословення господа нашого Ісуса Христа і святого Франциска, які теж зазнали подібних небезпек.

МРН.— Т. 5.— С. 254. Переклад з латинської.

1525, ЛЮТОГО 17, ПЬОТРКІВ.— ДЕКРЕТ ПОЛЬСЬКОГО
КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА І ПРО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ МІЩАН-
ПРАВОСЛАВНИХ І ПРИВІЛЕЙОВАНЕ СТАНОВИЩЕ МІЩАН-
КАТОЛИКІВ У ЛЬВОВІ

Ми, Сигізмунд [...]*, сповіщаємо цим декретом усіх, кому це потрібно, що минулого року, коли ми були у Львові, міщани руського обряду цього нашого міста Львова, яких тут чимало, а саме ті, що сидять на тому ж праві, і ті ж самі, які нарівні з іншими міщанами, жителями цього міста, несуть міські повинності, скаржилися нам, що зазнають з боку бурмистра і міської ради згаданого міста перешкоди з купівлі та придбанні будинків, розташованих поза їхньою вулицею⁶⁷, в утриманні корчем і в торгівлі та шинкарюванні вином і пивом, в продажу інших подібних речей, у відрізуванні на лікті тканин, а також [скаржилися на те], що забороняють їм займатися ремеслами і належати до цехів, допускаючи їх туди лише на дуже важких і принизливих умовах. Оскільки, з другого боку, самі радні і міщани католицької, або римської, віри докладно виклали свої важливі причини та серйозні підстави, чому вони це робили, ми, зайняті іншими більшими турботами і справами, не змогли тих суперечок відповідно розглянути і розв'язати, відклали і передали той же спір на розгляд генерального сейму нашого королівства. Згаданам сторонам, які повинні з'явитися перед нами на цьому сеймі, ми призначили певний тер-

* Повний титул пропущено.

мін. Коли він надійшов, з'явилися згадані сторони перед нами та знову представили нам свої взаємні скарги і докази. [Тоді] ми разом з нашими радниками, зібраними на цьому сеймі, розглянули уважно і належно скарги та докази згаданих сторін тих й інших, висловлені та наведені перед нами як у Львові, так і на цьому сеймі. Також ми довідалися, що з давніх часів наші попередники нічого в згаданих справах ніколи не змінювали та нічого нового не ввели на користь вищезгаданих львівських міщан грецького, або руського, обряду, тому, враховуючи думку наших радників, ми вирішили і цим листом постановляємо, що ті львівські міщани грецького, або руського, обряду повинні задовольнитись своєю територією і вулицями, призначеними з давніх часів там, у Львові, для їх будинків і мешкань, проте не можуть і зовсім не повинні займатися купівлею і придбанням інших будинків, не повинні володіти тими, які містяться в інших місцях і [на інших] вулицях, в яких раніше не проживали ні вони, ні їх попередники. Також залишаємо їх назавжди однаковою мірою при давньому звичаї і забороні, якої дотримувалися досі у згаданому вашому місті Львові, щоб не приймати їх і не допускати до будь-яких цехів і ремесел, щоб вони не шинкарювали ніякими напоями та не відрізували на лікті і не продавали тканин, але щоб вільно шукали для себе прожитку і збільшення свого майна в дозволених їм віддавна заняттях. Проте ці ж радні та інші міщани католицького обряду не повинні їм робити жодних труднощів і кривд ні в цих, ні в інших їх давніх заняттях, але відповідно до цього нашого декрету ставитися до них з сусідською любов'ю і прихильністю, бо справа збереження взаємного миру і згоди є справедливою⁶⁸.

Для підтвердження цього листа підвішується на ньому наша печатка.

Зроблено і дано на засіданні Пьотрківського сейму королівства найближчої п'ятниці після свята св. Валентина [26. V] р. б. 1525, нашого панування 19-го року.

...Речі Посполитої віце-канцлер... Реляція всечеснішого в Христі панотця Петра, краківського та познанського єпископа і віце-канцлера польського королівства.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 350.— Арк. 251—253. Оригінал. Переклад з латинської; СБЛ.— С. 19—22.

№ 64

1533 р. ЖОВТНЯ 20. ВІЛЬНО.— ПІДТВЕРДНА ГРАМОТА ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА І ПРО ПЕРЕДАЧУ ХОЛМСЬКИХ ЦЕРКОВНИХ ВОЛОДІНЬ, ЯКІ НАЛЕЖАЛИ ПРОТИВНИКАМ УНІІ, РИМО-КАТОЛИЦЬКОМУ ЄПИСКОПУ

В ім'я бога. Амінь. Для вічної пам'яті про справу. Божественний розум найкраще подбав про рід людський, надихнувши мудро на винахід писемності, бо завдяки літерам людські вчинки, які

були б забуті та пішли б у небуття, переходять у вічність, а діяння попередників легко передається до відома наступних поколінь. Тому ми, Сигізмунд... *, доводимо до відома цією грамотою всім, кого це торкається або може торкатись у майбутньому, що на просьбу деяких радників, наших підданих, ми, зваживши, що з божої ласки майже всі піддані наші, зокрема знатніші та рицарського стану, в Холмському старостві, вже навернулися і перейшли з грецького, або руського, обряду до унії з римською церквою, а їхні предки, як їм підказувала їхня побожність, надали були та подарували деякі маєтки і володіння холмському владикатові, який належить до нашої ординації. Частину з цих маєтків вже наші попередники з цих же міркувань відібрали у названого владикату та передали холмському єпископатові⁶⁹. Ми, прагнучи наслідувати їхні похвальні дії, з вище вказаних міркувань і з інших численних причин вирішили, що від згаданих владичних володінь, де після смерті владики Філарета⁷⁰ не було власників, необхідно відняти села Чешин, Стрижовець і Плаваничі. І ми відняли їх у церкви і передали Холмському єпископату, переписавши, об'єднавши та зміцнивши навечно та життєво цією грамотою. Постановляємо, що вельмишановний пан Яків Бучацький⁷¹, нинішній холмський єпископ і всі холмські єпископи, які є в цей час, прийняли на дійсне та реальне володіння та орендування вказані села Чешин, Стрижовець і Плаваничі під повне управління його служителя.

Передаємо вищеназвані села цьому панові єпископові та його наступникам, холмським єпископам, визначені та розділені з усіма їх маєтками, плодами, доходами, корисними [речами], чиншами, врожаями, орними землями, луками, полями, пасовиськами, лісами, гаями, дібровами, лісовими угіддями, дубняками, сосняками, озерами, болотами, ставками, рибальськими човнами, річками, потоками, водами, джерелами, млинами [з їх] прибутками, [місцями для] полювання і з усім, як би воно не називалося, що якимось чином належить до цих сіл і має до них відношення.

У межах цих поселень ніщо не залишається у законному володінні вищезгаданого владичого управління, ані його нинішнього володаря Івашка Сосновського і його наступників. На всій території, яка обмежена і відділена межами, кордонами та границями, про порядок володіння, утримання, використання, займання і в який спосіб це краще і корисніше робити, буде вирішувати теперішній пан єпископ Холмський і ті, що будуть після нього. Вони будуть постійно керувати і управляти [цими селами] в майбутньому. На свідчення цієї грамоти прикладаємо нашу перстеневу печатку, якою ми тепер користуємося.

Дано у Вільно 20-го дня, місяця жовтня року божого 1533, нашого ж панування року 27-го...**

АВАК.— Т. 19.— С. 343—344. Переклад з латинської.

* Пропущено повний королівський титул.

** Пропущено перелік осіб, присутніх при підписанні документа.

1538 р., СІЧНЯ 9, ЛЬВІВ.— РІШЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ В СПРАВІ СКАРГИ ПРАВОСЛАВНИХ МАЙСТРІВ
КРАВЕЦЬКОГО ЦЕХУ ПРО ОБМЕЖЕННЯ ЇХ ПРАВ ТА УТИСКИ
З БОКУ МАЙСТРІВ-КАТОЛІКІВ

[Ми], радні міста Львова, заявляємо цим листом всім і кожному окремо, сучасникам і нащадкам, хто це буде читати, що стався спір між майстрами кравецького цеху римської віри, з одного боку, та іншими [майстрами] цього ж цеху грецького обряду, з другого боку. Кравці-русини скаржаться на тих же католиків, що вони на їх пониження і шкоду дозволяють їм за гроші, так і за службу [відробіток — *Ред.*] брати учнів на навчання ремесла не інакше, як тільки на повних три роки, і звільнити їх не раніше, як після трьох років. Лише після трьох років [можуть кравці-русини] брати на місце тих учнів інших, тоді, коли самі вони приймають таких учнів за гроші на один рік, а за службу — на скільки хочуть. Також у визволенні, тобто переведенні учнів у товаришів, та в прийомі інших учнів на їх місце самі вони мають повну свободу, а їм [русинам] не дозволяється навіть у випадку, коли б якийсь з учнів утік або помер, на його місце брати іншого раніше, як тільки після трьох років, хоч самі так роблять. Крім цього кравці-русини скаржаться на те, що майстри кравецького цеху римської віри не дають синам русинів і тим, хто одружується з їхніми дочками, однакових прав, як своїм синам, а також тим, хто бере їхніх дочок за жінок, оскільки сини католиків не зобов'язані показувати або малювати проби, які називають штуками, або складати до цеху деякі оплати або віск. Натомість на їх учнів, русинів, а також на тих майстрів, які беруть за жінок їхніх дочок, накладають ці тягарі, примушують їх рисувати проби і складати до цеху гроші та віск. Все ж таки подобає і належить, щоб ті, хто несе однакові тягарі, користувалися рівними правами і вольностями. З другого боку, ці ж майстри римської віри говорять, ніби в їхньому привілеї, який ми їм надали, вказано, що ці ж майстри-русини не повинні приймати своїх учнів як за гроші, так за службу [відробіток] інакше, як тільки за повні три роки, визволяти їх раніше та приймати інших на місце тих, які втекли або померли, не раніше, як тільки після трьох років. Це ввели тому, що при такому прийомі учнів намножилося на шкоду майстрам, багато таких, які, не закінчивши вивчення ремесла, живуть довкола міста та їм шкодять. Також кравці-русини говорять, що все інше, що тільки роблять у згаданій справі, роблять згідно з привілеєм, наданим їхньому цехові нашими попередниками, та просять нас зберегти цей привілей у майбутньому.

Тому ми, бажаючи покласти край таким їх незгодам, вислухавши такі скарги і відповіді згаданих сторін, переглянувши привілей, даний тим кравцям нашими попередниками, і вислухавши їх взаємну згоду, постановили: а) майстри-католики хай приймають на навчання учнів за гроші на один повний рік, а за службу — згідно з договором; б) майстри-русини хай оформляють на навчання

ремесла учнів за гроші на повних два роки, а за службу — на цілі три роки⁷², в) тільки після навчання і визволення або на випадок втечі від майстра чи смерті дозволено буде майстрам-русинам, як і католикам, коли захочуть, прийняти і приділити на їх місце іншого учня; г) сини майстрів-русинів і ті майстри, які беруть їхніх [русинів] дочок за жінок, повинні бути рівні в усіх вольностях з синами поляків і майстрами, які одружуються з дочками майстрів-католиків; д) додати треба, що сини майстрів — як католиків, так і грецького обряду, — коли їх переводять у товариші, а також ті, хто бере дочок їх [русинів] за жінок, повинні будуть платити в цех половину безміну⁷³ воску; е) сини католиків-майстрів і сини русинів, або ті, які одружуються з їх дочками, не будуть зобов'язані малювати чи зображати жодних проб, що їх називають штуками; е) інші майстри-русини будуть зобов'язані показувати або рисувати ті проби, наприклад плащ звичайний заокруглений, інакше околистий, звичайне плаття, що по-руськи називають опаскою, облачення руського попа, яке по-руськи зветься ризою, а також звичайну жіночу сукню.

На те все, разом і окремо викладене вище, ті ж майстри католики і майстри грецької віри одностайно погодилися, на що ми їм цим дозволили.

На підтвердження цього письмового свідчення поставлено нашу печатку.

Видано з резиденції нашої ради в найближчу середу після свята трьох царів р. б. 1538.

ЦДІА УРСР у м. Львові. — Ф. 52. оп. 3, спр. 582 (613). — Арк. 59—60. Оригінал. Переклад в латинській; СБЛ. — № 4. — С. 22—26.

№ 66

1539 р., ГРУДНЯ 13, ЛЬВІВ. — ЗВЕРНЕННЯ ГАЛИЦЬКОГО І ПОДІЛЬСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА І МИРЯН ДО КИІВСЬКОГО МИТРОПОЛИТА МАКАРІЯ ЗІ СКАРГОЮ НА УТИСКИ КАТОЛИКІВ ТА ПРОХАННЯМ ВИСВЯТИТИ У ЄПІСКОПСЬКИЙ САН М. ТУЧАПСЬКОГО Й ПРИЗНАЧИТИ ЙОГО ЛЬВІВСЬКИМ ЄПІСКОПОМ

Всесвятішому і преосвященному і всесильним богом почитаному пастирю і учителю словесних овець отари христової і нам найвожде-ленішому господину і отцю нашому, архієпископу кир Мака-рія⁷⁴, митрополиту київському і галицькому і всея Русі.

Преосвященный господине, пастирю наш! Яко ж ваша милость, господин наш, добре знаєш, аж тот столец Галицький бил загинул от колка сот літ і на том стольці Галицьком учинено есть арцибіскупство латинское. Котрії були міста і села к Галичу, то все отобрали і на том фундовали арцибіскупство, где їх бил, тобто фундовал Ягейло король і листами папезькими підтвердил⁷⁵. Где ж наші прадідове і дідове і отці наші много їзд і накладов чиневали, і ми тиж сами, абовем арцибіскуп львовський, маючи таковий при-

вілей... * крилошан галицьких по дорозі із Крилоса їх вожено і через Дністер под... * ма їх плавлено, принужуючи нас і їх у свою мощь. Нинішній господар король его милость, пан наш милостивий, бачивши у арцибіскупа таковий привілей, Ягайлов і папезький, дал бил на нас свой привілей арцибіскупу нинішньому, даючи... мощь абисмо тим рихлей били принужені к їх вірі⁷⁶. Отож вашему святительству послали есмо виписи із тих привілеєв... тот проклятий новий еретик Сикора...⁷⁷ вел, гди ж ся ему бил у мощь подан.

Преосвященный господине!... наші і ми тиж много їзд і накладов чиневали до господаря кор... і до славной пам'яті предков ваших, пред Солтаном⁷⁸ і до Солтана і до отця Іосифа⁷⁹ там їзд, праць і накладов много есмо чиневали... кове вашей милости, князь Константин⁸⁰ з князі і пани і з нашими предки і ми тиж того били не довели. Они ж нам господь бог, его святая милость божественная і наше святительство, господине нам, на того місце митрополію Киевськую і Галицькую... рачил дати, і вашими святими молитвами есть, іж есмо з той неволі і біди вийшли, а за великою пильністю і наклади намісника нашего, которого нам бил господар і ваше святительство рачили есте дати, отца Макарія⁸¹.

Преосвященный господине! То есть на вашей милості господина нашего явноті і свідомі, колької праці ваша милость, господар наш, і князі, і панове їх милость, і отець Макарій пріял, до вашей милости і до короля до великого князства їздячи і тиж ваше святительство господар наш рачил і к отцу Макарію до Кракова на сойм боярина вашей милости Раецького прислати: гди ж он тот Раецький очима своїми виділ великою біду, плач і тяжкость нашу, гди ж нас бил видал король его милость на вальном соймі арцибіскупу і біскупом у розказованье і у мощь, гди ж юж ваша милость, господар наш, не міл нам у нашем законі розказовати, одно арцибіскуп і біскупове. Арцибіскупу і біскупом розказано на тот же час привілей на нас писати, даючи нас у мощь їх на віки вічнії всі привілеї онони, Ягайлови і папезькії, і нинішнього господаря короля тим привілеєм потверждаючи на віки вічнії, где ж вашей милости і всім православним християном великий плач і біда била ся стала і учинила, іж есмо на віки вічнії у їх моці міли бити, а отця Макарія арцибіскуп і біскупове міли у свою казнь на Тинець усадити і послати, іж вашею їм отзивался. Посвяченіє і мощь от вашей... ему, аж всих нас у великій праці і на... аби бил там на Тинець усажен, юж бил би на віки вічнії од тамтут не вишел, а там би смерть мусіл міти [...] **.

Преосвященный господине! Гди ж отець Макарій до нас з Кракова о святом Николі приїхал, а роки били по Богоявленіі в четверг, а отець Макарій приїхал посполу з нами з Галича, а арци-

* Пропуски, позначені у виданні крапками, означають місця документа, не відчитані упорядниками.

** Пропущено опис заходів мирян і єпископа М. Тучапського, в тому числі його поїздки до Кракова до короля з метою звільнення православних від залежності від католицького архієпископа.

біскуп львовской прислал писаря свого до отця Макарія в дом, где било много добрих людій шляхт, Ляхов і Русі, з великою погрозою приказуючи отцю Макарію, аби стал пред арцибіскупом з привілейми. А отець Макарій вимовил ся ему слухними річми, наперед вашею милостью, господином нашим, і всіми владиками, князи і пани, нами і всім посполством; сам до него не ходил і привілеев ему не указал. Он то убачил, іж не есть послушен его... і всі шляхти закону римського... вили... указал, і з ними ся радил; іно так... арцибіскуп: «я того не перестану, поки ям жив, абовем суть Русь у моеї моці: король того без мене не мог дати». І послал до короля позви на отця Макарія, з привілейми, аби стал у Кракові на соїмі. Іно ми з'їхавши і боячись того позва, іж би не застал позов у Львові отця Макарія, а тиж пам'ятуючи слово короля его милости, коли лист давал до вашей милости, господина нашего, казал борзо до вашей милости їхати: знал тото король, аж будет міти нагабанья от духовних на соїмі, іно послали есмо отця Макарія до вашей милости, господина нашего, аби его ваша милость, господин, а пастир наш, рачил поставити і посвятити і от вашего святительства владикою нам дати і послати к нам. А коли дасть бог, от вашей милости суполним, а достаточним владикою прїїдет, юж арцибіскуп і всі біскупи тому учинити не мочи будуть нічого. А о том рачи твоя милость, господин наш, знати, аж отець Макарій не сміл на чом і з чим до вашей милости їхати: отниж есмо его отслали, хто сина свого при нїм, а хто брата з ним послал, і на своїх конях, стерегучи привилія і горла отця Макарія, і до границі за Буг сами есмо его проводили, боячися, аби арцибіскуп або котрий лядський пан его не д... его забити: бо колько крат арцибіскуп казал его затить, а господом богом і вашими святими молитвами есть оборонен до сих часов і на далій, дасть бог, будет.

Преосвященний господине! Маєм то... ніяк аж тому есть двісті літ і один рок от святого... минуло, як владика на Галичі бил. А от тих часов... пред вашею милостью бивали... довести не могли, што... милость рачил дати, за вашего щастного панованья... столиці святїйшем митрополітскому, і тиж великою працею вашей милости, господина нашего, і за нашим богомолцем отцем Макарієм. Которіє ми бачачи его великие праці... лованіє і наклади, стоїмо при нїм, не токма до статкових наших, але і до наших горл, ведлуг святого закону нашего християнского. А твоєї милости, господина нашего і пастиря, покорними просьбами просимо, рачи его ваша милость, господар наш, посвятивши і благословивши к нам его прислати. А при том ся високої ласці святительства вашего, господаря нашего поручаем.

Писан в Львові, декабрія в 13 день.

ЛЗР.— Т. 2.— С. 359—361. Оригінал.

1540 р., КВІТНЯ 21, КРАКІВ.— ГРАМОТА КОРОЛЯ
СИГІЗМУНДА І ПРО ЗАБОРОНУ БУДІВНИЦТВА
В ДРОГОБИЧІ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Хай не будують у місті руську молельню*.

Сигізмунд, з божої ласки король Польський, великий князь Литовський, володар і спадкоємець Русі, Пруссії, Мазовії і т. д.

Свідчимо змістом цього [листа] всім, кому належить [знати], що наші дрогобицькі міщани, боючись, щоб люди православної віри, які живуть у цьому місті, не заснували та не збудували б там церкви, звернулися до нас, щоб ми видали заборону українцям будувати цю церкву, якої раніше в цьому місті не існувало. Будучи прихильними до цих справедливих скарг, оскільки з самої ласки до них ми зберігали та зберігаємо звичай, не дозволяємо українцям будувати їхню церкву, якщо перед тим її не було у цьому місті Дрогобичі⁸². Також ми доручили передати туди цей лист з нашої канцелярії, на свідчення якого підвішено нашу печатку.

Дано в Кракові у найближчу середу після неділі «Радійте» року господнього 1540, панування нашого [року] 34-го. Реляція ясно-вельможного Павла з Волі, канцлера королівства Польського, краківського бургграфа і гостинського старости.

Павло з Волі, канцлер, підписався.

ЗНТШ.— Т. 27.— Кн. 1.— С. 2. Переклад з латинської.

1541 р., СЕРПНЯ 31, ВІЛЬНО.— ДЕКРЕТ КОРОЛЯ
СИГІЗМУНДА І ПРО НЕДОПУЩЕННЯ ПРАВОСЛАВНИХ
КОРИННИХ ЖИТЕЛІВ м. БУСЬКА БЕЛЗЬКОЇ ЗЕМЛІ
ДО МІСЬКОГО УПРАВЛІННЯ

Сигізмунд і т. д. Повідомляємо і т. д. Міщани нашого міста Буська, розташованого в Белзькій землі, через своїх посланців заявили нашому раецькому й лавничому урядові [Буська], що люди руської віри, ставши перед буським старостинським урядом, виступили проти прав та привілеїв, наданих прихильному цьому місту в попередні роки й підтверджених нами. Тому ми, прагнучи зберегти в силі наші попередні листи, підписані нашою власною рукою, надані руським громадянам, у повній згоді з законом, хочемо, аби вищезазвані буські громадяни ніколи й нізащо не обирали, не приймали й не призначали до раецького уряду чи до будь-якого іншого уряду міста осіб, що не належать до істинної віри, тобто найсвятішої римської церкви, на вічні часи⁸³... [й не обіцяємо] закони, свободи й привілеї наших людей і міст, як нами, так і нашими орендарями та будь-ким іншим без порушень і добровільно дотримувати й зберігати.

* В оригіналі *sinagoga*.

Щодо славетного Андрія, графа з Горки, познанського каштеляна й генерального старости Великопольщі та одночасно старости або орендаря нашого вищеназваного міста Буська, а в його відсутність — щиро прихильного нам буського підстарости та іншим буським старостам, що будуть у наш час, наказуємо як попередніми, так і цим нашим листом не призначати, не обирати й не приймати до уряду цього міста Буська людей, чужих нашій римській церкві. Тих же, що всупереч привілею були обрані до міських урядів, доручаємо виключити протягом року і надалі не допускати до них. Та оскільки згадані буські міщани пред'явили нам оригінальний привілей з наданням місту та його жителям магдебурзького права, в силу якого згадане місто Буськ та його жителі, міщани й передміщани як нинішні, так і майбутні, звільнені від усіх юрисдикцій та влади будь-яких урядів. І цей привілей цілком ясно залишає згаданих буських передміщан під однією юрисдикцією та тевтонським міським правом. Отже, цими свободами, правами, наданнями й перевагами, якими міщани або жителі Буська досі користувалися, повинні користуватися також передміщани цього міста Буська, про що оголошуємо цим нинішнім привілеєм. Хочемо, щоб нічого іншого для нас чи для нашого замку не чинили, а, згідно з давнім звичаєм, були зобов'язані й мусили й надалі незмінно, хоча б тижнями, працювати при нашому замку або укріпленнях, аби все лишалося недоторканим і вільним на вічні часи. Що ж до відновлення ставу, про це ми вирішимо окремо і вчинимо, коли знову будемо тут. Отже, наказуємо нашому вищеназаному старості та іншим майбутнім буським [старостам] те, що нами написано й затверджено, завжди непорушно зберігати й виконувати. А для підтвердження цього листа підвішена наша печатка.

Дано у Вільні в найближчу середу після свята усікновення глави св. Івана Хрестителя, року божого тисяча п'ятсот сорок першого, панування нашого року XXXV.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 10.— С. 424—426. Переклад з латинської.

№ 69

1573 р., СІЧЕНЬ, ВІЛЬНО.— 3 ІНСТРУКЦІЇ
ВИЩЕ-ПРОВІНЦІАЛА ОРДЕНУ ЄЗУІТІВ Ф. СУНЬЄРО,
ДАНИЙ П. СКАРЗІ НА ЧАС ЙОГО ПОДОРОЖІ В ЛИТВУ
ЧЕРЕЗ РУСЬ, ЩОДО ПОСТУПОВОЇ ЕКСПАНСІЇ ЦЬОГО ОРДЕНУ
НА РУСЬКІ ТА ЛИТОВСЬКІ ЗЕМЛІ ШЛЯХОМ ЗАСНУВАННЯ
ЄЗУІТСЬКИХ КОЛЕГІУМІВ

1. Старшим у подорожі буде Ян Трелька, а тих, кого він має взяти з собою і доставити до віленського ректора, нехай охороняє та оберігає і хай дбає, щоб дотримувалися правил пілігримів.

2. Нехай преподобний Петро⁸⁴ знає, що він повинен проїхати через Русь таким окружним і довгим шляхом для того, щоб пере-

дати поздоровлення пані каштелянші Софії⁸⁵ від імені наших достойників і від мене особисто і заявити їй про найдоброзичливіше ставлення до неї з боку всіх нас. А те, що їй досі не був посланий жоден священник і не посилається до цього часу, то нехай знає, що це сталося через дуже значну нестачу людей, яка нам і раніше, і дотепер дає про себе знати. Так що не можна було їй кого-небудь послати, особливо преподобного П. Скаргу, якого вже давно чекають віленці, або преподобного Гербеста⁸⁶, якого ми ніяк не можемо забрати в Пултуська. Адже, якщо вже орден візьме на себе турботу про якісь колегіуми, то з усією наполегливістю стежить за тим, щоб вони спочатку твердо стали на ноги. Так само слід вчинити і з колегіумом ясновельможній пані, як тільки слуги ордену зможуть бути послані на цей виноградник.

3. Якщо ж пані запитає, коли ці наші [слуги] можуть бути послані до неї, то нехай [Скарга] відповість, що він нічого певного про це не знає, оскільки лише тепер працівники вчаться в інших колегіумах та підготовляються для її колегіуму. Вони будуть, без сумніву, послані тоді, коли буде змога. Нехай не сумнівається ясновельможна пані, що ця справа буде лежати на нашому серці не менше, ніж на її.

4. Якщо ж вона скаже, що дозвіл на відкриття колегіуму в Ярославі дав отець наш генеральний вікарій, то нехай він [Скарга] подбає про те, щоб вона показала йому лист нашого отця. І якщо він знайде явно висловлену згоду вікарія, то нехай втішить її, порадить не втрачати доброї надії і попросить великодушно вибачити цю нашу затримку. Чим вона довше буде тривати, тим більше плодів принесе вона в майбутньому. Тому-то пані зможе сподіватися для своїх справ більш міцної і вагомої підтримки з нашого боку. Адже якщо ми вже беремося за якусь справу, то не занедаємо її, хоч, що стосується дозволу на відкриття колегіумів, ми робимо це повільніше.

5. Якщо ж ця справа буде виглядати так, то нехай отець Скарга з усіх сил і вміло намагається відмовити пані від її задуму щодо місця колегіуму. І нехай подивиться, чи не зможе він схилити пані на заснування колегіуму або в Перемишлі, або у Львові, що принесло б в майбутньому велику користь і вигоду християнській справі. Якщо пані на це згодиться, то не буде вимагатись від неї ані дальших витрат на заснування, ані інших коштів, хіба що сама вона з власної ласки запропонує.

Але пані мусить подбати сама про перевезення того, що вона вже дала, на заснування колегіуму у Львові⁸⁷ або в Перемишлі. Також вона мусить провести переговори про місце розташування або з перемишльським старостою або із львів'янами, оскільки вони висловили велике бажання мати колегіум. І, якщо буде знайдено зручне місце для розміщення і побудови колегіуму, нехай будуть виділені засоби, необхідні для будівництва, і призначений їм прибуток, крім тих сум, що їх пані виділила для повної фундації.

Нехай же отець Петро не позбавляє їх надії дістати згоду від своїх наставників і негайно мені про все напише, щоб вони могли

отримати від мене відомості якнайскоріше передати своїм отцям. Нехай нічого не вирішує, доки не дістане щось певне від отців.

6. Якщо пані каштелянку не вдасться ласкаво відмовити від її наміру, то слід переконати її довести до кінця справу заснування, за яку вона взялася, і лише тоді покличе наших, так як це зробив єпископ віленський, який звелів викликати до себе наших не раніше, ніж забезпечив їх житлом і достатніми прибутками.

7. Якщо пані серйозно мислить про справу фундації і доведення її до кінця, треба їй вказати, хай потурбується про підготовку матеріалу для будівництва; щоб як тільки прибудуть туди двоє наших, можна було б дати якийсь добрий початок будівництву...

Skarga.— S. 43—48. Переклад з латинської.

№ 70

1577 р.,— ТРАВНЯ 30, РИМ.— ЛИСТ КАРДИНАЛА С. ГОЗІЯ ⁸⁸
ДО П. СКАРГИ ІЗ СХВАЛЕННЯМ ЙОГО ТВОРІВ
ТА В СПРАВІ НАВЧАННЯ УКРАЇНЦІВ І РОСІЯН У ГРЕЦЬКІЙ
СЕМІНАРІЇ, ЗАСНОВАНІЙ ГРИГОРІЄМ ІІІ У РИМІ

Твій племінник передав мені твій лист, датований 12 березня. Твою відповідь, спрямовану проти кальвіністів ⁸⁹, яку ти мені надіслав, я не одержав, ледве дістав собі в Римі інший примірник, бо ваші отці заперечували, що її для мене надіслано. Проте для того, щоб я зміг її прочитати, мені зробили копію з того примірника, який був висланий до них. Прочитавши її, я дістав багато насолоди, про що ти зміг також переконатися на основі мого листа, який я тобі вислав цими днями. Франциск Турський також писав вченою латиною, то й тобі твоя праця не мала б бути обтяжливою. Прочитав я також і ту книжку, яку ти написав народною мовою про схизму греків ⁹⁰, яка, на мою думку, дуже добре підходить для того, щоб її перекласти латинською мовою. Найбільше мені сподобався епілог. Однак я побоююсь, щоб початок третьої частини не образив русинів, оскільки в ньому не бракує випадів [проти них]. Зі мною також говорили про те, щоб послати сюди певне число молодих русинів і московитів, які б навчалися в якій-небудь грецькій семінарії, де численні [учні] утримуються за рахунок нашого найсвятішого пана ⁹¹. [Але] я не уявляю, для якої користі [їх] можна послати, оскільки вони не володіють грецькою мовою, хіба що спеціально викликати для них вчителя з Іллірії. Однак це в майбутньому буде предметом турботи вельмишановного пана апостольського нунція ⁹². Дивуюсь я побожності нашого найяснішого короля, який докладає стільки зусиль для викорінення ересей. Нехай благословить його бог і дасть йому шасливо здійснювати свої наміри і завершувати, як із божої церкви буде викинутий і позбавлений усіх своїх священних звань той, хто не є ніяким єпископом, однак бажає іменуватися ним ⁹³. [Це можна було б допустити], якби він дуже захотів покаятися, що я йому від душі зичу і бажаю.

Skarga.— S. 88—89. Переклад з латинської.

№ 71

1578 р., СЕРПНЯ 22, КРАКІВ.— ЗАПИСКА ПАПІСЬКОГО
НУНЦІЯ ДЖ. КАЛІГАРІ⁹⁴ КАРДИНАЛОВІ КОМО⁹⁵
З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ТРУДНОЩІ У НАВЕРНЕННІ
ПРАВОСЛАВНИХ НА КАТОЛИЦИЗМ

Славетному і найшановнішому пану і покровителю моему достойному.

Ректор отців-езуїтів з Ярослава [Бенедикт Гербест.— *Ред.*] подякував мені за п'ять томів актів грецького Флорентійського собору⁹⁶, які я їм послав, а він обіцяв їх перекласти руською мовою, щоб цей народ міг з ними ознайомитися. Він пише мені, що з числа русинів вдалося йому повернути до нашої католицької віри 18 чоловік, незважаючи на велике обурення інших, які продовжують твердо триматися грецької схизми.

З Кракова, 22 серпня 1578 р.

Найсмирненніший і найвідданіший слуга Вашої найславетнішої святості.

Джованні Андреа Калігарі

LNA.— Vol. 1.— N 109.— P. 107. Переклад з латинської.

№ 72

ПОЧАТОК 80-х рр. XVI ст.— ФРАГМЕНТ ТВОРУ
АНОНІМНОГО АНТИКАТОЛИЦЬКОГО ПОЛЕМІСТА
З ЗАСУДЖЕННЯМ НАМАГАНЬ ВАТІКАНУ ДО СВІТОВОГО
ПАНУВАННЯ І МЕТОДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОРДЕНУ ЄЗУІТІВ

...*

Бач, езуїте, яко пророк назвав римській уряд, папіжа. Конем диким, а не укročеним альбо норовистим. Которагося барзо купці стерегуть. Чему ж би ся не веліл варовати греком такого пастиря з злими а дикими норови. Што єсть явно всему світу. А кардинали, єго дикую а спросную непобожную раду, которая вадить всему світу, а звлаща о душу милую, назвали месками, глупими а спросними. Которие єму похлібують, не пам'ятаючи на свою милу душу і на вшистких христіан. А то все для слави світа сєго облудного...

А з чого то походить? А то все з богатства роскош, а з роскоші своєвольство. О дикий коню із шаленими сверіпами. Наплодиєсь нікчемних коній. Которієся годять єдно дрива до паління возити. Жадного не обереш з них ку потребі рицерському народові. А што ж то іншее чинить, понеже ні маєть над собою зверхности. Он єсть цесарем і кролем, княжатем і пастирем над пастирми. О треба ж би тому пастиреві удил мощних з муштолком. Іж би не бил диким. О пастирю фальшивий. Чемус такого злого насіння насіял в церкві римській і по вшистких...

То, власне, мовить євангелист о церкві римській, о стодолі духовной, з которой побрали грекове пшеницю. А папіжеві оста-

* Пропущено початок документа, що не відноситься до теми збірника.

вили смотолоку і полову. Понеже пшеница ся годить вірним христіанам, то єсть розказаніє божіє і апостольське. А смотолока і полова присужена свиням. Не мовлю вшистким послушником римським, але тим, которії розівили губи против греків і русі. Што єсть значно їх воляня і знак немилості христіанської, яко росписали в книжках своїх. В Ярославлю⁹⁷ тиж не апостольськими покорами учать, але велмостю тиранською. То ся особам духовним не годить. Запам'ятали Тридентського⁹⁸ собору, которій бил на подобенство собору шестого великого при Агатоні папіжи. Там же то в том Триденті ухвалено і благословенно греки і русь держати, яко і тепер держать, а латинники так, як і тепер держать. А на том стало. Где ж єсть на тот час бил? Альбо тя чорт єще бил недоучил хули, которую чинить, збиткуючи над невольниками своїми. Так їх собі почитуєте... Але опустивши тих, ту ж дома свою братію от народа того ж, которого єсте, і ви ведле римської церкви коло вас, земляни і простий люд. В містех єсть їх немало. До которих вам єсть природжена учити їх пристойно, понеже били члонками церкви римської: німці, угрове, чехове, сасове. Ту ж в премиської землі єстесте велиції неприятеле їх. А греци і русь випуцают вас з тої ласки і пріазни. Юж ся обийдуть без вашей науки. Працується о тих, которих я вам ознаймил. Понеже церков римська овдовіла. Волаєть до вас, а ви не слишите. Мнімаєте іж би до вас голос заходил з востоку, от Греції албо з Русі, з Москви, ано із западу, от Риму. О п'яти паннах мудрих і о п'яти глупих — того євангелія непотреба викладати тобі, єзуїте з новим іменем. Не для похлібства тоє мовлю альбо тиж не для боязні. За ласкою святого бога я вас ся не бою, ані твоїх многособранних колятов. Як починаєте в Ярославлю сопотивні ач незносні бурди, не ведля слова божія, навіть і поганом би такі долегливості непристойно чинити. Понеже бис їх до віри так не привіл. А ви і христіаном так без встиду силою злою виражаєте. Што єсть вшитко землі премиської явно і вшиткому Подолу, і єще далей. Прето ж яком ти припом'янул о слово божіє — умієте учинити і барзо добре, без похиби, зацне, побожне, вдячне. Не єдиним вашим римським послушником, але навіть кто би єдно вирозуміти язика нашего словенського повіданя з науки слова божія. Только єдиним забитим, а помордованим от диявола, которіїся почитують євангеликами альбо зуполними христіани — тим то єсть немило ваше ученіє. Але нам єсть мило іж учите добре, а злеща о душевном ізбавленії. Але скоро почнем залицати папіжа і єму велиш послушенство чинити, зараз ся почнеш сам же ся ганьбити. А науку которую єсь повідал — ветшити, діравити. Роздираш, не бачиш, іж вас зманили. І хочеш того іже би інших зманили. Бо ви в люді бачили в воці порох, а в себе не чуєте бєрвена, яко ти юж повіділ. Учини ж добре. А папіжеві науці і уставі славу причиняш. Которая у вшитких близьких і далеких ваших, іже у інших народів, у греков і в русі, не єсть мила. Ач ви єї вшиткому світу незгодливую а своєвольную найпожитнейшую почитуєте. А греков і русь вшитко хулите. Познаєм то по вас того часу, кгда з ваших єден святець

ту ж наш сусід з нового міста, казался звати Гербестом, син Станіслав, яко би живо русі не знав. Приїхав до монастиря святого Спаса⁹⁹ веспол з доктором премиським, присмотряючися порядком церковним, слухали дев'ятого часу, вечерні, павечернці, полуношниці, завтрідні часов, служби святої. Осмотрівши вшитки святості намній того нічого не хулили і поїхали до Львова до армен того ж. А кгда до Львові били, арменській костел навідили. В котором порядков переслухали, от перших аж до послідніх. Приїхавши додому, зараз книжки написали¹⁰⁰. В которих хулу велькую причитують греком і русі. Не для чого іншого, едно для того, іж суть непослужні папіжеви ухвали. Арменській порядки в тих же книжках залицають. Хоть же не суть послушні папі, але для того іж прісним хлібом служать...* Прето ж їх мають греці за еретики, хотяй же суть вірою равні грекам. А так же і римляне мають їх за еретики. Хоть же суть з ними равні у мши. Прето ж тиї книжки писал ваш брат Герберт на чорную собі хулу, хотячи греки і русь зельжити. Грошей собі достал. Едно читай бачне — кривое фалиш, правое хулиш — то юж не розум, але облуда, і впор і пиха, і немилость. Так ся сподіваю на господа бога не будеш отповідал за греки, ані за русь, ані за армени. А звлаща за віру тих трех народов. Едно будеш отповідал за папіжеву віру, которая есть знищевана. Которой не держить жадная церков: ні Сірія, ні Палестина, ні Індія, ні Єгипет, ні Македонія, ні Сербія, ні восток, ні юг, ні сівер. Толко на едном западі, западній латини. А еше предся смієте інших без встиду хулити.

ЛНБ АН УРСР.— № АСП—59.— Арк. 223—224, 224 зв.— 225, 226 зв.— 230 зв. Оригінал.

№ 73

1581 р.— УРИВОК З ЛИСТА А. ПОССЕВІНО¹⁰¹ ДО ПАПИ ГРИГОРІЯ XIII ПРО ДЕЯКІ СПОСОБИ НАСАДЖЕННЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ВІРИ НА РУСІ

Москва за традицією надзвичайно залежить в справах релігії від Русі, яка знаходиться під владою польського народу (зовсім недавно московські єпископи затверджувалися київським митрополитом руської віри) **. Київ — область Русі під владою польського короля. Тому буде дуже важливо для навернення Московії, якщо єпископи або владики королівської Русі приєднаються до католицької церкви. Отже, треба серйозно подумати, чи не напише ваше преосвященство дружелюбні брєве до цих владик (а їх 8, рахуючи митрополита, що знаходиться у Вільні), яким їх доставить який-небудь богослов (я не називаю нікого по імені). Треба, щоб людина, призначена для виконання цього доручення, могла представити його належним чином і в зручний момент. Хай ваше прео-

* Пропущено розповідь про вірменську обрядність.

** Московські митрополити часто титулували себе київськими, що викликало помилку Поссевіно.

священство закличе їх пізнати істину і повідомить про все, чого вони можуть чекати від апостольського престолу і що могло б бути їм надано як дітям від батька і пастиря вселенської церкви. Наслідком буде те, що, дізнавшись про ці плани і отримавши при цьому благочестиві книги про релігію (а їх я потурбуюсь видати у Вільні по-руськи), вони почнуть краще орієнтуватися в справах релігії.

Таким чином, пасторський жезл вашого преосвященства з божою допомогою буде спрямовано до цієї мети.

Деякі руські князі (дехто з них уже звернувся до католицької віри) з розкритими обіймами приймуть доброту святого престолу. Коли ми їхали через королівську Русь у Московію, деякі знатні люди, що відійшли від своєї схизми, довірливо говорили з нами. І якщо все, що вони запозичили від нас, буде висловлено коли-небудь схизматикам, це матиме дуже велике значення для їх навернення. Деякі князі, як, наприклад, в Острозі і Слуцьку, мають друкарні й школи, в яких підтримується схизма, а у Львові, крім католицького архієпископа і руського владики, є вірменський єпископ зі своїми вірменами, і все, що б не прийшло до них з католицької віри, це, з божою допомогою, могло б дійти до самої Вірменії.

Поссевино.— С. 39—40. Переклад з російської.

№ 74

1581 р.— СПИСОК ПРАЦЬ КАТОЛИЦЬКИХ ТЕОЛОГІВ, СКЛАДЕНИЙ А. ПОССЕВИНО, ДЛЯ ПОШИРЕННЯ ІДЕЙ УНІ СЕРЕД УКРАЇНЦІВ

1. Те, що зібрано з Геннадія¹⁰² у формі питань та відповідей, одразу надрукувати у Вільні й дати безкоштовно русинам, які вчаться в колегії, в такій кількості, щоб самі студенти могли вислати до свояків або кривних і приятелів своїх, які можуть це зрозуміти. Вони знають латинську мову і до цього повинні заохотити їх наставники і сповідники.

2. З п'яти трактатів Геннадія видати останній про примат папи. Бо так меншим коштом пошириться і прихильніше буде читатися. Тому посилаються гроші на цю річ. Як буде надрукований, треба буде розділити між тих студентів, про яких я говорив, а частину вислати нашим [єзуїтам] в Ярославі, що мають колегію недалеко від Львова, також о. Янові Гербестові¹⁰³, що сіє слово боже на Русі, і семінаріям оломоуцькому, де є кілька русинів, і празькому, щоб чехи-католики користувалися ними для винищення русистської ересі.

3. Далі треба перекласти на руську мову і видати як це, так і звичайний катехізис Петра Канізія¹⁰⁴. Коли б не вистачало грошей на цю річ, маю надію в бозі, що ми негайно допоможемо.

4. До цього видати ніби стислий Енхиридіон у вигляді питань та відповідей або подібне до цього, що Екій¹⁰⁵ написав так добре

проти Лютера; і тут легко викласти те, в чому русини звинувачують католиків. Це можна значною частиною взяти з інструкції, яку залишили ми нашому священикові Стефанові Дреноцькому і, пильніше розглянувши, видати латиною і по-руськи.

5. Далі подбати, щоб те, що написав про схизму Сандерус ¹⁰⁶ у своїй «Монархії», було надруковано на двох або трьох аркушах і поширити через двірських людей та студентів. А п. Ясінський, секретар руської мови у польського короля, може багато того поширити серед інших писарів і підлеглих йому русинів.

6. Далі добути від найшановнішого та найсвятішого отця єпископа віленського ¹⁰⁷ листи, що їх він написав до своїх сільських вікаріїв, і розіслати повсюди по Литві і до архієпископа і капітулу львівського.

7. А книжечку св. Фоми ¹⁰⁸ проти грецьких хибних поглядів видати окремо, тому що вона міститься у великих його томах і студенти навряд чи мають коли нагоду і час її прочитати.

8. Якби ж Петро Скарга зібрав коротко те, що писав по-польськи про схизму досить учено, і подбав видати по-руськи, він приніс би велику користь для навернення душ схизматиків. Тому що та книжка ¹⁰⁹ надто довга, щоб можна було її легко читати, і вже нема її примірників, і вона надрукована чужою для русинів мовою і письмом, і тому не приносить тієї користі, яку могла б принести, бо передусім схизматики — це русини, а не поляки (хіба що схизму потягне за собою ересь, а це хіба багатьох поляків).

9. Буллу про унію, видану за Євгенія I ¹¹⁰, можна б видати грецькою і латинською мовами, а також по-руськи, дано розпорядження, щоб усе це було зроблено, але в такому перекладі, якою є мова русинів нашого часу.

10. «Визнання віри», видане Пієм IV ¹¹¹, руський та латинський переклад, надсилаю до Вільна, — її наказав мені передати великому князеві московському кардинал коменський в інструкції, поданій від імені його святості.

11. Можна вибрати деякі житія з книги «Житій святих», яку написав отець Скарга по-польськи ¹¹², і перекласти їх по-руськи, щоб вони читались по руських церквах, особливо коли б такі були; це відводило б їх поступово від схизми. Якби дати там книги безкоштовно попам, тобто священикам руським, вони прийняли б їх охоче, бо хто сіє добро, добро і пожинає.

12. Коли б хто взявся за це завдання, можна було б його виконати за кілька місяців, а тоді знов можна б вигідніше переглянути і поправити євангеліє, псалми і молитви русинів, коли б їх переклад був у дечому хибний. Так само їх Житія, Мінею, тобто місячний збір пісень, що співаються в церкві, і хроніку та інше треба дослідити, щоб видання були більш правильні, і так можна розігнати руському родові цю велику тьму, яка огортає його від дитинства.

13. У свій час може бути здійснено переклад Римського катехізису на руську мову та інше.

1583 р., БЕРЕЗНЯ 21, КРАКІВ.— УРИВОК З ЛИСТА
ПАПСЬКОГО НУНЦІА А. БОЛОНЬЕТТІ ¹¹⁵
ДО КНЯЗЯ ЯНУША ОСТРОЗЬКОГО ¹¹⁴ З ПРОПОЗИЦІЄЮ
ДОПОМОГИ В РЕОРГАНІЗАЦІЇ ОСТРОЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ
З МЕТОЮ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЇЇ НА ПРОКАТОЛИЦЬКИЙ
ІДЕОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР

...Повідомив мене також цей же вельмишановний пан Христофор ¹¹⁵, що для цього великого колегіуму, який тепер з великою побожністю і майже з королівським розмахом споруджується в Острозі ¹¹⁶, потрібні будуть грецькі священники, а можливо, й латинські, які взяли б на себе турботу про навчання молоді. І в цій справі я міг би найбільше допомогти, якщо б прислав їх або з грецького колегіуму, що знаходиться в Римі, або з іншого міста Італії (оскільки в цьому королівстві нелегко можна їх відшукати). Я ж за цю справу візьмуся з найбільшою охотою, якщо б тільки найславетніший пан, князь Костянтин, батько вашої світлості, повідомив мене письмово про своє бажання щодо цієї справи. Якщо він це зробить, то я докладу зусиль і мене не треба просити про старання і завзятість у цій справі.

Адже я бажаю нарешті дати незаперечний доказ моєї пошани не лише до Вашої світлості, але й до усієї Вашої знаменитої родини.

MPV.— Т. 6.— Р. 198. Переклад з латинської.

№ 76

1583 р., ТРАВНЯ 23, КРАКІВ.— УРИВОК З ЛИСТА ПАПСЬКОГО
НУНЦІА А. БОЛОНЬЕТТІ КАРДИНАЛОВІ КОМО З РОЗПОВІДДЮ
ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЯНУША ОСТРОЗЬКОГО В СПРАВІ
ПОШИРЕННЯ КАТОЛИЦИЗМУ

...Великою втіхою для мене тут є відчувати і бачити, що Януш, син князя Острозького, проявив себе завзято в справі поширення католицької віри на землях свого батька. Недавно послав він до мене одного свого капелана (Мартина Врублевського.— *Ред.*) з довіреними листами в цій справі, до яких було додано список справ, потрібних йому для значного полегшення виконання цього свого наміру. Я освітив для нього різні храми, послав йому індульгенції (до цього дуже доречним виявився ювілей, який, якби не це, не був би поширений у цих землях), дав його капелану право приймати схизматиків, що ідуть до лона святої церкви, і робити інші речі, на які звичайно існують обмеження. Взагалі мушу сказати, що я прикладав всі зусилля, щоб закріпити добрі та святі думки цього володаря, щоб ще більше посилити його бажання йти шляхом від доброго до кращого. Але оскільки у згаданому листі він просив деякі речі, які виходять за межі моїх можливостей, то я вирішив

послати його Вам, щоб наш пан папа міг ласкаво дати свій дозвіл. Зокрема, це стосується пересувного вівтаря, який видається цьому володарю настільки необхідним, оскільки його володіння повні схизматиків і еретиків, так що ані він сам, ані його родина, про яку він дбає, щоб усі в ній були католики, не мають можливості слухати месу. Цей його капелан сказав мені, що він сам проводить богослужіння у невисвяченому місці, на що його пан одержав дозвіл від капітулу у Спіші *, але я його попередив, що цей дозвіл, можливо, не дає йому на це право ні в землях Угорщини, як не дає йому, без сумніву, жодного права робити це на землях, що підлягають цьому польському королівству. Тому він тим наполегливіше просив мене отримати для нього такий дозвіл мати пересувний вівтар, підкреслюючи, що його повелитель не має більшої прикрості, ніж лишатися без мене. Що стосується повного благословення церков, які були споганені похованням еретиків або схизматиків, то оскільки не передбачається жодної можливості послати в ці місця якого-небудь єпископа, то благаю Вас повідомити мені, що мислить з цього приводу наш пан папа. Я поїхав би з найбільшою охотою і зробив би в тих краях все, що було б необхідно для служіння богові та поширення католицької віри. Але я можу собі уявити, що це не відповідало б намірам його найсвятішості, оскільки існує необхідність мати особистого нунція тут, куди завдяки зручному розташуванню і знаходженню двора сходяться всі справи королівства. Пан Януш в цьому останньому своєму листі нічого не говорив про те, що він отримав мій лист, в якому я писав про острозький колегіум. Це і не дивно, оскільки він далеко від'їхав від того місця, де був перед тим. Тому я передав йому свою відповідь через цього капелана і можу бути певним, що листи, напевно, надійдуть до нього.

Про інші справи я Вам напишу пізніше через ординарного кур'єра. Але без зайвих слів.

MPV.— Т. 6.— Р. 312—318. Переклад з італійської.

№ 77

1583, ЧЕРВНЯ 11, КРАКІВ.— УРИВОК З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ ПАПСЬКОГО НУНЦІЯ А. БОЛОНЬЕТТІ КАРДИНАЛОВІ КОМО ПРО ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ ПО НАСАДЖЕННЮ КАТОЛИЦИЗМУ

...Князь Острозький [Костянтин-Василь.— Ред.] разом з двома синами-католиками, Янушем і Костянтином, прибули в суботу ввечері ¹¹⁷. Я з ним ще не говорив, оскільки в присутності короля немає можливості довго говорити. Але сини його сказали, що хочуть мене відвідати. Завдяки цьому у мене буде нагода досягнути позитивної домовленості щодо відправлених добрих католицьких свя-

* Маєток дружини Януша в Стригонській дієцезії (згодом отримав назву Scepusio).

щеників до його грецького колеґіуму. Відвідав мене цей архімандрит Палеолог¹¹⁸, що перебуває на службі у згаданого князя. Я писав, що про нього схвально говорив мені секретар пана Януша. Мені сказали, що він, Палеолог, спричинився до того, що пан Костянтин прийняв католицьку віру. А коли я висловив свою радість з цього приводу, він попросив мене від його імені поцілувати святі стопи нашого пана папи і я отримав від нього повне благословення як для покірного сина і раба, який присягає на бажання жити і вмерти за нього...

MPV.— Т. 6.— Р. 348.— Переклад з італійської.

№ 78

1583 р., ЧЕРВНЯ 25, КРАКІВ.— ЛИСТ А. БОЛОНЬЕТТІ
КАРДИНАЛОВІ КОМО ПРО ВІДСТУПНИЦТВО СИНА КНЯЗЯ
ОСТРОЗЬКОГО — КОСТЯНТИНА ВІД ПРАВОСЛАВ'Я
ПІД ВПЛИВОМ ПОСЛАНЦІВ ВАТИКАНУ

Серед інших сенаторів, які прибули на це весілля, був київський воевода князь Острозький з трьома своїми синами. Два старші з них, тобто князь Януш і князь Костянтин, обое одного дня разом відвідали мене, потім наступного ранку зайшов сам по собі князь Костянтин (князь Януш говорив, що всупереч моїм попереднім сподіванням мало надії на його навернення, поки живе батько) і сказав мені, що приїхав, щоб повідомити мене про дуже важливу справу, яка стосується спасіння його душі. А саме, що оскільки він був народжений у грецькій вірі, то до сьогоднішнього дня він був проти латинської [віри]. Але оскільки бог дав свою милість, щоб він пізнав, що латинська віра є правдивою й істинною і завдяки божій волі так поширилася в країнах Нового світу, в той час як грецька з вини свого відступництва була проклята і зазнала втрат через переслідування невірних, він вирішив стати католиком. Однак це своє рішення він не міг відкрити перед іншими внаслідок дуже важливих обставин і великої небезпеки, що при цьому виникали для нього. Тому він прийшов відкритися мені як апостольському нунцію, а через мене святому понтифіку, якого він визнавав як вселенського пастира всіх християнських душ і справжнім намісником Христа на землі, просячи його святість дати йому своє благословення і прийняти його у лоно святої церкви. І все те, що він говорив мені через перекладача, який говорив італійською мовою, доповнював він час від часу фразами латинською мовою, як, наприклад: яка користь буде людині з того, що він здобуде весь світ, а душу свою і т. д. Потім він знову переходив до послуг перекладача, говорячи, що він розуміє, що недостатньо висловив свій намір.

Тому нарешті він вирішив наказати перекладачу перекласти все слово в слово і таким чином виклав мені зміст того, що говорилося раніше і від чого перекладач, по суті справи, не відхилявся.

Даючи відповідь, я висловив своє задоволення, яке я насправді відчував і яке найбільшою мірою відчув би наш пан [папа]. Щодо бажання приховати це своє рішення, то я сказав йому, що хоч я не можу похвалити його намагання виявляти найбільшу повагу до батька і намагання у всьому задовольняти його, але не менше вважав я, що у цій справі мусить він вважати переважно на честь бога і на спасіння власної душі. Крім інших давніх і сучасних прикладів, навів я йому свіжий приклад пана Януша — його брата, який, вважаючи, що набагато більше зобов'язані ми нашому творцю і рятівнику, ніж тілесному батькові, вирішив відкрито стати католиком, незважаючи на мирські обставини. І святий бог наш взяв під свою опіку його побожне і святе рішення, так що він і по сьогодні лишається улюбленим сином свого батька-князя. З цим наміром, після того як я чимало говорив про обов'язок християнина вільно визнати істинну віру, виставляючи себе з необхідності будь-якій небезпеці, сказав я йому, що, можливо, божа милість, змилосердившись над паном князем — його батьком за численні пожертвування, пости, проповіді та інші справи, які він робив, і бажаючи відвести його від помилок схизми і закликати його до себе, мала намір використати як інструмент для цього двох його синів. І оскільки, очевидно, князь Костянтин міг виконати таку велику справу, то не слід йому відступатися від такого покликання.

В цей момент прийшли дуже невчасно граф Тенчинський, комірник королівства і старший придворник краківського воєводи, з Павлом Уханським і з великим числом шляхтичів. Оскільки було незручно, щоб він чекав назовні, виникла необхідність припинити цю бесіду. Ця перерва була причиною того, що я пізніше не мав стільки часу, скільки б я бажав, і до цієї важливої справи повернувся, коли вже надійшов час обіду, а князя чекав на обід Радзівілл — каштелян троцький, його родич.

Через це все князь не поїхав і, випросивши тих усіх панів так скоро, як це було можливо, ми продовжили розмову. Він відповів на попередні мої слова, кажучи, що він дуже добре знає, що повинен вільно визнати істинну віру, надаючи перевагу міркуванням релігії та честі бога перед усіма іншими, і що він стоїть за те, щоб зробити це будь-що, навіть проливши кров, а не те, щоб втратити одяг, задовольняючись тим, щоб лишитися голим во славу бога і для спасіння своєї душі. Але він прийшов до мене, щоб повідомити мені ті деталі, які утримують його, щоб відкрито оголосити себе католиком, щоб я погодився просити за нього нашого пана [папу] і благати від його імені його святість надати йому пораду і допомогу, яку він може надати, маючи право сполучати і розв'язувати, тому що він, отримавши таку відповідь, вирішує у всьому слідувати за думкою святого отця і оголосити себе католиком, незважаючи на будь-яку небезпеку. Навпаки, він виявив намір послати тоді в Рим свою людину (я гадаю, що це буде Палелог), про яку я говорив, що найбільшою мірою зобов'язаний йому тим, що він відкрив йому [Костянтину] очі на правду. А оскільки час був вже дуже пізній, так що він не міг більше затримуватися,

не затримуючи занадто [каштеляна] троцького (оскільки він чекав, що буде в мене, поки не закінчиться процесія), то ми домовилися, що він розповість ці деталі Палеологу, який був присутній, а той швидко повернеться до мене і розповість їх мені. Так він і зробив, взяв Палеолога з собою і розмовляв з ним по дорозі аж до дому цього [каштеляна] троцького. Взагалі цих моментів два: перший це те, що його батько після того, як князь Януш став католиком, змусив цього князя Костянтина поклястися, що він непохитно буде дотримуватися грецької віри. Це, як мені здається, говорить про те, що відтепер він став улюбленим сином, а що князь Януш пере-ніс велике потрясіння, так що бідний пан [Костянтин] вагається через просту необхідність отримати звільнення від цієї клятви перед тим, як він оголосить себе католиком і благиати його святість надати йому таке звільнення.

Іншим моментом (але я вважаю, що це його не стримало б від того, щоб відкрито визнати католицьку віру, якщо його святість підтвердить йому те, що я говорив, наскільки це важливо для його спасіння) є те, що він опиниться в стані постійних чвар зі своїм батьком, який, очевидно, надзвичайно обуриться проти нього за порушення вищеназваної клятви і через надію, яку він плекав, що цей син завжди буде схизматиком. Наслідків цього обурення, очевидно, боїться молодий князь, на це він і натякав, коли казав, що для спасіння своєї душі він погодився б лишитися голим. І цей страх, можливо, ще більше зростає від того, що другий брат залишається схизматиком [йдеться про князя Олександра] ¹¹⁹. Про нього, однак, недавно отримав я звістку, що залишає найкращі сподівання, а сам він, очевидно, є людиною найприємнішого характеру.

Перед тим як князь Костянтин поїхав від мене, я, бажаючи дати надійну основу його наверненню і не маючи ані змоги, ані права відмовити йому в тому, щоб звернутися в його справі до нашого пана, навпаки, зобов'язавшись ретельно написати все, що він бажав, сказав йому, що визнання католицької віри [лише] перед довіреними особами і зберігання в таємниці приналежності до католицької церкви, можливо, не суперечить також і його [папи] намірам, і що я маю повноваження від нашого пана [папи] звільнити його від тієї клятви, зрештою вона і так ні до чого не зобов'язувала. Однак на випадок, якби він через небезпеку або нове рішення захотів би сповідатися, я дав повноваження звільнити його одному латинському священику, а саме — секретарю пана Януша, про якого я вже писав. Я вважав, що так можна зробити, оскільки князь засвідчив своє рішення у присутності Палеолога і названого секретаря, і ще одного секретаря, який був перекладачем, поки не прибув цей секретар. Моя присутність могла замінити відсутність нотаріуса, оскільки лист, про який князь говорив, що хоче написати його нашому пану [папі], здобув таким чином повну довіру. Однак, якщо виникнуть якісь сумніви у достовірності цього листа, то ваше преосвященство зможе отримати ласкавий дозвіл нашого пана [папи], щоб їх розвіяти, з огляду на

те, що якби я як священник, що має право відпускати гріхи, був би змушений закликати нотаріуса і свідків, то це не зовсім відповідало б князю, який не захотів би піти з огляду на свою безпеку таким шляхом. Я вважаю також, що наміром Вашого преосвященства є дати мені змогу звільнити його потаємно, оскільки ви писали мені, що наш пан [папа] має намір надати мені таке саме право, яким користувався мій попередник монсіньор Калігарі. У всякому разі оскільки мій лист містить згадку про це, то мені було б дуже приємно, якби папа ласкаво погодився вказати мені, як я маю поводитися в цій справі.

Пізніше повернувся до мене князь Костянтин (за годину до свого від'їзду) і, не знайшовши мене в монастирі св. Франциска, захотів дізнатись, де я знаходжуся, і приїхав до мене у монастир св. Трійці. В моїй присутності він продиктував лист одному із своїх прибічників, підписав його своєю рукою, забрав його із собою додому аби поставити печатку. Отже, оскільки він приїздив до мене багато разів, то зміцнив тим самим серед інших стару підозру про те, що він має намір стати католиком. Тому про це вже ведуться розмови при його дворі, кажуть, що батько над цим дуже поважно замислюється, і дав про це зрозуміти Палеологу.

Що ж до відрядження священників і викладачів у новий колегіум, який створюється в Острозі, то про це я дуже відверто і довго говорив з князем Янушем, маючи до цього дуже добру нагоду на восьмий день тіла Христа [16 червня], коли ми пішли разом, роблячи при цьому довгу прогулянку по місту. Цей пан князь при цій нагоді дуже докладно розповів мені про настрої батька і його двору щодо релігії та надзвичайно неприхильно висловився про певну людину по імені Мосхопуло¹²⁰. Він насправді московит за національністю, але перейменував себе, щоб так увійти в родину, з якої походили константинопольські імператори. Князь Януш сказав мені, що коли той [Мосхопуло] прибув з Риму, то це дало йому надію, що Мосхопуло допоможе повернути старого князя [в католицьку віру]. Але він, навпаки, перешкодив цій справі настільки, тому можна сказати, що лише з його вини не перейшов князь до католицизму. Адже він постійно говорить різні погані речі про католицьку церкву, а особливо про отців іезуїтів, які його виховали в Римі в німецькому колегіумі. Він домігся таким чином того, що цей пан перестав заходити в латинські церкви, як це він робив перед тим. Він також мені розповів, що саме в цій справі Палеолог протидіяв йому [Мосхопуло], переконуючи князя і доводячи йому, що він має право і обов'язок заходити в храми не грецького обряду. А Мосхопуло через те намагався викликати в князя неприязнь до нього, називаючи його латинцем та відступником від грецької церкви. «І я теж,— додав князь Януш,— з самого початку намагався дати йому відсіч, коли він, сидячи за столом і бажаючи розвеселити мого батька— пана князя, висміював обряди римської церкви, але зауважив, що це дратувало мого батька». Він розповів ще чимало чого про свої переживання, натякаючи на те, що Мосхопуло своєю жорстокістю і зловредністю може позбавити

його батьківської прихильності. Він говорив також про інших людей, не називаючи, однак, по імені осіб, які це [вже] вчинили. Прибувши до Риму, де вони, очевидно, видавали себе за завзятих католиків, заради тих вигод, на які вони розраховували, повернувшись потім до себе, проявили себе як найгірші вороги католицької церкви. Потім князь [Януш] перейшов до справи професорів для Острозького колегіуму. Він сказав, що в цій справі говорив з батьком і що зрозумів, що той був противний цьому. Про це він зрозумів зі слів батька, який сказав: «Якщо ми запросимо вчителів з Риму, то зробимося папістами». Тут я відразу захотів дізнатися від того секретаря сеньйора Януша, який мені твердив, що князю-батькові було б дуже приємно запросити цих вчителів. Та звідки в нього така впевненість? Той [секретар] мені відповів, що незважаючи на цю відповідь, яку він дав своєму сину, він лишився при своїй думці. Він хотів домогтися від цього батька-князя, щоб він написав лист мені або нашому пану [папі], аби отримати від його святості цих викладачів. І дійсно, я не можу зовсім не мати довіря до нього [старого князя], як тільки згадав про доброзичливе ставлення, яке він мені багато разів виявляв тоді, коли ми знаходилися разом у палаці. Він говорив, що великою мірою зобов'язаний його святості за те, що той, лише отримавши від нього листа і нічого більше не знаючи про нього, виявив свою милість і прислав у подарунок певну книгу (мені здається, що він говорив про грецьку Біблію)¹²¹. Я намагався також через Палеолога, оскільки він видався мені дуже надійним, домогтися того, щоб для згаданого вище колегіуму в Острозі були запрошені з Риму католицькі особи, які б знали грецький обряд і не були б схизматиками. Я встановив, що він тієї самої думки що і князь Януш, оскільки він висловив свої побоювання щодо того, щоб ці особи не мали прямо протилежного впливу на старого [князя] і не привели б до того, що він ще міцніше тримався би своїх інтересів.

Раптом він [князь Януш] знову перейшов до Мосхопуло, кажучи мені багато про його підступність і самолюбство, про те, що він самозванно зараховує себе до роду Мосхопуло і до потомків імператорів і твердить, що він нібито був волоським воеводою, як він зрадив римську церкву, учнем якої він себе іменував спочатку (коли Палеолог знайшов його і взяв на службу до князя). [Він сказав також], що цей Мосхопуло є єдиною причиною того, що князь-батько не тільки не підкорився Флорентійському собору, чого від нього якнайменше сподівалися, але з кожним днем все більше віддалявся від римської церкви. Ще сказав він, що якби перебував в Римі, то викрив би подібних зрадників, і висловив думку, що слід було б послати кількох іезуїтів, які знають мову і грецький обряд, які б, однак, не розкривали себе (тому що інакше їх би не допустили), а своїм одягом та іншими справами підкреслювали б, що вони священники грецького обряду. Я зі свого боку зауважив, як було б важко приховати подібну справу (припускаючи навіть, що цей обман пасував би до гідності апостольського престолу і чесності тих священнослужителів) і якої б великої шкоди

було б завдано, якби правда розкрилася. На це Палеолог відповів, що він це візьме до уваги. Ми обмінялися іменами і прізвищами, щоб підтримувати листування і знайти правильне рішення цього завдання. Одначе я вважаю, що вищеназваний князь-батько погодиться-таки зі мною в справі запрошення цих вчителів. Ця надія в мене підтримується тим, що секретар Януша дуже впевнено говорив про це, і тим, що я сам бачив, як старий [князь] доброзичливо ставиться до нашого пана [папи] ¹²². Тому я зможу владнати умови і ставлення до тих [вчителів], які будуть послані і забезпечу їх всім необхідним. Але якщо він мені б не писав, то прошу Ваше преосвященство вказати мені, як Ви вважаєте, чи це було б добре, якби я йому написав про те, що я шукаю для нього цих вчителів або священиків. При цьому можна було б вказати, що в цій справі я звернуся до нашого пана [папи], і вселити в нього надію на те, що його святість стоїть за те, щоб все зробити, аби задовольнити його або щось подібне. Якщо Ваше преосвященство схвалить цю справу (оскільки, дійсно, якщо отримати в свої руки за посередництвом надійних католиків цей колегіум, то це дало б можливість розсівати насіння найважливіших справ на цих землях при сприянні тих двох старших синів), то можете вислати мені лист. І можливо, бог допоможе усунути перешкоду в особі Мосхопуло, бо на це з'явилася певна надія, оскільки він намагався ввійти в ласку до короля цієї країни. Палеолог не міг повірити, що цей Мосхопуло не заїжджав до мене і не представлявся як учень нашого пана [папи], оскільки він говорить, що це є людина, яка служить двом панам. Але цього не сталося. Ось що можу я вам доповісти в цій справі, лишаючи на наступний раз лист про інші справи. На цьому кінчаю [...]

MPV.— Т. 7.— Р. 361—366. Переклад з італійської.

№ 79

1583 р., ЧЕРВНЯ 28, ПЕРЕМИШЛЬ.— ВИТЯГ З ЗАПИСУ

В АКТАХ САМБІРСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО УРЯДУ ПРО ПОКАРАННЯ
МІЩАНИНА А. ШУРИ ЗА ОДРУЖЕННЯ З ПРАВОСЛАВНОЮ
УКРАЇНКОЮ

IX. Рішення про шлюб Андрія Шури внесено дня 28 червня.

Мельхіор Петрицій із Скшинна, доктор філософії і юриспруденції, генеральний канонік церковного та цивільного права в ім'я бога [поздоровляє] цією грамотою шановних і обачних мужів, панотців парафіяльної церкви у Новому Самборі та інших вікаріїв.

Силу і дію постанови церковного суду, яка широко відома, проти обачного Андрія Шури, самбірського міщанина, за те, що він, всупереч церковним законам, узяв собі схизматичку Килину

* Пропущено постскрипту, в якому йдеться про стосунки князя Острозького з константинопольським патріархом.

за жінку, постановляємо ми відмінити після того, як він зробить додатковий запис в раніше складені акти нашого уряду з зобов'язанням, що прикладе всі старання і зусилля, щоб дістати до найближчого свята обрізання господнього прощення апостольського престолу за такий шлюб, а також що буде намагатися усіма способами, які тільки можливі, дитину, що народила йому ця Килина, жінка його, привести до покори католицькій церкві римського віросповідування до вищеназваного свята обрізання.

А в зв'язку з тим, що ми скасовуємо [цю постанову], то і тим часом відпускаємо Андрієві Шурі [гріхи] в ім'я бога. А ви його також звільніть [від гріхів], наклавши на нього спасенну покуту, відповідну до прогрішення, і коли йому [гріх] буде відпущено, сповістіть про це прилюдно. Дано в Перемишлі в суботу 11 червня року божого 1583.

НТШ.— Т. 10.— Кн. 2.— С. 6—7. Переклад з латинської.

№ 80

1593 р., ЛИПНЯ 6—8, КРАКІВ.— ЛИСТ А. БОЛОНЬЕТТИ КАРДИНАЛОВІ КОМО ПРО СПРАВУ ВВЕДЕННЯ ГРИГОРІАНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ТА ПРО ВІДРЯДЖЕННЯ З РИМА ПРОФЕСОРІВ ДО ОСТРОЗЬКОЇ КОЛЕГІЇ

Вчора вранці повернувся в Краків старий князь [Костянтин-Василь.— *Ред.*] Острозький, який перед тим виїхав для того (як він каже), щоб повернутися. Він сповістив мене, що після обіду приїде до мене, що і було зроблено, і розмова тривала до часу вечері. Тому я мав можливість говорити з ним так довго, як це було потрібно. Правда, він сказав, що лишилася в нього ще одна справа, про яку доповість мені пізніше, оскільки він утримувався від того, щоб говорити мені про неї у присутності королівського секретаря, якого не випадало просити почекати за дверима. Коли він говорив, то видавалося, що він був дуже схвильований, а чи було це насправді так, чи він це удавав — буде видно з його вчинків. Адже Палеолог, з яким я мав дуже довгу розмову, сказав мені, що не слід сподіватися досягти перемоги за один раз. І оскільки я, можливо, занадто заберу вашої уваги, якби я захотів переказати все, про що він говорив, то обмежуся лише найголовнішими справами.

Що стосується [нового] календаря¹²³, про який ми дуже довго говорили, то його величність, який завжди має принцип уникати нововведень як у справах політики, так і церкви, сказав, що навіть не всі християни в лоні латинської церкви прийняли його, зокрема від нього відмовився імператор, який схвалив перший трактат проти цієї реформи, що мав бути виданий найближчим часом. [Він сказав також], що не розуміється в астрономії, але позитивно ставиться до таблиць Птолемея, які були випробувані впродовж століть і на яких базується старий календар. На все це ми давали докладні відповіді, але серед усіх справ, які йому були сказані,

ніщо не справило на нього більшого враження, ніж та, в якій полягає суть всієї справи, а саме, що згідно з концепцією самих греків відповідно до рішень Нікейського собору¹²⁴ пасха повинна святкуватися в першу неділю після повного місяця, найближчого до рівнодення, і якщо не запровадити цієї реформи, то можна дійти до того, що пасха буде святкуватися під час літнього сонцестояння. Якби він заперечував, що так не буде, то міг би запитати досвідчених астрономів, хоч для того, щоб це збагнути, не потрібно бути дуже вченим, а якби він став заперечувати, що це незручно, то міг би звернутися до своїх теологів грецького обряду. Таким чином, ясно усвідомив би він собі, що його намагання зберегти стародавнє і уникати нововведень не суперечило реформі, а було в згоді з нею, бо вона, власне, для того і здійснювалася, щоб зберегти старовину і усунути нововведення. Адже якщо не регулювати час належними правилами, то він сам запроваджує зміни, а реформа, яка виключає ці зміни, повертає нас до стародавніх строків. Тоді князь, трохи помовчавши, запитався, якщо це насправді так, то чому через константинопольського патріарха не було це все доведено до відома греків, щоб вони мали також можливість провести таку реформу. У відповідь на це, не зупиняючись на багатьох інших моментах, які можна було б згадати, сказав я лише, що чув, як наш пан [папа] нещодавно це зробив, і зрештою ми ще маємо час, щоб це зробити. Для того ж сам пан князь міг це зробити, написавши йому [патріарху] при нагоді листа в цій справі, а якби він вважав, що йому потрібна якась допомога Рима, то йому вислали би і книжки, і вчених, які б повністю з'ясували цю справу. Відповів тоді князь, що приємною була б для нього всяка допомога — це він висловив зворушливими словами, виказуючи велике бажання схилити патріарха прийняти цю реформу, до якої доклали численні зусилля і працю найрозумніші вчені мужі після численних попередніх спроб, що були даремними. Ця реформа стала благодіянням для світу, а особливо для християн, бо вона усувала таку велику помилку у церковному богослужінні.

Після цього, пам'ятаючи про ті погані справи, які чинилися Емануїлом Мосхопуло та іншими, і нарешті тим, хто самозванно іменував себе архієпископом Павії (про це я напишу в іншому листі), з метою завести його якомога далі від шляху праведного, вважав я за доцільне дати їм відсіч, але в загальному, не називаючи нікого з них по імені. Вказав я на те, як це погано, коли християнин докладає зусиль, щоб зберегти поділ і розкол у христовій церкві та просив князя не лише не слухати їх, але й показати себе вдячним перед богом нашому пану [папі] за [отримані від нього] численні прояви прихильності, дбаючи про єдність між християнами і запроваджуючи цей принцип у всіх володіннях, щоб викоринювати це зло [схизму]. І тут князь від самого початку розмови виявив себе набагато більш піддатливим, ніж при обговоренні справ календаря, оскільки він також мав велику відразу до розколу і виявив (як про це можна було судити по виразу обличчя і по словах) глибокий біль з приводу стількох незгод в лоні християнства, з ве-

ликим зворушенням сказав, що віддав би власне життя за церковну єдність, зробив би це з власного бажання і помер би тоді з великим заспокоєнням. На це я відповів, що його превосходительство міг би цьому зарадити хоч серед народу, який йому підлягає, даючи йому добрі книжки, віддаючи церкви в руки праведних людей і запроваджуючи вивчення молодими людьми правдивого вчення в тому колегії, який він відкрив в Острозі. Я запропонував, що буду клопотати перед нашим паном [папою], щоб він благоволив послати в цій потребі декількох вчених мужів, хоч важко було б це зробити, бо дуже велика нестача в освічених людях.

Ця пропозиція дуже прихильно була вислухана князем, який не обмежився лише проханням про те, щоб я звертався до папи від його імені, але підкреслив, що це було б для нього надзвичайно приємно, подякував мені за це, коли підвівся, і додав, що в його володіннях нема людей відповідної освіти, оскільки король призначив і прислав йому таких осіб, що зовсім не здатні плідно служити справі духовного виховання. Це викликало сміх у секретаря і він декілька разів перепитав: «Так це саме маю я сказати легату?» А князь кожного разу відповідав на це: «Так, так». Однак пізніше князь, обіцяючи, що зі свого боку зробить усе, щоб привести своїх підлеглих до єдності з католицькою церквою, і вказуючи на те, що важкими для цього є лише деякі спірні питання, з яких протилежні сторони не можуть досягнути згоди, сказав, що пошле своїх людей в Рим не для того, щоб дискутувати з цих питань (це він повторив двічі), але для того, щоб отримати роз'яснення в цих справах. Я подумав, що в цій справі буде посланий Палеолог, але він сказав, що його [Палеолога] старість не дозволяє цього, хоч, якби не це, то він охоче здійснив би таку подорож. Я ж знаючи, що шановний Поссевіно має особливі доручення в цій справі, послав по нього, але його не було вдома. Тоді князь сказав, що піде сам наступного ранку до нього в костюл св. Стефана, що і було зроблено. А я пішов до нього [Поссевіно] ¹²⁵ вчора увечері, хоча вже було пізно, щоб розповісти йому про нашу розмову, на що Поссевіно висловив побажання, щоб бог всевишній дав здійснитися намірам князя, більшу частину яких він мені висловив.

Та справа, про яку князь хотів зі мною порадитися, була тяжба його з імператором за певні землі у Богемії, як ваше преосвященство зможе більш докладно прочитати у посланні, яке я долучаю. Цей князь мене дуже гаряче просив, щоб я звернувся з проханням до його святості [папи], написати листа в цій справі до його імператорської величності й дати розпорядження шановному нунцію, який представляє папу при цьому дворі, зробити так, щоб довести справу до позитивного вирішення. Також він сказав, що шановний Поссевіно, з яким він в цій справі довго говорив цього ранку, зробить зі свого боку все, що зможе. Оскільки я вважаю зайвим ще щось говорити в цій справі, додам лише, що коли цей пан [князь] буде переконаний, що я сприйняв його прохання близько до серця, то можна буде отримати від нього те, що необхідно для служіння богу, а отримати можна від нього багато. Особливо якщо врахувати

прихильне ставлення його синів, про яке ваше преосвященство знає вже з моїх попередніх листів, а з ними я посилав також один лист молодого князя Костянтина нашому пану [папі]. Тепер я докладу всіх зусиль, щоб мати певність про те, як будуть поводитися з тими, яких пошлють в Острозький колегіум. І якщо я цієї справи не з'ясую за ці два дні, які залишилися до від'їзду кур'єра, то постараюся зробити це, щоб повідомити вас до другого терміну. Але я збираюся запевнити себе щодо волі старого князя, маючи на увазі те, про що мені говорив князь Януш. Нічого іншого з цього приводу я не можу Вам сказати.

Затримав лист до 8-го числа. Сьогодні до мене повернувся князь Острозький, який збирається сьогодні увечері від'їжджати у свої володіння на Волині. За ці два дні, на які він тут затримався, я домігся вирішення того питання, про яке попередньо говорилося, а також тих моментів, про які ваше преосвященство говорив у своєму листі від 7 травня.

Що стосується календаря, то князь дійсно зробив так, як він мене запевняв, а саме послав при нагоді відповідь на лист патріарха і можливо надіслав листи ще до трьох [до патріархів Александрійського, Єрусалимського та Антіохійського.— *Ред.*]. Відрядить він також Палеолога, оскільки я віддаю йому перевагу у виконанні тих справ, що стоять перед нами, при цьому він сказав, що хоче користатися його послугами в усіх інших справах, що стосуються релігії. Я лише тепер ознайомився із цією людиною, і з того огляду, що він позитивно впливає на князя, я можу стверджувати, що він себе дуже добре поводить. Буде корисно задовольнити його бажання, яке полягає не в чому іншому, а в тому, щоб мати якесь письмове підтвердження, що наш пан [папа] не вважає його схизматиком. Я вважаю, що він буде дуже втішений, якщо його святість напише йому так само, як він пише різним владикам з нагоди русинської семінарії, напише йому і підкреслить при цьому, що приємно йому [папі] чути, що він приносить користь справі християнської єдності. У всякому разі, можливо, його святість буде мати більше відомостей про цю особу і завдяки цьому зможе прийняти більш обгрунтоване рішення.

Щодо Острозького колегіуму і справи передачі туди книжок, то князь дав мені листа, в якому смиренно просить його святість прислати придатних осіб. В одній із своїх записок я говорив про це взагалі, але князь підкреслив, що йому потрібні [духовні особи] грецької національності. І хоч перед тим він мені говорив, що необхідно, щоб вони були в стані перекладати з грецької мови на латинську, то тепер говорить, [що повинні вони перекладати] з грецької мови на слов'янську, посилаючись на слова шановного Поссевіно, який заявив, що сам міг би забезпечити його такими [особами]. Однак, коли лист був вже написаний, він не визнав за потрібне відкликати його, оскільки враховував ставлення цього пана [Поссевіно] до його святості і до апостольського престолу, і вважав, що тим самим він [князь] стане на шлях вирішення тих справ, які становлять предмет його турботи.

Відносно пропозиції Вашого преосвященства послати крім греків ще деяких отців з товариства Ісуса або деяких з краківського університету, то секретар і генеральний управитель князя, який прибув сюди, щоб вести переговори в цих справах, говорить, що отці-іезуїти були б для цієї справи найбажанішими, але вони можуть викликати підозру. Тому сподіваються приїзду наставників з Кракова.

Що ж стосується умов для вчителів, яких пришлють або з Кракова або шановний отець Поссевіно, то мені відповіли, що вони будуть жити в колегіумі й там будуть на утриманні, а пізніше князь зі свого скарбу дасть їм одяг і достатню кількість грошей на інші потреби. Я делікатно декілька разів намагався дізнатися розмір цієї грошової допомоги, але кожного разу діставав відповідь, що вони будуть задоволені. Вони, очевидно, припускають, що цих греків буде не більше двох. Якщо до них пришлють ще людей з Краківського університету, то князь зможе погодитися [з їхнім перебуванням] під впливом своїх приближених осіб. Хоч князь й сказав, що послав у Рим [своїх людей], щоб дістати від його святості декларацію про суперечливі питання між греками і латинцями, однак надалі він вирішив не посилати [їх], у всякому разі так швидко, і можливо в цій справі буде особисто і в листах звертатися до Поссевіно, затративши вже багато зусиль на цю справу, Ваше преосвященство знає, на яку саме.

MPV.— Т. 6.— Р. 383—388. Переклад з італійської.

№ 81

1583 р., ЛИПНЯ 8, КРАКІВ.— ПОСЛАННЯ ПАПСЬКОГО
НУНЦІА А. БОЛОНЬЕТТІ ДО БРАТА О. БОЛОНЬЕТТІ
ПРО НАМАГАННЯ ЙОГО І А. ПОССЕВІНО НАВЕРНУТИ
ДО КАТОЛИЦИЗМУ НАЙБІЛЬШИХ УКРАЇНСЬКИХ І БІЛОРУСЬКИХ
ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ, А ЗА ЇХ ПОСЕРЕДНИЦТВОМ
І ВЕСЬ НАРОД

Вже два тижні перебуває тут шановний пан Поссевіно, який буде тут ще деякий час, а потім поїде в подорож по цьому королівству. Для мене не було б більшої втіхи, ніж побачити тут представника нашого пана святого отця, який допоміг би мені у виконанні такого важливого завдання там, де так потрібні помічники. Але допомога ця є такою, що турбота про те, щоб з цієї допомоги не вийшло неприємностей та нових переживань, забирає в мене більше зусиль, ніж усі інші обов'язки і турботи цієї моєї місії. Душа моя готова (я молю тільки, щоб мені вистачило сил) страждати з любові до бога і нашого святого отця цією мукою (саме так можу це назвати). Щоб не примушувати вас мучитися разом зі мною, я не продовжував вам писати в цій справі, написавши колись лише один раз, хоч й мені було що сказати вам в цій справі. Але зараз не можу утриматися від того, щоб не повідомити Вас про

одну справу, і не тому що в мене недостатньо стійкості, щоб мовчати і терпіти, а щоб набратися більше мужності витримувати все це від полегшення, яке я відчуваю, відкриваючи свою душу перед Вами. Адже я впевнений, що все це лишиться між нами. І про це я Вас прошу, оскільки перед усіма іншими я змушений, зважаючи на важливість мого завдання і з огляду на найважливіші міркування служби богу і найсвятішому отцю, робити вигляд, що я надзвичайно задоволений отцем Поссевіно, вихваляти і звеличувати його, встромляючи тим самим ще глибше ніж у свої рани. А якби подібні труднощі виникали у мене з кимось іншим, по відношенню до кого не треба було б брати до уваги ці моменти, то можна було б цій біді дуже легко зарадити.

Однак, щоб перейти до справи, повідомляю Вас, що одним з найважливіших моментів цієї моєї нунціатури була спроба (наскільки на це дозволяли слабкі мої сили) перетягнути на вірний шлях деяких князів-схизматиків цього королівства, дуже могутніх і впливових, крім князя Юрія зі Слущька¹²⁶, який із двох братів лишався єдиним схизматиком, також князів Острозьких — батька, синів і деяких племінників. В цій справі господь бог сприяв мені домогтися того, що князь Юрій прийняв тверде рішення відкинути схизму і у вірчому листі, посылаючись на мій лист, визнав вірність папі римському, просячи його прислати добрих пастирів, щоб відвести його підлеглих від схизми до справжнього грецького культу у відповідності до чистої католицької доктрини древніх отців. Таку саму ласку свята божественна величність вже виказала князям Острозьким, оскільки другий син старого князя (перший син вже багато років католик), приїхавши до Кракова на весілля, був у мене тричі й не лише пообіцяв, що стане католиком, але у своєму листі до нашого пана папи, посылаючись на мій лист, визнав його святість намісником бога на землі та найвищим пастирем церкви, віддаючи йому таким чином належну покірність. В такий спосіб перейшов він до католицького обряду. Що стосується його батька, то, оскільки він так твердо тримається грецького обряду, що перевести його до римського неможливо, протягом певного часу намагаюся повернути його до греко-католицького обряду. Якби це повністю вдалося, як воно на те виглядає, то можна буде сподіватися, що вдасться вирвати з лона схизми величезну країну, яка підлягає йому, і, можливо, всю Південну Русь.

З огляду на це, я декілька місяців тому написав нашому пану папі, що оскільки цей князь буде в Острозі — своїй столиці — колегіум, то було б добре дати під його опіку греків-католиків, вихованих у семінарії в Римі, або яких-небудь інших, які розповсюдили б там правильне вчення. Це сподобалося його святості, і в цій справі він дав мені деякі доручення. Користуючись згаданою вище нагодою прибуття князя разом із синами на весілля, намагався я за посередництва князя Януша, його першого сина і одного з його секретарів, а також одного грецького священника на ім'я Палеолог, не лише домогтися від князя згоди на відкриття колегіуму, а й ді-

стати дозвіл звернутися письмово до нашого пана папи. Справа пішла якнайкраще і про її успіх ви далі дізнаєтеся.

Я не хотів зробити таку передмову, досить довгу, але необхідну для розуміння подальшого. Коли це все відбувалося, прибув шановний пан Поссевіно, якраз в той момент, коли укладалася угода про цю справу. А трохи пізніше повернувся вищезгаданий князь, який об'їжджав свої землі аж до деяких своїх володінь, розташованих тут поблизу.

Прибувши до Кракова, князь повідомив мене, що не зробив мені візит відразу, тому що приїхав несподівано, а хоче прийти в цей же день після обіду, що й було зроблено. В ході двогодинної бесіди за сприянням господа бога вдалося схилити його до того, що він просив у нашого пана папи прислати священників для його колегіуму, а також аби він послав своїх людей до константинопольського патріарха, щоб переконати його прийняти новий календар для спільної справи об'єднання християн, і крім того послати в Рим довірених людей, аби дістати від папи декларацію про ті пункти, які викликають незгоду між латинською і грецькою церквами. А оскільки мені видавалося доречним інформувати про ці справи отця Поссевіно (тим більше, що він мав доручення подібного роду в справі руського колегіуму), то я не лише зранку попередив його, що князь хотів прийти до мене, але і вдень, в той час як князь був у мене, я послав за його побожністю, щоб він прибув. А він не прийшов, бо не був удома. Коли ж він повернувся додому, я відразу поїхав до нього, щоб прозвітувати про хід справи. Я сказав йому також, що князь, коли почув, що я посилаю за Поссевіно, сказав, що поїде до нього на квартиру сам, а потім повернеться до мене, тому що також мав обговорити зі мною одну дуже важливу для себе справу. І я думаю, що князь лишився у мене і розповів мені про цю справу в той час, коли в мене був хтось, хто не хотів втручатися. А йшлося про певне непорозуміння з імператором¹²⁷.

А тепер Ви побачите, як супротивно отець вчинив зі мною. Князь поїхав до нього і довго з ним говорив про ті ж самі справи. Але його побожність не знайшов за потрібне ввести мене в курс справ, про які вони говорили, як я це зробив раніше щодо нього і так, як це необхідно було зробити, щоб уникнути всіляких непорозумінь, які могли б виникнути внаслідок того, що переговори проводяться сепаратно. І я не знаю, чому він тримається від мене здалеку в цій справі. Можливо тому, що я дуже близько стою до цієї справи і добре собі її уявляю. Очевидно, він хоче в своїх листах до Риму дуже добре розмалювати ці факти у вигідному для себе світлі. Я аж ніяк не хотів вірити в те, що наступного ранку він не приїде і не підтримає мого прикладу. Тому я чекав його до обіду і після обіду майже весь день, а нарешті пізніше, під вечір, поїхав з візитом до князя і застав його саме в той момент, коли його ясновельможність писав листа нашому пану папі, в якому він присягався його святості зректися від схизми і бути готовим «купити» (як він мені раніше сказав) єдність греків і латинців навіть ціною власної крові

та просив допомогти, щоб повернути до унії своїх підлеглих, і особливо людей для колегіуму та ін.

Однак насамперед князь почав зі мною говорити про свої претензії до імператора, вважаючи що я в курсі справи завдяки інформації, яку отримав вранці від отця Поссевіно. Адже він знає, що ми знаходимося тут в тій самій справі, як я про це сам йому вчора сказав у присутності цього отця, і що ми обидва — представники нашого пана папи.

Нарешті, наступного ранку отець, який, можливо, хотів знати деякі деталі про мої нові справи, прийшов до мене, і я чекав, що він принаймні тепер дещо розповість мені про ті справи, про які мав розповісти ще попереднього дня. Однак даремно я сподівався, оскільки він (незважаючи на те, що це був день листування і що в мене не було достатньо часу, щоб надовго відірватися від цієї справи) почав говорити про інші сторонні справи, зокрема про свої незгоди з монсенйором Калігарі ... *

Коротше кажучи, отець говорив зі мною про що завгодно, тільки не про ті справи, про які він мав розмову з князем. Тому я нарешті вирішив заговорити про справу і сказав йому, що справою, в якій князь хотів повернутися до мене, була суперечка з імператором за деякі землі Богемії. Я сподівався, що тепер вже він дасть інформацію про думки князя. Але він обмежився лише зауваженням про те, що князь нічого про це не говорив і що він не бажає собі жодних свідощів від короля доти, поки він сам не візьметься за цю справу.

Коли ж ми нарешті підвелися, оскільки нам нагадали, що надходить година меси, приєднався до нас вищезгаданий Палеолог — великий фаворит князя, який по дорозі до костьола говорив зі мною про деякі речі, а я вів бесіду в присутності отця. Нарешті Палеолог запитав мене, як треба написати адресу на листі князя до папи. Поссевіно, який почув про це, негайно почав допитуватися, хто пише, що і як, і продовжував бесіду з Палеологом, в той час як я слухав месу. Що між ними відбулося, я не знаю, крім того, що лист, який вже був підписаний і опечатаний і мав бути переданий мені для відправи, був затриманий і переданий для ознайомлення отцю. Особа, яка його йому показала, сказала мені, що отець повідомив, що він сам міг би відправити цих людей в колегіум, не питаючи про це нашого пана папу. Однак князь все-таки не покинув думку про лист папі, пообіцявши мені перед тим це зробити. І це було дуже добре, оскільки наш пан папа не міг би мати більш явного доказу намірів цього князя, як цей лист, складений у виразах, що відповідають гідності апостольського престолу. Однак ви бачите, яка небезпека стояла на шляху цього листа, які перешкоди довелось йому долати.

Тепер мені, здається, зробилося легше на душі, після того як я Вам розповів цю історію, яку я вистраждав мовчки так, як і чи-

---

* Пропущено фрагмент розмови Поссевіно з Болоньєтті, яка не стосується теми.

мало подібних історій. Але я хотів, щоб Ви все-таки дізналися про цю історію, бо це дуже важлива справа. Буде достатньо, коли лише Ви будете знати про неї, якщо тільки не знайдете за потрібне поділитися нею з тим, кому довіряєте, але робити це треба обережно, уникаючи ускладнень, які з цього можуть виникнути. Звичайно, можете переказати, щоб він був проінформований про зміст долучених копій, в яких я описую справи, пов'язані з князем. Бог знає, в який спосіб описав їх Поссевіно.

До мене вже дійшли якись непевні чутки про генеральний собор греків і латинців — справа довга, і її слід швидше бажати собі, ніж сподіватися на неї. Однак мені здається, що необхідно, не гаючи часу, перейти до діла там, де можна щось робити, а не жити лише такими мало обгрунтованими сподіваннями. Але на цю тему зараз не час говорити.

PV.— Т. 6.— Р. 396—400. Переклад з італійської.

№ 82

1583 р., ЛИПНЯ 8, КРАКІВ.— ПОСЛАННЯ КНЯЗЯ
К. ОСТРОЗЬКОГО ДО ПАПИ ГРИГОРІЯ XIII З ПРОХАННЯМ
ПРИСЛАТИ ДЛЯ ОСТРОЗЬКОЇ КОЛЕГІЇ
ВИКЛАДАЧІВ-ГРЕКІВ

Костянтин-Василій, князь Острозький Григорію XIII великому понтифіку. Краків, 8 липня, 1583 р. Після цілування ніг.

Вельмишановний єпископ Мессінський¹²⁸, нунцій Вашої святості, з яким я зустрічався у Кракові, багато скаржився мені на деяких людей, які старанно вишуковують незгоди між грецькою і римською церквами, і оскільки я відкрито заявив, що нічого іншого я так палко не бажаю, як єдності віри і згоди між усіма християнами, і не відмовлюся в разі потреби піти на смерть заради такого великого блага¹²⁹, то цей же шановний нунцій сказав, що хоче зарадити цьому моему прагненню. Для цього попросить він від Вашої святості те, що видається необхідним для цієї справи, в першу чергу людей грецьких тієї ж [грецької] віри для колегіуму в Острозі, порядних і освічених, які б перекладали також грецькі книжки на слов'янську, а якщо це можливо, то й на латинську мову. З цією метою, щоб Ваша святість мала довіру до листа цього нунція, а також щоб мене, віддаленого від вас найдовшою відстанню, надіяли ви також і в майбутньому вашою милістю (Ваша святість ласкаво це зробила завдяки своїй доброзичливості, коли передала через шановного пана Діонісія Палеолога мені Біблію), благаю і смиренно припадаю до Ваших блаженних ніг.

А мою справу, в якій йдеться про приналежність моїх маєтків в Раданіце в королівстві Богемському, а про неї ви краще дізнаєтесь з листів шановних своїх нунціїв, єпископа Мессінського і Поссевіно, я смиренно прошу вашу святість підтримати.

MPV.— Т.— 6.— Р. 400—401. Переклад з італійської.

1584 р., ПОЧАТОК ЛЮТОГО.— ЗАЯВА ЄПІСКОПА
Г. БАЛАБАНА¹³⁰ І ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ШЛЯХТИ ПЕРЕД ГАЛИЦЬКИМ ГРОДСЬКИМ СУДОМ
ПРО НАПАД КАТОЛІКІВ НА ЛЬВІВСЬКІ ЦЕРКВИ
І НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЇХ ЗАКРИТТЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НЕПРИЙНЯТТЯМ
УКРАЇНЦЯМИ ГРИГОРІАНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ

Пришедши обличне перед вряд кгородській галицький волебний і набожний отець Гедеон Балабан, владики львовський, галицький і каменешкий, маючи при собі урожоних і шляхетних пана Юрія Балабана, Петра Сулятицького, Якова Васильковського, Филипа Ільїницького, Павла Селецького, Івана Угорницького, землян і шляхту з повіту Галицького віри гречеської, і так теж опатрние Андрій Стралина і Станіслав Романовський з Дуфанова, возние земські енералове присяглие врядови ... * нему добре знаемие, перед врядом і книгами кгородськими галицькими жалобливе освітили і ускаржалися противно велебному князю Яну Деметрішови Соліковському¹³¹, арцибіскупови львовському і капітулі его львовської, іж он з капітулою своєю во второк, у вілію [передень] божьего народженья водле обходов релігії гречеської, водле календаря старого 24 декабря, а водле нового календаря дня 3 генваря, ку взгарді і легкому поваженью права статуту і конституций корунних, а особливе над привілеї от княжат руських і по них королей польських, панов дідичних надание, в которих покой посполитий кождому в релігії есть обварован і захован. Кгвалтом і моцою, на-збиравши собі помочников і пріятель, і теж брата своего урожоного Войтеха Соліковського і капітули своєї офіциялов: князя Якуба Вишинського, князя Вацлава Виграновського, князя Балтромея Трошки, к тому слуги своїх інших людей немало (которих імена і назвиска лепей он відаєт і знаєт), моцою і кгвалтом, з рушницями і з іншими розмаїтними бронями наслад до костела або церкви, котоя есть в місті Львові заложона. Внебовзяття пани Марії¹³², закону гречеського. Кгди же почато звонить і поп шол до служби божей, приречений Войтех Соліковський Григорія попа ** старого, взявши на руки з церкви, от дверей его оторвавши, кгвалтом проч вивел тот або церков печатью его милости арцибіскупа львовського запечатовал і ключ взял. А оттуль шли до монастиря, которий есть пред містом Львовом того ж велебного отца владики львовського і рогом до костела або церкви столечної, котоя есть в том же монастирі заложенья св. Юрія упривільєванная через княжат руських і кролі польськіє столицу к тому владицтву львовському... которие тие вишей менование, наслание от его милости князя арцибіскупа львовського, пришедши там на тот час, кгди

* Крапками позначені місця, непрочитані публікаторами.

** В оригіналі тут пропуск для вписання імені попа. Примітка видавців «Актів, относящихся к истории Западной России».

попове Сава і Іван той же церкви, также і дяки водле звичаю, служби пана бога отправовали, кгвалтом і моцою в церков... також якїї в той церкві... шарпали, потім з церкви випхали і вируцали, а церков оную печатью его милости князя арцибіскупа львовського запечатовали, заказуючи, і грозячи їм под горли, аби церкви не отмикали і служби божей не отправовали. На том еще мало маючи, оттуль зась, за розказаньем его милости князя арцибіскупа львовського і капітули його львовської, тие ж вищей помінение до костела альбо церкви заложенья Звістованья панни Марії на передмістю Львовськом речоном Краковськом будучої... там же застали, кгда поп Габріель, старий літи, службу пана бога всемогутнього отправовал і вже по посвяченью тіла і крові панської, там кгвалтом і моцою одного Габріеля попа от алтаря і от оних святостей і сакраменту посвецоного оторвали і, зволокши его, шарпаючи, з орнатов або одінья капланського, ведле звичаю обідню або службу пана бога всемогутнього на той час отправоючого, кгвалтом з костела, або з церкви, вивели і випхали, служби божей не хочачи позволить скончити, дяков і людей інших, вибивши з костелу, або з церкви, так і убогих людей вигнавши і костел той, або оную церков, печатью его милости князя арцибіскупа львовського запечатовавши і відійшли, заказуючи попу оному под горлом, аби печати не рушил і служби божей не хотіл ся важить отправовать. Потом оттуль шли до костелу, або церкви св. Миколая, на передмістю львовськом речоном краковськом будучої: там теж застал і попа Якова, которий мшу альбо божью службу отправовал, на тог час кгда вже сакрамент ломал і поживати его міл, впадши всі гуртом в оную церков і тому попу Якову, давши йому п'ястю, за шию от олтаря его оторвали, святости оние на олтару... і оного попа от оних святостей оторвавши, з одінья капланського зволокли кгвалтом і з церкви его випхнули, і люд, которий там на тот час бил, із церкви шаблями вибили; потом церков оную печатью его милости князя арцибіскупа львовського запечатовавши проч отошли. Потом зась шли до монастиря св. Онофрія на предмістю львовськом рекомом краковськом... где чернці або законники мешкають, і... службах божих застали: там чернцям або попам казали з костелу того, або з церкви, вийти проч і запечатовавши ю отишли. А оттуль засе шли на предмісте львовськое рекомое галицькое до церкви заложенья З'явенья і крещенья во Єрдані панського: там... застали попа Семіона, служачого службу божью, ждали, аж скончил службу божью, а по сконченью казали попови і дяком із церкви вийти; потом церков оную запечатовали печатью его милости князя арцибіскупа львовського, заказуючи теж под горли, аби не сміли тих печатей отривати і служби божей отправовать ані звонить. Што все преречоний отець владика своїм і всеє капітули своеє іменем таковий кгвалт і взрушанье покою посполитого при битности многих зацних і учтивих шляхтичов, которих тут в той час великих трудностей їх под тот час роков земських звести не міг, то возними і шляхтою вишенанписаними проти

* У публікації пропуски.

его милости князю арцибіскупу львовському преречоному і капітули его обвістил і освітчил. Которій ж то возние земськії Андрей Стралина і другій возній земський Станіслав Романовський з Дуфанова обидва енералове землі Руської присяглие і вряду тутошнему добре знаемие в обичай статечного і правдивого сознання своего пред врядом і книгами кгородськими галицькими обличне стоячи, также ж і преречоніи: Юрій Балабан, Петр Сулятицький, Яков Васильковський, Филип Ільницький, Павел Селецький і Іван Угорницький, тут же при тих же возних обличне стоячи, явно і добровольно сознали, іж в день навроценья святого Павла близько приший, во Львові при том обличне били, кгда его милость князь Ян Деметріуш Соліковський, арцибіскуп львовський, церков Звістованья пани Марії, на предмістю львовськом краковськом, релігії гречеської, печатми его власними, з розказанья его, через три неділі замкнутую і запечатованную, слугам своїм отворить і пустити розказал. Тогда там, в том же костелі, квалт великий через его милость князя арцибіскупа або слуги его з розказанья его учинений, виділи і зналезли, а особли... ми квалту того явними знаками, которий на тот час водлуг обичаю службу пастирську отпраовал, которой йому докончить не допушано і з церкви випхано. Што все тими-то преречоними, возними і шляхтою, через того ж помененого отця владику, іменем его і капітули його есть обведено і освітчено, і печати ціли также двери і окна нігде не рушени есть; там же зараз при отмиканью церкви і одиймованью ... указани; при котором одиймованью печаті били і не нарушони ні в чом виділи: о чом тое нинійшое сознание свое ... правдиве, а не змишленно, одностойно і згодливим сознанием учинили.

MCS.— N 72.— P. 97—100. Оригінал.

№ 84

1584 р., ЧЕРВНЯ 30, ЛЬВІВ.— ПРОТЕСТ ЛЬВІВСЬКОГО ЕПИСКОПА Г. БАЛАБАНА ПРОТИ АРХІЄПИСКОПА Д. СОЛІКОВСЬКОГО ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАКРИТТЯ УСПЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЛЬВОВІ ТА ЗНУЩАННЯ НАД СВЯЩЕНИКАМИ

До уряду і цих гродських львівських актів з'явився особисто шановний і відомий Гедеон Балабан, львівський владика і приніс текст протестації, написаний власною рукою і звернений проти вельмишановного во Христі отця Яна Дмитрія Соліковського, архієпископа львівського і його шановного капітулу львівської митрополічої церкви. Її внесено в ці акти гродського суду, а зміст протестації такий:

Особисто з'явившись до львівського гродського уряду, преподобний і побожний отець Гедеон Балабан, єпископ і владика Галицький, Львівський і Каменецький перед урядом і нинішніми львівськими гродськими актами із жалем розповідав і скаржився

проти преподобного ксьондза Яна Дмитрія Соліковського, архієпископа львівського та його львівської капітули, що, виявивши погорду і злегковаживши права, статут і коронну конституцію, а особливо привілеї князів руських і королів польських, надані діичними панями, за якими публічний спокій кожного в релігії гарантовано і утверджено, насильно і гвалтовно наслав своїх слуг, імена яких і прізвиська він ... * знає, з різною зброєю до костьолу, або церкви, Вознесіння діви Марії закону грецького у місті Львові заснованій, в неділю на св. трійцю ... костьолу римського, тобто 27 травня згідно з новим календарем на світанку рано, коли преподобний піп Григорій, старший чоловік, почав відправляти заутреню і молився перед вітварем, ці вище згадані слуги згаданого вже львівського архієпископа вдерлися до костьолу або церкви, забрали попа від вітваря, били його насильно шаблями, понаставляли синців, насильно вивели з костьолу, або церкви, без жодної поваги, як злочинця якогось, привели до господи чи двору згаданого львівського архієпископа і за його наказом посадили до ганебної в'язниці. Потім, того ж дня, архієпископ наказав відіслати його до міської кузні під ратушею, де у в'язниці бачив цього попа Григорія згаданий возний і [згадана] шляхта, і тримав його в цій в'язниці так довго, аж йому синці загоїлися, тобто 9 днів.

І на підтвердження усього вище сказаного, у нинішньому доброзичливому суді возний земський львівський чесний Ян Пшежовський представив її знатним Мартину Долинському і Павлу Селецькому, які особисто стали перед нинішнім судом і на підтвердження свого вірного донесення, зробленого в цьому місці публічно, вільно і відкрито під присягою заявили, що так, як ними є засвідчено, в неділю, на св. трійцю, преподобний князь Ян Дмитрій Соліковський, архієпископ львівський, вислав своїх слуг до костьолу, або руської церкви, вознесіння діви Марії, закладеної у місті Львові. Там же, в цьому костьолі, або церкві, слуги згаданого ксьондза, архієпископа львівського преподобного попа Григорія з тої церкви взяли і до двору архієпископа відвели. А потім, цього ж попа Григорія посадили до в'язниці під ратушею, де його бачив цей ... ** і де тримав його 9 днів.

Це все бачив возний і певним чином опротестував і засвідчив силою благородного права. Після такого роду реляції вище згаданого возного і знатних, вставши тут особисто, в присутності суду, преподобний піп Григорій урочисто і зі сльозами скаржився на вище згаданого Яна Деметрія Соліковського, львівського архієпископа, бо він сам, всупереч законам, на того вище згаданого попа, наславши слуги свої на світанку до костьолу, або церкви, вознесіння діви Марії в місті Львові, закладеної в день св. трійці, згідно зі звичаєм костьолу руського служив відправу, нахабно ... ** понаставляв синців і з костьолу, або церкви, мене взяли і відвели до ксьондза архієпископа. Потім мене до своєї в'язниці кинули, а че-

* У документі пропуски.

** У публікації пропуски.

рез кілька годин, звільнивши мене з своєї в'язниці, під ратуш у в'язниці вище згаданий ксьондз архієпископ наказав своїм слугам відвести і там 9 днів держали, поки рани мої загоїлися.

Гедєон Балабан владика Львівський.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 343.— Арк. 512, 515. Оригівал. Переклад з польської.

№ 85

1584 р. * УРИВОК З КНИГИ В. ПАПРОЦЬКОГО «ГЕРБИ ПОЛЬСЬКОГО ЛИЦАРСТВА» ПРО ІСТОРІЮ ОКАТОЛИЧЕННЯ РОДИНИ ВЕРЕЩИНСЬКИХ

Старовинний рід Верещинських у Холмській землі, в якому був визначний муж Федір Верещинський, як це зобразив у «Візерунку про нехтування смертю», написаному на зразок проповіді, Йосиф Верещинський¹³³, його внук, сецехівський абат, про якого нижче читатимеш. Цей Федір мав за жінку Сосновську з Сосновиць гербу Наленч, яка мала двох братів: Івана, владика Холмського¹³⁴, якого по-нашому називають єпископом; другого Григорія, який зрікся проти волі своїх батьків грецької віри і повернувся до загальної християнської церкви; йому дано ім'я замість Григорія Гжегож; підрісши, він вчився вірі й письму латинському, як вони це називають. Згодом він дійшов до такої досконалості, що став священником. Отець Бучацький, єпископ холмський, побачивши, що він гідний цього, дав йому холмську канонію, згодом зробив його прелатом-офіціалом. Крім цього він мав олексівську плебанію в Радомському повіті в маєтку Гневошів гербу Равич.

Цей офіціал, сестра якого була за згаданим Федором Верещинським, коли дізнався, що вона вагітна, старався про те, щоб, коли б бог дав від неї потомка, охрестити його в римській церкві. Владика ж, дізнавшись про це, перешкоджав йому в цьому. Але, тому що обіцяного богу чорт не виманить, тому й тоді владиці не вдалося, щоб було по його мислі, тому що офіціал, приїхавши нібито для відвідин своєї хворої сестри, вибравши хвилину, крадькома взяв дитяtko з колиски, і, приготувавшись до того, охрестив і дав ім'я Андрій; потім поїхав геть, щоб уникнути клопотів з батьками і з братом-владикою, який також приїхав для того, щоб це дитя охрестити у грецькій вірі. Але владика, коли дізнався про охрещену дитинку, дуже журився, і батьки дитяти також. Проте, побачивши, що це вже не може відстатись, залишили так, як є, але ця дитина була в них менше любима, ніж випадало б, особливо ж через владика, який намовляв їх до того, щоб менше ним піклувались. Владика в листах громив офіціала, бідкаючись, що той зробив дитину бісовим ляхом. Однак важко матері зогидити дитину; вона, доручивши це богові, приписувала все його волі. А коли хлопцеві було вісім років, віддала його вчитись руській грамоті. Цей владика взяв його до себе і він був там у нього два роки. Офіціал боявся,

* Дата написання книги.

щоб владики не втягнув хлопця у руське баламутство і почав роздумувати, що й це хрещення мало допоможе, якщо він не буде стійким у вірі. І думав про те, як би то дитину від владики добути, чого й досягнув: бо коли приїхав до владики, це дитя так собі приголубив, що воно на другий день прибігло пішки за ним з гінцем з Холма до Красноставу. Від того часу цей хлопець втратив ласку і у батьків, і у владики. Тільки ксьондз-офіціал ним дуже піклувався, щоб йому дати добре виховання, яке б йому щедро окупило ті шкоди, що їх він зазнав від своїх батьків; він дав хлопцеві доброго вчителя, а той, хоч був тупуватим, надолужував великою старанністю, доки не відшліфував свою дотепність і згодом викликав до себе велику любов дядька. Побачивши його немалий поступ в науках, офіціал бажав для нього, щоб він став священником. А коли йому було дев'ятнадцять років, він одержав перше висвячення. Тоді помер офіціал, і йому дісталась після нього олексівська плебанія, котру він тримав цілий рік ... *

Його син, згаданий Йосиф Верещинський, був сецехівським абатом, добрим і зразковим священником, не тільки добрим на своїй посаді як проповідник, вчитель, ревний слуга божий, але також і багато книг написав, як згаданий «Візерунок про нехтування смертю», «Проповідь на день поминання померлих», в якій доводить, що чистилище справді існує; «Інструкцію про сповідь» — як кожний християнин повинен її чинити, «Певний шлях для гірких п'яниць до справжнього прозріння і до утримання від надмірностей», «Промову під час приймання святого таїнства шлюбу».

Він багато корисного зробив для цього монастиря, заборговані села від своїх попередників звільнив, монастирі гарно відремонтував і прикрасив малюванням, завів великий порядок у костьолі, який був дуже занепав за недбалих абатів, його попередників. Вченим людям подавав досить значну допомогу, був тверезим, пив більше воду, аніж пиво, а вино дуже рідко; друзів щедро частував, для всіх худобахолків був справжнім батьком і щедрим хлібодавцем.

Рароскі.— S. 688—690. Переклад з польської.

№ 86

1587 р.— УРИВОК З ТВОРУ Г. СМОТРИЦЬКОГО¹³⁵

«КАЛЕНДАР РИМСЬКИЙ НОВИЙ» ПРО НАСЛІДКИ

НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГРИГОРІАНСЬКОГО КАЛЕНДАРЯ
НА УКРАЇНІ

З якого то поправлення яко видим заправи мало што добре діється. Тільки великий а дивний розрух стався по всем праве світі. Не тільки у дійствах законних церковних, але і во всіх справах і поступках світських, і великая васнь і ненависть mezi людьми

* Пропущено уривок тексту про генеалогію дружини Верещинського, що не стосується теми збірника.

з того поправленя всчалася, тягнуци за собою много трудностей і утрат безпотребних невинне. Чоловік бідний убогий, который от праці рук своїх і в поті лица мусить їсти хліб свій і з тоє ж праці і поту мусить досить чинити і давати пану, што ему роскажуть. Звикл бил от предков своїх отдавати, што належало богу, і што належало пану, тепер в тоє жадним способом гаразд потрафити не может, пан ему кажет у дні святіе богу ку чти і хвалі ведле звичаю церковного давного належичіе робити. Боїться і бога, боїться і пана, мусить болшого опустити, а меншему служити. Бо о оном слихаєт, же долготерпелив і многомилостив, а сего відаєт, же єсть коротко терпелив і троха милостив. Если не єго тіло поведуть, теди воловоє певне. Панськое теж свято прийде, рад би бідний убожество свое роботою подмог; боїться пана, мусить лишити, а часом за тими бідами не толко панського нового свята не пам'ятаєт, але і своего старого забиваєт, в чом і богу, і пану неправ, а собі пак рідко або ніколи. Зверху нєндза доїдаєт, а внутр сумненє гризєт. Чого іншим способом ратовати не могучи, мусить нареканєм, вздыханьем і слезами часто біду свою нагрожати і не відати, если в таковой своей роскоши і оного календарного поправителя часом з лиха не проклинаєм, в чом, хотя не в шарлаті і не оратор, потурати не треба, кгда ж тот пан, до котораго то чинить, в горкости сердца подчас і шарлати і орлати * із ораторми бивають у него, як смітьє, поневаж толко на чистое покорное і сокрушеное сердце глєдить і такових вислухаєт, а сильних і незбожних з престолов зметиваєт, да на містца їх от гною беручи сажает.

Так теж в містах затвористих, наших на свое новіє свята з брон не пуцають, в роботах заказують, забирають і сажаять, они теж, як христіанє правовірніє, будучи повинни свята свої церковніє давніє обходити і святити мусять, в чом не маліє забави трудності і утрати в своїх справах, і кгосподарствах домових і полних, і дорогах гостинних, невинне мусять относити, і тие не мають за што оного ж благословити... так теж в ярмарках, і у справах купецьких великих, в записєх, в цирокграфєх. Єдни по-старому, другіє по-новому мішатися, і великих трудностей, і безпотребних забав накладов і утрат. А часом і завасненя уживати мусять, і з тих подобно не всі мовять, бодай здоров поправлял, яко ж не много ся тут после того забавлять.

К тому єще і з женою, межи которими в доброй згоді і порядку, як тіло єдино, так воля і мисль маєт бити єдина, первому розказовати і рядити, второму слухати і повиноватися, так теж на молитвах до бога, в учинках милосердних, в постах і святах мають бити, як єдино сердце і уста, так єдина і рука, тепер тот календар новий нашол і там skutки свое новіє. В тих мовлю, где з релігії грецькое і римськое стан малженський приняли.

Яко ж то бивало, не толко межи поспєлитими, але і межи зацними стани. Кгда ж єдиному биваєт средопостьє, а другому м'ясопусти, потом єдному жалостное роспам'ятованєх христових страстей,

* Так у публікації замість «орнати».

а другому веселиє розпусти. Також теж і всі свята дорочніє, што первій з радістю, з дітками і з челядкою, хвалу даючи богу, обходили сполечне. Тепер мусять далеко розно. З чого подобно часом единому бивает маркотно, а другому немило. Кгди ж первій все ся діяло ясне, а тепер якоби ся сніло.

В чом нас же невинних укоряють, взгоржають і ненавидять. І безмала не слушней би тоє покривленем назвати, а нижли поправленьем, кгди ж болше вадить, ніж помагаєт.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 7.— С. 253—255. Оригінал.

№ 87

1590 р., ВЕРЕСЕНЬ, ЛЬВІВ.— ДОКУМЕНТИ СПРАВИ ЛЬВІВСЬКОГО МІЩАНИНА Д. КРАСОВСЬКОГО¹³⁶, СКЛАДЕНІ ДО ЛЬВІВСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ З ПРИВОДУ НАСИЛЬНОГО ОКАТОЛИЧЕННЯ ДОНЬКИ АНАСТАСІЇ

З'явилися у термін, призначений для розгляду справи законно на сьогодні, в справі і за позовом славний Дмитро Красовський, львівський руський громадянин, позивач з одного боку, і шановна Катерина Паперницька, покликана славним Симоном Кіностом, своїм уповноваженим і родичем. Львівський гродський суд для прийняття рішення закликав до себе в преторію шановних Альберта Перлицького, каноніка і офіціала, а також Яна Гербеста, старосту львівської митрополичої церкви. І ці шановні зразу з'явилися. Вищезгаданий славетний Дмитро Красовський приніс цей лист від вельмишановного во Христі отця Яна Дмитрія Соліковського з ласки божої львівського архієпископа такого змісту:

Шановному капітулу і славному львівському магістрату, найдорожчим братам і друзям. Шановне, славне і знамените панство, брати во Христі і найдорожчі друзі!

Пише до вас певний п. Красовський, львівський міщанин. Надсилаємо в руки Вашої милості копію нашої відповіді. Інакше нам не годилося не знати про заслуги, бо, з другого боку, кожен свою справу подає не такою, як вона є в дійсності, але як вважає собі за потрібне. Ваша милість, там...* знаходячись, волієте мати кращу про ту справу відомість. Хотіли б, щоб Ваша милість розібралася у тому, щоб і пан бог і християнський обов'язок Вашої милості були вдоволені, щоб не заохочувались кровопролиття і погрози необережні між християнським людом, а особливо між Руссю. А ляхи не пам'ятають такого, щоб така легка...* була колись. І взагалі, вселенська церква визнала єдність церкви, і тільки заради возвеличення духа святого, отця і сина,— терпить різницю їхніх обрядів. Не сумніваємося, що Ваша милість, згідно з поглядом своїм те зробіть, бо нашим обов'язком є не тільки не відкинути нікого, хто доб-

* У документі пропуски.

ровільно прийшов, але також намагання, щоб і ті, які, правди не відаючи, пізнати і побачити її змогли. Щоб віра святої, християнської, вселенської церкви ніким несправедливо засуджена не була і наруги не терпіла. На цей час, Ваша милість, на пана бога надіємося. Дано в Дунаєві в день найславнішої діви Марії, року бо-жого 1590.

Шановному пану, брату і товаришу — Яну Дмитрію Соліковському, львівському архієпископу.

Славному в бозі преподобному його милості ксьондзу Яну Дмитрію Соліковському, львівському архієпископу, моему милостивому пану.

Милостивий ксьондзе, архієпископе! Звертаюся за порадою до ласки Вашої милості, мого милостивого пана, пораду моєї служби.

З жалем великим, що мене проймає, як дитина батькові, як пастиреві найвищому, як охоронцю людських душ, вашій милості розповідаю. Бо такого і в поганого турецького народу немає, щоб малолітніх дітей християнських, які ще й розуму мати не можуть, до будинків своїх забирати, до віри своєї намовляти. І подібного немає, щоб невірних до віри наvertати, нехрещених до хреста ставити, аріан, євреїв та інших еретиків до єдиної церкви приводити. І непристойною річчю є до віри своєї намовляти дітей правдивих християн, які не розуміють ще поділу віри і думки своєї про це не мають. І такі наполегливі і непотрібні речі до добра не доведуть. Поки до кровопролиття не дійшло, вашій милості, найвищому пастиреві, я це розповідаю.

В нинішню середу моя власна дитина загубила пасок і з страху, що її за це будуть бити, втекла до сусіда мого, пана Вільгельма. Вони прийняли її і намовляли до їхньої віри пристати, чого дівчинці ніколи і не снилося. Вона ще навіть самої себе не знає, а не те що яка віра краща. І тут я слушно покладаюсь на розум вашої милості, мого милостивого пана. Бо як би то годилося, щоб і ми таке робили. Але це несправедливо покривджено мене, вбогого батька тої дитини.

Ваша милість, прошу на пана бога, як людину, християнського пастиря і справедливого суддю, щоб ваша милість, мій милостивий пан, зволили написати лист до їх милості пп. каноніків і до їх милості пп. радних, щоб вони мені, батькові дитини тої, гвалту не робили і дитину повернули. Бо вона те з страху зробила і має тільки 6 років. Та й не годиться з чужої кошари овечки хапати. Я тут довіряюся на бога і доброту вашої милості. Сподіваюсь, що ваша милість, мій милостивий пан, цю нісенітницю розумом своїм заборонити зволить. За що я буду повинен вічно бога просити за вашу милість, мого милостивого пана і довго відслужувати. І тому сам себе і службу свою вільно ласці вашої милості доручаю.

Дано у Львові, в середу перед народженням діви Марії, року 1590.

Бажаємо Вашій милості всього доброго. *Ваш покірний слуга — Дм. Красовський, львівський міщанин.*

Пане Красовський, милості в ласці божій, здоров'я і всього доброго вашій милості бажаємо.

Одержали ваш лист, в якому ознайомили нас з своїм жалем, або, як ви пишете, зневагою себе через дитину. Те, про що ви пишете нам, знаємо, але кожному належить дві сторони вислухати. Ми розуміємо ваш клопіт, але, як видно з вашого листа, він безпідставний. В церкві нашій не хрестять жодної дитини руської віри, але приймають, як хтось добровільно прийде, і нахабно ні з ким не поводяться. Родичі над своїми дітьми мають тільки тілесну силу, а не духовну. Однак просимо про це капітул і пп. радних, згідно з бажанням вашим. І від пана бога бажаємо вам радості і того, що людині найнеобхідніше, а саме, заспокоєння серця в ласці божій, якого не може мати той, хто проживає у Львові, а не слухає в справах духовних ні архієпископа, ні владики.

Пану богу вашу милість доручаємо. Дано в Дунаєві в день різдва найсвятішої діви Марії [8 вересня], року божого 1590. *Ян Деметрій Соліковський, архієпископ львівський.*

Після зачитування цього листа малий суд наказав відіслати сторони [тобто позивача і відповідачів.— *Ред.*], а лишилася тільки сама Анастасія, яку знову розпитувано в присутності вельмишановних. Треба було в'яснити, чому вона хоче відійти від русинської релігії і чи має намір бути твердою [тобто чинити опір.— *Ред.*]. А вона, безстрашна, незважаючи на свій вік, відповіла немов би добровільно: «Мене ніхто до цього не намовив, тільки небіжчиця мати, яка теж була цієї доброї віри. А так прошу заради бога, не давайте мене батькові, бо мене заб'є, бо погрожує мені». Почувши це, вищезгадані вельмишановні запитали, скільки років має ця дівчинка. Відповіла вона і її батько, що вже їй виповнилося дванадцять років. Тоді зазначили у своєму рішенні, що ця дівчинка має ясний розум. Бо ж цей вік рахується вразливим до страждань, а вона використовує свій розум і заслуговує як захисту від зла, так і нагороди за добро. При цьому відзначили, що жінки скоріше досягають зрілого віку, ніж чоловіки. Крім того, повноваження католицької віри є таке, що вірних синів вона звільняє з-під влади невірних батьків. З цієї причини заслужено було стримати цю гідну дівчинку, хоча з уваги на вік, який має відношення до католицької віри, було вирішено поки що не віддавати [її] батькові, а він погрожував, що знищить і цей рід, і дівчинку, щоб змінити рішення. І якщо в майбутньому до магістрату дійде [чутка] про цей гріх, гідний оплакування, то допомоги не буде. Отже, рішення магістрату було віддати дівчинку сестрі, щоб [вона її] охороняла, де вона безпечно дочекається повноліття. А львівський магістрат належним чином розглянувши і вивчивши суперечку, постановив, щоб шановний суд наказав залишити цю дівчинку Анастасію у її сестри, шановної Катерини Паперницької, і що за життя її буде відповідати шановний позивач Дмитро, її батько, хоч відкрито її ненавидить.

Це рішення позивач отримав згідно з законом, але оскаржив його перед священною королівською величністю. Йому [королю]

уряд шанобливо передав апеляцію. Останочне вирішення та передача апеляцій відбулися та записані через шість тижнів. Діялося як вище.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 52, оп. 2, спр. 20.— Арк. 1323—1327. Оригінал. Переклад в польській і латинській.

№ 88

1590 р., ЛЬВІВ.— УРИВОК З ПРОТЕСТАЦІЇ СІДЛЯРІВ ЮРКА¹³⁷ ТА ІВАНА РОГАТИНЦІВ У СПРАВІ ОБМЕЖЕННЯ КАТОЛИКАМИ ПРАВ УЧНІВ-УКРАЇНЦІВ ТА ВІДПОВІДЬ НА НЕЇ ЦЕХОВИХ МАЙСТРІВ

...Хоч ми через віросповідання не виділяємо когось з католиків і не чинимо перешкод, тим більше, що в цьому місті [Львові.— *Ред.*] деякі цехи не терплять у себе русинів, ви з'єднали та впровадили, тобто встановили один цех між сідлярами, де згідно з законом інші члени цеху користуються всіма правами. А ви однак дозволили тримати учнів і членів [цеху] у наших майстернях і вчити [їх] згідно з звичаями інших часів кушнірського, кравецького, мотузницького та багатьох інших [ремесел]. Виходить, що можна вчити хлопців як руської, так і католицької віри і робити з них товаришів. Проте ми не відхилялись анітрохи в першій суперечці від декрету, який вже раз був засуджений і якого ми вже кілька років мирним чином до тих часів дотримувалися. Пани майстри забороняють нам вчити руських хлопців чогось нового, тільки [залучати] їх до різних робіт, а [вони] передусім виконують усякого роду ремесла дуже точно з нашим розумом і з нашою думкою при божій допомозі, поза декретом вашої милості, пояснюючи його з боку й розсуду інших. Адже цього не може бути ніколи, бо в декреті нам сказано, що наша релігія не шкодить і не заважає займатися нашим ремеслом і було б надзвичайно ганебно, якщо б наше нововинайдене ремесло використовувалося тільки для нашого міста, а нашим синам або навіть нашим хлопцям — учням нашої релігії не давали б тієї взятої від бога науки, а вмерли б з нею. Тоді б ціла та й певна наша наука ні до чого б не годилася ... Так якось [ми були] оскаржені Юрком та Іваном русинами, сідлярами та шитниками, нашими братами. Тепер між нами вважається, що руських хлопців треба давати на ремесло і тримати також руську челядь, про що ширше йдеться в їхній скарзі. На це все наш цех дав коротку відповідь. Ми дотримуємося декрету вашої мислі, відповідно до якого треба об'єднувати хлопців римської релігії, а не руської, як хочуть панове позивачі. Для пояснення цієї своєї справи показуємо пункт з привілею святої пам'яті його величності, короля Стефана, де говориться, що не можна приймати до нашого цеху відщепенців від віри римського костюлу. До того що декрет його королівської величності, укладений в Петрикові між містом [Львовом] і Руссю, і ми просимо, щоб він був вписаний до цього акту. Тому ми дали навчитися ремесла теслярського цеху, тобто столярного, бондарського, стельмаського,

та признали, що так і в нас водиться, що русин не може вчитися всілякого ремесла, тільки католик...*

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 52, оп. 2, спр. 20.— Арк. 1464—1467. Оригінал. Переклад з польської та латинської.

№ 89

1591 р., КВІТНЯ 24.— СКАРГА ЛУЦЬКОГО ЄПИСКОПА
К. ТЕРЛЕЦЬКОГО¹³⁸, ВНЕСЕНА ДО ГРОДСЬКОГО УРЯДУ
В ВОЛОДИМИРІ, ПРО ЗНУЩАННЯ НАД НИМ,
МІЩАНАМИ-УКРАЇНЦЯМИ ТА КАФЕДРАЛЬНИМ СОБОРОМ
З БОКУ ЛУЦЬКОГО СТАРОСТИ О. СЕМАШКИ

Писал і присилал на вряд кгородський замку господарського Володимирського до мене, Романа Вилгорського, подстаростего Володимирського, в бозі велебний его милость отець Кирил Терлецький, єпископ луцький і острозький, обтяжливе жалуючи і оповедаючи на его милость вельможного пана Александра Семашка на Хупкове, кашталяна браславського, старосту луцького, тими словами: іж дей его милость, взявши невинне противко мене, духовной і спокійной особи, васнь забороняючи мні в замку вишнім, при церкві божой соборной, в дворі моем єпископієм мешканья моего, где всі продкове мої, їх милость єпископи Луцькіє і Острозькіє от давних віков при той церкві божой соборной головної, мешкаючи за всіх перших старост луцьких, спокійно хвалу божую отправовали і животов своїх доконали, в которой церкві тіла змерлих господарей християнських великих князей руських лежать і гроби їх суть, а тепер дей, не ведаю, з яких причин, его милость пан староста теперішний луцький розмаїтими кшталти забороняет і не допущает хвали божой отправовати, так, яко ся годить, водле закону нашого християнського гречеського. Яко ж дей і дня прошлого в суботу, місяця апріля двадцятого, на рочкох кгородських луцьких прошлих, гдим дей приїхал до столиці моеї єпископії для отправованя хвали божой, тогди дей толко одного мене самого з одним малим хлопчиком упустити казал до замку, у двор мой, а інших призвитеров і духовенства, также слуг мох ані речей, до замку, до двора моего єпископієго, пустити не казал і заборонил, а з лавок з форти гайдуки пана старостини слуг моїх в шию били, пхали і возбивали, за власним розказаньем его милости пана старостиним, же дей того дня в суботу хвала божая, то есть ютрня і служба божая вечерня, также і в неділю ютрня і служба божая не била; бо дей ні одного презвитера, ані дякона, ані панамара з ключами до мене пустити не казал, і так дей, через тие два дні, у везенью сиділ, ані їл, ані пил; бо і сторожа, который бил в дворі моім, кгдим его послал по воду, теди і того назад з водою не пущено, о штом ся дей їх милости нікотрим паном і шляхті, которие мене ізвежать приходили, оповедал, і возних, через нікоторие приятелі способивши при той біді,

* Пропущено текст суто юридичного змісту, що не стосується теми збірника.

кгда духовенство не пуцоно, при слугах своїх мїл. А сам дей его милость пан староста в суботу, вставши от суду, і в недїлю, заживаючи доброе мислі, в притворех церковних сидїл, танці і іншїе ігри, собї ку воли, мїл, на церков божію гайдуком своїм, на баню і на криж, стреляти казал, же ланцухи два от крижа отбили, баню побили і образ, которий бил намалеван на муру церковном, также з ручниц побили. При котором оповеданью его милости отца епископа луцького через тот лист і посланца его милости учиненого, тут же, ставши очевисто передо мною на вряде, і возние повіту Луцького, шляхетние Іван Покошевський а Тимофей Бранський, до книг кродських Володимирських сознали і тоє сознанье свое з печатми і з подписами рук своїх подали тими слови: Я, Іван Покошевський, возний повіту Луцького, признаваю, ку записованью до книг кродських Володимирських, іж, маючи при собї стороною шляхту, людей добрих, пана Павла Посника, а пана Євхима Пишницького, а пана Станїслава Вілецького, року теперешнего тысяча п'ятсот дев'ятдесят первого, місяца апрїля, двадцатого і двадцать первого дня, бил есми на справі і потребі его милости отца Кирила Терлецького, епископа Луцького і Острозьского, в рочки кродськіе. Через цілие два дні, в Луцьку, перед замком вишнім у форти, при освітченью, яко слуг, живности і речей его милости до замку, до двора его милости епископіею і до самого отца владики не пуцоно. І хтоби ся повідил владичним бити, в шию із форти і з замку випихано, а інших розних особ, всіх людей, княжат, панов, слуг і простих людей, навіть і жидов невірних добровольне в замок пуцано, а презвитеров, духовенства, священников, дяконов і панамаров з ключами до церкви соборное, ку отправованю набоженства, до замку пустити не хотїли і не пускали, зачим в суботу, на святой великоденной недїли, в церкви головной сборной епископїй в замку ютрні, служби божої і в суботу против недїли вечерні не допуцано отпраовати, также в недїлю ютрні ані служби божої не било, за недопущеньем духовенства до церкви головної. І кгда оние духовенство, священники питали воротного Вілковського і гайдуков, для чого їх не пуцають в замок, до церкви і до его милости владики, до двора епископьею, тот воротний і гайдуки повідили, передо мною возлим і перед шляхтою, которие при мні стороною били, же мають росказанье его милости пана Александра Семашка, старости луцького, пана своего, на то, которий дей нам под горлом приказал не только духовенства і слуг владичних, але і самого владики в замок і до церкви соборное не пуцати. І вчорашнего дей дня, в п'ятницю, за то, жесмо его милость владику самого в замок до церкви пустили, гайдуков двох сам пан староста окрутне збил, а один не відаем, чи будет жив, і ми того ж ся боїм. І того ж часу, кгда ся мні, возному і шляхті, з сторони его милости отца владики, осветчаючи, презвитери, священники і все духовенство, і слуги его милости оповедали і з тим предся до замку били пошли, там же їх передо мною не пуцено і з замку з форти повибивано, а меновите пахоля співачок, Кондрат, которий з книжками до церкви шол, пхнено, аж з лавок упал, Василя Микулицького у форте збито; на том видел

есми рани: на руці правой, на долоні, рану кривавую, чеканом прибитую, а на левой руці, нижей локтя, рана синяя битая, велми опухлая; у подданого его милости Теременьського, боярина Ілляша Литвиновича, виділ есми рану на голові битую, спухлую, і сторожа, которий в суботу рано по воду его милости владиці до ріки шол, не пущено з водою до замку, і так через два дні в суботу і в неділю, все духовенство міста Луцького релігії кгрещької, і слуги владиції, і сторожі подле зводу у форти стояли, в которих жадного до замку до церкви ку отправаню хвали божої ані до его милости отца владики, также з замку от владики его милости нікого через обидва дні, суботу і неділю, не випущано, на штом я з тою шляхтою очима своїми гледіл. Аж в неділю, кгда еї милость пані Браславська до костела на нешпор шла, тогда попов двох, протопопу отца Іоана і Михайловського отца Григорія в замок пущено. Там же, кгда вшол з ними в замок, пришол есми до двора владичного, з тими людьми добрими, стороною помененою, нашол есми его милость отца епископа самого толко з хлопцем, жалостного, которий оповедался мні, возному, іж два дні хліба не їл, і в суботу, і в неділю, за недопущеньем духовенства і слуг до его милости, і змерз от студени і зомліл з безводя. А надто еще жалостнейшего мні, возному, оповедал, іж дей его милость, пан староста, маючи мя тут у везенью і морячи мя голодом, сам веселячися з того, в суботу, місяця апріля, двадцатого дня, стрелцом і всім гайдуком своїм в голос розказал от покою своего на криж позлотистий, на церков божію стріляти. А кгда его милости от того угамовано, аби крижа не зопсовано, тогда его милость в баню і под баню в мур бити і стріляти казал, которие дей кгвалтовие били і стріляли на церков. І за оказаньем отца протопопи виділ есми под самою банею знаков, з ручниць свіжо постреляних, велми, і от крижа два ланцухи з ручниць отбити, і образ на мурі намалеваний святого Іоана Богослова, в колку місцях от стріляня ручничного малеванье з вапном отбито. А его милость, забороняючи вшелким способом набожества в той церкві головной соборной, завжди засідаєт обої двері церковние, у одних сам з слугами, а другие рекфали, дудами і іними музиками заступаєт, яко жем виділ столци три его милости пана старостиних обити скурами чорними у одном притворі, і інші его милости лавки, а при других дверех церковних столами заставляно многими, і на чом музики били. Што все мною, возним, і стороною, людьми добрими, обводили, осветчили, которого видінья своего даю ку записанью сее сознанье мое. З подписом руки моєї і з моєю печатью. Писан у Володимирі. Яко ж і другий возний, Тимофей Бранський, тими ж слови сознал і сознанья своего квит на письмі подал таковыми ж слови, яко і Покощевський. В того сознанья возних, на письмі поданом, печатий по одной і подписи руки тими слови: *Іван Покощевський, возний, рука власна; Тимофей Бранський, возний повіту Луцького, власною рукою.* Которое оповеданье і жалоба его милости, отца епископа Луцького і Острозьського, также очевистое возних сознанье до книг кгородських Володимирських єсть записано.

1591 р., ГРУДНЯ 7, СЯНОК.— ПРОТЕСТ УКРАЇНЦІВ —
 ЖИТЕЛІВ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЗЕМЛІ — ПРОТИ НАЦІОНАЛЬНОГО
 ТА РЕЛІГІЙНОГО ГНІТУ І ЗАКРИТТЯ ЦЕРКОВ КАШТЕЛЯНКОЮ
 К. ВАПОВСЬКОЮ

7 грудня діялося в місті Сяноку в суботу напередодні свята зачаття преславної діви Марії р. б. 1591. Побожні Іван Сем'яшовський, намісник православного єпископату Перемишльського і Саноцького, Дементій Добржянський, протопоп Віленський, Михайло Копистенський¹³⁹, протопоп і намісник архієпископів Київського та Галицького грецької, або православної, віри з'явилися особисто до уряду і цих саноцьких гродських старостянських актів разом з генеральним земським королівським возним обачним Лехом Мандриком з села Видрна та шляхетними Францішком Попельовським і Яковом Копистенським. Перед цим же урядом і нинішніми саноцькими гродськими старостинськими актами урочисто протестували проти вельможної Катерини з Мацейовичів, вдови покійного вельможного Анджея Ваповського, перемишльського каштеляна. Що ці вищеназвані протестуючі були послані і разом з возним і вищевказаними шляхтичами від імені та за дорученням шановного Михайла Копистенського, єпископа, або владики, Перемишльського до тої ж Катерини Ваповської і від імені цього ж владики запитали ту Катерину Ваповську, чому і як вона опустошила руські церкви в селах Бахор, [Лубна...], Динів, Глудно, Вара, [Іздебки] *, а також шкодила і не дозволяла відправляти служби згідно з їх обрядом, а навіть насильно забороняла їх. Будучи розпитаною, вона відповіла, що на своїх землях вона може це робити. З цього приводу цими ж возним і шляхтичами в суді міста Динів було внесено протестацію. А названий возний з названими шляхтичами, ставши особисто перед цим урядом на свідчення правдивості своєї реляції, яку він може де завгодно повторити, і прилюдно та добровільно, підтвердив, що у минулий вівторок перед святом св. Варвари [3 грудня] ним і вищеназваними шляхтичами з боку вищеназаного Михайла Копистенського, владики Перемишльського була зроблена протестація в справі цієї руської церкви у вищезазначених селах проти вищезгаданої Катерини Ваповської, оскільки вона згадані православні церкви спустошила і заборонила навіть відправлення в них культу руського обряду і навіть [не дозволяє], щоб піддані цих сіл слухали [там] божественні [відправи] їхнього обряду. Вона відібрала десятини, які йдуть з давніх [часів] на користь тих церков від підданих і не дозволила їх виплатити, покарала цих своїх підданих побоями. Що це було саме так, а не інакше, цей же возний підтвердив перед цим урядом, а названі шляхтичі посвідчили, що вони чули [все] викладене вище.

Abraham.— Т. 2.— S. 322. Переклад з латинської.

* Назви реконструйовано (так у публікації).

1598 р., СІЧНЯ 23, ДИНІВ.— ФУНДАЦІЙНИЙ АКТ
 ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ КАШТЕЛЯНКИ К. ВАПОВСЬКОЇ
 ДЛЯ КОСТЬОЛІВ, ПЕРЕТВОРЕНИХ НЕЮ
 З ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ

Для слави божої і святої загальної віри примноження.

Я, Катерина Ваповська з Мацейовичів, разом із своїм сином Станіславом Ваповським, щоб уникнути божого гніву за гріхи і безбожність багатьох наших підданих— як ляхів, так і русинів— у наших названих нижче селах, знаючи про те, що для виправлення людських чеснот і звичаїв сильнішими і важливішими є слово і закон божий, аніж людські влада і поради, і з огляду на ту владу, яку нам над нашими підданими сам бог зволив дати, ми повинні більше дбати про спасіння їх душ, аніж про минущі вигоди, і про це просити у тих, кому це г[осподь] бог вручив і кого поставив провідниками, пастирями і ключниками небесного вчення для свого народу.

Знаючи також і про те, що свята вселенська римська церква з великим старанням завжди прагнула до навернення греків до єдності віри, добрі християни не осуджуватимуть нас також за те, що ті нижче описані руські церкви перетворюємо на костьоли римської віри: тому що, крім самого надзвичайно немилого г[осподу] богу відступництва, між Руссю намножилося стільки злого і так багато серйозних помилок, що потрібне стало велике співчуття до них з боку інших людей. По-перше, віра, яка є основою нашого спасіння, настільки в них згасла, що вони мало що, а то й зовсім нічого про віру не знають; молитву рідко хто знає, та й не вчили їх того; святі таїнства в них настільки спрофановані, що заледве в них лише церемонії залишилися. Хрещення таке, що в ньому шанують лише церемоніал, а не наслідки св. хрещення. Справжньої покути немає, і в чому вона полягає, не знають. Їх служба св. причастя схожа більше на ідолопоклонство. Св[яте] подружжя так порушили розлученнями і безсоромними звичаями, що гірше бути не може. Про інші таїнства у них і не чути. І причиною цього всього є їх же власні попи, які вигадками, грубою своєю невмілістю намножили серед них гріхи і маловір'я. І хоч помилки ці явні, все ж ми не вчасно спохватилися, аж католицькі плебани почали жалітися, що багато поляків католицької віри, живучи на Русі, почали заради свавільнішого життя приставати до руського маловір'я і так духовно гинули. А також і тому, що не хотіли платити мешного з поля, на якому раніше були поляки, через що багато костьольних доходів зменшувалось і треба було боятися, щоб з часом костьоли не споржніли, а між поляками католицька віра не згасла.

І так, схвильовані образою слави божої, погибеллю душ, [ми вирішили], що не можемо зробити справи вгоднішої і милішої господові богу і яка більше личила б нашій над ними владі, як тільки рятувати душі наших підданих, засліплених важким маловір'ям. І ми не змогли знайти кращого способу, як тільки перетворити їх церкви в костьоли римської віри і поставити в них католицьких

священиків. І щоб у цьому починанні в чомусь не схибити, ми звернулися з цим спочатку до його милості отця Болоньєтті, що в той час був легатом від св. столиці св. отця папи Григорія XIII в Польщі, і після його схвалення і благословення наших намірів, ми почали їх здійснювати. Спочатку, щоб нічого насильно не чинилося, звели ми руських попів на розмову з католицькими священнослужителями, які їм так показали їхні помилки й невміння, що ті мусили податися до свого владики по науку, якої від нього не принесли, і чим далі, тим більшу шкоду людським душам робили. Тому ми змушені були хоч-не-хоч відмовити в підданстві й місці таким шкідливим своїм підданам. А оскільки попівства в них були викупні, то, щоб вони згодом не жалілися на якісь кривди, ми сплатили все, що було їхнє, в чому вони самі видали нам розписки. І так спершу це очистивши і залучивши священників-езуїтів з Ярослава, щоб їм повідали слово боже й науку спасіння, ми незабаром відчували і все більше відчуваємо, як м'якшають їхні зачерствілі серця і готуються до християнського побожного життя. А оскільки божі діла є доскональними, то віримо, що так, як він зволив це розпочати, так зволить і закінчити, коли будуть призначені постійні священники при [цих] костьолах, яким господь бог зволив відкрити цей шлях до великої заслуги, з чого ми також радіємо, бо те, за чим інші по Індіях і аж у Новий Світ їздячи, шукають, щоб поганство в християнську віру повернути, те вони тут, вдома будучи, мають, наче заново навчаючи християнської віри цих людей.

Отож, в ім'я господа, хочемо в наших спадкових селах Іздебкі, Глудно, Лубна, Бахор, Вара і в Динівському передмісті ці церкви на честь і славу всемогутнього бога перетворити і перетворюємо в латинські й католицькі костьоли¹⁴⁰, призначати в них плебанів і фундувати [їх], і хочемо постановити, що ми [все це] призначаємо, фундуємо і постановляємо, роблячи це за потвердженням і після розгляду верховного пастиря його мостя отця перемишльського єпископа, в дієцезії якого ці названі вище костьоли і люди знаходяться, для того, щоб в них всі обряди і належні [служби] відправлялись згідно з [правилами] римської церкви. Насамперед хочемо, щоб у кожному із згаданих костьолів був плебаном священник, належним чином висвячений єпископами римської церкви і в усьому послушний апостольській столиці. Той же священник, нами, або нащадками нашими обдарований, взявши призначення від й. м. о. перемишльського єпископа або від його намісника, щоб відправляв у тому ж костьолі святі таїнства та інші обряди так, як велить звичай у костьолах римської віри. Хочемо, щоб його обов'язком, крім інших пастирських обов'язків, що їх він також має виконувати, було таке: перш за все — наvertати Русь до св. римської церкви, бо ми саме для того ці костьоли до фундування і надання подаємо. А що поспіхом цього робити не можна, тому він так повинен діяти: мусить хрестити руських дітей і пильнувати, щоб діти нехрещеними не вмирали або щоб їх у попів деінде не хрестили; а охрещених, коли виростуть, тоді навчати їх вірі й пильнувати, щоб виховувались по-католицькому. Згодом він буде дбати,

щоб також інші [селяни] у святкові дні та недільні ходили до костьола на службу і на проповідь, під час якої просто, так, щоб вони могли зрозуміти, він буде при євангелії ласкаво говорити їм про помилки їхнього відступництва; а особливо буде навчати їх катехізису, пояснюючи молитви, «Вірую», заповіді божі, святі таїнства та інші речі, потрібні для спасіння, пильнуючи, щоби всі знали молитву. Повинен старанно готувати їх до сповіді та інших таїнств і вчити, як мають сповідатися, а коли почнуть сповідатися, то щоб не припиняли. Буде також старатись всякими способами, щоб також і подружжя були порядними і щоби пізніше вони не порушувалися як тілесними, так духовними узами і незаконними розлученнями, і нагадувати їм, яке то святе таїнство — подружжя. Про хворих має особливо піклуватися, щоб без сповіді та інших таїнств не помирили, і з часом впроваджувати в ужиток таїнство помазання св. елеєм, про яке вони не знають. А якщо б хтось у впертості своїй помер без таїнств, не допускати, щоб його хоронили біля церкви. Він не лише повчаннями, але й своїм богобоязливим життям може дуже благотворно вплинути на них, бо їм дуже соромно за безбожне життя їхніх попів і вони їх дуже осуджували. Для того щоб вони були прихильнішими до наших священників, плебан повинен у цей початковий час відвідувати їх вдома, вчити молитви, розмовляти з ними про духовні речі, а якби чогось у проповідях не розуміли, то це їм пояснювати, нагадуючи одночасно і дізнаючись, чи нема в якомусь домі чогось такого, що було б проти віри і г[оспода] бога.

Плебан також не повинен чекати, щоб його просили або шукали для якоїсь духовної послуги,— треба, щоб він сам не пропускав жодної нагоди, де міг би душі для спасіння рятувати. І, нарешті, хай зрозуміє, що коли він цих незнаючих людей привчить до зовнішньої побожності, яку від прадідів своїх мають, то вони навчаться також і внутрішньої, яка полягає у справжній вірі, надії і любові, [а тоді] зможуть вони стати неостанніми в побожності. А за ці духовні послуги, благочестиво між ними живучи, він не повинен вимагати жодних подарунків, хіба якби хто-небудь добровільно щось захотів для нього зробити.

Щодо костюольного порядку, то насамперед того бажано, щоб священник жив так, щоб якомога частіше правив найсвятішу месу, а на кожне свято, щоб найсв. меса, по можливості, була співана; в будні дні, а саме в понеділок — за живих і мертвих фундаторів, в середу і п'ятницю — за навернення Русі; інші дні залишаємо його побожності. А оскільки в свята попи співали утреню і вечірню та відправляли інші служби, то він повинен старатися, щоб і цього не залишати, щоб при цій одміні нічого не убувало, а, навпаки, причинялося*.

Хочемо, щоби церква у Варі була приєднана і самі її приєднуємо до католицького костьола у Ноздрці, щоб ця церква, перетворена у католицький костюол, була, як дочка біля матері, при

* Далі йдеться про розміри податей, що накладались на парафіян на користь костюольів.

ноздрецькому костьолі. А оскільки вона для ноздрецького о. плебана є прилеглою, то він може виконувати свій плебанський обов'язок як у Варі, так і в Ноздрці, залучивши до цього якогось костельного слугу, який би йому з ласки й. м. о. єпископа в службі божій допомагав. А якби всі давні десятини, належні ноздрецькому костьолові, з божою допомогою визначились, то він утримуватиме там священника-вікарія, таким же способом, як і в Іздебках, на що вже тепер він має поміч і порятунок з доходів, які мав руський піп, а саме: копу збіжжя від тамтешніх підданих і попівське поле, якого є п'ять четвертин, що його він може обробляти і здавати в оренду; до цього належить і лука.

Церкву в Бахорі так само, як Глудно до Іздебок, перетворюємо і об'єднуємо, як дочку з матір'ю, з католицьким костьолом у Гарті, який здавна добре забезпечений.

Доход з Бахора даємо о. плебанові [такий]: руські копи, п'ять четвертин попівського поля, город та інші податки, які раніше піддані давали попові, що у названих вище селах має бути збережене. До того ж бахорського костьолу, як до парафії, будуть входити ходорівське село і ще одне лясковське [села Ходорівського і Лясковського повітів.— *Ред.*] повністю однак зберігаючи мешне, яке здавна належало динівському костьолові й тепер має належати.

Про це все ми, вказані вище патрони, спадкоємці й орендарі подаємо в цій грамоті, власноручно підписаній і опечатаній, на розсуд і до уваги й. м. о. Лаврентієві Госліцькому, перемишльському єпископові, прохаючи, щоб він це своєю пастирською владою довершив і щоб наш задум і починання обернулися на честь і славу господа бога і на спасіння християнських душ, викуплених його дорогою кров'ю.

Дано в Динові 23 січня р[оку] б[ожого] 1593.

Катерина Ваповська з Мацейовичів, перемишльська каштелянка, від свого і сина свого Станіслава Ваповського імені, рукою власною.

Abraham. KS. — Т. 2.— S. 356—361. Переклад з польської.

№ 92

1593 р.— ІЗ СКАРГИ ЛЬВІВСЬКОГО УСПЕНЬСЬКОГО
БРАТСТВА ЛЬВІВСЬКОМУ ГРОДСЬКОМУ СУДОВІ
НА РАДУ м. ЛЬВОВА ЗА ЗНУЩАННЯ НАД УКРАЇНСЬКИМИ
РЕМІСНИКАМИ, ЩО НЕ ДОТРИМУЮТЬСЯ КАТОЛИЦЬКИХ ОБРЯДІВ

Насамперед змушувала [рада м. Львова] великим насильством нас, осілих міщан, наших дітей і нашу челядь до послуху папському престолові, до свят нового календаря, мордуючи в'язницями і караючи штрафами. Вранці в день св. Маргарити [13 липня], пославши своїх міських слуг, насильно виловили і вкинули до темної в'язниці у вежі під ратушею Василя, учня сідляра Юрія Рога-

тинця, а також челядників, кушніра Юзька, кушнірчика Івана та учня Іванка. Майстри та челядники прийшли до бурмиистра, питаючи, з якої причини їх слуг з дому похапали під час їхньої відсутності. На це бурмиистр відповів: «Причина та, що ви не святкуєте наших свят, не буваєте на проповідях в нашому костьолі і не слухаєте, коли ксьондзи заповідають свята. Отже, ідіть і ви сидіти». Потім, на прохання і вимогу наших братів та своїх суддів, арештовані були випущені. Однак вони [члени ради] обіцяли самі зберегти мир лише за тієї умови, якщо ті [звільнені з-під арешту] під страхом суворої урядової кари не протестуватимуть і не почнуть судової справи. А такого навіть у поганій державі не терпить християнський народ. Не дотримавши обіцянки про мир, на завтра після трьох царів [7 січня.—*Ред.*] посадили до в'язниці Дмитра Красовського і Лукаша Губу...*

ЦДІА УРСР у м. Львові — Ф. 9, оп. 1, спр. 206.— Арк. 1715—1716; Унія. Док.— С. 27—28. Переклад з латинської.

№ 93

1594 р., КВІТНЯ 16 **, ЛЬВІВ.—ПРОТЕСТ ЧЛЕНІВ УСПЕНСЬКОГО БРАТСТВА ПРОТИ ДІЙ МАГІСТРАТУ м. ЛЬВОВА З ПЕРЕЛІКОМ ДИСКРИМІНАЦІЙНИХ АКТІВ ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МІСТА

Особисто з'явившись до уряду львівських гродських актів, славетні Дмитро Красовський, Лукш Кравець, Микола Золотаренко, львівські міщани, від свого імені і всього братства вознесення діви Марії народу руського грецької віри, від імені всього народу руського релігії грецької, силою прав і вольностей як світського, так і духовного стану скаржимося на пана бурмиистра або на їх милостей панів львівських радних, які, не дотримуючись громадського спокою, так як би повинні, чинять велике безправ'я, що підлягає покаранню, всупереч правам, вільностям і звичаям нашим старовинним і також всупереч угоді, укладеній між преподобним отцем Гедеоном Балабаном, львівським владикою, і його милістю преподобним паном Яном Дмитром Соліковським, львівським архієпископом, на Варшавському сеймі в 1585 р. і всупереч релігії, про що свідчить цей (поданий нижче) витяг.

Спочатку в 1592 р. насильно змушували нас, осілих міщан, дітей наших і челядь нашу до послуху костьолу папському і до свят нового календаря, мучили в'язницями і пенями карали, а в день св. Маргарити [13 липня.—*Ред.*], вранці, наслали на будинок своїх міських слуг, силою за шию з дому витягли...*** Василя, учня Юрія Рогатинця, сідляра, а також кушніра Іваська, Юзька куш-

* Далі випущено подібний випадок, коли слуги бурмиистра увірвалися у церкву.

** Дата впису документа в актову книгу.

*** Тут і далі крапками позначені невідчитані місця докментента.

ніра, челядь і в жакливу в'язницю під назвою «Весела» під ратушею вкинули. А коли прийшли майстри до бурмистра з возним і шляхтою за челяддю довідатися, яка тому причина, що під час їхньої відсутності силою схоплено їх слуг з будинків, бурмистр відповів їм на те, що причина така, що «свят наших не святкуєте і на проповіді в костьолі нашому не буваєте і не слухаєте, коли ксьондзи оголошують про [наступні] свята. А так, то ідть і висидіти». Згодом, на прохання і за заступництвом інших братів і своїх сусідів вони були випущені. Однак, під такою умовою, що їм суворо офіційно було наказано, щоб вони не скаржилися і прав своїх не домагалися, обіцяючи, що в майбутньому і самі надалі дотримуватимуться миру. Такого і під поганською державою народ християнський не зазнає.

Знову таки, року божого 1593. Не дотримавши обіцяного миру, після [свята] трьох царів, на другий день [7 січня.— *Ред.*], посадили Дмитра Красовського і Лукаша Губу у вежу за те, що [вони] говорили і заступались за кривди міських і передміських попів, аби ті не ставали за позовом перед світським урядом і про якісь податі і коляди, які... від попів вимагалися. Відвідавши цих осіб у в'язниці, застали ми цих ув'язнених ледве живих від сильного морозу. На велике прохання о 2-й год. ночі [їх] випустили, так само заборонили їм на це скаржитись, обіцяючи вже навіки дотримуватись миру і ніколи нестерпних кривд не чинити, що, як покажуть скарги, робили.

Знову року 1594. У Великодню суботу 9 квітня бурмистр Яків Мешковський, не дотримавшись громадського спокою, як був повинен, і не дотримавши тих вище згаданих обіцянок, не маючи до того ніякого права, наслав з уряду своїх слуг, по імені Ян Вільчек і Яків Пігулка, які вночі, зайшовши в нашу міську церкву, будучи п'яними, почали простягати до попа руки і непристойно голосно говорити, перервавши хвалу господню: «Дурний попе, наказав же тобі бурмистр, щоб ти не смів цього робити і дзвонити перш ніж [задзвонять в парафіяльному костьолі], і віра ваша неправедна і не така добра, як наша. А коли ж посмієш наважитися на це, тобі і тебе з твоїми старшими наказав взяти за шию і посадити у вежу, яку називають «Весела». Вигукували такі слова в церкві, на цвинтарі та на вулиці, двічі від бурмистра приходячи.

Ті ж самі слуги прийшли в дім до Красовського і Лукаша Губи й ці слова повторивши, сказали, щоб ми попові казали не дзвонити першому, що не в нашому праві. А раніше, ніж ми це збирались зробити, цей же бурмистр з радниками в середу на паску [наказав], щоб ми перед їх уряд світський осіб духовних, попів руських... [поставили] і якісь вигадані податі і коляди бурмистрові і... радним наші попи щоб давали. Чого за наших часів і відвічно від... королів, згідно з правами і вольностями нашими за угодою і... не було податі, попи наші не повинні давати ані не давали... процесій костьольних у різних місцях нам потрібних проводити не дозволяли, які ми мирно чинили й готові довести... спо-

кою громадського нашим сумлінням і нашим іменем... осілі й вірні піддані короля його милості... Всупереч правам і вольностям нашим міським, наданим від блаженної пам'яті королів польських, і з цим змушуючи нас силою, наказали обов'язково попів наших і передміських на завтрашній день доставити в ратушу. Ми, виявивши послух і виконуючи свої обов'язки щодо уряду, на завтрашній день, згідно з терміном, в четвер, з'явилися у ратуші. Бурмистр і радні зразу почали нас питати: «Чому ви, як вам було вчора переказано, попів своїх до міського уряду нашого не привели і коляд, яких ми наказали попам, не принесли і... самі, і піддані ваші, і попи ваші, коли ми вам накажемо, у всіляких справах духовних і світських, тоді слухати нас повинні». На що ми їм відповіли, що не маємо такої влади над духовними особами, щоб їх до світського уряду могли приводити. Але ми їх своїми особами заміщаємо перед урядом їх милостей, оскільки як за часів предків, так і за наших часів ніколи не бувало, щоб духовні особи перед уряд ваш світський за позовом мали ставати. А щодо коляд, яких ваші милості домагалися, zvolite від наших попів, то ні ми, ні попи за віків наших особам ваших милостей ніколи не давали, ані на це ні конституції, ні права жодного показати не можете. Тому ми звільнені від цих вигаданих коляд і всілякого примусу з боку уряду їх милостей унією і привілеєм за неї наданим і затвердженим славної блаженної пам'яті королями. Коли ж ми той привілей... показували, вони виявляли [до нього] ганебну зневагу, що їм це зовсім байдуже. «А вам і попам вашим, як своїм підданим, ми наказуємо, щоб ви і попи ваші за позовом завжди з слугами до нас в ратушу ставали і ці податі і коляди ви і попи ваші нам давали, а коли не виконаєте цього, тоді вас і попів ваших за шию водити накажемо». Про що ми їх милостям нагадували, просили, щоб... повинностей нових незвичайних не вносили. Та й взагалі спокій громадський... сусідам і міщанам осілим зберегти колись... Королівської милості в королівстві нема, а головний ворог над... щоб краще нам спільно обдумати. На що панове [радні]... не звернули уваги. Наказали нам це своїм декретом, від якого ми апелювали до його королівської величності. Але апеляції нашої не допущено... протестації нашої до міських книг прийняти не хотіли. І, називаючи нас і віру нашу еретичною сектою, наказали кинути на свята до несправедливого ув'язнення до вежі наших старших, поіменно: Красовського, Лукаша Губу, Прокола Поповича, котрих, посаджених у вежу, до сьогодні тримають; ані їх на поруки, хоч ми були готові виставити людей осілих, не хотіли випустити з своєї в'язниці, ані посадити до менш суворої в'язниці.

І на підтвердження викладеного вище, королівський генеральний возний чесний Станіслав Стшалковський посвідчує й зізнає перед цим судом, що усе вище згадане так, а не інакше діялося і чинилося, про що ними було внесено протестацію.

ЦДІА УРСР у м. Львові. — Ф. 9, оп. 1, спр. 349. — Арк. 325—328. Оригінал. Переклад з польської та латинської.

№ 94

1594 р., ГРУДЕНЬ.— УМОВИ ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ,
СКЛАДЕНІ КИЇВСЬКИМ МИТРОПОЛИТОМ М. РОГОЗОЮ¹⁴¹
ТА ЕПИСКОПАТОМ І ПЕРЕДАНІ КОРОННОМУ КАНЦЛЕРУ
Я. ЗАМОЙСЬКОМУ

Злецене от мене архієпископа отцу епископу луцькому, до его милости пана гетьмана корунного:

Напрод, для незгоди самих наших старших, їх милости патріархов, хочу з іншими нікоторими епископами зверхность в духовенстві его милости святійшому папі римському признати, заховавши вцале всі справи і обряди церкви нашое восточной.

А его милості пана гетьмана просити, жеби нас его королевська милость варовати рачил привілієм своїм господарським, абим я, митрополит, на той столиці своєї во вшелякой повазі і учтливости до живота своего во спокою жил.

Місце, яко предкове наши в раді мівали, абим я міл і всі свободи, їх милості духовниє римськіє.

А если би винесени били якіє листи на нас от патріархов неблагословенниє, аби жадної моци і містца не міли.

Чернци теж з Кгреції аби больше в панстві его королевської милости не бивали і до землі непріятельської московської жеби пропущани не били.

З пильностю у его милости пана гетьмана обваровать, іж би перехожих і переїздчих з листами до нас от патріархов не пущано: бо тих шпекгами розумієм, з певних причин¹⁴².

Михайло-архієпископ, рука власная

MCS.— № 328.— Р. 553.

№ 95

1595 р., БЕРЕЗНЯ 23(13).— ПОСЛАННЯ ЧЛЕНІВ
ЛЬВІВСЬКОГО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО БРАТСТВА,
УВ'ЯЗНЕНИХ ЛЬВІВСЬКИМ МАГІСТРАТОМ,
ДО УСЬОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА І МИРЯН
З ЗАКЛИКОМ ПІДТРИМАТИ І ЗАХИСТИТИ ПРАВОСЛАВНЕ
НАСЕЛЕННЯ МІСТА ВІД СОЦІАЛЬНИХ, НАЦІОНАЛЬНИХ
І РЕЛІГІЙНИХ УТИСКІВ З БОКУ КАТОЛИКІВ

Відомо чиним всему духовенству і їх милостивим князям і панам і всім православним християнам католицької соборної і апостольської церкви грецької віри, народу нашому руському.

Писати обширне не могуче, кгда ж самий час не допустити і жаль наш толко самую реч ознаймує всім вобец пастирем нашої святої віри. Іж тая ж завсідавня отновилася в народі польськом, ту во Львові, напротивко народі руськом, которая ся мало пред тим начала при его милості нині Деомитрії Суліковськом,

арцибіскупі львовському, іж они священников до в'язеня под ратуш сажали, церкви замикали, пречистое тіло і кров Христа-бога нашегс хуляще з рук поповських на землю витручали, олтарі і служби божії поквалтили, і звонити по церквам заповідали. І успокоїлося било за пилким спираієм, або заступом ясновельможного княжати Острожського [Костянтина-Василя.— *Ред.*], воеводи киевського, маршалка землі Волинської, і інших многих благочестивих панов народу нашего руського, як тиж не мало чудним приводом его милости Кирила Терлецького, епископа луцького і острожського, заступаючи і успокоєваючи град сей Львов, і церкви, і епископу Львовському Гедеону Балабану з повинности допомагаючи, досить потребне і вечной пам'яті годне чинили. Іж пресвятой пам'яті королей Стефаном угоду або застановленіє сталось, аж до згоди папежа римського з патріархи нашими, церквам в всяких обрядах покой дати і звоненю не заповідати. Тое ж нині зневолене в церемоніях духовних і на особах духовних через пани радце наші львовські діється, попом нашим тим міським, яко і предміським їм розказ свой на ратуш ставити примушають: розказуючи нам попов наших собі видати, до чого ми моци не маємо, і данину на ратуш от попов, а потом коляди кожного рождества і великодне давати, то єсть по дві копі яець, по два каплуни, по дві струдли, по два гроши кожному радци в дом нести примушають, так тиж уживаня законних церемоній, то єсть до хорих і з тілом Христовим з запаленими свічами і явне в одежі іерейської попи жеби не ходили, умерли тіл наших християнських по закону явне носити до гродов заказують, процесій жадних з крести вибитех всегда боронять. Ані тиж дітям школьним словами: осанна во вишних богу співати не допущають, звоненя часов каждое неділі к службі божої хитрими вимислами своїми заказують. Свят їх святити великіє і всяк дорочних меновите: великоночного четверга, п'ятка і суботи, і неділі їм послідуючи звонити заказують. Нашто все тоє новое неволство нас мешчан і предмешчан свіцьких людей на себе і на попи наші позволяти тому їх умислу і розказу примушано. Што ми, як свіцькіє люди, на духовніє справи отповедати не могучи, не хотіли, і неволства на народ наш вічного наносити не позволіти щитилисми прави і волностями так свіцькими, як і духовними нашими, і угодою з арцибіскупом, которая досить варовляєт; але панове радце, на оборону і на права наші не дбаючи, апеляції до короля его милости нам не допустивши, в'язеням окрутним і винами часто мордують: тот рок сиділи от старших міщан шість днів і ночи шість три особи,— то єсть Іван Красовський, Лукаш Губа, Прокоп Попович, то в королевськом от'їзді до Швеції нам била пришла та справа перед его милости п. канцлера найвишого гетмана корунного, чого їх барзо громил, мовячи, іж тая справа всего народу руського, панов і рицерства, так духовних, яко і свіцьких за собою тягнет; і як нарихле або того занехали, і з везеня пустити радил, і розказал і на досить учинене пана Никети Гробовецького, секретаря короля его милости, до Львова послати рачил, і билисми пущени без всякой вини і поруки, а нині

сидять пять особ: Лукаш Губа, Іван Зенкович, Матвей Бабиц, Андрей Белдагович, Лукаш Бортникович, не хотіли дозволити їх вимислом, за которими в розмаїтє закази примушають нас, нашто умислов своїх слова подають, хотячи тоє місто Львов, в руськом повіте головнійшее, церкви і люде, цехи і ремесники до свого папезького послушенства обернути хотять і до нового календаря народ наш руський примушали, на што ми такому новозмишленому вимислу не хотячи, учинилисми освідчення і мінути, побравши, позви на них положили. В чом ваших милостей не безвістних хотячи учинити, і винні неславі такової народу нашому великоіменитому руському не хотячи бити, даєм вашим милостям воєц і кождому зособна знати. Пишем з везеня, кто теди єсть благовірніє і істиніє христіяни сеї святої соборної апостольської церкви, а меновите вашей святительской милости, преосвященний архиепископе і митрополите киевськіє і всея Русія, пастиру наш, і всіх боголюбезних епископов просим о заступ от такого невольства духовних справ, так теж і всіх християнських панов, а меновите ясне освіценого велможного Константина Константиновича, княжати Острозького, воеводи киевського, маршалка землі Волинської, оборонци нам милостивого і всім панов християнських, просим до старого титулу, то єсть заступу і оборони, умилюстити рачте, кгда ж то не што іншое, толко зависть, мати гріховное, все збуждаєт на нас. А ми по звиклости нашей всіми і кождому зособна в послугах унижоне отслужувати і бога молити завше готови.

Писан во Львові, в темниці, во второе неділи поста, місяця марта дня 13.

Вашего християнського благочестия малійшие слуги.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 129, оп. 1, спр. 277.— Арк. 1—5. Оригінал; MCS.— № 344.— Р. 586—589.

№ 96

1595, КВІТЕНЬ, 5.— ПРОТЕСТАЦІЯ А. ВИШНЕВЕЦЬКОГО І К. РОЖИНСЬКОГО ВІД ІМЕНІ ПОСЛІВ КИЇВСЬКОГО, ВОЛИНСЬКОГО І БРАЦЛАВСЬКОГО ВОЄВОДСТВ ПРОТИ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ЛЬВІВСЬКИМ МАГІСТРАТОМ І КАТОЛИЦЬКИМ ДУХОВЕНСТВОМ

Вельможний князь Адам Вишневецький і князь Кирик Рожинський, послї Київського князівства, від свого імені й імені своїх колег, послів Київського князівства та воеводств Волинського і Брацлавського, з'явившись особисто перед львівськими гродськими актами, подали протестацію такого змісту:

Будучи в цей час під владою і охороною світлішого отця Михайла, київського і галицького митрополита і пастиря всієї Русі та всього духовного стану, подаю тут до книг [протестацію] проти всіх кривд, які терплять католики¹⁴³ і рецької віри руського народу, місцеві львівські міщани, мої парафіяни, від поляків — папських послушників, тутешніх львівських громадян, від їх уряду

радних, а також від уряду їх духовних, від різних станів, у всяких вольностях як духовних, так і світських. Вони насильно нападають на церкви, на попів і на всякі святощі нашої віри. Накидаються гвалтом на попа, наказують людям церковним і парафіянам з'являтися у ратуші до їх світської влади і за це мучать міщан суворою в'язницею. Примушують [давати] вигадані данини, носити якісь коляди від попів додому кожному радному. Забороняють попам у попівському одязі з засвіченими свічками відкрито ходити ринком з тайнами до своїх хворих нашої віри. Забороняють проводити померлих з процесією ринком відкрито, згідно із звичаєм грецької віри. Забороняють ходити святковим процесіям з хрестами від міської церкви на передмістя; забороняють нашим дітям з грецької школи всякі виступи, особливо забороняють співати з квітами в ринку в суботу перед квітною неділею «Осанна во вишніх богу». Наших дітей-школярів, бідних учнів, [поляки] б'ють по вулицях і тягнуть до своєї школи, б'ють, саджають і всіляко над ними знущаються, як про це свідчать протестації. Бідних наших жебраків виганяють вони з своїх домів. Їхні люди уночі, налітаючи на церкву, яка тільки-но будується, чинять непристойні зневаги у церкві не лише на [будівельну] роботу, але і сам вівтар каляють і шкодливо псують мулярське знаряддя.

Дітей міських слуг і ремісників вони силують до своєї віри і забороняють навчати, приймати та визволяти учнів у ремеслі. Нашу руську челядь, яка у них служить, примушують [ходити] до їхнього костюлу, а коли вони ходять до своєї церкви, то за це їх мучать і пхають до рота м'ясо [під час посту.— *Ред.*], а якщо когось із наших людей підмануть у свою віру, а той захоче покаятися, то мучать його світською в'язницею і знущанням змушують свята за новим календарем святкувати; господарів і їх челядь з домів від роботи тягнуть і саджають у найгірші в'язниці та пеню з них стягають. Із своїх амвонів і в ратуші називають нас перед усім народом поганцями та зневажають наші церковні священні речі. Забороняють дзвонити в нашій церкві, згідно з нашим церковним порядком, а у великодні дні за своїм новим календарем — у четвер, п'ятницю і суботу забороняють дзвонити, поки вони не почнуть дзвонити, та дуже погрожують з своїми урядовими слугами у нашій церкві. А тепер ось міські радні з своїми монахи-домініканцями з костюлу «Божого тіла», який міститься на третій вулиці від нашої церкви, наново вигадали собі декрет дев'ятирічної давності проти нашої церкви, начебто якісь старші наші міщани, імена яких не записані, дозволили їм за винагороду 30 гривень на той декрет, щоб піп не дзвонив у нашій церкві в кожне їхнє свято і неділю, поки у тих монахів не скінчиться проповідь. Ці монахи мали такі самі дзвони, якими й ми тоді дзвонили, коли вони скаржилися на нас, і два органи та великий хор і відносно того ніколи на церкву не зважали, а не думають про те, що у проповіді нам заважають, і так, як вони в цьому не рахуються з нами, так і ми завжди однаково також користуємось своєю вільністю, за що панове радні з своїми монахами позасаджували у міську

в'язницю міщан, моїх парафіян, церковне братство, примушуючи моїх людей відповідати за наші духовні вільності, а коли вони за те не відповідали, посадили їх у в'язницю та взяли з них 30 гривен пені. Вони [радні] не зважають на жодні справи, на угоду, не допускаючи апеляції до й. м. короля, не пам'ятаючи про лист і попередження нашого найвищого коронного й. м. п. гетьмана, а також не пам'ятаючи і зовсім не зважаючи ні на лист, ні на попередження й. м. князя Костянтина Острозького, київського воеводи, а особливо на угоду й. м. отця львівського архієпископа Іоанна Дмитра Соліковського. А ця угода про згадані церковні вольності та про всі [інші] була ухвалена з духовенством нашим, з усіма їхмостями панами сенаторами, обома сторонами, досить повно, на варшавському сеймі, аж до римського папи з вселенським константинопольським патріархом, щоб дати вічний спокій усім церквам і людям нашої грецької віри і ніколи ні в чому їх не турбувати.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 349.— Арк. 891—893. Оригінал; СБЛ.— № 12.— С. 49—52. Переклад з польської.

№ 97

1595 р., ТРАВНЯ 17.— ПРОТЕСТ ДРОГОБИЦЬКИХ МІЩАН ПРОТИ ДІЙ МАГІСТРАТУ В ЗВ'ЯЗКУ З ЗАКРИТТЯМ ЦЕРКОВ І УВ'ЯЗНЕННЯМ МІЩАН, ЯКІ ВИМАГАЛИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

До уряду і перемишльських гродських актів особисто прийшовши, генеральний возний королівства Польського, обачний Федина з Борислава, урядові добре відомий, з двома шляхтичами — Павлом Терлецьким Петровичем і Васьком Рудницьким, явно і добровільно зізнали, що у великодний понеділок за старим календарем їм було заявлено шляхетним і побожним Павлом Терлецьким, [єпископом]-намісником дрогобицьким від імені преподобного Михайла Копистенського, єпископа, або владики Перемишльського і Самбірського, а також його капітулу [протест] проти шляхетного Станіслава Слончовського, дрогобицького підстарости і Мацея Вепрка, на той час бурмистра, а також Мацея Шостака, Яна Холошовича, Якуба Миделка, війта Григора Венгжина і присяжника м. Дрогобича, що вони без жодної причини, не відомо, чи за дорученням ясновельможної Анни з Фельштина, співволодарки, вдови покійного ясновельможного Павла Уханського, воеводи белзького, старости дрогобицького, чи з своєї волі, не маючи жодної поваги до свобод і вольностей, і до громадського права, а, навпаки, зневажаючи здавна надані права і вольності польських королів, згідно з якими застережене вільне відправлення всякого богослужіння за церемоніалом грецької релігії, у великодній понеділок за старим календарем, коли все духовенство грецької релігії в Дрогобичі під духовною юрисдикцією згаданого владики з усіх церков з міщанами і посполитим людом тієї ж релігії згідно зі

своїм звичаєм з процесією, з святими тайнами і з іншим церковним начинням вийшли з міста до іншої церкви на передмісті, [відповідачі] зумисне наказали замкнути перед ними місто і так замкнене тримали з чотири години, так що [протестуючі] не могли прийти назад до міської церкви для відправлення служби, а також інших своїх відправ; також святі тайства й інше церковне начиння мусили заховати в домах, бо, крім цього, [відповідачі] наказали замкнути в місті церкви грецької релігії двома колодками — радницькою, а другою невідомо чиєю. А на передмісті, [у церкві] св. Юрія, наказали опечатати двома печатками, а це для того, щоб не відправляти богослужіння згідно зі своїм звичаєм. Ті замкнені церкви два тижні пустували, [так] що жодне богослужіння не могло в них відправлятися. Коли міщани грецької релігії протестували перед ними проти цього гвалту і насильства, то наказали посадити до в'язниці близько 11 найперших міщан і до цього часу у в'язниці їх тримають (про що повніше говорить протестація, подана з боку ув'язнених) ¹⁴⁴, і що вони вчинили проти всемогутнього господа бога, з великою образою прав і вольностей. Що все це так, а не інакше було, згаданий возний із шляхтою погодились, і бачили замкнені й опечатані згадані церкви.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 13, оп. 1, спр. 311.— Арк. 645—646. Оригінал. Переклад з польської.

№ 98

1595 р., ВЕРЕСНЯ 27, КРАКІВ.— ЛИСТ П. СКАРГИ ГЕНЕРАЛОВІ ЄЗУІТІВ К. АКВАВІВІ ПРО МОТИВИ ТА ЗАХОДИ ЩОДО НАСАДЖЕННЯ УНІІ НА РУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Найпреподобніший во Христі отче п[репозите].

Велику частину королівства Польщі становлять обидві частини Русі *, яка прийняла християнство від константинопольського патріарха приблизно в ті ж самі часи, що й Польща від римського понтифіка ¹⁴⁵, і, дотримуючись своєї схизми, ніколи не могла примиритися з церквою **. 22 роки тому я написав невелику книжку про грецьку схизму нашою мовою *** для того, щоб їм допомогти. Цю книжку я наново видав п'ять років тому ¹⁴⁶. Також й інші католики докладали своїх зусиль до цієї справи. Тепер же, коли декілька років тому ¹⁴⁷ їх відвідував особисто патріарх Ієремія, декілька їхніх єпископів не визнали його митрополитом з причини його деяких не дуже справедливих і неблагочестивих дій, а особливо через його жадібність. Головним чином [зробили] вони це, вважаючи, що той престол вже осквернений і майже повалений тиранією турків і тому, що було багато інших живих патріархів.

* Червона і Біла Русь.

** Католицькою.

*** Польською.

Вони почали між собою радитись і схилитись до церковної унії. На чолі цієї енергійної ініціативи стояв владика, або єпископ, луцький [Кирило Терлецький.— *Ред.*]. Він перетягнув таємно на свою сторону першими єпископів перемишльського [Михайла Копистенського.— *Ред.*] і львівського [Гедеона Балабана.— *Ред.*], а вони залучили до себе також митрополита [Михайла Рогозу.— *Ред.*] і ще двох єпископів [Діонісія Збіруйського, єпископа Холмського і Льва Пелеписького, єпископа Пінського і Турівського.— *Ред.*] і того [Іпатія Потія, єпископа Володимирського.— *Ред.*], який є союзником [папського] легатства. Тут у залі, після того як вони відкрили свою душу королівській величності та нашим прелатам, а особливо апостольському нунцію [Германіку Маласпіні.— *Ред.*] та найславнішому кардиналові Радзівілу¹⁴⁸, майже півроку обдумували [цю справу]. Але тим часом наймогутніший їхній супротивник князь Острозький Костянтин, який, завдяки своїй могутності й багатству є першим серед схизматиків, почав активно боротися проти них своїми численними письмовими і прилюдними виступами. Однак ми всі вважали, що можна відвернути його від цих дій переконливими словами його королівської величності деяких осіб, наближених до короля. Отже, не чекаючи його згоди, наші прелати, і в першу чергу його королівська величність, вирішили, щоб ці два владики, як послані від імені митрополита та інших владик, чи єпископів, поїхали до Риму і, заявивши про свою покірність святій церкві, приєдналися [до неї].

Не можна було дозволити, щоб була пропущена така нагода, якої чекали майже 500 років, після того як Флорентійська унія¹⁴⁹ не увінчалася успіхом. Народ їхній якийсь незговірливий, грубий і дуже непокірний, однак деякі з них, а саме два [єпископи]-намісники з схизматиків дуже схильні до цієї унії [Кирило Терлецький та Іпатій Потій.— *Ред.*]. [Якщо] його королівська величність буде патроном і опікуном усіх владик, то ми сподіваємось, що господь допомагатиме нам у такому благочестивому і святому прагненні незліченних душ. Ці бунтівні еретики й схизматики згуртовуються, дуже роздратовані зближенням тих єпископів з [католицькою] церквою. Однак ми покладаємо надію на господя і його провидіння щодо святої церкви. Нехай же бог зруйнує їхні наміри! Благаю вашу препозитську преподобність сприяти цій справі перед апостольським престолом і тим єпископом — найкращим і найстійкішим мужем, найбільшим ревнителем [спасіння] душ — надати допомогу порадою і ділом. Декілька днів тому сан владики в нашому місті Полоцьку був наданий мужу [Григорію Івановичу Загорському.— *Ред.*] подібного духу, який в душі вже з'єднаний з [католицькою] церквою. Нехай же господь скерує їхні кроки на путь миру. Найпокірніше доручаю себе найсвятішим жертвам і молитвам Вашої препозитської преподобності. Краків, 27 вересня 1595.

*Недостойний слуга Вашої препозитської преподобності
Петро Скарга.*

1596 р., БЕРЕЗНЯ 29, ЛЬВІВ.— ВИПИСКА З ПОДАТКОВОГО
РЕЄСТРУ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ—ВЛАСНИКА СІЛ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ЗЕМЛІ РУСЬКОГО ВОЄВОДСТВА ¹⁵⁰

Села його милості ксьондза архієпископа львівського: Чорнушовичі, Ставчани, Бартатів, Мальчичі та частина пана Миколая Тарла, два [села] Рясне.

Села львівських каноніків: Вербіж, Кахнів *, Черкаси, Унятичі, Жидятичі, Пикуловичі, Годовичі, Басівка, Помонята, Млинівці.

Села монастиря божого тіла: Вотковичі, Кротошин, Кошців, Зарудці, Жабків *.

Села францисканського монастиря: Чишки, Ганачів, Козельники.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 350.— Арк. 267—268. Оригінал. Переклад з польської.

№ 100

1596 р., ЖОВТНЯ 6.— КОРОТКА ПОЛЕМІЧНА РОЗПОВІДЬ
НЕВІДОМОГО АВТОРА ПРО ПІДСТУПНУ ПОВЕДІНКУ
УЧАСНИКІВ БРЕСТСЬКОГО УНІАТСЬКОГО СОБОРУ

II. Року 96, октебра 6 дня, в середу, в четверг, в п'ятницю і суботу синод бил у Берестью греком з римляни о з'єдноченью ¹⁵¹, на котором митрополит Рагоза, і владики, полоцький Германко [Григорій, Герман Загорський.— *Ред.*], володимирський Потійко [Іпатій Потій.— *Ред.*], ¹⁵² луцький Кривилко [Кирило Терлецький.— *Ред.*], холмський Збірожко [Діонісій Збіруйський.— *Ред.*], пінський Іонище [Іона Гоголь.— *Ред.*], яко перво криянком покутне і подступно, до римського папи сонмища отступивши православія святого гречеського вселенського, бігали в нікто їх, яко пророк Іеремія і апостол до римлян в главі десятой мовять, не слал; так і тепер явно сами только приложилися і повинулися одні: за што зараз от римлян в замку честовани, і яко медведі музикою скомо-рошською, тарарушками утішани, але радней посмівани били. Іно ні одной овечки словесной за собой потягнути і взяти не могли, только сами одні волку ся отдали, а стадо, хвала богу, вціле все самим богом охрanyaемо, вкупі і єдинаго сердца і уст в православії давнем, ко хвалі божой, зостало; а они яко змінники і супостати присяги господаря короля і вольностей і покою хрестиянського нарушители і сказци, через легкатов патріарших, і інших митрополітов, єпископов, архимандритов, ігуменов, протопопов і презвитеров числом сту шести особ, а к тому князей, панов і послов їх з обоїх панств, з коруни польської і великого князства литовського, многих, і огулом всіми православними хрестияни, от духовенства і влас-

* Тепер невідоме.

ти церковної отсужони і зо всеї владзи святительської обнажени і за простих вмінені суть; і соборие... * до господаря короля з прозбами отправили і послали... * маєтности церковниє от них расказать... * змінников, інших правовірних і статечних пастирей, митрополита і владик подати рачил, а дотол поки... * будуть, тогди у молитвах звиклих патріарха цареградський кир Гавріїл маєт ся от священников упоминати і похваляти; а ... ** завжди опушоних і в згорде мить, і за єпископи почитани не мають бити. І такий skutок того синоду стался.

От синода берестейського через священника Коритського мні данное, для відомости.

MCS.— № 448.— P.780—781.

№ 101

1596 р., ЖОВТНЯ 6—8*.— КОРОТКА АНОНІМНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ І ХІД АНТИУНІАТСЬКОГО БРЕСТСЬКОГО СОБОРУ

1. На день з'їзду, зложоний шостого октебря по-старому, а 17 по-новому, сходилися духовенство і рицєрство, послаи з міст і духовенства, до господи княжати єго милости воеводи киевського [Костянтина-Василія Острозького.— *Ред.*] до камениці пана Райського; оттуль посилали до митрополита [Михайла Рагози.— *Ред.*] особ от духовних, а двох з кола рицєрського, ознаймуючи, іж ся з'їхали на синод, аби ознаймил місце на которое би ся сходили з ним для намов тому часови належачих. Он отказал, іж єще не намовил ся о місце, але до завтрашнего дня, четверга, 7 октебря отложил. І прибита била карта от него у дверей церкви соборной мурованой, там місце схоженью ознаймуючи. А в тому часі міл бити єму дан позов духовний от отца Никифора¹⁵³, екзарха, посланого на то от Гаврилія патріарха константинопольського, аби перед ним становил ся назавтріє, для усправедливленья в таких виступках. В чом будучи от когось перестережоний митрополит і владики, крилися у господі ксьондза біскупа луцького [Бернарда Маційовського.— *Ред.*]. Того ж дня, у середу, рано прибил до Берестя єго милость пан воевода троцький [Микола Кшиштоф Радзівілл Сиротка.— *Ред.*] і зараз бил у єго милости княжати, воеводи киевського, которий поведил, іж єсть послом от єго королевської милости на тот синод, з їх милостью паном канцлером [Литовський канцлер — Лев Сапіга.— *Ред.*], которих же не маш, аби ся тим єго милость не ображал. Тую обмову єго милости, кгда княжа в колі повідил, тим всі били ображени легким поваженьем, же їх милость знати не дають і не давали ... *** і стерегли уплиненья часу. Синод

* Так у публікації.

** Дата собору.

*** Так у публікації.

зачали того дня. На самом року... зобралися духовніє, также поселство, з кільку повітов... княжа, воевода киевський і з сином, князем воеводою [Волинським — Олександром Острозьким.— *Ред.*] его милости пана воеводи... і би́ли там годин зекгарових... п'яти под полудне. В тим часі приїхал пан канцлер з паном подскарбієм, і шли просто до пана воеводи троцького, где княжата зостали, і знову час не мали самі тільки стравили, чим коло рицерськое било барзо ображено. І не дочекавши до себе княжат, слали послов до митрополита, шесть особ з кола рицерського, шесть особ духовних і сем послов з міста, давши їм до него мовенье на письмі і доложивши в нем, аби часу не зволочил і з ними зшо́лся і намовлял, кгда ж дей той з'їзд только народу руському зложен, а познавши его митрополита і тих владик бити отщепенцами, оних за пастиров не міти, іних обрать, а їх зложить старатися будуть, если о собі певної справи не дадут публичні: есть ли при старой вірі і благословенстві патріярха стоять? Тих послов поткал княжа, вже їхали до митрополита. Тие послы митрополита застали у панов сенаторов менованих, которому кгда так веселое поселство пречитали, просили о цедулу тую: одно єї їм не дано. Тие всі пришли от митрополита без откazu... обіцаючи своїх послать: яко зараз і прислали пана Претвица [Якуба.— *Ред.*], каштеляна каменецького; пана Шуйського, третего калинського інстикгатора; тие до княжати его милости широкими слови річ учинили о том поселстві, іж то з господи вашей милості ровні яко отповідь або декрет який бил послан до митрополита, ображаючися тим і тим, же їм того там письма не зоставали, когда ж они... головного того з'їзду і місця его королевської милости повідаючи ся бить... конклюдія ні одной справи без їх милости бить не могла. Княжа учинил обмову, іж там бил у їх милости, однак... то от їх милости всіх, же што — кольвек чинили, то бачне чинили, а он дей при них стоїть і стояти будет. Потом розвелся трохи з річью, до плачу, «же ся то они нічим ображають, а ми все маємо, чим ся ображати і от тих, здрайцов наших, которие то наварили, і от тих, хто їм помогает; а вжди терпеливе зносячи явную кривду, на бога помсту і оборону взложим». Потім повідал пан Гулевич, чоловік добрий досить годний, маршалок в колі обраний... «іж не княжа его милость, але ми всі послали; а княжа его милость есть яко одна персона; если їх милости ідет о то письмо, пошлем їх милости». На то они послове повідили «же ми не до вас послани, але до їх милости княжат, а до новокрещенцов і евангеликов не маємо на тот час жадної справи: гди они будут, там ничого слушного постановлено бити не может». Он теж повідил: «я теж вас прошу, абисте... який отказ чинили». Князем же оповідался, же нічого без них воец в той справі чинить і змовлятьсся з їх милостью не хочет. Потім, по малой хвили, прислали їх милость, же сами хочуть бити у княжати; і приїхали пан воевода троцький, пан канцлер, пан подскарбій, і шли на покой до княжати. По годині, могло бить, княжа прислал до кола: «іж хочуть їх милость у вашей милости бити». А тогди вже било смеркшися; чекали на них кілька годин в том образившися... всі,

іж так долго на них чекають, кгда ж не відомо о чом намови... сами з собою... гди ідет о всіх... прирекши собі рано в п'ятни.... з'їхатися і речі зачатїї... што могли сенаторове... добрі: бо окна на улицу... людїй. Назавтрі до мене прислал пан подскарбїй і інших собрал до себе; там же напаминал, а што відать, яку-с потїху обїцаючи на потомніе часи, ведучи до згоди. Чого коли у нас з'єднать не мог з отказом, «же ми не хочем бить таковими, яко там тие отщепенци», он мні отказал: «ваша милость не сміеш... его милость пана воеводи смоленського [Яна Абрамовича.— *Ред.*]»; і на том заплатил, «же-м не от его милости приїхал, але сам от себе». Потім їхалисми докола, братїї там же били інструкції посельства читани зо всіх земель і повітов земли волинської, з Подоля, з Подгорья, з Русі, зо Львова, з Києва, з Премишля, з Пінська, з Литви: але много їх плачом били порушони... Привілеїв братських указовано колько, постановлених порядком патріарха константинопольського, а потім зась от королев їх милостей конфирмованих. Доводов зась на письмі, што відать, як много оказалось на митрополита, як он много писивал до людей листов зашитих і отвористих, упевняючи їх, іж не відаєт, ані мислить о том отщепенстві. За тим річи намовлени били: «не бить їм послушними». От духовних теж декрет, на письмі бил на них наготован з кола. Пан Каменецкий [Яків Претвич.— *Ред.*] і з ним княжа воевода волинський [Олександр Острозький.— *Ред.*] его королевской милости... аби з кола рицерського било висажено депутатов чотирех, также і з духовного чотирех, а они о своїх повідали, іж до добрих річей хочуть ся зносить, до чого дали ся намовить: однак не на іншому місці, одно там же...

MCS.— N 448.— P. 777—780. Оригінал.

№ 102

1596 р., ЖОВТНЯ 6—9*.— ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТВІР

ПРО ХІД БРЕСТСЬКОГО АНТИУНІАТСЬКОГО СОБОРУ:

«ЕКТЕЗИС, АБО КОРОТКЕ ЗІБРАННЯ СПРАВ, ЯКІ ВІДБУВАЛИСЯ
НА ПАРТИКУЛЯРНОМУ, ТОБТО НА ПОМІСНОМУ, СИНОДІ
В БРЕСТІ ЛИТОВСЬКОМУ»

Ектезис

короткий зміст справ, які з ласки божої і з волі найяснішого і найвишого його милості короля Польського і великого князя Литовського Зигмунта Третього відбувалися на партикулярному синоді, що зібрався у місті Бресті Литовському року 1596, жовтня 6, індікта 10, у зв'язку з тим, що недавно виникли чималі незгоди і тривоги між київським руським митрополитом Михайлом [Рогозою.— *Ред.*] і деякими владиками, його одностумцями, та між множеством християнського населення руського народу через деякі нововведення в церкві, розпочаті, незважаючи на постанови і

* Дата події. Твір опубліковано у Кракові польською мовою 1597 р.

канони святих отців, згаданим митрополитом, який посмів разом зі своїми владиками в це втрутитися.

Передмова до згаданої справи

Це невдало випало і київському руському митрополитові Михайлові, і деяким владикам, які були його однодумцями, і які, ставши гідними вище гідності пастирського сану, не вважали за потрібне зробити те, що було їх повинністю, яку вони мали б виконувати без жодної відмови, дотримуючись постанов і догм святих отців та їхньої власної присяги, яку склали перед богом і святими ангелами посеред церкви під час свого голосування [в тому], що будуть зберігати, не порушуючи, як самі основи праведних догм та звичаїв католицького і апостольського константинопольського престолу, так теж і інше, що стосується їхнього обов'язку турбуватися про христових овечок, про яких і про число [яких] буде запитувати їх як пастирів найвищий пастир у день того страшного рахунку.

Але вони після одержання санів швидко задумали відступити від святого престолу Нового Риму [тобто Константинополя.— *Ред.*] і приліпитися до Старого, проводячи між собою часті підмови. Це немало затурбувало і стривожило всіх, що були в державах найвищої і найякіснішої Корони Польської, богом улюблених єпископів, преподобних архімандритів, побожних пресвітерів, як теж і освічених князів, вельможних панів та інших людей руського народу, що називають себе христовим іменем. Чимало з них, повідомляючи про це писали не тільки до святого вселенського константинопольського патріарха, їхнього власного католицького [тобто православного.— *Ред.*] верховного пастиря, просячи, щоб він прислав когось із церковних учених, але й до більш красномовного великого протосингела Никифора тієї ж великої церкви святого константинопольського престолу, на якому значною мірою тримається уряд і справа того престолу, який перебував тоді на Волощині, посиляли багато листів, кладучи їх з іншими в записки з проханням, щоб, не проживаючи тут, зволив прибути та залагодити все, як належить. Бо це його повинність доглянути такі справи й керувати ними, згідно з канонами, виявляючи всесторонню пильність як великий протосингел і дидаскал патріаршого константинопольського престолу.

Для того ще вирішили, що слушно було б, щоб по волі його королівської милості зібрався і приватний синод у Бресті. Туди ж, саме на час скликаного синоду, прибув також згаданий великий протосингел Никифор. По-перше, щоб виконати накази великої церкви. По-друге, щоб не поминути прохань християн руського народу. По-третє, щоб виконати як слід своєю повинність. А коли приїхали туди, на день раніше перед визначеним терміном, гарно придумали (спільно з більш застережливим Кирилом¹⁵⁴, протосингелом Олександрійської католицької і апостольської святої церкви, який випадково перебував у тутешніх краях і який також прибув на цей синод з певною метою, для тієї ж потреби), щоб ви-

слати декого з братії до згаданого митрополита Михайла, який перебуває в Бресті разом зі своїми владиками, з тим, щоб від них передали їм гідне в Христі привітання, і пішли до них, щоб нагадати, виявляючи пристойну любов і виконуючи свою повинність щодо тих, які носять на собі подобу східної святої божої католицької і апостольської церкви, власної їхньої матері, тобто святого патріаршого константинопольського престолу, від якого одержали архієрейські знання, щоб разом, духовно засівши, наглянули й церкву, яку вибрали для скликання синоду, і щоб також приборкали зі святим духом ті заворушення. На це вони відповіли послам: «Вникнемо в це: якщо нам належить прийти, прийдемо». І не прийшли.

Що діялося в перший день синоду

А наступного дня, в призначений день синоду, багато радилися, говорячи про церкву, в якій мав би відбутися синод. І всі одностайно погодилися на тому і вирішили, що краще буде синодувати в якомусь просторому будинку, ніж притьмом ринутися всім у будь-яку церкву (тому що всі підлягали їхній владі), дбаючи про те, щоб через це не виникло якесь заворушення або тривога, і щоб не було труднощів у справах, що цього стосуються — що затурбувало б його милість найяснішого короля і його освічений сенат, — зважаючи ще й на те, що такі з'їзди синоду відбувалися багато разів, і не тільки в церквах.

І так ранком розпочався синод в просторому будинку, придатному для великого зібрання людей. Раніше, ніж розпочати, вибрали двох, гідних для цього примікириїв [старших]: одного для [утримання] порядку в колі духовних, пресвітера Нестора¹⁵⁵, заблудівського протопопа, щоб угамовував всілякі непорозуміння і робив лад у синоді; а другого пресвітера острозького, проповідника Ігнатія, щоб був старшим для порядку серед писарів синоду.

І так тоді всі в порядку засіли за станом: особи духовного стану в своєму колі, поклавши посередині святе євангеліє, яке означало, що присутній сам Христос, а їх милості світські особи мали своє окреме коло і одного маршала між собою.

А після закінчення святих молитов і попереднього посвячення першим промовив руською мовою львівський владика Гедеон, виступ якого перекладав по-грецьки ієродиякон Кипріян¹⁵⁶.

«Що ми прийняли від святої божої східної церкви, нашої рідної матері, так звичаї, як і догми, то в них кохаємося і хочемо бути з ними до останньої хвилини життя, і готові за них умерти. А на що я сам звертаю увагу, розумію це і в усіх наших братів, які зібралися на цей синод, що кожному з них здається, що митрополит Михайло і його владики вчинили необачно й протизаконно, що не захотіли ані послухатися патріарших осіб, ані стати перед ними. Тому нам треба вдатися до вияснення тих справ, за які вони посміли взятися».

Кирило, вище згаданий протосингел олександрійської апостольської церкви, говорив: «Личило б преподобному митрополитові

Михайлу і владикам, які є з ним, виявити якусь прихильність і вдячність до тих, які носять на собі символ святої божої католицької і апостольської церкви, яка їх ушанувала і визначила гідними того стану, та прийти без жодної відмовки. А через те, що натворили доволі безладдя і не хотіли прийти, навіть тоді, коли їх викликало таке поважне зібрання християн, слушно буде виконати щодо них те, що належить за святими канонами.

А ці його слова були прийняті і схвалені всім синодом.

Никифор, згаданий великий протосингел святого патріаршого константинопільського престолу, сказав:

«Те, що і небесна і земна влада має розпорядок, визнано старими й новими мудрецами в божому письмі. А тому, що і сам митрополит і ті владика, які з ним були (чи то через незнання описаної в канонах остроги, чи то через власну невдячність і нерозумну їхню пильність, не розважили, що треба було зробити, і не зробили), — то кожній розсудливій [людині] ясно, що зробили зле. Однак ми з ними не будемо поводитися так необачно і непорядно, але у всьому — згідно з правом і канонами, як це від самого початку ведеться в нашій святій східній церкві. А ще більше того — з паранагностиком, що закликає їх скромно і ласкаво, щоб прийшли на синоді, — нехай ідуть сім братів».

То ж були послані: Никифор, київський архімандрит; Геннадій, архімандрит дерманський, примікирий і Дем'ян¹⁵⁷, острозькі пресвітери: Іоанн, щирецький протопоп; і Андрій¹⁵⁸, пресвітер львівський; а з ними Григорій, нотар, який мав зі собою синодальний паранагностиком, написаний тими словами:

Перший паранагностиком

Було б краще, преподобні брати во Христі, щоб ви не були причиною такого непорозуміння. А тому, що це сталося, то і його королівська милість дозволив, щоб синод полагодив ці справи. Для цього ми з'їхалися. Тому-то слушно було б, щоб ваше преподобіє, якому нагадували і листами за декілька днів і вчора патріарші екзархи і намісники святої божої і апостольської католицької церкви, послухалися зразу ж, і ставилися перед нами за власною волею, як того вимагає від вас і сама ваша повинність. А тому, що й це вам пробачено, пильно нагадуємо і просимо за посередництвом наших побожних братів, щоб ви зволили прийти на синод; бо ми вас чекаємо, щоб у згоді разом піти до котроїсь церкви і, засівши там, могли втихомирити з допомогою святого духа ті заворушення.

Коли ж названі послі повернулися від них, Михайло, перемишльський владика, почав говорити: «У зв'язку з тим, що повернулися ті, кого послав синод, просимо їх преподобія, щоб нам доповіли, яку одержали відповідь від тієї сторони».

Ігнатій, пресвітер острозький і примікирий у ранзі синодальних нотарів, сказав: «Тому, що ми були послані вашою святістю до преподобного митрополита Михайла, то, заставши його, нагадували пристойно і майже прихильно, згідно з повчанням, яке одержали

від вас, щоб він сам і владики, які є з ним, прибули на синод. А він нам відповідав: ми маємо над тим подумати і порадитися і з його милістю архієпископом львівським Іоанном Дмитром Соліковським і з іншими двома преподобними єпископами римськими — з Бернардом Мацейовським, єпископом луцьким, і зі Станіславом Гомолинським, єпископом холмським; а потім можемо прибути». Інші брати, які були послані зо мною, можуть сказати це, як було. Також й інші, яких запитувано, сказали і підтвердили те саме.

Почувши таке від них, синод увесь той день аж до самого вечора чекав прибуття митрополита і його єпископів. І не могли дочекатися.

Другого дня діялося таке:

А на другий день засіли вельми рано, зібравшись на тому ж місці синоду, за порядком у колах, як уже згадувалося. Лука, белградський митрополит почав казати: «Ви добре зволите помічати, ваша святість, по вище згаданому митрополитові Михайлу та його владиках, що він виразно сам себе засуджує і сам проти себе. Це всі ми можемо ясно бачити, бо через ті справи, які недавно розпочав і посмів ними зайнятися і в яких його підозрюють, не сміє з'явитися сюди на синод».

Никифор, великий протосингел патріаршого константинопольського престолу, сказав: «Треба знову послати шість осіб з інших наших братів; нехай би ще раз пішли до побожного митрополита Михайла і нагадали йому і його владикам, щоб прибули сюди і разом з нами засіли в цьому синоді».

І зараз були вислані: Єлисей¹⁵⁹, пінський архімандрит; Василь, дубенський архімандрит; Іларіон, супрасльський архімандрит; Клемент, каменецький протопоп; Іоанн, ярославський протопоп і Андрій, львівський пресвітер, нотар, і мали з собою також паранагностикум, написаний такими словами:

Паранагностикум другий

Личило вашій преподобності вчора, коли вам нагадали посвячені особи і брати наші прибути на синод і в жодному випадку від нього не відмовитися. А хоч ви відмовилися, синод вчинив ще й те, що чекав на вас аж до самого вечора. Тому знову наполегливо закликаємо вас за посередництвом преподобних архімандритів і побожних пресвітерів цим другим паранагностиком і просимо, щоб ви прибули і не усувалися від тих справ, які будуть вирішуватися.

Коли посла повернулися, пресвітер острозький і примікирий Ігнатій сказав: «Тому що вже привернулися ті, що їх було послано, наші преподобні брати, просимо, щоб сказали: яку відповідь одержали від [другої] сторони?».

Андрій, пресвітер львівський, синодальний писар, сказав: «Тому що ми були послані від благочесного вашого синоду до преподобного київського митрополита Михайла і до владик, що є при ньому, то ми в їхньому заїзді чекали їх від четвертої години дня аж до самого вечора, хочачи одержати якусь відповідь. І ось аж тепер

ледве відправили нас, кажучи: «Надаремно нас чекаєте, ми не підемо». Почувши це, ми відразу пішли від них».

Ларіон, супрасльський архімандрит, підтвердив ці слова, кажучи: «І я також чув ці слова». Це ж саме одностайно сказали один за одним й інші, говорячи: «Ге, що тут побожний пресвітер Андрій сказав — чиста правда, так і було, не інакше; бо ж і ми будучи там, це ж само бачили і чули».

На третій день було таке:

А наступного дня ранком, коли зібрався синод, [багато з церковних станів] почали на них нарікати, тобто на митрополита і його владик, кажучи: «Майже перед двадцятьма п'ятьома днями досить уважно красномовний великий протосингел великої церкви Никифор, який має перше місце в сьогочасному нашому синоді [як було раніше оповіщено], писав до преподобного того митрополита Михайла і посилав листа, сповненого здорової ради і науки: щоб, не тривожачись, зустрілися разом в будь-якому місці, де б йому подобалося, перед тим, як їх багато збереться для того, щоб зрозуміли, щоб це своєчасно змінилося, що їм усі християни закидають: що стали відступниками. Незважаючи на це, в день перед тим самим терміном посилав належним чином [як було сказано] до вищезгаданого Кирила, протосингела Олександрійської церкви. І це ще не все. Але ж нинішній святий синод першим і другим викликом закликав їх— як самого митрополита Михайла, так і владик, що з ним разом, посилаючи до них паранагностикум, закликаючи їх скромно і ласкаво, щоб прибули на синод і щоб доповіли про те, що посміли вчинити; а тому, що не хотіли на це погодитися, щоб прибули сюди. Тому слушно треба застосувати до них те, що годиться згідно зі святими канонами».

Ігнатій, острозький пресвітер і примікирій, сказав: «Ми тут при собі маємо копію листа великого протосингела, якого він свого часу вислав до того ж митрополита Михайла. Чи зволите її прочитати?»

Никифор¹⁶⁰, архімандрит київський, сказав: «У зв'язку з тим, що маємо її переписану по-руськи, нехай буде зачитана».

Власна копія листа

Никифор, великий протосингел і т. д. Освяченому київському митрополитові Михайлу— аби були дані мир, спасіння від бога отця і пана нашого Ісуса Христа зі святим духом, молитесь. Цим нашим листом доводимо до відома твоєї святості, що минулого вересня, коли його святість повсюдний патріарх Ієремія довідався про непорозуміння, яке мало місце через деякі нові вигадки в церкві, зволив до нас писати, щоб ми тут, згідно зі стародавнім звичаєм і порядком, екзархом прибули і виправили та втихомирили все безчесне, що зусиллям сатани сталося між вашими владиками на спокусу людям.

«Коли ми прибули сюди, нас по-різному повідомляли про ці справи. Бо одні говорять, що твоя святість ще згадуєш при божих

і святих жертвах ім'я патріарха, та всі інші справи виконуеш, як і раніше, згідно з приписами. Інші ж доносять, що твоє преподобіє ніяк не згадуєш патріаршого імені і не дотримуєтесь вже старих святих обрядів і догм святої східної католицької і апостольської церкви. Не ймемо віри, щоб таке діялося. Тому пишемо до вашого преподобія, щоб ви нам своїм листом виявили всю правду, як є, якщо дотримуєтесь старих обрядів і святих догм, згідно з першим порядком. Або, якщо ви й покинули, щоб ми, довідавшись самої правди, з духом святим все те, що натворив чорт, який ненавидить добро, знищили і справи втихомирили. Щоб таким чином був збережений мир церковний і щоб нерозривним став зв'язок однодумності і любові між божими ієреями, за що славився б улюблений господь бог у трійці.

Зроби так, наймиліший мій брате по духу, напиши нам і повідом нас про всі ці справи. А ще про те постарайся пильно, щоб ми якнайшвидше з'їхалися в якесь місце, побачилися і подумали над тим, як з божою допомогою припинити всілякі непорозуміння і тривогу. Бувай здоров. Вересень, 13.

Передаємо вітання улюбленим господом богом владикам, наймилішим нашим братам во Христі».

Потім зачитувався другий лист, висланий на день перед терміном від Никифора і Кирила до митрополита і владик написаний таким чином:

Копія власна листа, який було вислано
за день до синоду

Никифор, великий протосингел і т. д. Кирило, протосингел Олександрійської церкви.

Висвяченому київському митрополитові Михайлу і милим богові владикам, що з ним перебувають, бажаємо миру, любові, спасіння від бога.

Коли свята східна божа і апостольська церква, яка має певний обов'язок дбати про всі церкви у своїх границях, довідалася про розбрат, який виник тут між владиками і між усіма людьми великого руського народу (їх милостями освіченими князями, вельможними панами, лицарством та іншими православними християнами, які [разом] з нами дотримуються звичаїв і святих догм, які перебувають у державі великого і найяснішого королівства Польського через деякі нові вигадки в церкві), наказала нам як найменшим своїм слугам у св. духові, щоб ми з'їхалися сюди і успішно, згідно з правом і канонами випитали про все, що про вас говорять і які причини вказують, і це все канонно втихомирили і пильно простежили, щоб її [церкви] догми і звичаї ні в чому не змінилися, а щоб залишилися на своєму місці і твердо зберігалися.

А прибувши, ми дізналися, що найясніший його милість король Польщі Зигмунт Третій призначив певне місце в Бресті Литовському, щоб там відбувався відносно цього партикулярний синод. Для цього вже з'їхалися, як це бачимо.

І ми, поспішивши на цей термін, і приїхавши швидко, посла-

емо до твоєї преподобності, а разом і до твоїх владик цього нашого листа, який є ознакою непідробної і чистої во Христі нашої любові, яку до вас відчуваємо.

Отож, браття, нагадуємо вам, щоб ви виконували святі канони і постанови святих отців, беручи з них приклад, як чесні члени самого початку. виявіть до неї своє бажання і свою прихильність, тому що сама справедливість вимагає того від вас, щоб ви прибули до тих, хто представляє свою церкву (одне — для того, щоб ми зраділи один одному, здійснюючи в Ісусі Христі братню любов; друге — щоб ми по-братньому між собою порадилися над тим, яку маємо вибрати церкву для синоду; а в той же час заспокоїли всілякий розбрат і тривогу і чудово уклали б з духом святим союз на честь і славу єдиному божеству і на втіху та радість християнського народу).

Будьте здорові.

У Бресті, п'ятого жовтня, десятого індікту.

І зараз же після прочитання тих листів Никифор, великий протосингел великої церкви, відповів: «Господь наш Ісус Христос, який й нині на цих зборах є разом з нами, зволив нам виявити істотну справу, кажучи: «Кожний, хто зле чинить, ненавидить ясність і не приступає до неї, щоб не виявилися його справи». І саме це, а не щось інше, думаю про преподобного митрополита київського Михайла та про однодумних з ним владик. Вони, відрікшись звичаїв і догм святої східної церкви, яку прийняли від своїх предків (а потім необачно обдумували, як би то потягнути за собою до тієї ж своєї сваволі і підлеглих їхнім єпархіям християн, не через що інше, як через те, що бракувало таких людей, які б уміли відбити ворожі нападки, а тому, що сподівалися, що у зв'язку з небезпечним переїздом сюди з Константинополя трудно буде приїхати патріаршим особам і вченим тієї ж великої церкви) і відмовляються прийти на цей нинішній синод (який попри їхні сподівання, за божою допомогою зібрався), боячись [почути] слушні дорікання і одержати кару, якої ніколи не зможуть уникнути, якщо далі будуть тривати у своїй злобі.

Однак тому, що не годиться нічого поминути, щоб могло б призвести до порушення церковного права, буде слушно, браття, до кінця зберегти терпеливість і зробити їм зауваження ще третім паранагностиком, з яким нехай ідуть сім братів.»

І були послані київський архімандрит Никифор, Геннадій, дерманський архімандрит; Симеон, пересопницький архімандрит. Із протопопів четверо: Герасим скальський, Андрій костянтинівський, Костянтин дубнівський, і Клим кам'янець-подільський. А з ними Григорій, писар, який мав при собі паранагностиком, написаний такими словами:

Паранагностиком третій

«Святий синод ось уже третім позовом закликає ваше преподобство, підпорядковуючись і виконуючи святі канони, даючи вам доволі часу і виявляючи свою терпеливість.

Отже, хоч уже наприкінці, зробіть що належить: з'явившись [сюди], здайте звіт про себе, про те, що ви посміли вчинити (бо так дуже скаржаться на вас усі збори), знайте, що якщо не прийдете і не виступите проти всього того, що про вас говорять (вказуючи це як усно, так і на письмі), то в кінці дійде до того, що святий синод накаже нам застосувати до вас [те], що належить за канонами святих отців. А тоді же не матимете часу і місця здавати звіт про себе».

І з тим до них відійшли, а тоді послі повернулися.

Никифор, київський архимандрит, сказав: «Згідно з наказом вашого преподобія, щоб після нагадування третім паранагностиком митрополит київський преподобний Михайло і з ним його владики хоч сьогодні прийшли на синод і, ставши тут, були опитані про заворушення, про ті справи, за які посміли взятися, тоді ми, там було наказано, прийшовши до їх заїзду і заставши їх, просили і вмовляли, щоб прийшли до синоду. А вони відповіли так: «Що сталося, то вже сталося, інакше не може бути і відстатися не може, незважаючи на те, слушно чи неслучно ми підкорилися західному костьолові». І з цим нас відправили. Можуть також інші, що були зі мною сказати, що чули, як було». А інші, відповідаючи, сказали: «Визнаємо, що було саме так, а не інакше, як тут побожний архимандрит Никифор вашій преподобності доповів».

Никифор, великий протосингел великої церкви, сказав:

«Згідно з церковним правом і канонами, які в своїх розділах повчають, що треба і третім позовом викликати тих, кого в чомусь звинувачують, щоб ті, яких викликають, виправилися (в чому ми пересвідчилися за третім позовом або, либонь, за четвертим), на основі самої їхньої відповіді нашим послам, мушу сказати, що [вони] явно зневажили нашу святу східну божу католицьку апостольську церкву, тобто патріарший константинопольський престол. А ця церква вшанувала їх тим саном, який мають з ласки святого духа, що живе в ній і все досконало робить».

«А ви ж — рідні сини тої східної святої церкви, ставши [ними] від початку, ви — просто весь улюблений богом руський народ, і ця епархія — її власна. Вони ж, досягнувши, не знати, яким чином, сану владарів і пастирів, — люди, з-посеред яких багато не мають жодної освіти — ані богословської, ані філософської, будучи невідомими, саме тому порізнилися. Бо одні, відхиляючись від правдивої віри, вдаються до змови з різними ересями та безвір'ям, а інші — до різних сатанинських справ, доводячи до схизми. Про це багато з них повідомили нас. А тому заповнили великими тривогами і розбратом ці епархії як звироднілі пастирі і новоприбулі апостоли, насіявши в них кукілю.

Але король всемогутній не залишився без воїнів. Знайде він [таких], які можуть принести порятунок його церквам, тут, дочасно, як здається, без плати, але одержуючи заслужену нагороду в небі. Дехто і з Іезекіїлем до них закличе, неначе від самої особи божої, говорячи: простягнуту руку свою на пророків, які вдаються

до брехні й говорять пусті речі; вони не будуть видатними між моїми людьми, ані не будуть записані в реєстрі ізраїльського дому, і не увійдуть у Землю обітовану — за те, що обманули мій народ».

І де ж те піклування про святе стадо, яке пастирі повинні виявляти? Де забезпечення стін господньої вівчарні? І яку ж надію може мати його стадо, коли пастирі стали вовками і так нападають на овечок, що шалено кидаються на кожну окремо? Чи ж не порадилися пильно і не намітили кожну з епархій, які є в руській землі, як би її підкорити західному костюлові? Тих, що більше, ніж п'ятсот років, з ласки святого духа, яка осіяла їх чудесами божими і знаками і прищепила в їх серцях правдиву чисту віру, показала їх синам і спадкоємцям небесного королівства. А це мають [вони] не від кого іншого, а від рідної матері своєї, тобто від патріаршого святого константинопольського престолу. Саме ці звичаї і догми святої східної церкви, якими над усе побожно величаємо бога, вони завзялися відмітити, або провести якусь єдність між церквами і задумали се діло вчинити, викручуючи своєю фантазією. А це мають право вияснити і вирішувати (це стосується віри і вимагає багато розмов і роздумів) не п'ять владик і навіть не синод, але має законну силу зі святим духом загальний синод і посвячені в бозі збори мудрих і богословних мужів з усього світу. І як то вони зазналися через таку велику дурість, що посміли на такі справи.

А що ж це таке, що він говорить? Він [господь] наказує звільнити з посади і скинути тих, хто погано виконує ввірений їм пастирський обов'язок і справу, і позбавити їх будь-якої пошани і гідності, а поставити вірних і ширих виконавців, щоб вони зі славою і чесністю та з іншими сповненими радості дарами прийняли управління над малими й великими.

Але невідкладна наша потреба — дослідити таку сміливість відступництва. Тому насамперед запитую вашу побожність — усіх духовного стану і їх милостей ясновельможних князів, і вельможних панів, і всіх [інших], що зібралися тут з різних повітів і міст у державі славної та возвеличеної Корони Польської, не шкодуючи праці її та чималого кошту для віри і побожності, прийняти яку від [своїх] предків ви давним давно стали гідними: а тоді чи залишаєтеся в ній непохитними, незмінно дотримуючись божих і святих обрядів і догм східної католицької і апостольської церкви, вашої рідної матері? А може й ви хочете її покинути за новими і різними чужими помилками і постановами, вдавшись до втіхи зрадливого і швидко проминаючого віку.

Але раджу всім вам думайте про те, що подобається господу богу і нічого не пробачайте через недбалість, боючись загибелі тих, які б хотіли цьому заперечувати. Отже, слушно буде вам (яких своєю кров'ю викупив господь наш Ісус Христос і сказав, що ви маєте бути правдивими його поклонниками і назвав народ «вибраним, королівська посвята, святий народ і народ прийнятий у добро-

вичливості» для східної святої церкви), міцно оберігаючи віру та всі її божі і святі звичаї та догми, відкрито її визнавати і сповідувати без сумнівів сміливо своїми устами, а не йти за думкою декого.

Бо деякі [люди] задля тимчасової і марної слави скороминущого цього віку і задля того, щоб будь-яким чином одержати села й міста, інші через боязнь і страх, покидають пресвяті божі звичаї і догми, за допомогою яких ваші предки були визволені від первородного гріха та від гріхів, у яких перебували, і стали з ласки синачних божими і спадкоємцями вічного і щасливого життя — то мені видається доречним коротко розповісти вам усім, боючись страшного суду боголюдини Ісуса Христа, господа нашого, який буде судити нас усіх, хто настановлений для того, щоб посвячувати і навчати, в той страшний день заплати, коли станемо голі перед страшним маєстатом.

«Отже, знаєте силу і справедливість цього пророцтва і помсту, яка чекає кожного з [тих] духовних, хто є сторожем і вчителем, призначеним богом для народу і яку призначив бог помсту для тих, що не хочуть говорити правди! «Буду, каже, шукати крові з його рук».

Отже, знаю, що ви в вірі непохитні і зміцнені в щирій любові, яку відчуваєте від [самого] початку до святих і божих догм і звичаїв святої східної церкви, рідної вашої матері.

Однак через те, що вся ця єпархія сповнена сумнівів і тривоги і в ній множилися різні роздори, які дійшли до відома всього східного керівництва, тобто до всіх чотирьох благочестивих патріарших престолів: константинопольського, олександрійського, антиохійського, ерусалимського і набирають сили (за сказанням Соломона: «Крапля, капуючи, пробиває камінь» і «Псуються добрі звичаї поганими розмовами», як каже святий Павло), то чи ж не годиться, узявши святу церковну сурму, радити всім вам триматися остаточно святого православ'я і сповістити вам посланіє, і з вами, посвячені брати, все це геть відігнати. Бо ж часто слово починається, як крапля в розумі людей, що звикли повставати проти правди, і не малу, але як я сказав, велику шкоду приносить, і задля цього всього необхідне і дуже потрібне те моє нагадування і порада, яку я вам дав».

Але винахідники нового відступництва, не навчені ані мови, ані мудрості і несвідомі канонного провидіння [нестримано говорять]: «Не мав права розглядати цю справу Никифор, і не тільки не мав [права] бути присутнім на синоді, як сторонній і чужий для цієї єпархії, але й ніби будучи запідозреним недругом християнських справ, що представляє посольство поган, могли зробити [це відступництво], скріплюючи свою справу чесності гідним посланням його милості короля, в якому він наказує, щоб нікого чужого не зараховували до синоду — і це неустанно й по-дурному до мене приточують, не зрозумівши як слід складності написаного».

«Бо ж лист його милості короля виданий передбачливо і мудро (якщо так і є), наказуючи, щоб жоден чужий і сторонній, крім

власних керівників цієї єпархії не був на синоді, то значить чужими і сторонніми мають бути ті, що тлумачать церковні права і канони? А тих називають своїми, які вискакують із меж своєї церкви і зопалу на них наступають, тримають здавна обмежену їхню власну єпархію?

А з цього явно виникає, що Никифор, без усякого сумніву, є рідним для цієї єпархії як протосингел і дидакал патріаршого константинопольського престолу, до якого належить ця єпархія від початку й до сьогодні; може тоді за волею святого духа — зайняти на теперішньому синоді перше місце і всі справи і розсуджувати і вести не як чужий, але як людина, яка любить християнський мир. Це відкрито виявиться у свій час і найяснішому його милості королю, до якого маю надію в бозі сам прибути: по-перше, щоб побачити і відвідати його королівську світлість: по-друге, щоб розплутати неслухні наклепи і потаємні вигадки на мене від людей, що не бояться бога, які від мене не відчули ніякої злоби, але навіть скажу протилежне, як свідчать про це самі справи, віддають мені злом за добро.

Але треба звернутися до самої справи і до того питання, про яке була мова. Скажіть мені, прошу вашу побожність, якщо любите правду, коли і яким чином зрадник митрополит київський Михайло і владики, що пішли його шляхом, почали старатися про відступництво?».

Попередивши так від усього синоду духовних осіб, до того ще й ясновельможних князів та інших, що сиділи окремо у своєму колі, як про це говорилося, Никифор, київський архімандрит, говорив до всіх голосно руською мовою. А цю його мову перекладав по-грецьки перекладач згаданий Кипріяні, ієродиякон:

«Благословення ім'я господне і прославлене нехай буде на віки! Він не забув нас до кінця, і не відкинув просьби нашої, негідних слуг своїх, але пришестьям відвідав нас через своє велике милосердя і послав до нас не когось іншого, а того, кого ми давним давно хотіли бачити, про кого ми просили його доброти, до якого багато з нас писали з найбільшою проською, щоб якнайшвидше до нас прибув (одягнений у зброю духовної науки як великий протосингел і вчитель святої східної божої католицької і апостольської церкви, тобто патріаршого святого константинопольського престолу, якого рідними синами ми здавна вважаємося і називаємося, і ціла ця єпархія великого руського народу) для того, щоб відігнати воєнну зброю, яка на нас скерована, щоб відсікти звичаї і догми нашої святої непохитної віри, які ми прийняли від наших предків. І тобі самому складаємо гідну подяку, з одного боку, за те, що не полинувався працювати для святого православ'я, з другого — за те, що ти зволив зважати на наше прохання. А що стосується того, яким чином і від якого часу придумали це відступництво, зараз почну коротко розповідати.

Причини відступництва, яке владики потайно вчинили без відома християнської спільності руського народу, що засвідчують послі розповіддю

Перед минулим роком (тобто вже минув тому четвертий рік), коли святої пам'яті Іеремія, константинопольський патріарх, довідався, що той митрополит Михайло вчинив багато беззаконних і непристойних справ, що не тільки висвячував попами двоєженців і багатоженців, та ще й до того явних розпусників, що жили з чужими жінками, та ще й іншим, подібним до них дозволяв попувати, але ще й безжалісно поробив незліченні беззаконня та страждання ще гірші від них (через що і його попередник Онисифор був знятий зі столиці та митрополичної єпархії), своїм патріаршим листом відлучив його від церкви до часу, наклав на нього слушне покарання, наказуючи йому з духом святим, щоб спам'ятався і припинив такі беззаконня, аби не був справедливо покараний, як Онисифор¹⁶¹, обов'язковим зняттям [зі свого становища]. А він, побачивши це, відразу разом зі своїми владиками задумав відступитися. І потаємно вчинивши між собою нараду, відступилися від східної церкви і приліпилися до західного коствола, виславши двох владик — володимирського Іпатія і луцького Кирила, які поїхали аж до самого старого Рима, і не тільки самих себе поставили проти законів, але й усю цю руську єпархію, яка здавна належить до патріаршого константинопольського престолу, і посміли взятися до таких великих справ, думаючи, що це в їхній силі.

А потім, повернувши відтіля, хотіли будь-яким чином змусити і нас усіх. А ми, освячені ласкою духа і вірою гідних пам'яті наших предків, пізнали господа нашого Ісуса Христа не інакше, а саме через святу східну церкву (чого свідома майже вся земля) і її рідними синами іменувалися з давних-давен всі, хто зазнавав її ласки, то ж і ми ніколи не відступимося від звичаїв і святих догм, які ми прийняли від наших предків; а крім того, ще приймаємо і вирішуємо, визнаючи це, триматися міцно, доки стане нашого життя. І не тільки ми, що з'їхалися сюди на синод (ні в чому не втручаючись до того вчинку, якого допустилися митрополит Михайло і його одноподумці — владики проти права і канонів святих отців), але й усі ортодокси, тобто православні християни цієї єпархії: їх милості ясновельможні князі, вельможні панове, шляхетного роду лицарство, церковні братства і все множество чесного руського народу, що називає себе христовим іменем.

А це виразно видно з тих інструкцій, що їх вони прислали сюди на синод через своїх шляхетного роду послів.

Панове послі!

З трибуналу Литовського князівства від їх милостей панів депутатів — їх милість пан Пилип Лімонт і пан Шимон Цівинський, волковиський війський.

З київського воеводства — пан Яцко Бутович, київський хорунжий, пан Іван Корчевський і пан Данило Абдула.

З Русі [Руське воєводство.— *Ред.*] — пан Григорій Балабан і пан Прокіп Літинський.

З Волині [Волинське воєводство.— *Ред.*] — пан Федір Чаплич, луцький земський суддя; пан Іван Хренецький, луцький земський підсудок; пан Андрій Боговитин, стольник; пан Федір Рудецький, чашник; пан Василь Семашно, пан Дем'ян Гулевич; пан Остафій Малинський; пан Адам Боговитин, підкоморій; пан Гавриїл Гоцький і пан Дмитро Яловицький.

Із Браславського воєводства — його милість князь Юрій Друцький-Горський і пан Микола Шашкевич, брацлавський хорунжий.

Від Перемишльської землі — пан Михайло Літинський і пан Лукаш Боярський.

Із Пінського повіту — пан Дионісій Слободський. І чимало їх милостей з інших [місцевостей].

А з міст:

З Віленського міста: від міщан — Євстафій Максимович Боровик, райця, та Іван Андрійович Кириян, писар. З того ж Віленського міста: від церковного братства: Гаврило Дашкович, Іван Васильович, Ісак Кононович, Григорій Жданович, Іван Карпович, Прокіп Стрилюдович, Левон Іванович, Іван Андрійович.

Із Львівського міста: від братства — Дмитро Красовський, Юрій та Іван Рогатинці, Микола Добрянський. А від Львівських передміщан — Антошко Абрамович, Андрій Брудний і Григорій Васильович.

З Пінського міста: від міщан — Іван Васильович Медзянка.

З Більського міста: від міщан — Кирило Козьмич, Василь Євхимович, Василь Серпевич, Михайло Левкович, Михайло Тимошович.

З Бреста, з Підгайців, з Києва, зі Скали Подільської, з Брацлава, з Кам'янець-Подільського, з Галича, з Володимира, з Мінська, зі Слущька, з Луцька та з багатьох інших повітів і міст шановні послы принесли інструкції, частину яких ми вклали в інструкції. А в сумі вони всі згідно містять у собі таке.

Сума всіх посольських інструкцій

Не даємо дозволу на нову віру. Не відкидаємо православ'я і богослужіння наших предків. Не відступаємося від звичаїв і святих догм східної святої господа Христа католицької церкви, яка освітила і всіх нас і наших предків привела до пізнання бога і назвала синами та спадкоємцями вічного і благословенного життя в ласки господа Христа за нашу беззавітну віру. Тому всі ми, малі й великі, тримаємося ортодоксії, якої непохитно трималися і [яку] берегли наші батьки, тобто божі і святи звичаї і догми святої східної церкви, рідної нашої матері, будучи і називаючися правдивими її синами, задля догм і звичаїв якої не пошкодуємо не тільки маєтності, імення і будь-якого багатства цього світу, але й жінок і дітей і самого дочасного свого життя. Не виступаємо з вічних границь, які поклали наші батьки. Не віддаємо послуху папі, залишаючись вірними повсюдного патріарха. Не приймаємо

нового календаря. І не хочемо більше таких пастирів — митрополита і його однодумців — єпископів, які є злодіями і вовками, що шарпають і розганяють Христових овечок, тобто нас — християн.

Тому, що ми тісно об'єднані і тією меншою і більшою братією нашою та говоримо як рідні сини патріаршого константинопольського престолу. Звідки ваша милість можете розсудити: чи ми триваємо, зберігаючи ті звичаї і догми святої східної церкви, які прийняли від наших предків, чи ні.

А тоді просить весь синод в моєму імені, щоб на них вказане було все, що належить згідно з божими і святими канонами та згідно з декретами святих отців.

Кирило, протосингел олександрійської церкви, сказав: «Слушна вимога побожного отця архімандрита та інших православних братів. Бо ж явне відступництво і нові вигадки митрополита Михайла та однодумних з ним єпископів, тому слушно виконати на них декрет, що його наказують відносно таких церковні канони».

І говорив іще, що прийшов найславетніший і найбільш красномовний між єзуїтами в Польщі провідник його милості короля Петро Скарга з деякими вельможними панамі, що додержуються звичаїв західного костюлу. Він, зайшовши в дім, де був синод, пішов до одної малої кімнати, в якій виголосив доволі мудро і старанно підготовану промову до ясновельможних князів Острозьких (Костянтина і його сина Олександра) гадаючи здолати їх своїми премудрими винахідками, як це звик [робити].

А коли про це дійшла чутка до синоду, Никифор, великий протосингел патріаршого константинопольського престолу, сказав: «Ніхто із вчених не може висловити жодної похвали, і не годиться, що красномовний Скарга, заходячи до малої кімнати, ступає діалектичними кроками. Годилося б йому, що був тут біля самих дверей, прийти сюди на збори, нічим не хвилюючись і дискутувати з ученими, а не з тими, які дуже обізнані в теології та в поступках науки. Особливо ж ми просили і його і всіх [тих], хто хотів би знаходити щось супротивне і говорити проти божих і святих догм, звичаїв і основ, що їх тримається патріарша константинопольська столиця, прийти на диспут, який треба проводити не в кінці, а перед усіма нами і перед тими, хто хотів би прийти послухати. А що стосується правильності святої віри, яка є непохитна і укріплена в кмітливій і розумній душі ясновельможних князів Острозьких — тою ласкою божою, що в них живе, то вона буде незмінно збережена, доки числяться роки життя. Не відцураються вічних границь святих отців, які прийняли від святої пам'яті Володимира та інших гідних своїх предків. Не така душа може бути переможена фарбованими словами і софістичними вчинками».

А коли так про це говорилося, було багато питань про уявну папську зверхність та про багато інших справ, відповіді на які і достатні докази давали Никифор і Кирило, керівники того синоду, який затягнувся того дня до самого вечора. Висновки його та інші справи увійшли [записано] в постанові.

І так того дня розійшлися з синоду.

На четвертий день було так: виявлення причин, через які повстав канонний декрет на відступників. Другого дня, ще на зорі, зібрався весь синод.

Никифор, великий протосингел патріаршого константинопольського престолу, сказав: «Було б правильно, коли б побожний митрополит і ті, що [тримаються] з ним, зараз же послухалися і прийшли сюди на синод, тому що синод канонно чинить у [відповідь] на таке нахабне завзяття після третього, або, точніше кажучи, після четвертого позову до них від синоду. Він [синод], виявляючи свою доброту, вимагав, щоб вони, зібравшись до котроїсь одної церкви і будучи разом, [могли] розглянути і заспокоїти беззаконно і немудро розпочаті ними справи, а також утихомирити серед народу різні заворушення та тривоги. А тому, що не захотіли послухатися [того] знаку і в колі святого синоду розповісти і відверто вказати причини, через які відступилися від прав і канонів святих отців святої східної церкви, рідної своєї матері, тобто патріаршого константинопольського престолу, і посміли вдатися до таких нових вигадок,— мусить видати необхідний згідно з канонами і за їх власним віросповіданням декрет з різних причин:

Перша така. Що вони стали відступниками, які зневажили свою рідну матір-церкву, це значить, патріарший константинопольський престол, від якого через предків своїх прийняли віру, одержали сан, який мають, стали достойними і відступилися від свого рідного віросповідання, яке їх засуджує і змітає суворим наказом, який вони сповідували перед богом і його святими ангелами під час хіротонії в церкві.

Деякі слова коротко нагадаю, які, після визнання святого символу, звучать так:

Після того синод почав наполягати, щоб без жодного зволікання оголосити декрет. Тоді Никифор, великий протосингел і проедрос цього синоду, ставши на високому місці, згідно з усталеним порядком, тримаючи у правій руці почесне і животворче знамено святого хреста, а в лівій святе евангеліє, вголос усім оповістив декрет. А він містить у собі таке:

Апофазис це значить декрет, який скидає тих, що відступаються від східної церкви

У зв'язку з тим, що крім інших немаловажних справ, відступник, київський митрополит руський Михайло, і з ним одноступці його владики: володимирський Ігнатій, луцький Кирило, полоцький Герман, холмський Денис і пінський Іона, не захотіли послухатися нашого канонного позову і прийти на синод, щоб здати справу, як посміли вдатися до нових схизматичьких вигадок, для пильного дослідження яких ми з'їхалися і застали їх, проти котрих геть усі (скільки їх є в цій богом збереженій епархії, що однаково з нами визнають звичай та догми святої божої католицької і апостольської церкви) свідчать, що вони — явні її відступники, і задумали цю свою епархію від'єднати від святого патріаршого константинополь-

ського новоримського престолу і підкорити її столиці старого Риму понад право і канони, відмітаючи їх [власне] рідне віросповідання, власне признання і визнаючи приватне і явне їхнє відступництво,— ми, з вище згаданих причин, змушені божими і святими канонами вдатися до цього жалюгідного декрету проти них.

Оголошення декрету

Потоптана ними свята божа східна церква, як і теперішній синод, наказує нам позбавити митрополита Михайла і згаданих владик будь-якого архієрейського становища і урядування та єпископського звання і будь-якого нашого духовного сану.

І зараз же після оголошення вислано до них те зняття в таких словах: «Знайте, що через нові вигадки і ваше відступництво та непокірність супроти божих і святих канонів, за вироком церковних прав цього річний святий синод знімає вас [з посад] і позбавляє будь-якого церковного ступеня».

Дев'ятого дня жовтня, тисяча п'ятсот дев'яносто шостого, індикату десятого.

І так під тим декретом підписалися нижче поіменовані:

Никифор, великий протосингел і видатний діяч церкви патріаршого константинопольського престолу, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Кирило, протосингел і намісник патріаршого олександрійського престолу, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Лукаш, митрополит белградський патріаршого константинопольського престолу, декретуючи разом зі святим синодом, підписався. за наказом всечесного Паісія, єпископа венеціанського патріаршого константинопольського престолу, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Михайло Копистенський, єпископ перемишльський і самбірський патріаршого константинопольського престолу, декретуючи разом із святим синодом, підписався.

Макарій, архімандрит монастиря Симона Петра зі Святої гори, за наказом всечесного Паісія, єпископа венеціанського патріаршого константинопольського престолу, через труднощі його [приїзду], декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Матвій, архімандрит монастиря св. Пантелеймона із Святої гори за наказом всечесного Амфілоха, єпископа Мукачівського, [який не міг прибути] через труднощі, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Никифор, київський архімандрит, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Геннадій, архімандрит дерманський, декретуючи [разом] зі святим синодом, підписався.

Іларіон, архімандрит супрасльський, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Елисей, архімандрит пінський, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Василь, архімандрит дубнівський, декретуючи разом зі святим синодом, підписався.

Тимофій, архімандрит дорогобузький, підписався.

Михайло, архімандрит лавришівський, підписався.

Симон Косовський, архімандрит пересопницький, підписався.

Ісак, архімандрит степанський, підписався.

Сергій, ієромонах, ігумен смільницький, підписався.

Нестор, протопоп заблудівський і синодами примікирий, підписався.

Ігнатій, пресвітер острозький і примікирий над синодальними писарями, підписався.

Андрій Вознесенський, львівський синодальний писар, підписався.

Леонтій Воскресенський і Омелян Юрїївський, пресвітери і послі від усього віленського крилосу, підписалися.

Яків Смаський, протопоп волковиський, підписався.

Никон, старець видубицького київського монастиря, підписався.

Омелян Никольський, протопоп слуцький, підписався.

Петро Воскресенський, намісник жидачівський, підписався.

Іван Пречинський, намісник рогатинський, підписався.

Андрій Троїцький, протопоп константинівський, підписався.

Кирило Спаський, протопоп остромільський, підписався.

Костянтин Остропільський, протопоп дубнівський, підписався.

Пилип, протопоп волковиського повіту, підписався.

Петро, протопоп перемишльський, підписався.

Василь Левкевич, протопоп клеванський, підписався.

Андрій, намісник самбірський, підписався.

Герасим Рождественський, намісник скальський, підписався.

Климентій Троїцький, намісник кам'янецький, підписався.

Василь Троїцький, братський віленський пресвітер, підписався.

Павло, пресвітер, від брестського братства, підписався.

Іоан протопоп ярославський, підписався.

Леонтій, варварівський протопоп із Мільчиць, підписався.

Ігнатій Підселецький, крилошанин монастиря у Зимному, підписався.

Було ще багато інших пресвітерів, більше двохсот. Однак тому, що не було в тому потреби, вони тут не названі. Також і записки нині для широкого загалу не надруковані; але незабаром, з божою допомогою, можуть бути видані друком. А читаючи це тепер, будьте здорові.

РИБ.— Т. 19.— С. 329—376. Переклад з польської.

№ 103

1596 р., ЖОВТНЯ 19, БРЕСТ.— ЛИСТ КНЯЗЯ
К. ОСТРОЗЬКОГО, АКТИВНОГО УЧАСНИКА
АНТИУНІАТСЬКОГО СОБОРУ, ДО НОВОГРОДСЬКОГО ВОЄВОДИ
Ф.-С. ТИШКЕВИЧА¹⁶² ІЗ СХВАЛЬНОЮ ОЦІНКОЮ СОБОРУ

Милостивий пане новгородський воєводо, мій милостивий пане
і приятелю!

Всі ми шкодуємо, що вельможний пан не був ласкавий прибути з нами на собор у Бресті. І якщо виправдання Вашої світлості перед нами легке, то перед богом буде важчим, бо йдеться про його святу честь. Однак із ласки божої, перевищивши наші сподівання, там було так багато духовних і світських послів, благородних людей з різних місць із такими справами привілеїв від королів його світлості світлої пам'яті і найблагороднішого нашого пана, що ми й не чекали. Було до чого не тільки придивитися, але й було чим захоплюватись. Про оте все розповість оцей посланець вельможний пан Котлубай, котрий усьому придивлявся і прислухався. Більше не маючи про що писати, покладаюся на ласку мого пана. У Бресті, дня 19 жовтня, 1596.

Вельмишановного пана доброзичливий приятель і слуга
*Костянтин, князь Острозький,
воєвода київський.*

ЦДІА СРСР (Ленінград).— Ф. 823, оп. 3, спр. 54.— Арк. 3. Оригінал. Переклад з польської.

№ 104

1596 р., ЖОВТНЯ 23.— ПРОТЕСТАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ
ПРАВОСЛАВНОЇ ШЛЯХТИ І ДУХОВЕНСТВА — ПОСЛАНЦІВ
НА БРЕСТСЬКОМУ СОБОРІ, ЯКІ НЕ ПРИЄДНАЛИСЯ
ДО УНІ

Літа божого народження тисяча п'ятсот дев'ятдесят шостого, місяця октебря двацять третього дня Пришедши на в'їзд кгородський в замок господарський володимирський до мене, Миколая Богушевича, намісника подстароства володимирського, его милость князь Юрій Пузина, іменем їх милости велебних ясне вельможних і урожоних панов шляхти, рицerstва послов релігії гречеської з інструкціями на синод Берестейський з воєводств з Великого князівства Литовського, з трибуналу от їх милости панов депутатот так теж з міста Віленського і з многих інших воєводств і міст Великого князства Литовського, з воєводства Киевського, з воєводства Подольського, з воєводства Браславського, з воєводства Руського, з воєводства Волинського і з інших воєводств і міст многих посланих, покладал протестацію, которую їх милость всі згодне учинили, которая так се в собі маєт.

Року тисяча п'ятсот дев'ятдесят шестого місяця октебря дев'ятого дня подлуг старого календару присилали на в'їзд кгородський

берестейський до мене, Деметра Халецького з Халча, подскарбего земського Великого князства Литовського, старосту берестейського і могилевського велебние ясне вельможние панове урожоние шляхта, рицерство послове з воеводств, міст, парафій, обивателєй Корони Польської, Великого князства Литовського і панств до них належачих оповедаючи, іж дня сегоднешнего дати вищей написаное* дошла нас відомость певная, а навіть от посланцов вельможних панов посланих на тот синод от его королевськое милости, якоби їх милость якуюсь згоду межи обходами костелов грецького і римського з митрополитом, кілька владиков отщепенцами костела грецького (которые еще дня вчорашнего за тот виступок свой, з урядов зложони і дикгнитарств правом духовним отсужони суть) уділати і обволати міли, што се все діеть мимо відомств і волности нашї і самую слухность. Против чому всему особам, справам і тому поступкови світчимо ся і тот їх поступок за неслухний бачачи і розуміючи. Єму не толяко подлегати але за помочою божою всіми силами боронити і против него бити собі обецуем, а свої против їх уделаний моцнити, твердити і всяким кшталтом подпирати і спомагати будем водлуг набольших сил і преможеня нашого і прозьбами нашими у его королевської милости.

Констентин, княжа острозьское, воевода киевський власна рука; Геден Балобан, епископ львовський, власною рукою; Михайл Копистенський епископ, премисльський і самборський, рука власная; Ларіон Мосальський, архімандрит супрасльський, рукою; Никифор Тур, архімандрит киевський монастира Печерського, власною рукою; Смиренний Єлисей, ігумен пинський, рука; Деміян Гулевич от всего рицерства.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 129, оп. 1, спр. 305. Оригінал; MCS.— № 443.— С. 764—765.

№ 105

1596 р., КІНЕЦЬ РОКУ**.— ІЗ ЗВЕРНЕННЯ КНЯЗЯ
К. ОСТРОЗЬКОГО ДО КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА ІІІ В СПРАВІ
ПЕРЕСЛІДУВАННЯ І УТИСКІВ ПРАВОСЛАВНОГО
УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ (ЗА ТВОРОМ «ПЕРЕСТОРОГА
ЗЕЛО ПОТРЕБНАЯ НА ПОТОМНІЄ ЧАСИ ПРАВОСЛАВНИМ
ХРИСТІАНОМ») 163

...***Нижлі неприятель (мусульмани.— *Ред.*), которий воздвигнул войну православію, видячи его моцно стоячого у вірі святой, нехвічючогося, еще побудил без даня причин того, которому он в пригоди его великим бил неприятелем, канцлера і гетмана коронного

* 9 жовтня за старим і 19 за новим стилем, тобто на другий день після прийняття унії.

** Точна дата проголошення цієї пророчої промови невідома, приблизно встановлена на основі тексту «Перестороги».

*** Випущено частину промови, в якій Острозький говорить про заслуги своїх предків і свої власні перед Польською державою і королями.

(Яна Замойського.— *Ред.*), котрий припомнівши приязни его на учтливое невинное і на добрую славу, гонить слуг его, людей добрих, невинних на вольних дорогах імати кажет, пенязі отбираєт, в'язаньєм і муками трапит, хочяти якую змазу на него навести. На духовних его торгається, з заздрости зрадцями чинить. Што все іначей ся показало. А ваша королевська милость, видячи кгвалт наш і нарушене прав наших, не дбаєш нічого на присягу свою, которую еси обв'язался нам не ламати прав наших, але примножати і розширяти. За таковими слушними документами, за причинами послов земських, не хочеш нас у православної вірі нашої заховати, при правах наших; на місце отступних пастирей інших дати, і овшем допускає, тим отступником кгвалт чинити, кров проливати тих, которие в отступленіє їх за ними іти не хотять, лупити і з маєтностей їх вигоняти, з землі, наконец, виволквати. За віру православную наступаєш на права наші, ламаєш вольности наші, а наконец на сумене наше налігаєш, чим присягу свою ламаєш, і то што-кольвек еси для мене учинил, внивошто остатнею неласкою своєю оборочаєш.

Што бачачи, яко сенатор, не только же сам терплю кривду і тебе упоминая, але вижу, же то ку остатной згубі всеї Корони Польської ідет, бо за тим ніхто своего права, ані вольности безпечен уже не будет, і в коротком часі прійдет до великого замішання, а бодай не домишлятся ні чого іншого. Што продкове наші варуючи пану віру, послушенство і подданство, взаєм теж от пана милость, справедливість і оборону беруть, і так собі поприсягають сполне...*

Возняк.— С. 39—40.

№ 106

1596 р., ГРУДЕНЬ — 1597 р., БЕРЕЗЕНЬ.— МАТЕРІАЛИ
ЗЕМЕЛЬНИХ СЕЙМИКІВ І ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО СЕЙМУ
У ВАРШАВІ ПРО СОЦІАЛЬНЕ, НАЦІОНАЛЬНЕ
ТА РЕЛІГІЙНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
В РЕЧІ ПОСТОЛИТІЙ ПІСЛЯ ПІДПИСАННЯ УНІІ.
АРТИКУЛИ УХВАЛЕНІ НА ВІЛЕНЬСЬКОМУ СЕЙМИКУ ДНЯ
30 ГРУДНЯ 1596 р.

Конференція ¹⁶⁴, кривди якої внаслідок переобтяження державними справами попередніх сеймів відкладалися аж до цього часу, а покривджені люди різних віросповідань аж до цього часу не домоглися справедливості, а навпаки, не відчуваючи жодної справедливості, вказують обізнаним на більші небезпеки і тягарі, бо ж не тільки ворожа сторона зриває збори, а слуги божого слова лаються, а ще й тепер явно висилають з канцелярії його м. короля

* Пропущено кінець промови, де Острозький закликає короля опам'ятатися, прислухатися до здорових порад та не допускати порушення права у своїй державі.

листи, змушуючи людей грецького віросповідання до послуку римській владі, ламаючи привілеї, надані їм предками й. к. м. і й. к. м., нашим милостивим паном, затверджені, і заново на коронаційному сеймі затверджуючи давні привілеї, надані їм з ласки й. к. м.; а що це ображає наші права і вольності, доручаємо нашим панам, щоб гідно відстоювали наші права і вольності, дбаючи якнайбільше про те, щоб надані предками й. к. м. і й. к. м., нашим милостивим паном, людям різного віросповідання і нічим не порушувалися і не становилися під сумнів.

Інструкція від нас, громадян Лідського повіту, зібраних на сеймик дня 30 грудня 1596 р. у лідському замку за листами й. к. м., видана нашим панам послам, висланим з-посеред нас на всезагальній варшавській сейм, який припадає на наступний 1597 рік дня 10 лютого, їм милостям панам Филипові Лимонтові — дворянину й. к. м., пану Щасному Богуматею — гродському віленському писареві, обраним за згодою всіх.

Мають представити й. к. м., нашому м. п. права, вольності, свободи і привілеї наші, що їх нам, вільному народові, здавна запрягли пани королі наші — предки й. к. м. і сам й. к. м., які затверджені сеймовими конституціями, і ми ними тішимося, а що деякі у великій мірі порушуються і, на привеликий жаль наш, загрожують здоров'ю, маєтності на нашій честності, внаслідок чого виникають між нашими станами чвари і внутрішні непорозуміння, що загрожують згубою Речі Посполитій, щоб не в майбутньому за справою й. к. м., м. п. нашого, було виправлене і щоб це повернуло спокій, а саме: щоб конфедерація залишалася в своїй силі, щоб мир, даний під присягою між всіми людьми різних віросповідань, був закріплений і щоб карано кожного, хто виступає проти цієї конфедерації і порушує її; щоб кожен стан залишався при своїй владі, покликанні, при своїх правах і вольностях, а саме: щоб припинилися нові жалюгідні утиски грецької та євангелицької релігій, великі утиски, які виникали серед нас; і щоб були знесені дивні позови, видані у справі скасування привілеїв, та несправедливі покарання вигнанням. Отже, спершу все виправити, довести до миру і згоди, покривджених розсудити по справедливості, а кожний стан й. м. к. повинен зберегти і залишити у його вольностях і правах згідно зі своєю присягою, а іновірцям і всім виявляти однаково свою панську ласку, і нехай зволить дбати про їх оборону і спокій та нехай охороняє їх від будь-яких утисків; а на місце тих духовних грецького віросповідання, які відrekliся влади своїх патріархів, аби зволив поставити інші, яких оберуть за своїм звичаєм, а щоб ті, що підпорядковувалися іншій владі, відrekliся тепер від маєтків, наданих їм давніше. А тому, що про це все між нами багато говорилося, то наші панове посла, не приступаючи раніше до жодних інших питань, повинні припильнувати і довести до свого надійного миру [спокою] і виправлення, просячи всі стани, які належать до сейму, щоб у цьому допомогли і щоб усі права, привілеї, конституції, присяги наших королів зберігали свою силу без будь-яких тлумачень і декларацій.

Інструкція від senatorів, земських і гродських урядовців та всіх інших станів громадян Ошмянського повіту, які з'їхалися тепер до Ошмян на повітовий сеймик за наказом й. м. короля, пана нашого милостивого, на сьогодні 30-го біжучого 1596 року їх милостям панам послам, обраним з-посеред нас на тому сеймику і висланим спочатку на основний з'їзд до Слоніма на день 27 січня, а тоді на всезагальний сейм до Варшави, що скликається на день 10 лютого наступного 1597 року, тобто й. м. п. Янові Нарушевичеві, ловчому короля, й. м. п. Геліашові Пельгжимовському, писареві й. к. м. Великого князівства Литовського.

Щодо конфедерації, ми повинні стежити, щоб, борони боже, не було її порушення, щоб у нашій вітчизні, як і в інших сусідніх державах, не могло дійти до роз'єднання і до заворушень; її нам, як предки й. к. м., так і й. к. м., приймаючи до уваги права і вольності наші, правом своїм затвердити зволив; вимагаючи права, просити й. к. м., щоб вона, конфедерація, в основі своїй зосталася ціла; а поки що, щоб не викликати гніву божого, як проти його к. м., так і проти нас, підданих й. к. м.

Інструкції та артикули галицького сеймика від дня 7 січня, скликаного й. м. к. на всезагальний варшавський сейм на день 10 лютого, запропоновані панам послам року божого 1597.

На основі угод просити, щоб й. м. к. зволив задовольнити, а саме: щоб був встановлений такий процес конфедерації, який би дбав про обидві сторони, і це для утримання внутрішнього порядку:

Людям грецького, або руського, віросповідання повинні зберегтися їх обряди, крім календаря, яким особливо зацікавлені руські краї з огляду на підданих і ярмарки, однак до турків і до своїх патріархів, як і патріархи до них, не мають права посилати посланців без відома й. к. м., а це для того, щоб застерегти себе від ворожих шпигунів.

Артикули на Середецькому сеймику, скликаному їх милостями, панамі радними і лицарством Познанського і Каліського воеводства, на день 8 місяця січня, а на всезагальний варшавський сейм їх милостями панамі послами погоджені, схвалені і додані.

Щоб людям грецького віросповідання були гарантовані їх давні права.

Інструкція Луцького сеймика 1597 року січня дня 13 їх милостям панам послам. Щоб чужі владики були усунені з посад та щоб були призначені інші стародавнього грецького віросповідання: а якщо б того не могли допроситися, повинні рішуче домагатися і, нагадуючи просити й. к. м., а, якби того не одержали, будуть змушені протестувати як у великому колі, так і в нижньому, і вгородах.

Року божого 1597 дня 27 січня в Прошовицях на закінчення сеймика Прошовського, скликаного й. к. м., нашим милостивим паном, інструкція на всезагальний сейм коронний їх милостям панам послам, яких ми тут обрали, згідно з якою повинні поводитися на всезагальному коронному сеймі.

Також панове грецького віросповідання повинні залишитися при своїх давніх правах, вольностях і релігії, згідно зі своїм сумлінням і згідно з конфедерацією.

Ухвали головного Слонімського з'їзду 1597 року.

29 січня в середу голосували панове послы:

З Віленського воеводства п. Віленський, тівун:

Не маю доручення щодо владик, щоб розжалувати владик, але просити про те, щоб й. м. к. розглянув цю справу.

Із Гродна п. Кунцевич, хорунжий: дозволити кварту з маєтків й. м. короля.

Щодо єпископа вжити кращих заходів.

Щодо конфедерації не маю в інструкції.

30 січня

п. Тризна з Волковиського:

владик не понижувати в чинах, бо це було б протизаконно;

ксьондз Єжи Соколинський із Вітебського:

щоб конфедерація повністю була збережена для кожного народу.

Щодо митрополита, якщо помиляється, можна помилятися, я йому того бажаю.

Того ж дня ксьондз Януш Соколенський з Орші: Просити про конфедерацію, а щодо інших потреб Речі Посполитої — голосувати;

п. Водерацький з того ж повіту: говорити про конфедерацію;

п. Кавечинський з Мінська: митрополитів і владик зняти;

п. Булгарин з того ж міста повторив усе те саме.

Того ж дня п. Радзимінський з Жлуді про конфедерацію.

п. Семашко з Полоцька: про конфедерацію тепер і про митрополита і владик.

Скарга на полоцьких езуїтів на те, що на них не хочуть давати позовів; на полоцького владика, що забрав срібло з полоцької церкви і використав для власної потреби.

Того ж дня п. Хребтович, підкомірний, з Новогрудка:

домагатися від короля процесу конфедерації та інших справ.

Владикам не треба давати права і не хоче того відстоювати.

п. Стабровський із Слоніма:

брестський синод став зневаженням людського сумління.

Про розжалування владик.

Того ж дня п. Юндзіл із Мозиря:

насамперед просити про конфедерацію.

Також про віленське єпископство.

Артикули сеймика Плоцького воеводства на всезагальний коронний сейм 1597.

Щоб об'єднання грецької віри з повсюдною католицькою мало бажані наслідки й умножувалося, бо ж це справа свободи совісті, треба приступати до нього тим, чий серця визначає до цього господь бог.

Наші панове послы повинні пильно дбати про те, щоб конфедерацію їх милостей панів братів наших різних віросповідань, яка часто затримує сейми, було відкладено на інший сейм, тому що конституція минулого сейму, як теж інструкція і пропозиція його

милості короля щодо сеймиків, згідно відстоюють те, аби на цьому сеймі ні до чого не підмовляти, і було вирішено одне про оборону від різних ворогів, а про судовий розгляд ліги — на той чи інший бік; однак просити його милість короля, аби зволив скликати другий сейм, на якому б стали предметом обговорення як конфедерація, так і відносини між станами, які служать обом сторонам за посередництвом його милості короля, а також виправлення законів при подаванні кожною стороною доказів. А там, де б їх милості панове браття наші різних віросповідань не хотіли відкласти конфедерацію на інший сейм, тоді наші панове послали при давніх коронних списках, складених за обоюсторонньою згодою як з боку католицької релігії, так теж і з нашого воеводства, повинні висловитись і стати на бік повсюдного римського костюлу.

[Артикули Руського воеводства, ухвалені на сеймику в Вишні]

Щоб люди грецького, або руського, віросповідання, зберігали свої обряди, крім календаря, сила якого належить руським краям для підданих і ярмарків, але без відома його королівської милості не мають права посилати посланців до турків, до своїх патріархів сюди до них, а це для того, щоб устерегтися від ворожих шпигунів.

А тому, що їх милості панове браття іншого віросповідання скаржаться на те, що не розслідуються їхні кривди, панове послали повинні дбати, щоб за згодою і увагою до всіх станів корони ця справа могла завершитися на цьому сеймі, однак раніше не пускати тієї справи.

Інструкція на всезагальний сейм коронний у Варшаві від дня 10 лютого 1597 року, видана з Холмського сеймика панам послам.

А тому, що всі, хто не є римської віри, потребують запевнення, що спокійно можуть відправляти свої богослуження, і вказують на свої кривди, наші послали повинні допомогти їм в забезпеченні внутрішнього спокою і в одержанні справедливості так, щоб неодмінно на цьому сеймі була запевнена постанова про це, що спиралася б на твердій основі варшавської конфедерації, ухваленої релігійними дисидентами, і на схвалених постановах про процеси проти їх порушників. А ще чуємо, що між людьми грецького віросповідання існує якийсь розлад, то щоб звідси не виникали і не поширювалися жодні суперечки, доручаємо нашим панам послам, щоб зв'язавшись з їх милостями панам радою, просили й. к. м., щоб й. к. м. зволив примирити їх, залишаючи повністю всі, пов'язані з цим права, особливо ж списки уній.

Панове послали також просити його королівську милість, щоб ці справи між краснаставськими міщанами, що стосуються католицького і грецького богослуження, зволив розсудити, щоб вони ще довше судячись, не призводили до таких великих збитків з обох боків, до яких уже дійшло; а наші панове послали повинні дати людям грецького віросповідання той доказ, що двоє з них завжди бувало в сидячій раді, а двоє в старій, і між ними є багато таких, які мають про це достовірні відомості.

Його милість п. воевода київський (Костянтин-Василь Острозький.— Ред.).

...Причину того, що зриваються сейми, а сеймові постанови обертаються нанівець, вбачає в наших гріхах; друга причина в тому, що порушуються установи, права, а те, його королівська милість зволив підняти питання наших прав, що застав на своїх постах старост при давніх орендах, єпископів у своїх єпископствах, Русь при своїй грецькій вірі, яка з давніх років спокійно перебувала в мирі забезпечена правами, скріпленими присягою наших панів королів, а тепер роз'єдналася через владик — у тому висловлював свій жаль його милості королеві, посилюючись на загальне право і на привілеї за колишніх королів, вказав, як сильно ці права порушуються, хоч його королівська милість зволив присягнути, що вони будуть повністю збережені.

Дня 4 березня

Й. к. м. мав таємну раду в цілому сенаті, а панове послали говорили тільки про домашні справи, не бажаючи ні в що вникати, щоб усе відбувалося згідно з складеними умовами, як у короні, так і в Великому князівстві Литовському. Також Київське воеводство для греків, щоб, згідно з давнім звичаєм, їхні владики залишилися при своїх давніх правах, не підкоряючись папі; еретики ж домагалися процесу...

Дня 7 березня

...Друга суперечка виникла між католиками і Руссю через владик та з еретиками; ті, не хочучи ні в що втручатися, щоб їхні владики залишилися при своїх правах, просили інших послів, щоб пішли з ними в тій справі до його милості короля. Одержавши відмову, декілька русинів і декілька самих еретиків подалися до його королівської милості; там від них досить гостро промовляв п. Улевич (Дем'ян Гулевич.— *Ред.*) волинець, просячи, щоб стародавній руській вірі залишено владик, які не прийняли папське послушення, домагаючись також конфедерації¹⁶⁵, а в іншому випадку не дозволяючи на проведення жодних сеймових справ.

На те відізався зі свого сенаторського місця п. Сапіга, канцлер Великого князівства Литовського (Лев Сапіга.— *Ред.*), заявляючи що еретики не належать до брестського синоду, потім коротко розповів про дії брестського синоду, вказуючи на те, що там було багато людей грецької віри, які спочатку дозволили своїм владикам прийняти зверхність св. отця папи, і, коли це вже сталося, всі були задоволені, крім Никифора, грецького митрополита, а тому що він зчиняв шкідливі бунти і сам вів безбожне життя. Його милість п. канцлер прилюдно в сенаті виступив проти тих владик; цим обурився його милість п. воевода віленський (Христофор-Микола Радзівіл.— *Ред.*) і вдався в суперечку з його милістю п. канцлером Великого князівства Литовського у присутності королівської величності...

На таку перебільшену вимогу, поставлену його милістю п. Улевичем від імені Русі та євангеліків, відгукнувся через своє благородство його милість п. гетьман коронний (Ян Замоїський.— *Ред.*)

ганячи зухвальство п. Улевича, який відволікає увагу від справ Речі Посполитої справами, які доручено йому, а не почувается винним у тому, що його син воював з Наливайком проти держави його королівської милості.

Улевич відповів, що він його туди не посилав, ат той сам утік зі школи, дванадцять років, і це треба віднести не так на рахунок його злоби, як його молодого віку, і пригадав ще й те, що його синові пан польовий гетьман уже дарував провину.

Дня 24 березня

Відповіді на корінні скарги.

На прохання частини литовських, перемишльських, волинських, галицьких послів, щоб піддані не нівечили робіт своїм панам руськими святами, буде введено новий календар¹⁶⁶.

SRP.— Т. 20.— С. 66—67, 98, 101, 115, 345, 348, 355, 357, 375, 378, 384—385, 391—392, 394, 396—397, 403, 405, 408, 409, 411—412, 419—423. Переклад з польської.

№ 107

1597 р., БЕРЕЗНЯ 8, ПЕРЕМИШЛЬ.— ПРОТЕСТАЦІЯ ЖИТЕЛІВ ДРОГОБИЧА ПРОТИ МАГІСТРАТУ м. ДРОГОБИЧА ЗА ЗНУЩАННЯ З ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ

Жителі Дрогобича православної віри протестують проти Миделка.

До уряду і цих перемишльських гродських старостинських актів з'явився особисто чесний Альберт Жовнірчик з Германовичів, генеральний возник королівства, добре відомий цьому урядові разом з шляхетними Сенем Кульчицьким і Іваном Бузьким і представив відверте свідчення на знак правдивості й вірогідності своєї реляції, яку він може всюди прилюдно й відкрито повторити, про те, що останньої минулої середи славетні дрогобицькі міщани грецького обряду протестували у цьому ж місті Дрогобичі проти славетних Якова Миделка — нинішнього бурмістра — та Яна Волосовича, Мартина Вепрка, Мацея Шостака — радних міста Дрогобича латинського обряду. [Скаржились вони на те], що ці [бурмістр і радні], яким мало того, що вони вже раніше арештовували та ув'язнювали дрогобицьких міщан грецького обряду, допускаючись беззаконня та порушення свободи, в минулий вівторок славетного Ференца, громадянина і міщанина дрогобицького, з попереднього арешту цього міста насильно і...* захопили, наділи на нього нашійник і залізні ланцюги, зв'язали, інакше кажучи, закували [йому] руки і ноги та засадили в кімнатку під ратушею, де злодіїв саджають, і тримали ув'язненим, що цей возний з шляхтою бачив і оглянув належним чином. За це все вони внесли скаргу, заявивши, що у зв'язку з викладеним вище будуть судитися із цими співгромадянами.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 13, оп. 1, спр. 313.— Арк. 346—347. Переклад в латинській і польській. Оригінал.

* Пропущено нерозбірливі слова.

1597 р.— УРИВОК З КНИГИ «АПОКРИСИС» Х. ФІЛАЛЕТА¹⁶⁷
 ПРО СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ ПРАВОСЛАВНОГО ВІРОСПОВІДАННЯ
 У ПОЛЬЩІ ПЕРЕД БРЕСТСЬКИМ СОБОРОМ І ПІСЛЯ НЬОГО
 ТА ПРО СПОСОБИ НАСАДЖЕННЯ УНІІ

В тот час, аж тепер, на набоженство наше явне наперто. А вступок того за універсальний короля его милости і в добрах і містах короля его милости наперед учинено: церкви на нікоторих місцях печатаючи — апарати церковниє з них беручи — от хвали божей і набожества і в дні святіє, ведлуг старого календара от-правованіє, з церкви люди кгвалтом вигоняючи, на презвитери і попи наші ся торгаючи — з сакраментом звиклим способом до хорих через ринок ходити їм в уборах поповських заказуючи, мертвих явне через ринок в процесією ведлуг обичаю релігії гречеської провадити, в церквах в свята звонити і обрядов, і набоженства своего заживати заповідаючи, — в тих которіє тим заказом і заповідем не хотіли, браньєм вин, везеньєм, битьєм і іншими способами удручаючи.

В тих же містах короля его милости і под тим же часом на школи релігії нашої гречеської ся торгано: діти і убогіє з них до своїх волочачи, б'ючи, сажають і розмаїтє над ними збитки чинячи.

Под тим же часом в нікоторих короля его милости містах гречеської релії люде, мимо дивний звичай, от урядов, от цехов, от ремесел отстрихани; чиненью справедливости їм і з інших розних мір утискати їх почато. О чом барзо много на розних містах єсть протестацій починених, которіє што, коли, кому і где ся стало посвідчають. Вписованнє їх тут, для продолженья, занехавам; готов, однак, будучи каждому вивідуючомуся тих припомнених в містах короля его милости і ідей утерплених через наше анкарій много прикладов припомнити.

Вступок так забороненья і перешкоженья набоженства міщаном, подданім короля его милости, в містах Речи Посполитой і короля его милости учинивши, поступлено далій: торгненося з тоєї опресії і на стану шляхецького люди. Чого ач прикладов єсть немало, однак, уходячи продолженья, только одну тут, зацную особу заходячій, для візерунку припомнимо:

Владика володимирський (Іпатій Потій.— *Ред.*) по приїханю юж з Риму, на двор єї милости пані браславской, княжиї збаражской, в которой ведлуг давного звичаю набоженство презвитер отправовал, нашедши там до церкви, двери кгвалтом вибил, речі до набоженства отправованья належачіє одни побрал, другіє порозмітовал, ово згола кгвалт великій учинил. З сторони чого, кгда єї милость протестацію чинили, всказал до ней, же дармо ся спротестует, бо его тут в Польщі жаден суд с тоє судити не будет могл, а если ж до папежа, которому юж послушенство отдал, схочет его позвати, будет міти добрую проїжку; аж си будет-то міл перед нею,

же ему дороги там питати не будет потреба, бо юж єї перевідал, і так розумієт, же там за єї милостью не скажут.

В заборонянью і перешкоджанью таком набожества старожитного мало маючи, торгиенюся зараз клятвами, а при клятвах квалтом і моцьом на релії нашей духовних, которие за оторванцами іти не хотіли. Зачим одні вигнани, другіє ймани, третії бити, четвертиє в'язенєм і іншими тому подобними прикрими поступками суть траплені,— чоґо приклади меновати можемо.

А для большей в том всем свободи, отступники, хотячи казнї за свое отступство зникнути і хотячи нас тим снадній до твоей матні, в которую сами злізли, угнати, забігали тому, яко бисми патріархов восточних волі і ради досягнути не били могли...

Наспїл потом зараз собор Берестейський. Але на нем і по нем вмїсто сподіваной поправи — погоршенє; вмїсто ослаби — большей тяжар, вмїсто потїхи — большей смуток наступил. Замолчуємо, яковие там уруганья, яковие легкіє уваженья в мовах і казаньях без всякой вини относили єсмо. Не вспоминають, як грека Никифора, которій там бил прибил, коли власти уряду своего протосингелського заживал, арестовано. То-кґрунт всему, же мимо нас всіх духовних і свїцьких позволенє і овшем противко явной нашей протестації, митрополит (Михайло Рагоза.— *Ред.*) з п'ятьма владиками, обставившися в церкві гайдуками, по сползенью дня і терміну соборові назначеного, єдность нїякуюсь з римським костьолом строїл. А мало на том і з своїм товариством маючи, і хотячи нас поневоле до твоеє ж єдности привести, вїєднал універсали з канцелярії короля єго милости, през которие той єдности і справам єго Берестейським не толко противитися заказано, але теж оную прїймовати і оной подлегати, а при том — львовського (Гедєона Балабана.— *Ред.*) і перемиського владику (Михайло Копистенський.— *Ред.*), про то їм на тую єдность не позволили, не за владики, але за проклятїє мїти і з ними не посполитоватися, ані обцовати нам конєчне розказано.

ппл.— т. 7.— С. 1764—1770, 1778—1780. Ориґнал.

№ 109

1598 р., БЕРЕЗНЯ 4.— ДОНЕСЕННЯ ВОЗНОГО
ДО ВОЛОДИМИРСЬКОГО ЗЕМСЬКОГО СУДУ
ПРО ВРУЧЕННЯ ВОЛОДИМИРСЬКОМУ ЄПИСКОПОВІ І. ПОТІЮ
СЕЙМОВОГО ПОЗОВУ В ПРАВІ СКАРГИ УКРАЇНЦІВ
З ВИМОГОЮ ПОЗБАВЛЕННЯ ЙОГО ЄПИСКОПСЬКОГО САНУ
ЗА ВІДСТУП ВІД ПРАВОСЛАВНОЇ ВІРИ

Передо мною Федором Загоровським, подстаростою володимирським, ставши очевисто, возний земський енерал Кондрат Прущинський ку записаню до книг зознал тими слови: іж року теперешнего тисяча пятсот деветдесят осмого, місяца февраля девятого дня, маючи я при єобі двох шляхтичов — пана Михайла Немиру

Лебедського а пана Миколая Пашинського если позов земський по отца Іпатія Потія, на тот час владика володимирського і берестейського, в замочку владичества володимирського, при церкві мурованой у Володимирі, в воріт воткнул і слугам владичним оповедал, в жалобі еего милости княжат, панов, шляхти і всеє речі посполитое * в релії закону гречеського преставаючих, ку прислуханню зложеня з него владичтва володимирського і берестейського, яко то все ширей меновите і достаточне в том позві описано і доложено єсть; за которим позвом зложил если рок отцу Потею ку праву стати перед еего королевською милостю і всім сенатом на сеймі близько пришло, которий се починает в року теперешнем девятдесят осмом, місяца марца второго дня. Которое зознане возного до книг кгородських володимирських єсть записано.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6.— С. 220—221. Оригінал.

№ 110

1598 р.. БЕРЕЗНЯ 8.— ДОНЕСЕННЯ ВОЗНОГО ДО ВОЛОДИМИРСЬКОГО ЗЕМЬСЬКОГО СУДУ ПРО ВРУЧЕННЯ ЕПИСКОПУ К. ТЕРЛЕЦЬКОМУ СЕЙМОВОГО ПОЗОВУ В СПРАВІ СКАРГИ НА НЬОГО ПРАВОСЛАВНИХ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА ЗА ЙОГО ВІДСТУПНИЦТВО ВІД ПРАВОСЛАВНОЇ ВІРИ

Перед мною, Григорем Обухом-Воштинським, на тот час будчим на місці еего милости пана Федора Загоровського, подстаростего володимирського, ставши очевисно возний енерал, шляхетний пан Матис Славогурський, ку записаню до книги кгородських визнал тими слови: іж дей року теперешнего тысяча п'ятсот девятдесят осмого, місяца февраля осмого дня, маючи при собі шляхту стороною людей віри годних — пана Яна Лебедського, а пана Кондрата Прущинського, возного, подадом в руки самому в бозі велебному еего милости отцу владичі Кирилу Терлецькому в замку Луцьком позов сеймовий, на мамрамі земськом луцьком писаний, в жалобі всіх обивателів землі Волинської, а то о отдане послушенства от всіх хрестиян віри гречеської отцу папежові і одержане через него неслухне добр церковних, за отступленем от старшого своего отца патріархи, і о викляте неслухное з іншими людей не мало цнотливих, не позволяючих на схизму їх, і о зламане тим прав привілеїв на волности церквам гречеським наданих і конфедерації енеральной, а за тим і о вини в праве посполитом на таких описане яко то все меновите достаточней а ширей на том позві о том єсть описано і доложено; за которим то позвом, водле описаня в нем року, ізложили очевисто еего милости отцу епископу луцькому Кирилу Терлецькому рок на сеймі валном Варшавском близько припадаючом, которий се в року теперешнем тысяча п'ятсот девятдесят осмом, месеца марца второго дня отпраовати

* Не в значенні держави — Речі Посполитої, а всієї спільності православних.

зачнет, перед его королевською милостю і пани радами їх милостю і перед всіми стани сойму належачими ку праву стати от поданя сего позву за шесть неділь, а тот позов в речі самой в даті і в титулі і во всім есть згодливий з тим, который при стороні їх милости панех послех з воеводства Волинського, на сейм до Варшави обраних, зостал; которе ж то очевисто сознание возного, урядові нинешнему добре знаемое, я, принявши, до книг кгородських володимирських записати казал.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6.— С. 218—219. Оригінал.

№ 111

1598 р., ЖОВТНЯ 16*.— СУДОВИЙ ПОЗОВ М. ДОБРИНСЬКОГО
НА ЛУЦЬКОГО УНІАТСЬКОГО ЄПИСКОПА К. ТЕРЛЕЦЬКОГО
В СПРАВІ ПОЛІТИЧНОГО ВБИВСТВА ЙОГО БРАТА
С. ДОБРИНСЬКОГО, ПРАВОСЛАВНОГО СВЯЩЕНИКА ЛУЦЬКОГО
СПАСЬКОГО МОНАСТІРЯ¹⁶⁸

На рочках судових кгородських Луцьких, дня осмого місяца октебра в року теперешнем деветдесят осмом припалих і судовне отпраовати се зачатих, перед паном Якубом Лисаковським, підстаростим, а Матеем Стеменковським, судею, врьдниками судовими кгородськими луцькими, кгда справа з реестру судового припала, тегди, постановшися очевисто у суду, пан Миколай Добринський, брат рожоний небожчика Стефана Добринського, а давши сторону позваную урожного пана Богдана Омеляновича через возного енералного, шляхетного Матися Славокгурського, приволати, поднес позов кгородський луцький, который бил читаний, і так се в собі маєт: Марек Собеський, воевода Любелський, староста Луцький. Урожному пану Богдану Омеляновичу. Приказую, абись ваша милость на рочках кгородських луцьких, которие в року теперешнем деветдесят осмом, місяца октебра осмого дня припадуть і судити се будуть, передо мною, а в небитности моеї, перед судом моїм кгородським луцьким слуг своїх Дем'яна Василевича і Кузьму, которие на сесь час вашей милости служать, а перед тим били помочниками велебного Кирила Терлецького, екзарха, владики Луцького, в справі урожного Миколая Добринського, брата рожоного небожчика Стефана Добринського, презвитера монастира Чернчицького, которого тот владика луцький з тими помочниками своїми вишменованими і іншими, которих он сам лепей знает і імена їх ведает, в року прошлом тысяча п'ятсот деветдесят семом, місяца декабря третегонадцать дня, кгда тот преречоний презвитер монастира Чернчицького, по нікотрой потребі своєї бивши в місті Луцьком і способивши собі Павла коваля для укованя коня, шол з ним додому, до монастира Чернчицького, вже на другой годині в ноч, на доброволной дорозі поймавши, позабиял, помордовал і в

* Дата запису в актовій книзі.

ріку в Стир потопил, котрих аж тіла в року теперешнем девет-десять осмом на воді пливаючіє, збитіє. змордованіє суть знайдени; в чом правне против ему єсть поступлено. Прото абись ваша милость тих слуг своїх, яко помочников владики луцького, вишіменованих, под винами в конституциях описаними, перед урядом поставил. Писан у Луцьку, року по народженню Ісуса Христа, сина божого, тисеча п'ятсот деветдесять осмого, місяца августа двадцять осмого дня. Іван Красенський, писар. А по вичитаню того позву і учиненю жалоби, повод, через умоцованого свого, доведши слухного року пану Богданови, яко позваному, просил, аби суд ему водлуг позву справоватися наказал. А пан Богдан Омелянович, яко позваний, водлуг позву справуючися, ставши очевисто сам, перед судом ставил слугу свого на тот час на йме Дем'яна дяка, котрому вина дана от повода, яко помочникови владики Луцького о утопеня попа, а ставивши, просил, аби водлуг жалоби позву, од тоє справи бил волен. А уряд нинішний кгородський Луцький, бачачи то, іж позваний преречоний пан Богдан Омелянович ставил перед судом дяка обвиненого, для того оного позваного од справи і речи часи вечними волним учинил і нинішним декретом своїм чинить і казує. А пан Добринський, через умоцованого свого, кгда тот дяк Дем'ян до справи перед судом очевисто станул, тогди тими слови жалобу противко ему чинил: іж «ти», Дем'яне дяку, билесь і єстєсь помочником забойства і утопеня попа Чернчицького, на йме Стефана Добринського, брата рожного моего, а то волебному Кирилу Терлецькому, владиці луцькому, которий владика, яко принципал, о утопеня попа єсть обвинений, з помочниками, з которими я собі заховую волное право. А на тебе тепер се жалую, хотячи тебе водлуг права в том учинку, яко помочника владики луцького, водлуг жалоби моеє, поконати і вини за тот учинок поіскивати». Где тот же, очевисто перед урядом стоячи, преречоний Дем'ян дяк явне і доброволне, яко теж і в замкненю будучи достаточне випитаний, визнал тими слови: іж міл давний вазнь владика луцький на попа Чернчицького і заказовал, аби жаден у него не бивал і сакраменту не приймовал, і мене не раз посилав которий там хоживали, абим описивал. І часу одного в декабру, в року прешлим, здамися дня осмого, на свято святого Миколи руского, пан владика луцький в п'ятницю, позно, не знаю откуль до Луцька приехал, і назавтреє в суботу сказано ему, же тут поп спаський Чернчицький єсть в місті. Он зараз послал мене і другого хлопця Мартинка, абисьми того попа вишпекговали. І ми его вишпекговали, бо на тот час до коваля до Луцька приходил і скоро єсмо пану владиці дали знати, зараз послал Войтеха кухара, Василя Коростеля, Вижкгу венгрини і ми з Мартинком хлопцем шли єсмо за ними. Там же, догонивши того попа з ковалем противко церкви Воскресенія Христова, мовили єсмо попови, аби до владики шол. А било то година в ноч. Тот поп п'яний бил і не хотіл іти: они его, яко п'яного, узяли і вели берегом Глуцца, мимо двора пана воеводи Киевського, на гору, дирею до замку. Там же кгда его привели, оддали его до рук владиці, на покой до

него. Там же нам тилко двом хлоп'ятом до ізби іти не казано, одно они, што его привели, зостали і ізбу замкнули, а нам нікому поведати казали. А потом не знаю, што се з ним діяло. Тилко ж на-завтреє, в неділю, кгда румор межі людми бити почал, же поп згинул, і ему самому сказано у столу, владика рекл: «Ото прокля-ство Берестейське і молитви наши его побили!», а потом сам рекл: «Ахте мні, ахте мні! Люди змовять, же владика попа втопил!». На которое таковое сознание свое преречоний Дем'ян, дяк, рукою своєю подписался в тие слова: Дем'ян Василевич рукою власною подписал. А в дальшем поступку тої справи, іж преречоний Дем'ян, дяк, далее до права мовити не уміл, просил уряду нинішнего, аби ему прокуратора придал, которому преречоний уряд кгородський луцький шляхетного пана Реховського до оборони его придал. А пан Добринський, повод, через умоцованого своего поведил, же в визнанья тот дяк утопєня брата моего, і при том самом визнаню дяковом просил тот Добринський, аби суд ему, водле права, довод присягою наказал. А Дем'ян, дяк, через умоцованого своего Павла Реховського поведил, же в том визнаню моем нема нічого такового, абим причиною бути міл утопєня того попа, але том поведил, яка сама реч єсть, і ані радою, ані помочю естем винен в том се об-жалованю, і на то, водлуг права, готов естем отвод учинити. А пан Добринський, через умоцованого поведил, же дяк тот не може ся брати до отводу, кгда ж заразом пойманем і приведенем до вла-дики попа, яко он до того сознаєт, поп, брат его, утоплен єсть із другим товаришем его ковалем, яко о том суть оповіданя урядо-вие, просил тот Добринський, аби суд, яко ближчому, при таком визаню того дяка довод присягою на него наказал. А уряд ни-нішний кгородський луцький, припатрившисе пилне контроверсиям обидвох сторон, поневаж показує се то з самого обжалованя, же тому дякови то задають, же тилко помочником бил пану владиці і відал о тим, а не задають ему того, аби то сам учинил, до того ач ся показує з самого его сознання, же при других бил, кгда того попа поймано і владиці отдано, однак же до того ся не знаєт, жеби міл відати, на што того попа поймати казано і овшем розуміл, же на якуюсь розмову, і береться до отводу, же того втопєня ані радою, ані жадною відомістю єсть причиною, протож уряд ниніш-ний, прихияючися до права посполитого, которое ясне учить, же каждый суд має бити склоннейший ку визволеню, аніж ку поко-наню, нашедл того обвиненого близшого до отводу і наказал ему самотрєтєму, аби на том присєгу учинил, яко того утопєня попа Чернчицького не єсть причиною і о том не відав, для чого по него казано і где ся поділ; а кгда присягнет, суд накажет, што з права будет. Которого декрету сторона поводовая не приймучи од него, до суду головного трибуналу любелського, межі справи урядовие, апелєвала, которая апеляції уряд нинішний до воеводства Волин-ського допустил і рок завитий сторонам обєом на трибуналі любел-ському близко пришлом, на тот час, кгда справи воеводства Во-линського, порядком інших воеводств коронних, отправовани будуть, ку далшому поступкови в той справі, водлуг позву стороны

поводовое і контраверсій сторон обидвох, заховал і визначил, якож і нинішним декретом своїм захове і назнача. А пан Добринський через умоцваного свого о недопущене апеляції межі справи урядовіе на трибунал, затимо кгравамен і о шкоди, против урядови і стороне возним Славокгурським сведчил, которое осведчене уряд принял. Што все для пам'яті до книг кгородських луцьких есть записано.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6.— С. 235—239. Оригінал.

№ 112

1598 р. * — з ТВОРУ І. ВИШЕНЬСЬКОГО¹⁶⁹ «ПОСЛАНІЄ К УТЕКШИМ ОТ ПРАВОСЛАВНОЄ ВЕРИ ЄПІСКОПОМ» ПРО МОРАЛЬНЕ ОБЛИЧЧЯ ТВОРЦІВ УНІ

Велможним їм милости паном арцибіскупу Михаїлу, біскупом: Потію, Кирилу, Леонтію, Деонісію і Григорку, свише пам'ять покаянія, страх геенни і будущаго суда низпослатися от всевидящого ока троїчного божества, отця, сина і святаго духа, Іоанн, мних з Вишні, от святія Афонскія гори, усердно вам зичить.

Ознаймую вашим милостям, іж достигло мя вашего подвига (труда, ревности і тщанія) писаніє, зовемое «Оборона згоди з латинським костьолом і вірою Риму служачею»¹⁷⁰, вами, ходатаїми і будовними той мененой згоди, от руского народа кліченоє...

Покажіте ми убо, о згоду вяжучії, где котрій з вас первий степенъ сам собою виполнил і в вірі, основанной в непорушном фундаменті, з ісполненими заповідми ся знашол? Не ваші милости лі віру діли злими наперед еше разорили? Не ваші милости лі прагнення лихоїмства пінежного і достатку мирського жерело похотій в собі распустили і насититися не можете, і еше болшею алчбою і жаждою достатков прагнучи, оболіли есте? Покажіте ми, о згоду вяжучії, где котрій з вас, в мирськом житії будучи, оних шесть заповідей, от Христа узаконених, сам собою ісполнил, то есть: алчних прекормил, жаждних напоїл, странних упокоїл, нагих одіял, болним послужил, в темницах навежал? Не ваші милости лі тих шесть заповідей не толко в мирськом чину разорили есте, але нині в мнімаючемся духовном непрестанно разоряете? Не ваші милости лі алчних оголодніете і жаждними чините бідних подданих, той же образ божій, што і ви, носячих, на сироти церковниє і прекормленіє їх от благочестивих християн наданих лупите і з гумна стоги і обороги волочите; сами і з своїми слуговинами ся прекормлюете оних труд і пот кривавий, лежачи і сидячи, сміючися і граючи, пожираете, горїлки препущение курите, пиво троякоє, превиборное варите і в пропасть неситного чрева виливаете; сами і з гостьми своїми пресищаєте, а сироти церковниє алчут і жаждут, а подданіє бідніє в своєй неволі рочного обходу удовліти не могут,

* Дата видання твору І. Вишенського.

з дітьми ся стискають, оброку собі уймають, боячися, да їм хліба до пришлого урожаю досягнет! ...Где котрий з вас странных в дом увел, упокоїл, ублажил, ноги авраамски страннику умил? Не ваші милости лі самі нині у мнимаючимся духовном чину і з странных ся ругаете, хулите, поносите, ненавидите, злословите, клеветете што ся показано з тих уст, смродливу згоду в'язжучих, которі тим духом ругали, мовячи: «А штож суть патріархи ілі грецкіє владики? Жебраки, волочуги, знаменники!» Видите лі вашого мудрованія странноприемство, где есте одівали? Не ваші милости лі сами обнажаєте із обори коні, воли, овци, у бідних подданих волочити дані піняжние, дані пота і труда от них витягаєте, от них живо лупите, обнажаєте, мучите, томите, до ком'яг і шкут безвременно зимою і літом в непогодное время гоните; а сами яко ідоли на одном місцю приседите, ілі если і трафится того трупа оідолотворенного на другое місце перенести, на колісках, якби і дома сидячи, безкорбно переносите; а бідние подданіе і день і ноч на вас трудят і мучат; которих кров, сили і праці і подвига виссавши і нагих в оборі і коморі учинивши, вирванцов ваших, вам предстоявших, фалюндишами, утрфинами і каразіями одіваете, да красноглядством тих слуговин око накормите; а тие бідниці подданіе і простой сермяжки доброй, чим би наготу покрити могли, не мають! Ви їх пота мішки полни грошми золотими, талярми, полталярки, о три четвертаки і потройники напихаете, суми докладаєте; в шкатулах місца; где би которой особі в тих поменених годное било почивати, розправуете; а тие бідниці шелюга, за што соли купити, не мають! ...

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 2.— С. 229—230. Оригінал.

№ 113

1598 р.— 3 РЕЛЯЦІІ ПАПСЬКОГО НУНЦІЯ Г. МАЛАСПІНА
ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА ІІІ
В НАПРЯМКУ ПОШИРЕННЯ БУДЬ-ЯКИМИ ЗАСОБАМИ КАТОЛИЦИЗМУ
СЕРЕД УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНОГО
І ПРОТЕСТАНТСЬКОГО ВІРОСПОВІДАНЬ ТА РОЛЬ БРАТСТВ
В АНТИКАТОЛИЦЬКІЙ ТА АНТИУНІАТСЬКІЙ БОРОТЬБІ

...Приступаючи до першого пункту про те, що збереження і поширення католицької релігії, а також винищення еретицтва — це умова існування Польщі; кажу, що якби Генріх, обраний польським королем, не завів такого звичаю, щоб польські королі присягали про утримання миру між різновірцями¹⁷¹, і, таким чином, беручи на себе обов'язок задовольняти обидві сторони, якби не додав до тієї присяги таких слів: «І якщо я (чого хай не станеться) в чому-небудь порушу свою присягу, то нехай не виявляють мені ніякої покірності жителі королівства і всіх (наших) володінь будь-якого роду; і навіть, якщо таке станеться, звільняю їх від усякої вірності й покірності належної королю, і не буду добиватися

ні від кого звільнення мене від цієї моєї присяги і не допущу самовільної зміненої обляти».

Якби не це все, то кажу [вам], що тепер святий отець, завдяки особливій побожності короля та його святих діянь міг би вважати Польщу, так само як Італію та Іспанію, повністю очищеною від ересі. Але що король зобов'язався присягою одній і другій стороні, і тому, не маючи можливості прямо виступити проти еретиків, боячись щоб [піддані] не вийшли йому з послуху, намагається окружним шляхом дійти до тієї ж мети, тобто [тим], що не надає людям іншої віри жодного звання, жодного староства і таким чином не припиняє поширювати католицьку віру і викорінювати ересь. Крім цього, [своїм] зразковим життям він приваблює і притягає до своєї релігії багатьох людей...

...Час від часу приїжджає в розвідку до Польщі константинопольський патріарх, інколи александрійський. Вони заснували серед русинів одне братство¹⁷², яке має за мету задержати процес об'єднання грецької церкви з латинською.

RNA.— Т. 2.— С. 81, 90—91. Переклад з польської та латинської.

№ 114

1599 р., ЛЮТОГО 21, ЛУЦЬК.— ПОЗОВ ДО ЛУЦЬКОГО
ГРОДСЬКОГО СУДУ ВОЗНОГО Я. ВАЛЕВСЬКОГО — СВИДКА
У СПРАВІ ПРО ОТРУЄННЯ ЖИДИЧИНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО
АРХІМАНДРИТА І. БАЛАБАНА¹⁷³ СЛУГАМИ УНІАТСЬКОГО
ЄПІСКОПА К. ТЕРЛЕЦЬКОГО

Марек Собеський, воевода Любелський, староста луцький. Тобі шляхетному Яну Валевському, возному повіту Луцького, а уряду і зо всіх добр твоїх лежачих і рухомих зверхністю вряду моего приказую, аби передо мною або судом моїм кгородським луцьким в замку Луцьком на рочки кгородськіє луцькіє, которіє в року теперешнем тисяча п'ятсот дев'ятдесят дев'ятом, місяца марца двадцять п'ятого дня, сам обличне і завіте стал напротивко велебного в бозі отца Гедеона Балабана, архімандрита жидичинського, которий тебе позивает ку виданю правдивого свідоцтва в справе его з сторони трутизни, которая ся ему з направи і з причини владики луцького Кирила Терлецького через слуги его, меновите Василя Коростеля і Павла Співака, в Жидичине, в року прошлом дев'ятдесят шостом, первей в місяці марці через лист, а потом в місяці апрілю в том же року через рукодане стало, которая трутизна так в листе, яко в руках, влоскими обичайми приправлена била, з которой трутизни Балабан мало не умер і через немалий хоровал і не сесь час здоров'я зуполного не маєт. І хочачи то на владику луцького показати, тебе ку виданю свідоцтва, албо шкрутиніум*, по-

* Scrutinium (лат.) — дослідження, осуд, думка.

зиваєт, абиь сам стал і свідоцтво відомости албо слишеня свого под суменем видал, обавляючися плаченя вин, в праве описаних. Писан в Луцьку, року тисяча п'ятсот дев'ятдесят дев'ятого, місяца февраля двадцать первого дня. *Іван Красенський, писар.*

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6.— С. 248—249. Оригінал.

№ 115

1599 р., КВІТНЯ 3, РИМ.— ЛИСТ ПАПИ КЛИМЕНТА VIII
ДО КОРОЛЯ ПОЛЬЩІ СИГІЗМУНДА III ІЗ ЗАКЛИКОМ
АКТИВНІШЕ ПІДТРИМУВАТИ УНІЮ І ВЕСТИ БОРІТЬБУ
З ПРАВОСЛАВНИМ ЕПІСКОПСТВОМ

Климент, папа римський VIII, посилає тобі, найдорожчий во Христі сину наш, вітання і апостольське благословення.

Відомо твоїй величності, з якою батьківською любов'ю прийняли ми єпископів народу руського, які, відкинувши згубні схизматицькі та інші помилки, повернулися на лоно католицької апостольської церкви і яких ми в той час доручили твоїй уважній опіці. Адже ми любимо їх, як шановних братів наших ближніх во Христі, і їм дійсно потрібна всіляка опіка, як зрошення молодому саду, щоб вони непорушно утверджувались у вірі та унії. Тому ми наполегливо звертаємо твою увагу на їхні справи і дуже тебе просимо, щоб те, що записано в договорах згідно із звичаями і все, що їм по справедливості було обіцяно, коли вони вступили в цей спасенний союз, щоб ти цього дотримувався і стежив, щоб інші це виконували. Адже це справедливо і цього вимагає твоє благочестя і християнству це дійсно буде на користь для поширення католицької віри. А оскільки сатана не припиняє, як ми чуємо, чинити підступи, щоб всипати і підмішати полу до божого зерна і поставити під загрозу таку добру справу, то ми ще і ще раз закликаємо твою величність і благаємо тебе докласти всіх зусиль, щоб еретики і схизматики не змогли завдати якоїсь шкоди цій святій унії русинів з святою римською церквою. Якби вони насмілилися спробувати це зробити (а ми не сумніваємося, що вони насміляться), то нехай твоя влада їх належно покарає. Тому прослідкуй також з усією пильністю за тим, щоб єпископи-схизматики, які таємно засилаються константинопольським патріархом¹⁷⁴, у твої володіння, як нам про це повідомили, не підбурювали народ і не заохочували до таємних змов на превелику шкоду для католицької віри і душ русинів. Ти бачиш, наскільки важливою є ця справа — мова йде про честь бога і вічне спасіння багатьох. Найбільше бажаємо ми всім нашим серцем, щоб ти також з таким самим старанням стежив за тим, щоб ті, які з надзвичайної ласки божої з'єдналися з нами в одне тіло, не підпадали під вплив омани і підступів сатани та його прислужників і не наражалися на будь-яку небезпеку. Тим самим, твоє величносте, матимеш славу заслугу

перед богом, і нам також зробиш надзвичайну приємність, бо ми любимо тебе як найдорожчого сина і від усієї душі наділяємо тебе нашим апостольським благословенням.

Дано в Римі у [резиденції] св. Петра. 3 квітня 1599 р. у восьмий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 180. — P. 290—291. Переклад з латинської.

№ 116

1599 р., КВІТНЯ 27, ЛЬВІВ.— ПРОТЕСТАЦІЯ ГЛИНЯНСЬКИХ ПЕРЕДМІЩАН-УКРАЇНЦІВ, ВНЕСЕНА ДО БУСЬКИХ ГРОДСЬКИХ КНИГ У СПРАВІ ГОНІНЬ ТА ЗАКРИТТЯ ЦЕРКОВ

З'явившись особисто до уряду і нинішніх буських гродських книг, славетний Іван Черник, міщанин і крамар з м. Глинян його королівської милості, до Львівського староства приналежного, перед цим урядом від свого імені і від імені всієї громади Глинян русько-грецької віри, скаржився і свідчив проти побожного ксьондза Себастьяна, а також на шляхетного Мартина Дмоховського, орендаря того ж міста Глинян за те, що вони, порозумівшись поміж собою, в минулу руську великодню суботу, після заходу сонця, знехтувавши і злегковаживши правами і вольностями всіх тамтешніх людей грецької віри, по-насилъницькому й навмисно наславши слуг і саме цього згаданого орендаря до двох церков, однієї святого Миколая, а другої вознесення діви Марії, в той час, коли мали відправлятися якраз відповідні для такого свята церемонії, опечатали [церкви] власною печаткою того ж орендаря, який не мав на це жодного права, ані [до цього] відношення, і побожного попа Леонтія з церкви Богоявлення назавтра, в саму їхню великодню неділю, вигнали і наказали прогнати і відразу, вигнавши того отця з неї, запечатали її, після чого всіх тамтешніх людей, які були приготувалися до церковних обрядів і таїнств, відрізали і відірвали [від церкви]. Про все це покривджені люди відразу там же через возного і шляхту заявили і донесли. На доказ цього поставили особисто перед тутешній уряд гродський обачного Григорія Молодецького з Глинян, по всьому королівстві возного генерала, з шляхтичами Яковом Янковським і Андрієм Чехелем, які, тут особисто ставши, силою свого повного і правдивого зізнання там же ними зробленого, явно і добровільно зізнали, що вони, будучи задля цього офіційно покликаними негайно від [імені] усієї покривдженої громади у вказаний час, були біля опечатаних у вищезгаданий час церков, на тому місці, і бачили, що все було так, як описано вище, а не інакше. І визнали, що це заявлено проти вищезазваного ксьондза, плебана глинянського, і проти орендаря і це до книг тутешніх подали, сплативши за це тутешньому урядові пам'ятне.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 3, оп. 1, спр. 10.— Арк. 660—661. Оригінал. Переклад з польської.

1599 р., ЛИПНЯ 3, ЛЬВІВ.— СКАРГА МАЙСТРІВ-КАТОЛИКІВ КРАВЕЦЬКОГО І ЧИНБАРСЬКОГО ЦЕХІВ У ЛЬВОВІ НА МАЙСТРІВ-УКРАЇНЦІВ ЦИХ ЖЕ ЦЕХІВ ЗА ЇХНІЙ ОПІР ОКАТОЛИЧЕННЮ

Особисто з'явившись перед нами в приміщенні міської ради, славетні Миколай з Ларто [?], Ян Радоровський — цехмистри цеху кравців — а також Пйотр Козбур і Станіслав Мацкович — також цехмистри цеху чинбарів — разом з майстрами своїх цехів католицького віросповідання і скаржилися на славетних майстрів цих же цехів грецького і руського обряду за те, що вони відкидають і нехтують [обов'язком] послуху як вселенській католицькій церкві, так і урядові цього міста, а навіть, нехтуючи заборонами, виданими Львівською [міською] радою і старшинами цехів, насмілюються у святкові дні (католицькі.— *Ред.*) займатися своїм ремеслом і виконувати різні роботи, не боячись кар, встановлених урядом для покарання такої сваволі. Цим вони викликають величезне обурення вірних християн, які живуть тут і всюди на землях Русі.

У зв'язку з тим, що майстри руської віри є причиною чвар, [майстри католики] не хочуть довше мати їх у своєму цеху і навіть заявляють цьому урядові, що не хочуть їхніх учнів руської віри визводити (переводити учнів у підмайстри) в цьому ремеслі, щоб не збільшувати числа відступників віри.

На що знову і знову вони скаржилися і просили вписати це в акти, що рішенням уряду було задовільнено.

ЦДІА УРСР у м. Львові. — Ф. 52, оп. 3, спр. 25. — Арк. 346; СБЛ. — С. 74—75; Унія. Док. — С. 29. Переклад з латинської.

1599 р., ЛИПНЯ 10, РИМ.— ЛИСТ ПАПИ КЛИМЕНТА VIII КОРОЛЮ ПОЛЬЩІ СИГІЗМУНДУ III З ПРОХАННЯМ ВЗЯТИ ПІД ОСОБЛИВУ ОПІКУ ВИЩЕ УНІАТСЬКЕ ДУХОВЕНСТВО І ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЙОГО ОБІЦЯНИМИ ПРИВІЛЕЯМИ

Найдорожчому во Христі сину нашому Сигізмунду, славному королю Польщі і Швеції.

Климент VIII, папа, посилає тобі, найдорожчий во Христі сину наш, вітання й апостольське благословення.

Ми пізнали побожність твоєї величності й ревність у вшануванні бога і переконалися, що там, де йдеться про славу божу, спасіння душі та поширення католицької релігії, ти, з ласки того, в чій руках серця царів, так сам по собі запалився, що не потребуєш наших заохочувань. Так бо вчить тебе, найдорожчий сину, вірно, з усім запалом серця служити богу той, хто обдарував тебе усім, і у своєму милосерді й співчутті коронував тебе. Але нас змушує наш пастирський обов'язок до того, щоб ми також і шан.

братів руських єпископів, які під впливом святого духа повернулися на лоні католицької і апостольської церкви, оточили такою ж любов'ю во Христі і тому не можемо дуже не турбуватись про їхній спокій, гідність і їхню вигоду.

Отож, ми дізнаємося, і дізнаємося [про це] з великою прикритістю, що творець всього зла сатана¹⁷⁵ — ворог цієї святої унії — почав дуже терзати тих єпископів, які, проклявши згубну схизму, офіційно визнали римську церкву — главу всіх церков — матір'ю і наставницею, і за допомогою своїх слуг дуже шкодити їм і турбувати всякими інтригами, щоб таким чином нещодавно укладену спасенну унію підірвати. Але ми уповаємо на божу ласку і на доблесть твоєї величності, на велич [твоєї] королівської душі [в тому], що не переможуть справи бога та його слуг, хоч те, про що нам донесли, дуже сумне. Шановного брата митрополита русинів-католиків (Михайла Рогозу.— *Ред.*) було одним із знатних мужів цього королівства силою позбавлено майже всіх його володінь для того, щоб обдарувати ними якогось схизматичького абата — а цього ти ніяким чином не повинен дозволяти.

Тому-то ми оцим, як й в інших листах, ще і ще раз закликаємо й невтомно просимо твою величність, щоб задля слави божої і віри господа Христа і заради святої римської церкви, твоєї матері найдорожчої, і зваживши на наші поради, ти якнайвище цінував руських католицьких єпископів і не дозволяв, щоб вони страждали від будь-якої несправедливості, зігріватимеш їх своєю королівською милістю, допомагатимеш і взагалі все, що шкідливе святей унії, з божою допомогою поборюватимеш, і тих, які нечестиво хочуть розірвати її, з побожною ревністю приборкуватимеш і подбаєш про те, щоб те, що було їм пообіцяне (уніатським єпископам.— *Ред.*), і перш за все сенаторські місця, і щоб вони втішалися тими ж привілеями, якими користуються інші католицькі духовники і священники в твоєму королівстві, як також щоб інше, обумовлене в цій справі, виконувалось, як цього вимагає право й рівність, та все інше точно й у повній мірі дотримувалось для того, щоб твої нові парості Христові, зрошені твоїм та інших благодіяннями, зростала на славу бога і твою власну, королю. Тому ми кажемо, що ти не зможеш зробити нічого більш достойного тебе і приємнішого богові, як також і нам приємного, про що засвідчить багатьма словами шан. брат єпископ Ризький, наш апостольський нунцій, твої величності, для якої ми, разом з нашим апостольським благословенням, бажаємо і в бога просимо від усієї душі найвищого щастя.

Дано в Римі у резиденції святого Петра і т. д. в 10 день липня 1599 року у восьмий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— N 181.— P. 291—292. Переклад з латинської.

1599 р., ЖОВТНЯ 1.— СКАРГА РЕМІСНИКІВ-УКРАЇНЦІВ
 КРАКІВСЬКОГО ПЕРЕДМІСТЯ м. ЛЬВОВА НА МІСЬКИХ РАДНИХ
 І ЦЕХМИСТРІВ-КАТОЛІКІВ ЗА ЗНУЩАННЯ, УВ'ЯЗНЕННЯ
 І ВІДМОВЛЕННЯ ПРИЙМАТИ ІХ ДО ЦЕХІВ

З'явившись особисто перед урядом і львівськими гродськими книгами, чесні Олександр Степанович, Фома Капустка, Заруцький, Михайло Красовський, Грицько Тимович скаржилися від свого імені та від імені всієї руської громади різного ремесла з Краківського передмістя, з-під юрисдикції львівського замку, на п. Станіслава Ансерина, теперішнього львівського бурмістра, та на пп. радних за те, що вони не вимагають справедливості від цехмистрів різних ремесел, бо ми, згідно з давніми звичаями, декретом бл. п. короля Стефана і наказом декрету вельможного й. м. п. Юрія Мнішка, сандомирського воеводи, нашого львівського старости, вступали до старих, звичних для нас цехів усякого ремесла, відповідно до наших занять. Навіть через шановних людей ми закликали і просили, щоб всупереч давнім звичаям і старовинним правам, підтвердженням присягою його милості короля, не робили безправ'я і не нехтували нами, чесними, старовинними християнами.

Однак, ті пп. цехмистри, не зважаючи ні на страх божий і християнський обов'язок, ні на присягу його королівської мості, пана нашого милостивого, вирішивши позбавити нас справедливості та наших давніх вольностей, подаючи якісь неправильні причини, звели нанівець і злегковажили унію, яку й. м. король зволив підтвердити присягою для обох народів, польського і руського, зберігаючи їх при давній вільності і грецькій релігії за прикладом попередніх королів, панів наших, і прав і давніх привілеїв, на підставі яких з давніх-давен мають свої місця сенатори в коронній раді, земські урядники, міська рада і ремісники в цехах на цих руських землях; бо ж ми не пришельці, але на руській, рідній нам землі, згідно з унією спільно з поляками проживаємо та, у старовинній правдивій апостольській вірі живучи, завжди з діда-прадіда аж до цього часу ремісники нашої грецької релігії вільно займалися ремеслом в різних цехах, а саме; крамарським, пекарським, різницьким, шевським, кравецьким, кушнірським, золотарським, слюсарським, столярським і всіма іншими ремеслами, які лише були в Короні¹⁷⁶. Перебуваючи в цехах, ми виявляли вірну слухняність королеві Речі Посполитої, нашому панові, і проти прав, встановлених відносно порядку, як і наші предки ніколи не виступали, так і ми, поготів, не проти порядку, який є між нами, ремісниками. Як наші предки, так і ми ні в чому не обвинувачували пп. поляків, але завжди в однаковому ладі жили і аж до цього часу правами і вольностями втішались.

Це ми доводили старими привілеями, декретами й. м. короля і останнім декретом й. м. п. Юрія Мнішка, сандомирського воеводи, нашого львівського старости. Ми навіть хотіли там же, у львівській ратуші, довести книгами, і нижче покажемо, що від ста і кілька-

десяти років Русь, люди грецької релігії, бували у Львові цехмистрами та іншими урядниками, а учнів-русинів і поляків, нарівні навчали і визволяли, також і товаришів у себе на верстатах тримали, як одне тіло.

Ми просили, щоб нам дали виборчі книги для посвідчення і доведення цієї нашої справи. Але нам відповіли: «Не дамо, хоч русинам, нашим (вашим? — *Ред.*) предкам ми давали, а тепер вже вам не дамо».

Ми покликали їх самих як свідків цієї кривди і просили, щоб це було нам записано в акти, чого ми не добилися. Там же одразу ми протестували через возного і шляхту, а саме — обачного Павла Сокольніцького і двох шляхтичів, Христофора Горлицького і Яна Стрембоша, проти невидачі книг і неприйняття протестації на пп. рядних, [вони] свідчили, довівши декретами і показавши привілеї та листи. Тож ми просили у цехмистрів справедливості відповідно до прав наших і справедливості, але п. бурмистер і радні не тільки не залишили нас, передміщан, при старих звичаях і правах, даних декретом бл. п. короля Стефана, але [навпаки], [нас] міщан, своїх сусідів, які з давніх часів є в цехах руського народу, мучать в'язницями безневинно і незаконно карають, насильно змушуючи до своєї релігії, про що свідчать окремі протестації

Побачивши таке порушення справедливості та прав наших стародавніх вольностей, що п. бурмистер і пп. радні, похваливши цехмистрів, охоче дозволили їм це насильство над нашими правами, бажаючи нас, своїх сусідів-міщан, так мучити безправ'ями, на це там же скаржилися на них через вищеназваного возного і шляхту і просимо, щоб це нам записали.

І зразу поставили перед цим львівським гродським урядом вищеназваного генерального королівського возного, обачного Павла Соколицького, разом з вищезгаданюю шляхтою, які, з'явившись публічно, підтвердили силою своєї правдивої реляції, що вони при всьому, вище поданому, були в ратуші м. Львова в суботу, перед святом воздвиження чесного хреста [14 вересня] і підтвердили, що там же протестували проти тих же бурмистра і радних, про що вони склали цю свою реляцію.

ЦДІА РРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 353. Арк. 2333—2334. Оригінал. Переклад з польської і латинської; СБЛ.— С. 89—90.

№ 120

1600 р. СІЧЕНЬ, ВАРШАВА.— ЛИСТ ЛЬВІВ'ЯН-УКРАЇНЦІВ,
ДЕЛЕГАТИВ НА ВАРШАВСЬКИЙ СЕЙМ, ДО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО
БРАТСТВА З ПРОХАННЯМ НАДІСЛАТИ ГРОШІ, ПОТРІБНІ
НА ОРГАНІЗАЦІЮ АНТИУНІАТСЬКИХ АКЦІЙ

Влюбленим еже о Христі братії нашої во Львові сушим ми, браття послані от вас, у Варшаві будучие, о господі радоватися.

Дошли до нас братія, от вас посланиє, принесли і отдали нам грошей золотих шістьсот 44, грошів 9, которие отобравши, добрим

дозорством ховаєм, і што нескромній бити может, з тим ся обходим, предложивши над тим ікономи: брата Іоанна Красовського¹⁷⁷, Антонія Подвоеводого і Григорія Усмара. А іж потреба так зносить, послали есмо до вас братію, аби там вам пособляли, іж би вам легчайшая праця біла, а ми зде през той сейм тязяр сию зносим працею, толко ж на дари і потреби принайнужнійша, без которих ся не обийдем жадним способом, в колько персонах тому належачих, мало есте послали грошей. А так просим для господа бога всіх вас, викупте сами себе, потомство, жени і діти і приятелі свої з тоє египетское неволі! Набивайте, як наболшей можете, складайте, жебріте, а шліте на окуп! Абовім на том світ і час нинішній належить, без стыду цінят правду, што ся листом звіряти не годить, толко просим всіх вобец і каждого засобна вшелякого стану і возрасту православія восточного людей, чим наболшей і нарихлій грошей нам досилайте, абисмося вольности докупити могли, а до вас і з потіхою як нарихлій били...*

Писано у Варшаві в четверток другої неділі поста, року по рождеству Христові 1600.

Підпис: Іже в службах суцїї братії нашеє храма Успенія пресвятія богородица.

Арх. № 3Р.— Ч. 1.— Т. 11.— С. 22—24.

№ 121

1600 р., КВІТЕНЬ 5.— СКАРГА ЛЬВІВСЬКОГО ЄПІСКОПА Г. БАЛАБАНА ДО ЛЬВІВСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ НА КАТОЛИЦЬКУ ГРОМАДУ МІСТА ЗА ЗБРОЙНИЙ НАПАД НА ЦЕРКВУ СВ. ЮРА ПІД ЧАС БОГОСЛУЖІННЯ

До уряду і львівських гродських книг прийшов всечеснійший Гедеон Балабан, львівський владика, і з жалем скаржився: «У святковий день, великий понеділок, коли ми відзначали, як годиться, по-християнськи, побожно і статечно це велике й радісне свято, коли ми були в церкві, відправляючи богослужіння, майже в середині служби божої, силою напала [на нас] дуже велика юрба людей з міста Львова, що в мурах, і з обох передмість — ремісники золотарського, римарського, замшового цехів й інші ремісники з міського поспільства римської віри — чоловік до двохсот, підготувавшись до того, як до бою, зі зброєю, шаблями, мечами, півгакими і набравши каміння. З тим наміром вдерлися насильно на кладовище столичної церкви святого Юра, пхаючись гвалтом до церкви, несучи з собою скотські кості та чимало інших сороміцьких речей, хочачи вчинити безчестя і зневагу святому місцю і хвалі божій. Але в цей час на богослужінні зібралось чимало людей, які, побачивши це, замкнули церкву, і так ми у великій тривозі відправили богослужіння.

* Пропущено уривок тексту, де йдеться про справи братства, що не стосується теми збірника.

А коли їх не впушено у церкву, вони грюкали і били у двері, потім ходили кругом церкви з шумом і гамом, з сороміцькими і розпусними словами, б'ючи і стукотячи в церкву. Відтак добивалися до службового будинку, повідбивали двері, покололи і повіддирали гонти на будинках і парканах і в школу забігали, і якби не те, що це діялося тоді, коли християнські люди слухали богослужіння, мусило б дійти до дуже великого кровопролиття; і все ж таки декількох закривавлено і поранено.

Про це насильство і напад на божий дім скаржуся і прошу, щоб у мене цю скаргу прийняли і записали до львівських гродських книг.»...*

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 354.— Арк. 2859—2860. Оригінал; СБЛ.— С. 91—93. Переклад з польської.

№ 122

1601 р., СІЧНЯ 9.— СКАРГА ШЛЯХТИЧІВ

А. і О. ЗАГОРОВСЬКИХ НА УНІАТСЬКОГО МИТРОПОЛИТА
І. ПОТІЯ, ЗА НАПАД НА ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКВУ
СВ. ВАСИЛІЯ У ВОЛОДИМИРІ ТА ЗА ЗНУЩАННЯ
НАД СВЯЩЕНИКОМ МАРТИНОМ

Року 1601, месеца генваря 9 дня.

Што первей сего року теперешнего тысяча шестсотного першого, месеца генвара шостого дня, писали і присилали їх милости панове Андрей і Александр Загоровськіє до мене Григорія Обуха Воштинського, наместника подстароства Володимирського, на врьд кгородський володимирський служебника своего, пана Филипа Чернца, протестуючисе і оповедаючи на велебного в бозі Іпатія Потія, владику володимирського і берестейського і митрополита киевського, в тие слова: іж он року теперешнего, часу і дня недавно минулого дня четвертого месеца генвара, кгвалтечи покой посполитий і церковний, в ночи передо днем, могло бити годин з чотири до дня, назавтрее Рожества Христова, водле календару старого, наслал кгвалтовне на церков нашу в місті Володимирськом будучюю заложенья святого Василія о двадцять особ людей з пулгаками і вшеляким оружьем, войне належачим, слуг своїх, учинивши і придавши до того помочника Ісака Долмацького, тому то помененому отцю владциі добре знаємих, імени і назвиски ведомих, которие, впадши до церкви з окриком великим, застали там священника і слугу нашого духовного Мартина у алтаря завтрედню водле устави і трибу давного отправуючого, оног з уберу священнического ошарвавши, одно з петрахилом порвали і до поменного отца владики, яко злочинцу одного, привели до церкви великое соборное до замочку; которому, обачивши его, отець владика рек: хвала богу, поведа, же ми есте его привели! і знак того стула на шиї. Которий то священник наш поведил ему на то: «жем нікому не винен і не украл нічого». Пан

* Пропущено уривок з описом поранень свідків.

владика ему на то рек: «не справся, нецното! І за тим ему у губу дал і оного розкривавил. Єще се тим не контентуючи, але ку болшому нашому деспекту і желживости, казал его убрати у стихар і в ризи і у весь убор попівський і келих казал ему в руки дати, а сам отець владика вступил на албон, а того священника нашого казал дияконови перед себе привести і той убор і речи священническіе от него сам отобрал, і взявши ножиці, голову на чотири сторони сам стриг, а потом балвирчикови на то приспособленому стричи казал і всю голову оному пострижоно. При котором насланю і найштью на церков помененую поддание і мешчане наші Василевськіе і іншіе, которіе слухали слова божого у завтредни, того то Ісака Долмацького, яко кгвалтовника церкви божое і нарушителя покою посполитого, поймали і там же в той церкви замкнули, і коня шерстю мишатового з сідлом і з уздою поймали: то пак доведавшисе поменений отець владика о том, не континтуючисе таким учинком, уже пополненим, але сам особою своєю, з приятелями і з жолнірами і слугами своїми і великою громадою людей, ему самому імені і назвиска відомих, праве могло бить, третей години на ден того ж дня, умисльне, кгвалт кгвалтови стосуючи, на тую ж церков нашедши, замок одбить до церкви казал, того то кгвалтовника помененого, через него первей насланого, у церкви взял, антимиc з олтаря і агнец взял. Которий то священник наш стамтол от отца владики ушедши до замку его королевськое милости для спокойнешого перемешканя і для безпеченства здоров'я своего, там мешкал. Яко ж і того коня помененого на врьад отдал, которого зась з уряду виручил і на рукоемство взял, оферуючи се его ставить кгда того час будет». І проси поменений служебник о придане возного на освятчене і огледане тих знаков і кгвалту. Я ему на то возного шляхетного Щасного Злобоцького придал, которий ставши, в тие ж слова сознал і тоє протестації помененое подтвердил, же то так, а не іначей било і ним есть обведено. Которая то протестація до книг принята і записана есть.

АЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6.— С. 311—313. Оригінал.

№ 123

1601 р., СІЧЕНЬ 14.— ЛИСТ КИЇВСЬКОГО УНІАТСЬКОГО МИТРОПОЛИТА І. ПОТІЯ ДО ПРОВІНЦІАЛУ ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ ПРО ПОВЕДІНКУ ЛЬВІВСЬКОГО МИТРОПОЛИТА Г. БАЛАБАНА У СПРАВАХ УНІИ

Найпреподобніший отче провінціале, найдорожчий во Христі брате! Вельми дякую вашій милості за те, що мене в [аша] милость своїм листом утішив і відвідав — за особливу ознаку братньої любові це вважаючи. Знаючи також про те, що в. м. у Рим має волю їхати, дуже я б собі того бажав, щоб перед [вашим] від'їздом з цих країв міг я з вашою милістю бачитися і про деякі невідкладні речі домовитись. Але тому, що до цього, мабуть, не може дійти, посылаю в. мості листа до найяснішого кардинала Баранія¹⁷⁸, який, як мені

здається, і йому буде приемний і вашмості не завадить.— Щодо відступництва львівського владика (Гедеона Балабана.— *Ред.*), то не дивно, що він при святій єдності не вдержався, бо він її почав був з нещирим серцем і не для хвали божої, але більше з особистих мотивів, бо ним були невдоволені патріархи за Львівське братство, що й самі львівські братчики підтверджують. Навіть і сам єгомось ксьондз архієпископ Львівський (Ян Соліковський.— *Ред.*) міг би сказати, що владика львівський приїздив до нього до Дунаєва, прохаючи і з плачем упадаючи до ніг, щоб владика визволив його з неволі константинопольських патріархів, обіцяючи бути під послухом у папи римського. Але, якщо хто-небудь такий сміливий, щоб його звинувачувати, то нехай йому краще порадять, щоб покликав для цього владика луцького (Кирила Терлецького.— *Ред.*), який готовий навести найпереконливіші докази, що не хто інший, тільки він перший цю єдність був започаткував і від патріархів відступився. Тепер же його відступництво добре йому окупається на цьому світі: бо майже всі з митрополії із усіх єпископств, які не є в унії, вдалися до нього. Він міг би вже войлаки * з волосся хлопського робити, що їх стільки на попів постригає! Але хай пропадає з своєю вигодою! Тільки тому дивуюсь, що він, проклятий синодом і проголошений універсалом його королівської милості, що він вже не єпископ, все ж таки сміє не тільки у своїй дієцезії, але і в чужих духовні треби відправляти і свій серп в чуже жниво запускати, чого я йому вже далі терпіти не буду, бо маю до нього подвійне право. Перше, що він є слугою і намісником митрополита київського, бо не сидить у своїй столиці, але у митрополії; друге: є записи його попередників у скарбниці митрополії, в яких [вони] визнають себе слугами і намісниками митрополита київського, якому немало данину з доходів [з] руських країв давали, і це щойно четвертий владика львівський, бо до цього не було там ніколи владика, тільки митрополита юрисдикція розповсюджувалась на всі його дієцезії. І я впевнений у тому, що незаконно цей безбожний чоловік буде на чужому кукурікати, бо і в Римі вже відомо про це і порушувалась ця справа, і його королівська милість є за тим; треба тільки підтримати цю справу, тому що його попередники зрадили свого митрополита, підкупом вийшовши з-під його намісництва і випросивши собі нове львівське владичество, якого до того ніколи не бувало, а це завжди була, як Галич, такі і Львів і Кам'янець, митрополита дієцезія. Я це тому вашмості виписав, щоб в. м. знав, які відповіді давати цьому дурневі та його зичливцям. І не менш важливе це, що всі владика залежать від київського митрополита і від нього своє висвячення повинні приймати, що й затвердив верховний первосвященик на вічні часи. Отож, хоча б той старець Зизанин (Стефан Зизаній.— *Ред.*) і до смерті залишився на цьому [місці], то, повір, в. мось, що іншого після нього Львів не дочекається: бо київський митрополит не буде таким дурним — хто б то не був, що цього дочекає — щоб не шкоду своїм повноваженням ставити там владичі, а тим більше,

* Взуття з войлоку (повсті).

маючи такі документи, що він міг би бути повноправним єпископом, тільки слугою митрополії. Пам'ятаючи про все, і в. мосьть може з його мостю отцем кардиналом Баронієм, як протектором руських країв, поговорити, і я також, як тільки трохи впораюся з своїми труднощами, не забарюся заходитись біля цієї справи, чейже господь бог усуне інші перешкоди, які нам до цього порядку завалили дорогу. Їхня конгрегація, про яку мені в. мосьть зволиш писати, і мені підозріла. Все ж я зовсім через це не турбуюсь, бо й тут не на скупого натрапив, якби кого чорт з чимось приніс. Проте, як знати, не вже [вони] не схаменуться? Давно би вже схилилися [до унії]; якби пани католики не допускали, щоб вони так дуже брикалися. Почав був непогано пан староста перемишльський зі своїми, та не знаю через що ослаб. І вже близько було до того, що хотів поклонитись, але відома приказка [говорить]: «Попусти злодієві петлю на палець, прибуде йому язика на п'ядь». Біда моя, що не зможу з'їздити в тамтешні руські краї до їхмостей панів католиків: показав би я таку дорогу, щоб ті далі не брикалися. Гадаю, що це теж на мені лежить, бо ж я митрополит всієї Русі грецького обряду. При цьому прошу, щоби ви, в. мосьть, нам допомагали словом і ділом цю святу єдність поширювати і замилені очі розкривати, щоб вони зрозуміли свою впертість, оскільки, як маю певну відомість від великого сенатора, що й самі патріархи шукають цієї згоди і ксьондз легат, який писав мені про Кирила (Лукаріса.— *Ред.*); посилаю в. мості відпис цього [листа]. Але, здається, якби патріархи до святої єдності й приступили, то й тоді, мабуть, їхні овечки або козлики на це б не дозволили бо той схизматицький народ має в собі якусь вроджену впертість, чого приклад маємо з Флорентійського синоду. Але хіба б їм тепер дошкуляла неволя, якби лиш вони захотіли були читати «Догматику» свого грека Віссаріона, бо хіба це якраз не його прощтво над цим нещасним народом сповнилось? Не хочу більше в мості своєю писаниною займати часу. Прошу, щоб ваша милість, мене, в ласці й любові своїй братерській зберігаючи, зволив не забувати у своїх святих молитвах. Дано у Володимирі 14 січня року 1601.— *Вашій милості всякого добра бажаючий брат і слуга Іпатій Потій, божою і апостольською милістю архієпископ, митрополит київський, єпископ володимирський рукою власною.*

Доп. к актам. — С. 473—475. Переклад з польської та латинської.

№ 124

1603, СІЧНЯ 4. БРЕСТ.— ЛИСТ КИЇВСЬКОГО
УНІАТСЬКОГО МИТРОПОЛИТА І. ПОТІЯ ДО КАНЦЛЕРА
Л. САПІГИ ПРО БОРТЬБУ УКРАЇНСЬКИХ МІЩАН
НА ВОЛИНСЬКИХ ТА ІНШИХ СЕЙМИКАХ З КАТОЛИКАМИ,
УНІАТАМИ ТА МАГНАТАМИ

Ясновельможний м[илостивий] пане канцлере, пане добродію м[ій] м[илостивий]! Слугування і молитви мої приношу на ласку вашої милості. Хоч мені немає потреби нагадувати вам про справи

божої церкви і святої єдності, котрої ваша милість є могутнім захисником як справжній і покірний син святої католицької церкви, але, оскільки ваша милість зайнята багатьма справами Речі Посполитої, я вважаю за потрібне нагадати вашій милості й доручити справу божої церкви, яка якраз тепер потребує від своїх синів особливо пильного ока і сильної оборони, коли лютий ворог свою зброю грізно проти неї готує. Бо на Волині, де є гніздо всякого беззаконня і незгоди, на сеймику луцькому та в інших місцях постановили в усьому підтримувати свої прокляті петиції, святу єдність руйнувати, схизматичьких пастирів, рабів магометанських, висувати, а нас зовсім знищити і пам'ять святої єдності дощенту викоренити намірились. А хто цього автор (К. В. Острозький.— *Ред.*), нема потреби мені говорити. А тому, що я їм найбільше муляю очі, то насамперед наді мною свої безбожні дії виконати стараються, кажучи, що я проти закону тримаю два єпископства, тому з обидвох мене усунути стараються. А першим подав це на сеймику Боговитин, кременецький підкоморій, який давно намагається стати владикою, або митрополитом, будучи двоєженцем; я ж все, що тримаю, маю за розпорядженням верховного первосвященника, який не на мою просьбу, ані за чийось заступництвом за мене, але з своєї власної волі затвердив за мною пожиттєво обидва [ці єпископства]. До того ж в цій державі не новина бути одночасно і владикою і митрополитом, як це видно з листа Сигізмунда Першого, що за його панування два його митрополити такі були. Вирішили вони також і про таке домовитися, щоб духовні [особи] в справах духовних не зверталися [до] верховного пастиря, але щоб мали форум в урядах і в трибуналі, тобто наказали ні на що не дозволяти і сейм зірвати, і багато інших безбожностей очі й розум їм майже засліпили. Скаржаться, що гвалт чиниться їх вольностям, а на те осліпли, що помазанець божий і загальне право ще більше насильство від них терплять. Відібрали у короля право надання владництва острозького і турівського, забрали монастир Печерський, бо король дав, а Гаштольд відібрав. Мають вони вже по кільканадцять років духовними сановниками осіб, які до цього часу висвячення на священство не взяли, а живуть у монастирях, як світські, з собаками та з шльондрами, а на сейм одягаються в клобуки, а постанова Августа Гродненського сейму таке забороняє, і якщо б хто-небудь не висвятився у духовний сан до трьох місяців після того, взяв королівський податок, той все втрачає. Отже, нас, висвячених, і в церкві божій вже заслужених, скинути намагаються, а проти своїх нічого не говорять: помазанцю божому, який має [все] у своїх руках і є подавцем, дати не дозволяється, а в підданого можна відняти те, що пан дав, і [їм] самим то ніщо не перешкоджає тримати духовні маетки, насильством забравши, це та багато чого іншого, згідно з словами святого евангелія: комара цідять, верблюда ковтають. Віленські братчики крутяться, як колись сатана біла Йова; я певен того, що і на цьому Слонімському з'їзді не перестануть кудкудакати, і хоча їм вже крила обгоріли, не соромляться підтримувати свою негідну справу. Тому, якби вони там з чимось вирвалися, прошу, щоб ти за ними, ваша ми-

лосте, зволив пильно слідкувати; я, хоч і радий був би на сейм їхати, але мені погане здоров'я і нестатки не дозволяють, до того ж Краків не Варшава, не одного і багатшого за мене витрясе; доведеться мені вдома сидіти і господа бога за ваших милостей просити, щоб ви над ворогами божої церкви та її святої правди здобули пальму [перемоги]. А інші речі відкладаю до мого побачення з вашою милістю, м[илостивим] м[оїм] паном, бо так розумію, що в[аша] м[илість] їхатиме на Брест. Тому прошу, щоб я зміг мати відомість, де міг би з в. м-стю побачитись. Якби ще в ці голодні часи був який-небудь доход з того костельного маєточку під Могильовим, то прошу, щоб в. м-ть зволив наказати віддати це віленським семінаристам. Отже, ще раз залишаюсь найнижчим слугою ласкової в-сті с[вого] м[илостивого] пана. Дано з Бреста січня 4-го дня року 1603. *Вм-сті с[вого] м[илостивого] пана слуга і богомолець Іпатій, архієпископ, митрополит Київський, єпископ Володимирський і Брестський рукою власною.*

AD.— Т. 1.— S. 362—364. Переклад з польської і латинської.

№ 125

1603 р., КВІТНЯ 5, РИМ.—ПОСЛАННЯ ПАПИ КЛИМЕНТА VIII
ДО КНЯЗЯ Я. ОСТРОЗЬКОГО З ПОДЯКОЮ ЗА ПІДТРИМКУ
УНІАТІВ ТА КАТОЛИЦЬКОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЗНАТИ
НА СЕЙМИ 1603 р.

Улюбленому сину, благородному мужу, князю Острозькому каштеляну краківському, Климент VIII, папа римський, шле тобі, улюблений сину, вітання і апостольське благословення.

Справжня природа благочесності й твердої побожності така, що чим більше великих труднощів постає перед тим, хто прагне світла, тим з більшою силою він їх долає і успішно перемагає. Тому ми зовсім не дивуємося великій побожності твоєї світлості й витривалості твоєї величної християнської душі, що ми часто бачили і раніше, засяяли на останньому сеймі, а також, що ти мужньо відстоював у перших рядах справу бога і католицької віри та святої унії проти всіх підступів сатани і порад заступників зла. З божою допомогою ти їх успішно переміг, так що сейм закінчився після бурхливих суперечок і усобиць таким чином, що немало радість приніс католикам і побожним людям. Тому ми, в смиренності духу дякуємо безсмертному богу, який тих, що надіються на нього і трудяться для його слави, ніколи не покидає, а твоїй світлості ми дякуємо від усієї душі за те, що ти новим великим доробком доповнив свої заслуги перед королем, королівством і перед їхньою главою — святою божою церквою.

Почули ми від шановного брата і нашого апостольського нунція Клавдія¹⁷⁹, єпископа ризького, з яким запалом віри і шани до бога, з якою величчю душі боронив ти скрізь найкращу справу і підтримував її, особливо коли йшлося про святу унію з русинами, бо чим миліша вона нашому серцю, тим більше ми радіємо, чим багатші

плоди піклування твоєї побожності про неї ми дістаємо. Тому удостоюємо тебе заслужених похвал і закликаємо тебе також як такого, що надзвичайно охоче відгукується на наші батьківські заклики, щоб ти так само продовжував діяти і з такими ж зусиллями, стараннями і авторитетом своїм допомагав католицькій релігії й святій унії, сприяв їй і якомога більше нею піклувався. Бо ж архітектор усього зла і князь тьми нелегко заспокоюється і постійно будувати нові підступи, яким, сину, чини сильний опір, щоб ти прийняв славу за витривалість і корону від справедливого судді в день розплати. Нічого більш милого для бога, нічого кращого для твоєї вічної слави і, нарешті, нічого більш приємного для нас ти не можеш вчинити. Ми любимо твою світлість батьківською любов'ю і доручаємо тебе милосердю Христа. На свідчення нашої любові посилаємо тобі цей лист, в якому ми також з усією любов'ю наділяємо тебе нашим апостольським благословенням і бажаємо тобі і від усієї душі вимолюємо для тебе у батька світла всього найсприятливішого.

Дано в Римі у св. Петра під знаком Рибалки в п'ятий день квітня 1603 р. у дванадцятий рік нашого понтифікату.

DPR.— Vol. 1.— № 6.— Р. 302. Переклад з латинської.

№ 126

1603 р., ТРАВНЯ 10, РИМ.— ЛИСТ ПАПИ КЛИМЕНТІЯ VIII ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛЕВІ СИГІЗМУНДУ III З ВИМОГОЮ В МАЙБУТНЬОМУ ПРИЗНАЧАТИ НА ПОСАДУ КИЇВСЬКОГО ВОЄВОДИ ПРИХИЛЬНИКА УНІЇ

Найдорожчому во Христі сину нашому Сигізмунду, славному королю Польщі та Швеції папа Климентій VIII посилає привітання і апостольське благословення.

Думаємо, що не треба пояснювати твоїй величності того, як близько ми беремо до серця спасіння руського народу. Йдеться про славу бога, про спасіння душ, про поширення католицької віри. Отже, всією тією справою збереження унії та її поширення з допомогою божої милості ми займаємося дуже давно. Не сумніваємося, що твоя величність, у побожності якої ми вже переконалися, відчуває те саме. З уваги на важливість справи і нашу пастирську турботу ми якнайгарячіше доручаємо справу унії твоїй величності. І оскільки ми знаємо, що твоїй величності найкраще відомо, яке велике значення має те, хто керуватиме Київським воєводством, дуже наполегливо просимо, щоб у виборі наступника на посаду воєводи не забували про пильність і обережність, яких найбільше вимагає справа святої унії¹⁸⁰. А ми в бозі віримо, що твоя величність розсудливо матиме це на увазі. Одночасно від щирого серця бажаємо всьому найкращого і посилаємо тобі наше апостольське благословення.

Дано в Римі у св. Петра 10 травня 1603 р., у дванадцятий рік нашого понтифікату.

Укл. Док.— С. 21. Переклад з латинської.

1603 р., ЧЕРВНЯ 23, БРЕСТ.— ЛИСТ КИЇВСЬКОГО
УНІАТСЬКОГО МИТРОПОЛИТА І. ПОТІЯ ДО КАНЦЛЕРА
Л. САПІГИ ПРО ЙОГО СПРОБИ ЗАВОЛОДИТИ МАЄТКАМИ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ВОЛОДИМИРІ ТА КИЄВІ
ТА ПРО ЙОГО ПОДОРОЖ У ПОЛЬЩУ ЗА ПРИВІЛЕЯМИ

Ясновельможний м[илостивий] пане канцлере! Служіння і молитви мої приношу на ласку вмсті * с[воєму] м[илостивому] пану і т. д. ** Моя [судова] справа з панею [Анною] Загоровською щодо церковних маєтків ¹⁸¹ відіслана з трибуналу на михайлівську сесію земського суду, бо відповідачка завзялася на евіктора, від якого має це майно. Там же вже має відбутися про все судовий розгляд, на якому, якщо я не матиму до цього тієї справи з метрик, про що я до вмсті с[вого] м[илостивого] пана не раз писав, прохаючи [про неї], то церква мусить втратити немалий маєток. Тому-то тепер я спокійніше вмсть с. м. пана прошу, коли [вже] мені відома дата того привілею Августа, наданого Тишкові Конаховичевичеві на Ільїнську церкву, а саме року 1564 1-го червня в Більську. Тому-то я вмсть с. м. пана г[оспода] бога ради настирливо і покійрно прошу, щоб вмсть зволив розпорядитись пошукати в метриках цей привілей і мені витяг з нього послати, бо коли цього не матиму, даремно мені розпочинати цю справу, хіба що на великий жаль і свою шкоду, а коли буду мати такий привілей, легше зможу це здобути для церкви, бо це самі панове трибуналісти вже визнали. То ж ще раз прошу вмсть с. м. пана, щоб вмсть не мені, а скоріше церкві божій цю ласку виявив і якомога швидше зволив мені цю справу переслати, бо сам мушу бути на тому розгляді у Володимирі, а без того витягу даремно було б мені їздити. Недавно я приїхав з Кракова з ювілею, де у свято тіла Христового ходив я як первосвященик між двома прелатами перед самим найсвятішим таїнством, а потім двічі мав службу божу, раз в парафіяльному костьолі, де був такий великий наплив людей, що мало не подушилися, другий раз на Казимирі в [костьолі] святої Катерини, що дуже дивувало і подобалось незнаючим людям, бо мав я біля себе декількох священиків і несогіршу музику. Також і й. м. королю було дуже приємно, що я ходив у процесії, бо і й. к. м. зволив ходити за процесією. Не дійшло в мене ні до якої розмови з й. кор. мстю, бо я і в дорогу поспішав і часу на це не мав, хоч було б про що говорити, а особливо про справу Печерського архімандритства ¹⁸², яке мені начебто обіцяне, а якщо це прийде до здійснення, тоді я і митрополією об землю вдарю, бо вмсть зволить і сам те знати, які з неї доходи, що зараз і хліба в жодному фільварку не маю. Бачу, що це зроблено в надії на смерть київського воеводи, а він, як орел, відмолод і не перестає мене переслідувати і, видно, доб'ється всього, чого хоче, якщо наді мною не

* Вмсть — ваша милість.

** Так у публікації.

буде видимого божого захисту, бо на панів католиків важко надіятися. З Кракова їхав до Ченстохови, де свій склавши вотум і службу божу відправивши, на святого хреста повернувся додому і тепер, поганому здоров'ю і худому гаманцеві догоджаючи, вдома відпочиваю. В Литву не маю чого [їхати], хіба аж після жнив, і то якщо матиму вільний хліб. Бачу, що мене ця митрополія з усього оголить, якщо не буде божої ласки й опіки й. кор. мсті для мене у справі маєтків Печерського монастиря, хоча б тих, що в Литві, якщо не може бути нічого більшого. А вмсть, м[ій] м[илостивий] пане і добродію, у своїй постійній ласці пам'ятай про мене і в чому можеш рятуй мене, вмсть, своїм заступництвом у й.к.м. поки прийде час тієї монастирської елекції; а якби й. к. м. кого-небудь від себе з рекомендацією моєї особи в той призначений час послав, хоч знаю, що це у схизматиків і противників моїх місця мати не буде [вибору І. Потія на архімандрита Печерського.— *Ред.*], але, можливо, через незгоду зірвалась би ця елекція. А згодом господь бог може щось інше вчинити, так що вороги божої церкви не матимуть втіхи, бо їм не стільки про мою особу йдеться, скільки щоб папі щигля дати, його рішення зламати і по-старому в неволі турецькій і в схизмі проклятій бути. Все інше господу богу і вмсті м[ого] м[илостивого] пана ласці доручаю, а самого себе ще раз з усіма моїми справами здаю на ласку і захист вмсті.

Дано з Бреста червня 23, року 1603. *Вмсті с. т. пана слуга і богомолець Іпатій, архієпископ, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі рукою власною.*

AS.— Т. 1.— S. 373—374. Переклад в польській і латинській.

№ 128

ПІСЛЯ 1603 р. * — ЛИСТ КИЇВСЬКОГО УНІАТСЬКОГО
МИТРОПОЛИТА І. ПОТІЯ ДО ПРОВІНЦІАЛА ОРДЕНУ
ДОМІНІКАНЦІВ У ЛЬВОВІ З НАМАГАННЯМИ ОБГРУНТУВАТИ
СВІЙ ПЕРЕХІД ДО УНІІ ТА ВИПРАВДАТИСЬ ВІД ПОЛЕМІЧНИХ
ЗАКИДІВ ПРАВОСЛАВНИХ ЛЬВІВ'ЯН

Хоч людині добрій і доброчесній не пристало зважати на заочні наговорювання злих людей, бо такі люди, то немов ті собачки, що погавкають трохи з-за плоту, та й поховаються. До того й ця стара приповідка зводиться: «Якщо живеш праведно, не зважай на слова злих». І [святи] письмо говорить: «Не відповідай дурневі на його дурниці». І якби тут йшлося про мою приватну особу, я не звертав би на це уваги, бо бачить бог і люди, що і роду я шановного, і вчинки мої чесні, і мое становище, бо з молодості моєї носив я на собі великі й почесні обов'язки — адже дійшов я і до сенаторського звання. Бачить господь, що не з гордості це говорю, але тому, що якби я був таким, за якого видають мене злі люди, то ніколи б та-

* Датується на основі згадки, як про покійного, про архієпископа Я. Соліковського, що помер у 1603 р.

ких достоїнств не досяг. Із того сану був я запрошений на єпископський, а згодом вступив і в архієпископський сан. Підтвердити це можуть і вороги мої. А це істинно діла не людські, а самого господа бога, який [сам] пастирів до церкви своєї посилає. Тож, носячи тепер звання офіційної особи і будучи найпершим пастирем божої церкви руської релігії в цій державі й [ого] к[оролівської] м[ило]сті, і тому, що мені йдеться про честь, про обов'язок мого пастирства, тому що мене непоштиві люди видають за іншого, ніж я є, і до того ж не приватно, а публічно і ще й до того у проповідях, я мимоволі мушу на той явний наклеп на мене дати відповідь — не брехунам, але до відома людей християнських, добрих овечок Христових. Також і мої козлики нехай прислухаються, ті, які проти мене, пастиря свого, а радше проти того, хто послав мене, хвицають.

Дійшли до мене певні звістки, що у Львові, у братській церкві якийсь піп — або то сам по собі, або бувши кимось навченим — посмів твердити, нібито я був еретиком, а згодом аріанином, а потім, крок за кроком з пекла в пекло переходячи, наче б то був і жидом. Нібито я відрікся імені господа бога мого Ісуса Христа, а інші твердять, нібито я дав себе обрізати і ніби мене аж патріарх Ієремія на вернув. Справді, не швидко панове росіяни похопилися. Адже ж є такий канон у їхніх правилах, що той, хто відрікся господа Христа, той не може бути єпископом, хоча б і на вернувся. Бачите, мої милі християни, чи ж то не явні наклепи, якщо мене, на єпископа запрошеного, тягнули, за найкращого християнина вважали і після цього ще довго за такого мали, і я їх власними листами довів би, як мене під небеса підносили, а тепер, коли я віддав послух найвищому первосвященникові, намісникові Христа, наслідуючи своїх попередників, лише тоді скинули мене аж у пекло.

Правда, я признаюсь до того і гріх той свій визнаю, що довгий час був я євангеликом, бо в молодості своїй я в такій школі вчився, а згодом і панові такому служив не малий час, де ересь мала своє гніздо, але щоб я був аріанином або новохрещенцем мав коли бути — то такого ніколи не було. І якраз аріанське і новохрещенське вчення мене і від євангельського відігнало, так що я повернувся до своєї стародавньої руської віри, в якій з діда і прадіда і з батька свого народився, майже двадцять років до того, як став священником. І не було так, як та плітка каже, нібито мене на вернув патріарх Ієремія, який нещодавно був у нас. А щоб я мав коли-небудь до нечестивого і проклятого жидівства вдаватись і господа і бога свого Ісуса Христа зректись, того, з божої ласки, і в помислах моїх ніколи не було — самого сина господнього і бога мого закликаю собі у свідки і тим клянуся, щоб нехай же мене господь мій запитає перед отцем своїм, чи було коли-небудь таке у мене, коли прийде судити живих і мертвих.

Тож, вельмишановні отці прелати св. костьолу католицького, будь-якого стану чи ордену, брати во Христі найдорожчі, до вас за порятунком вдаюся, бо не маю місця для правди божої між своїми козликами. Бо і Христос, господь, мовить, що ніхто не пророк у своїй власній батьківщині. Є там кафедра, на якій сидить львівський апо-

стат (Гедеон Балабан.—*Ред.*), забувши, що він був і суфраганом (помічником.—*Ред.*) київського митрополита, але й він, хоч слідує їх проклятій схизмі і [нічого] не добився між ними, бо його не слухають. Рогатинець (Юрій.—*Ред.*)¹⁸³ там патріарх і доктор. Що він накаже, те попи у проповідях і плетуть. І цей їх наклеп з того ж джерела вийшов, бо це йому не в новину чесних людей шипати і словом і письмом, на що я маю доказ, про що я писав до його милості покійного славної пам'яті ксьондза архієпископа (Яна Соліковського.—*Ред.*), як мене цей згаданий у своєму листі ушанував...* хоч йому припекло...* і по-друге...* добрий урок з того братства...* клепати. Але не дивно, що...* посередництво і цю нову ересь друком видали, чому тепер так каверзують, тож не дивно, що таке про людей говорять.

Отож, нехай кожний знає про мене, що я і зараз є сином святої східної церкви, але не такої, якими тепер є турко-греки і схизматики, які сина божого отцеві нерівним роблять, забираючи в нього дихання святого духа, стелячи дорогу аріанам до ще більшого блюзнірства, і не таким, як ті, що, замість намісника Христового, мусять слухати, [незважаючи] на явну кару божу, Магомета мерзенного, але наслідуючи тих святих православних патріархів Афанасія, Хризостома, Кирила та інших, які знали над собою зверхність верховного первосвященника і єдність римського католицькою церквою міцно тримали; наслідуючи попередника мого Ісидора, київського митрополита, який на Флорентійському соборі визнав свою і своїх наступників покірність верховному первосвященникові.

Я дотримуюсь твердо за всіма статтями святого Флорентійського вселенського синоду і дотримуюсь усіх обрядів святої православної церкви щодо відпущення [гріхів], богослужіння і святих таїнств згідно з традицією грецьких святих отців, за винятком проклятої схизми,— так, як я сам вірю, так й інших за своїм пастирським обов'язком навчаю, і щоб у цьому своє життя доконати, господа бога прошу і своїй милій... [пастві] широко бажаю.

Іпатій, архієпископ, митрополит Київський і всієї Русі, власною рукою.

[Поданий вище лист до провінціала домініканців у Львові].

ЛНБ АН УРСР — Ф. Баворовських, № 1136/11, № 39. Рукопис, оригінал. Переклад з польської і латинської.

№ 129

1604 р., ТРАВНЯ 22**, ЛЬВІВ.— ЛИСТ КИЇВСЬКОГО УНІАТСЬКОГО МИТРОПОЛИТА І. ПОТІЯ ДО ЛЬВІВ'ЯН ІЗ ЗАКЛИКОМ ПІДКОРИТИСЯ ЙОМУ ТА ПРИПИНИТИ ОПІР ПРОТИ ВВЕДЕННЯ УНІ

До уряду і цих львівських гродських актів особисто прийшовши, обачний Ян Дворський, генеральний коронний возний, добре відомий

* Текст пошкоджений.

** Дата листа І. Потія, внесеного у книги 3 червня 1604 р.

тутешньому урядові, засвідчив, що [цей] позов з підписом його м[илості] Іпатія Потія, з божої ласки і благословення апостольської столиці митрополита Київського, Галицького і всієї Русі, його власною печаткою опечатаний, в таких словах виданий.

Іпатій Потій, з божої ласки і благословення апостольської столиці архієпископ, митрополит Київський, Галицький і всієї Русі. Всьому духовенству христової церкви, його милості отцю Гедеонові Балабану, Львівському єпископові, нашому намісникові Галицької митрополії і всім духовним особам міста Львова — протопопам і попам, милій во Христі братії, а також всім людям, громадянам і братству руської релігії, сином нам милим. Ми видали нещодавно наш лист, закликаючи всіх вас, щоб ви мені, як своєму власному пастиреві, виявили послух, віддали церкви для служіння хвали божої і визнали над собою зверхність Київського митрополита, і зі мною, як з вашим пастирем, тут у Львові і побачилися і про добро божої церкви та про її заспокоєння домовилися. Але ви на це моє перше писання зовсім не зважали, а, навпаки, знехтували і, вдавшись до заворушення, кафедральну церкву св. Георгія [Юрія] рушницями і військовими людьми обставили, порушуючи загальний спокій і бажаючи силою не дозволити мені увійти в церкву, припускаючи, що ми могли б по-насильницькому з вами обходитись, чого, з божої ласки, і в гадці у нас не було і немає, бо ж є у кожного інші способи чесно, через боже і духовне право і королівську владу добиватися справедливості за свою кривду. А тому цим нашим писанням, котре рахуємо за друге і за третє, звертаємося до вас і призначаємо вам певний час для появи перед нами наступної п'ятниці, 25 травня за старим календарем року нинішнього шістсот четвертого, тут у Львові, в будинку пана Яна, аптекаря, у нашому дворі, щоб ви перед нами стали і виклали свою справу і, якби ви мали на це якийсь слушний захист, щоб перед нами виявили. А на закінчення, просимо вас, як милу братію, і закликаємо у святому мирі і братерській любові та згоді, щоб ви схаменулися і не противилися владі, даній нам від бога, і не порушували самої вольності й свого привілею, наданого декілька сот років тому, котрий є у нас, як у пастиря духовного і всього християнства народу руського, не порушували, бо не нам, а собі зло вчините. А якщо б ви знехтували і цим нашим останнім попередженням, то не тримайте на нас зла, якщо будемо змушені вдатись до духовного меча проти вас і до права і до святої справедливості, бо тоді пізнаєте, яка це небезпечна річ чинити опір владі, даній від бога. Писаний у Львові року божого 1604 місяця травня 22 дня по старому. В понеділок після минулої неділі святих отців названої через пліт перекинув [возний] до церкви св. Юра [цей позов], оскільки через те, що його задержали і зброєю зупинили, не зміг того зробити, щоб [його] особисто у дворі віддати владиці.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 359.— Арк. 662—664. Переклад з польської.

1604 р., ТРАВНЯ 30, ГАЛИЧ.— ПРОТЕСТ ГАЛИЦЬКОГО
МАГІСТРАТУ ПРОТИ УКРАЇНЦІВ-ПРАВОСЛАВНИХ
В ЗВ'ЯЗКУ З ІХ АНТИКАТОЛИЦЬКОЮ БОРОТЬБОЮ
ТА НЕВИКОНАННЯМ РОЗПОРЯДЖЕНЬ МАГІСТРАТУ

До уряду і цих галицьких старостинських актів з'явився особисто шановний бурмистр Петро Кондзьолка та від імені славних Франціска Капустича, Григорія Сідляра, Станіслава Здриглодовича, Сигізмунда Кендзежинського, Каспара Славінського, райців галицьких, протестував проти відомих ватажків і підбурювачів цілої громади: Романа Маляра, Федора Васютича, Федора Микулича, Васька Китайчика, Яцка Слеваневича, Миколая Кравця, Юрка Пироговича, Івана Косиковича, сина Колтунової, Прокопа Угринця, Сеня Перегородка, Сеня Мальковича, Федька Таракана, Івана Глуханя, Івана Кочкодана з сином, Гаврила Сагана, Стеця Костовича, Калина Фанцевича, Петра Влаховича, Андруха Кунча, Івана Вариводки, Васька, зятя Головишиного, Мануйла Козички, Петра Ямницького як проводирів заколотників усього міста, через дії яких в місті внесено серйозні скарги і протести, тому що ці закоренілі бунтівники давно виступають проти священної королівської величності та усієї держави від свого імені та від імені своєї банди, про що свідчать записи в актах Ради міста Галича, відмовляються виявити належну покору офіційним особам цього міста, які були обрані законним шляхом, всупереч своїй священній клятві про покору і вірність, яку вони дали священній королівській величності і урядові цього міста.

До того ж вони скрізь викликають і підтримують бунти і шкідливі заколоти, прилюдно і таємно, створюючи величезну і страшну небезпеку для нинішньої ради цього міста і для його безпеки тепер і в майбутньому. А для підтвердження вищесказаного поставили вони обачного Матвія з Дрогобича, дійсного і присяжного генерального возного королівства, разом із шляхетними Мартином Вольським та Яном Осмольським, які, там же особисто ставши, підтвердили, що вони особисто були присутні в останню середу перед святом св. папи Станіслава як свідки від згаданої ради у [справі] про[ти] ви[ще]згаданих бунтівників та інших їхніх співучасників і прихильників і [підтверджують], що ці названі вище бунтівники у присутності шляхетних Яна Стоєнського, підстарости цього міста, Миколи Островського, Хоми Пінчевського, Станіслава Длузького, Яна Соліковського, Павла Камацького та інших численних людей рицарського стану, гідних довір'я, виразно і голосно, всі разом, під присягою, відмовилися виявляти належну покору цій вищезгаданій раді, всупереч міському праву, більше того, заборонили [це зробити] іншим гр[омадянам] — своїм співвідповідачам грецького обряду.

Про те, що ця протестація, свідками якої вони були, відбувалася саме так, а не інакше, повідомили вони цьому суду. Про що складено цю реляцію.

ЦДДА УРСР у м. Львові.— Ф. 5, оп. 1, спр. 110.— Арк. 1390—1391. Оригінал. Переклад латинської.

№ 131

1604 р., ЧЕРВНЯ 5.— ЗВЕРНЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ПРОТОПОПА Г. НЕГРЕБЕЦЬКОГО І КРИЛОШАН ДО ПРАВОСЛАВНОЇ ШЛЯХТИ З ОПИСОМ НЕВДАЛОЇ СПРОБИ УНІАТСЬКОГО МИТРОПОЛИТА І. ПОТІЯ ПІДКОРИТИ СОБІ ЛЬВІВСЬКУ ЕПІСКОПІЮ ТА З ПРОХАННЯМ ПРО ПІДТРИМКУ

Соборное посланіє Григорія, протопопа, намісника львівського, священника при Благовіщенській церкві зі всіма крилошанами от 5 юня 1604 года, в котором, жалуются на Іпатія Потія митрополита уніатського, которий приїхавши 30 мая в город Львів *, в том великий розрух і розтерк і звади межи посполством звиклим в покою жити починил, подводячи люди на люди і уряди, як духовніє так і свіцькіє стану, на чиненье кривд, саженья і винами караня із цехов витискане, отсуженя чти, і по катедрах казнодійських, як груби бити не может публикованя примошенієм квалтовним до якогось новозмишленного віри визнаваня, ані то римськое, ані наше православное держатися...** чернцов на м'ясо разрішаєт, і сам его уживаєт, і хлібом ринковим не на то учиненим служить... календар старий поганить, а новий за ліпшій держати велить ... о чисцу гдєсь якомся учить... Листи до церкве гвалтовне з незвиклої владзи своєю з урядом міським поприбивати розказал, до послушенства своего примушал, повідаючи себе бити нікогого велика і силна. Кролем, паном нашим, привилейми і баніціями й. к. м. страшачи, грозив, що ся юж снат і в князстві Литовськом виконало: то пак з тим то его жарким і верескливим прещенем пришо́л і о то ся ставил. Противко которого то такового правовірія єдинодушне і покорне зо всіма священниками, шляхтами, братстви, і всіма православними христіани людьми его милості отець єпископ наш львовській, галицький і каменца-подольського екзарха великого престола константинопольського Гедеон Балабан за стадо Христово, за віру і за закон божій в сідивости своєї моцне ся заставляти рачил, оно́го вспираючи слови досить пристойними іж їх, от церкви божой отщепенство, самих їх себе предсвзятя, і соблаговолите їх, іж указуючи то явне, іж не для чого інно́го, ті́лко за вражливе богу і людем виступки їх, сужени бивши, і юж не могучи в церкви святой восточної, такими бивши, місца міти, з декретов канонних синодалне на запад утекли, і там їх з тим ціло заховано, што зді не на себе, але на інших єпископов, так бити Потій зознавал, чого на довод і до ліпшого сконченя справи

* Вступний текст А. Петрушевича — єдиного видавця документа.

** Усі пропуски, позначені крапками, зроблено видавцем.

по долгих розмовах пред обличністю его милості пана воеводи Белзького (С. Влодка.— *Ред.*), в господі его милості просил его милості отець єпископ наш львовській і певний роспис лемітації до пришлого сейму пред его королівської милості, хотячися, очивисте, ставити і пак его милість Потій не дозволил на сейм, тільки за дворними суди, хоча на звлоку привести, чого его милість отець єпископ наш львовській не дозволил і так не постановивши нич з нічимся розийшло. Зачим, видячи его милость, Іпатій Потій же ся єми речи не ведлуг мисли его повели іж і найменшей душі во своїм лові не поймає, ядовите вшедши до фари в середу до п'ятидесятниці собравши за дзвоном великим костела тамтого людей много римського закону, при службі его там же протопопу і всіх нас священников, братства і всіх людей народу руського виклятими клял, свічки гасил, метал, плювал, шатался сам і всі его з ним... при которой церемонії там же лист свой читал і на дверех у церкве міській із урядом міським прибити розказал, за чим зараз і от'їхал: услишавши і прочитавши собі в господі своей листи ему принесение о віленській зваді нової за вірою его, што ся там стало, іже там много забитих на плацу полегло, шапкою о стол бил, фрасовался і з тим же Львова от'їхал, зоставуючи по собі розрух в Речи Посполитой *, варованой привилейми покою міського, звади, ненависти, промовиська, взгарди іж люд на люд, дом на дом повстал, тое он зробивши во Львові, от'їхал. Зачим ідуть от урядов закази уживане обходов, з доброй приязни руси з поляки окрутне ся велика неприянь вшела, і то затим ідет, і поким ся тот пожар розширить, і до кого прійдет жадно, то каждый бачити может... Тое тоди що ся юж стало до свідомостей вашеє милості всіх сполечне относим і що ся еще станет з повинности уряду нашего дати знати не занехаєм. Просим тогда пилне і унижоне о здоровую раду, о помоч і поратованя потужное, забігаючи конечному злему, абисте ваша милость, що найпрудше до его королівськое милості послов виправити рачили, просячи о захованя справ наших ведлуг універсалов его королевськое милости аж до сейму. А нас в бідах і церквей наших отдавна юж будучих, кгда ж не маєм чим нищети ради великое справ попірати... В Львові при церкве столечной святого великомученика Георгія року 1604 місяця іюня 5 *Григорій священник Благовещенський намісник львовській зо всіми крилошани*. ЛГР.— С. 403—405. Оригінал.

№ 132

1604 р., ЛИПНЯ 1.— ПРОТЕСТ ПРАВОСЛАВНИХ КРАВЦІВ
м. БУСЬКА ПРОТИ МАЙСТРІВ ЦЕХУ, ЩО ЯК УМОВУ
ПЕРЕБУВАННЯ В ЦЕХУ СТАВИЛИ ПІДКОРЕННЯ ХОЛМСЬКОМУ
УНІАТСЬКОМУ ЄПИСКОПУ Д. ЗБІРУЙСЬКОМУ

Чесні Яцко Некрасик, Андрій Дахнович, Миколай Білка, Гринь Яремкович, Стефан Іванович, Миколай Витрикус, і Грицько, буські

* У значенні міської громади.

міщани, майстри кравецького ремесла грецької релігії, особисто прийшовши до уряду і тутешніх буських гродських книг, від свого і всіх своїх товаришів цього ремесла і цієї релігії імені урочисто свідчилися на чесних Войцеха Гібалу і Яна Коберського, цехмистрів свого ремесла і на інших майстрів свого цеху католицької релігії за те, що ці згадані цехмистри минулої неділі, згідно зі збереженням давнім звичаєм, вислали кравецьку емблему, щоб зійшлися до цеху, і лише до поляків цю ознаку казали нести, щоб поляк до поляка її відносив, і заборонили нести її до кого-небудь з нас, всупереч праву і свободам, наданим нам спільно з ними їх милостями королями, панами нашими, відмовили нам у місці поміж собою в цеху, всупереч праву і вольностям від їх милостей панів королів, панів наших. На доказ цього поставили коронного генерального возного шляхетного Симона Собещанського з тутешнього буського підзамча і двох шляхтичів — Станіслава Місьовського і Станіслава Гутовського, які, особисто стоячи перед урядом, зізнали, що минулої неділі були на ревізії майстрів кравецького ремесла руської релігії, питаючи у кравецьких цехмистрів, через що їм відмовили у місці поміж себе в цеху і емблеми до них не носили і заборонили посилати. А ті відповіли: «Не посилали до них емблеми і не пошлемо, аж поки з братією не порадимося, бо маємо наказ від своїх костельних старших». І тут одразу відповідач, славетні цехмистри Альберт Гібала та Ян Коберський та кравці Шимон Заблоцький і Ян Коломика від свого імені та інших членів свого цеху кравців репротестували такими словами: «Панове, знайте про те, що у нас є наказ від старших нашого костюлу — його мості ксьондза Лукаша Калінського, львівського каноніка і від нашого буського пароха, щоб ми з вами не їли ані не пили ані жодної розмови не мали до того часу, поки ви не виявите покори холмському владиці і не присягнете; аж тоді ці емблеми до вас пошлемо». Так перед урядом, возним і згаданою вище шляхтою репротестувалися, чинили це не з впертості, ані з жодного свого умислу, лише за наказом церковним. Не забороняємо вам займатися ремеслом і тримати челядь, лише дотримуємось того, що ми чули у своєму костюлі, щоб ми не підпали під таке ж прокляття, яке вийшло на вас від його милості отця митрополита Київського, і просили, щоб ця їхня репротестація була вписана в книги, що уряд їм дозволив.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 3, оп. 1, спр. 11.— Арк. 512—513. Оригінал. Переклад з польської та латинської.

№ 133

1604 р.— З ШОДЕННИКА Я. ВЕЛЕВИЦЬКОГО¹⁸⁴

ПРО РОЗШИРЕННЯ ЛУЦЬКОЇ ДІЄЦЕЗІЇ ТА ПРО СПРИЯННЯ
ЛУЦЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО ЄПІСКОПА М. ШИШКОВСЬКОГО¹⁸⁵
ПРИХОДОВІ ЄЗУІТІВ ДО м. ЛУЦЬКА

В цьому році була заснована перша луцька місія, яку в наступні роки робили то резиденцією. то колегією. Коли ж Мартин Шишковський (який, як ми сказали, в травні залишив Краків), вступив на

свою луцьку кафедру, то, маючи при собі двох наших братів, на-вернув свою дуже обширну Луцьку дієцезію, яка з одного боку про-стягається за Каневом до Черкас, сусідніх з московитами і татара-ми, а з іншого включає Брестське староство, що прилягає до князів-ства Литовського, а третя частина сягає до Підляшшя. Коли ж цей новий єпископ навернув такий обшир своєї дієцезії і водночас ді-знався, що в ній немає найвищого священнослужителя, а є величез-на кількість еретиків і схизматиків, то серйозно запропонував шановному луцькому капітулові заснувати наше братство у Луцьку. Ця справа була прийнята прелатами з сердечною вдячністю, і вони самі вказали єпископові на потребу і спосіб заснування і побудови колегії чи то з коштів, які були виділені вже раніше на будівництво семінарії, чи з якихось інших. Крім цього представили, яка вигода буде кафедральній церкві і єпископському осідку, коли буде збу-дована наша колегія. Про що в наступні роки, після того як це буде здійснено, легко буде дізнатися з історії колегії.

SPR.— Т. 10.— S. 74. Переклад з латинської.

№ 134

1605 р., СІЧНЯ 12.— ПРОТЕСТ ПРАВОСЛАВНИХ КРАМАРІВ-УКРАЇНЦІВ м. ПЕРЕМИШЛЯ ПРОТИ СПРОБИ ДЕЯКИХ КРАМАРІВ-КАТОЛІКІВ ТА РАЙЦІВ МІСТА ВВЕСТИ ДИСКРИМІНАЦІЙНІ ПУНКТИ У СТАТУТ КРАМАРСЬКОГО ЦЕХУ

До уряду і цих перемишльських гродських старостинських книг особисто прийшовши, славетні Андрій Дралікович і Васько Біл-ницький (Білінський? — *Ред.*), перемишльські міщани грецької ре-лігії, від свого та інших жителів і міщан перемишльських тієї ж грецької релігії імені заявили і розповіли цьому урядові, що ці ж Андрій Дралікович і Васько Білницький (так в оригіналі.— *Ред.*) та всі інші тутешні перемишльські міщани грецької релігії, будучи особисто в перемишльській ратуші минулої п'ятниці, перед святом Нового року, в присутності панів бурмистра, райців, присяжних, па-нів цехмістрів усіх цехів міста Перемишля, дізналися щойно тепер про якийсь дозвіл або лист, наданий невідомо яким способом цехові або братству крамарському католицької релігії міста Перемишля панами перемишльськими райцями з великою шкодою і зіпсуванням фондушу * стародавніх прав і вольностей, які здавна служать усім перемишльським громадянам і міщанам як католицької, так і грець-кої релігії і якими вони порівну смиренно користувалися. В цьому дозволі нібито мав бути якийсь пункт, щоб католики не приймали до крамарського цеху в Перемишлі людей грецької релігії, підтверд-жуючи це зараз тим, що чесні Семен Круль і Павло Кавка, тутешні

* Тут мається на увазі королівський декрет, яким Перемишлю надавалось маг-дебурзьке право.

крамарські цехмистри католицької віри, недавно не хотіли прийняти до цього перемишльського крамарського цеху чесного Данила Казиморчика, перемишльського міщанина грецької релігії, кажучи, що мають дозвіл від панів перемишльських райців і такий привілей або лист, щоб вони під карою двадцяти польських гривен не приймали до свого крамарського цеху жодної особи грецької релігії. При цьому протестуючі зараз же тут, у ратуші, серйозно домагалися і дізнавалися у панів райців, чи про такий дозвіл або лист (який є порушенням їхніх вольностей) [знали] або на нього дозволяли, і, якби такий був, що тут публічно був показаний і прочитаний. Цей лист там же, в ратуші, згадані Семен Круль і Павло Кавка, кравецькі цехмистри католицької релігії, читали перед панами бурмістром, райцями, війтом, лавниками і всім перемишльським урядом, а також і панами цехмистрами всіх цехів, і цей, включений в нього пункт про неприйняття до цеху осіб грецької релігії, [зачитали]. На що зараз же спереду, з-поміж панів райців старий перемишльський райця Войцех Пельгрим (Пельгжим? — *Ред.*) сказав, що про цей дозвіл знав, але на такий пункт, дуже шкідливий панам міщанам перемишльським грецької релігії, не дозволяв, ані про нього не знав і тут же пану Степану Варгацькому, на той час раецькому писареві, сказав: «Хто ж такий пункт казав вносити, коли всі ми не казали тобі цього вносити і про нього знати не хочемо?» Це і пан Заяць, теж старий перемишльський райця, підтвердив, що не лише на такий пункт не дозволяв, але й ніколи не знав про прибиття печатки і хто її прикладав, кажучи також, що міг би присягнути щодо цього. А пан бурмістр з іншими панами райцями, як також і пан війт і панове присяжні, панове цехмистри міста Перемишля, всі одноставно, висловилися і ці слова мовили, що ми про той дозвіл або лист і нове право, яке є на шкоду і псування Речі Посполитої, невідомо яким способом без нашого відома і дозволу надане, не знали і взагалі про це нове право зовсім знати не хочемо і на те, щоб воно мало силу, нашою владою всі одноставно не дозволяємо. Після чого тут же всі разом згадані пан бурмістр і панове райці, пан війт з панами присяжними і всі цехмистри міста Перемишля сказали своїм сусідам, людям грецької релігії, такі слова: «Панове сусіди! Вважаючи вас завжди собі приятними і Речі Посполитій доброзичливими, прагнучи також того, щоб жодні неспокої та заворушення між нами не виникали ані не діялися, оскільки в [аші] м[илості] разом з нами спільно і неподільно тут в Перемишлі, місті його королівської величності, пана нашого, фундушем, а також привілеями, як і правами, воедино спаяні. За цими-то правами і вольностями, що нам спільно служать, ви користувалися нарівні з нами всілякими вольностями і вигодами як у міських потребах, так і в цехових. В цьому, такому повному, спокійному і непорушному користуванні цими вольностями і вигодами аж до цього часу спільно з нами були, як і тепер є. Так і зараз хочемо, щоб інакше не було, а щоб завжди, як і раніше, так і зараз і пізніше при всілякій вольності в спокійному користуванні на вічні часи зберігаємо вас спільно з нами». А задля кращого свідчення і віри ті, які свідчилися перед урядом і цими перемишльськими грод-

ськими старостинськими книгами, поставили возного генерала Руського воеводства, чесного Войцеха Соху з Перемишля, цьому урядові добре відомого, спільно з шляхетними Станіславом Волінським і Сеньком Копистніським (Копистинським? — *Ред.*), котрі то, возний і шляхта, зараз особисто стоячи тут, відкрито і добровільно заявили, що, будучи в згаданий час в перемишльській ратуші, все те, що описане вище, бачили, чули і що це так, а не інакше було і про що вже нещодавно ними офіційно було заявлено і засвідчено, правдиво і безпомилково перед цим урядом зізнали. Цю реляцію уряд прийняв і звелів внести в акти.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 13, оп. 1, спр. 321.— Арк. 53—56. Оригінал. Переклад з польської і латинської.

№ 135

1606 р., ЛЮТОГО 9, ЯНІВ (НАД БУГОМ).— ПРИВІЛЕЙ ЕПИСКОПА М. ШИШКОВСЬКОГО НА ЗАСНУВАННЯ В ЛУЦЬКУ ЕЗУІТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ

Мартин Шишковський, з ласки божої та апостольського престолу єпископ луцький, сповіщаємо цим нашим листом усіх, кому належить знати. На самому початку нашого єпископату, коли ми знайомились з єпископськими правилами та благочестивими розпорядженнями наших попередників. Коли ми з візитацій і капітульних донесень вивчали [стан] парафіяльних і монастирських церков, ми відчували велике духовне задоволення та особливу радість, вважаючи, що звільнені від багатьох тягарів та труднощів. Але, дослідивши стан справ докладніше, ознайомившись з усіма місцями нашої дієцезії, ми вжахнулися в душі, побачивши численні та знамениті школи, відкриті вчителями-схизматиками ¹⁸⁶, [побачивши] вперту злобу схизматиків, які заперечують унію, до русинських єпископів, що на вернулися до римської церкви, гідне жалю невміння католиків поширювати віру, дикість і варварство звичаїв. Ми віримо і не помиляємось в тому, що наші попередники доклали старань і великих зусиль, щоб викоринити ці лиха, і що вони заклали прекрасні основи для святої унії та перемін [на краще]. Але бачимо, що малі були їхні досягнення, оскільки занадто малочисельні [були] помічники для того, щоб підняти таку велику ношу духовної спороди, вершина якої досягне аж до споглядання живого і всевидячого бога. Крім цього, ми дізналися, що на цілій Волині й на Поліссі, які простягаються на сотні тисяч кроків у цей бік вздовж і вширш, є всього десять костьолів, для яких важко знайти відповідних ксьондзів, а ще важче їм утриматися там як через небезпеку татарських нападів, так і через переслідування з боку схизматиків і еретиків. Скориставшись цими обставинами, вороги католицької віри побудували в різних місцях школи, у яких волинську молодь, повну найвидатніших талантів, вчителі-еретики формують, як вологу глину, та одурманюють пахощами еретичної порочності. І часто стійкість католиків

перемагається кількістю [схизматиків]. [Сила] схизматиків зміцнюється їх впертістю.

Отже, за прикладом короля, який, вирушаючи на битву з іншим королем, розважає, чи зможе він з десятьма тисячами іти проти того, хто йде на нього з двадцятьма тисячами, вважаючи, що не можемо ми безпечно почати битву з таким численним військом еретиків та схизматиків, маючи таку незначну кількість воїнів, вирішили ми просити підмоги з апостольського табору блаженного Ігнатія Лойоли, сподіваючись, що під проводом Христа ці воїни, відомі своєю доблестю, завдадуть поразки ворогові церкви, заберуть його царства та всю зброю, на яку він надіявся, а полоненим повернуть їхню свободу. Отже, якщо ересь перемагається істинністю віри, варварство — навчанням вільним мистецтвом, незнання християнського вчення — вченістю і працею священників, а зіпсовані звичаї — добрим прикладом, навернення, то певно, що не можна іншим способом вигнати вчителів ересі з їхніх шкіл, ані показати чистоту та правдивість католицької віри, ані пом'якшити жорстокість звичаїв, як тільки через заснування колегіуму отців товариства Ісуса, непорочність [життя] яких дивує зіпсованих людей. Завдяки [їхнім] проповідям Новий світ сприйняв світло віри, а наш [Старий] світ відновив давню чистоту через їхню працю в галузі освіти. Теологія та її прислужниця філософія, відкликані з вигнання, знову процвітають у диспутах і колоквіумах, розбите військо еретиків готується тікати з Польського королівства та його володінь. Тому зрозуміло, що з цієї причини королівства і провінції навперербій намагаються залучити до себе це товариство. І в Польщі, де у Великопольщі — в Познані та в Каліші, в Малопольщі — у Любліні, Кракові та Сандомирі, у Литві — у Вільні, Несвіжі, Полоцьку, в Русі — в Ярославі та Львові, у Пруссії — у Брансберзі, у Мазовії — в Пултуську, в Лівонії — в Дерпті заснували колегіуми найсвятішого товариства, забезпечивши їх щедро майном, наділивши церковною недоторканістю, звідкіля королівство має найбільш знаючих сенаторів та шляхтичів (першу і головну частину свого тіла), найученіших, найкультурніших, найуміліших і найвірніших громадян міст і сіл. Одна лиш Луцька дієцезія позбавлена світла цього товариства, лише вона, яка простягається на чотири найобширніші воеводства, терпить від того, що вона дуже скупо (щоб не сказати, що зовсім) забезпечена школами мистецтв. Тут, у нас на Волині, храми рідкі, бачимо, що дуже мала кількість священників, тут занедбана турбота про молодь, особливо біднішу, тут і зрілих мужів дикі звичаї, і неприйнятна у державних справах поведінка, які можна пом'якшити не інакше, як тільки вивченням вільних мистецтв. Ці, такі важкі духовні та громадські недуги нашої дієцезії, які необхідно лікувати, [і] оскільки в нашій місцевості є [таке] бажання, ми, за порадою і співпрацею нашого капітулу і згідно з думкою єпископської курії, згідно з законом, старанно обдумавши, постановили призначити, надати, передати матеріальне забезпечення для колегіуму товариства, маючи певну надію, що священна королівська величність з огляду на свою велику, майже божественну прихильність і доброзичливість до цер-

ковних справ, виявить ласкавість до наших намірів, а святий апостольський престол розгляне і схвалить наші рішення в цій справі, навіть якщо вони в якійсь мірі відхиляються від загального права (зокрема, в тому, що стосується заборони прилучати парафіяльні церкви до колегіуму чи до якогось університету) [...] *

Таким чином, ми надаємо колегіумові й отцям товариства визначене забезпечення; і особи, призначені нашим капітулом, представили це наше бажання найпреподобнішому отцеві, генеральному препозитові цього товариства Клаудію Аквавіві і закликали до нас наших заступників: щоб він, заради єдиної і найвищої любові Христа, що спас душі своєю безцінною кров'ю, зволив послати ревних трудівників на цей необроблений божий виноградник, подібний японському й індійському царствам, щоб ми змогли прийняти їх у нашому вбогому єпископстві з усією щедрістю доброї волі.

Отже, досягнувши того, що цей преподобніший отець, генеральний препозит дав свою особливу згоду і вирішив прийняти фундацію, ми, разом з нашим капітулом, преподобним отцем Сигізмундом Обріцієм урочисто і обумовлено оцим обіцяємо преподобнішому генеральному препозитові, що ми відкриваємо, фондуємо, забезпечуємо Луцький колегіум товариства Ісуса і що ці умови, облятовані для товариства, ні в якому випадку не можуть бути порушені.

На підтвердження повної достовірності цього ми наказали відтиснути нашу печатку і підписали своєю рукою, і наш шановний капітул вирішив припечатати й підписати.

Дано в Янові у 9-й день лютого 1606 у присутності шановних панів...**

НБ ЛДУ.— №1708/IV.— № 196. Оригінал. Переклад з латинської.

№ 136

1607 р., ЛИСТОПАДА 6, РИМ.— ЛИСТ ПАПИ ПАВЛА V
КНЯЗЮ Г. ВИШНЕВЕЦЬКОМУ¹⁸⁷ З ПОДЯКОЮ ЗА ДОПОМОГУ,
НАДАНУ КАТОЛИЦЬКОМУ ОРДЕНУ ДОМІНІКАНЦІВ

Павло, папа п'ятий. Улюблений сину наш, благородний муж, вітання і апостольське благословення. Улюбленому синові, благородному мужу, князю Вишневецькому. Найдорожчому сину, благородному мужу Георгію, князю у Вишневці.

Надзвичайна божественна радість огорнула нас після прочитання надзвичайно приємного листа, який нам передав від твоєї світлості улюблений син, духовна особа, домініканець Григорій — твоя довірена особа, яку ти послав до нас, а також через те, що він сам нам розповів про твій перехід від схизми до католицької віри. Ми легко

* Далі йдуть умови фундацій і перелік маєтностей: Кобринська парафія з селами Болото, Гірське, Липниця, Стрихів; млини, корчми села Ліще та Гумецьке, десятина з сіл Горнятичі та Ліски, Скулин і Білин, площа в Луцьку під будівництво колегіальних будинків.

** Випущено перелік присутніх при підписанні акту.

змогли зрозуміти виключну набожність, палке прагнення, що їх збудив у тобі той, хто з причини надзвичайної любові до нас зійшов з лона бога-отця у світ, щоб закликати грішників до покаяння. Він же для того, щоб ми були гідні отримати відпущення гріхів, приніс себе як непорочну жертву живому господу, ставши для нас заступником і жертвою.

А до того ж, улюблений сину, тим більше ми радіємо, що ти повернувся до твоєї матері — найсвятішої римської церкви, чим більше бачимо ми в тобі ознаки божого покликання, оскільки ти турбуєшся не лише про своє власне спасіння, але й про спасіння своїх ближніх, як це і є притаманне християнській любові. Тому ми з усією прихильністю даємо тобі нашу згоду на те, про що ти нас просив у справі поширення релігійної сім'ї львівських братів-проповідників ордену святого Домініка. Наказали ми також суперіорові цього ордену проповідників, щоб він всіляко сприяв спорудженню нових храмів та монастирів, як також радо даємо тобі право спорудити власний вівтар у цьому костелі для допомоги душам вірних, щоб вони очищувалися спасенним вогнем. Ми прийняли тебе, сину наш, в лона нашої любові й оточуємо тебе найвищою в бозі прихильністю, тому що ти, ще більше віддаючи себе служінню славі божій і культові католицької віри, будеш втіхою нашої душі. Тому ми, відповідно з своїм обов'язком, бажаємо виявити тобі нашу батьківську любов і заявляємо твоєму благороддю, що прагнемо, щоб те довір'я, яке ти маєш до нас, зробити міцним і непохитним. Ти побачиш, що при кожній нагоді ми згадуватимемо тебе в числі наших улюблених синів.

Щодо братів-домініканців, мужів побожних, наших улюблених синів, працюючих і невтомних, яких ти перед нами хвалив, хоча й ми і до цього завжди дуже любили, то завдяки тобі стануть нам ще дорожчими, як і улюблений син, брат Григорій, такий дорогий тобі, сам мав дуже багато можливостей в цьому переконатися, бо ми виявляли йому, як ти дізнаєшся від нього самого, всі ознаки нашої любові, оскільки побачили, що він чесний і розумний муж. Він же передасть тобі цей наш лист і невеличкий подарунок — свідчення нашої батьківської любові до тебе — сподіваючись, що він буде тобі милим завдяки благословенню, яким він наповнений, так само, як і нам надзвичайно приємними були надіслані тобою подарунки.

Благословляємо твое благороддя з усією силою нашої любові та закликаємо, щоб ти сміливо продовжував свою справу і з вірою в божу благодать думав про тих, які, покликані об одинадцятій годині, прийшли, щоб одержати таку ж плату, як і ті, що прийшли на виноградник о [най]першій годині. Адже батько сім'ї, який нас покликав, божественний у своєму милосерді, аби тільки ми не робили своєї справи небало, бо ж він прозирає серця. Молимо, щоб він збільшував у тобі цей дар його божої ласки, щоб зберігав тебе своєю постійною опікою, щоб тебе повсякчасно супроводжував успіх.

Дано в Римі у святого Петра, під печаткою Рибалки, 6 листопада 1607 р. у третій рік нашого понтифікату.

1607 р. * — ПОЛЕМІЧНИЙ АНОНІМНИЙ ОПИС СМЕРТІ
УНІАТСЬКИХ ЄПИСКОПІВ К. ТЕРЛЕЦЬКОГО
ТА Г. ЗАГОРСЬКОГО¹⁸⁸

Кирил Терлецький, влади́ка луцький, на Волині злою а шкарадною смертю вмер. Вдав́ил его шатан в скле́пі над бочками грошей нагло. І не могли его найти, ано его диявол, вдав́ивши, в порожню бочку вложил. А кгда его дня другого найшли, пан Іван Велятицький, писар пінський, пришрубовал его в кареті і возил по селах в подданих чинш вибираючи на него, якби жив. А потом вкинул его в болото. І там му ворони очі вибрали. Довідавши́ся дочка его Велятицькая, бо му Велятицький бил зять, казала потом мужа хлопам вийняти з болота і закопати. І так без погреб́а згиб. А то для того же стал учасником ереси маніхеської і часто аріяньськое і зрадицею церкви восточної. Два початки духу святому чинил, послушенство папезу отдал. Того сведоми всі люди землі волинськое і каждий цнотливий призна́ть мусить.

Григорко (Загорський Григорій Герман.— *Ред.*), влади́ка полоцький, той кгда службу служил, завше его кадук бил. А на остаток при службе церкви забил его. То для того же товариство з Кирилом Терлецьким держал і едної ереси били, і зрадци, на початку і всім християнам злим прикладом. А до того отступник.

ЦНБ УРСР.— Відділ рукописів, № 476 П.— Арк. 42.

№ 138

1608 р., ЛИПНЯ 24 **. — ЗАПИС У ЛЬВІВСЬКІЙ ГРОДСЬКІЙ
КНИЗІ ДЕКРЕТУ КИЇВСЬКОГО ВОЄВОДИ С. ЖОЛКЕВСЬКОГО
ПРО ВИЗНАЧЕННЯ РАДОЮ м. ЛЬВОВА ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК
ПІД ЄЗУІТСЬКУ КОЛЕГІЮ ВНАСЛІДОК ВТРУЧАННЯ КОРОЛЯ

До уряду і цих львівських гродських актів з'явився особисто славетний і ясновельможний Станіслав Жолкевський, воєвода Київський, польний коронний гетьман як виконавець декрету на користь нижчепідписаних. Прелати принесли до цього уряду декрет, підписаний на користь нижчепідписаних прелатів руками вищеназваного славетного та ясновельможного воєводи Київського та шановного во Христі отця Станіслава Радзімського, ректора Львівської колегії єзуїтів та визначних Яна Лоренцовича, нинішнього старшого бурмістра, Андрія Мондровича, Вольфа Шульца, які підписалися та скріпили печатками цього ясновельможного намісника київського, а також нижчепідписаної колегії та райців львівського уряду. Також зобов'язали облятувати цей декрет до актів нинішнього уряду. Під їх впливом уряд погодився, побачивши цей декрет непошкодженим

* Датується на основі дати смерті Кирила Терлецького.

** Дата запису в актові книги.

та автентичним і не підозрюючи жодну з сторін, для їх вигоди облягувати цей декрет до актів свого уряду і довірив внести в актові книги. Зміст цього декрету такий.

Польний коронний гетьман Станіслав Жолкевський з Жовкви, київський воевода, польний коронний гетьман, кам'янецький, калуський, рогатинський і т. д. староста. Повідомляю, що за дорученням і волею й.к.м. мого милостивого пана був я у Львові дня 23 місяця липня року 1608, тобто в середу, на завтра після свята Марії Магдалини, в справі преподобних оо. езуїтів з міщанами й громадянством м. Львова, яка велася між ними згідно з декретами й.к.м. і їх різними вчинками як в розпорядженнях, й.к.м. схвалених, так скріплених умовою тих же сторін через депутатів щодо спорудження і заснування костьолу і колегії оо. езуїтів. В цій справі, зваживши всі обставини, завади, які гальмували ту побожну справу, й.к.м. зволив призначити оо. езуїтам посесію певних місць для збудування костьолу і колегії. Застерігши сторонам те, що згідно зі своєю умовою вимагали одна від другої, а призначивши на сьогодні час віддавання тих місць у посесію, доручив мені, щоб та справа остаточно вирішилася, як про це ширше говорить у всіх актах, прийнятих в цій справі. Отож, сьогодні обидві сторони, як й.м. ксьондз Станіслав Радзінський, ректор Львівської колегії своїм та інших оо. езуїтів іменем, так і пани львівські райці в повному своєму складі іменем магістрату і посполитого люду особисто ставши, зобов'язалися задовольнити волю і декрети й.к.м. і те, що коли-небудь викладено в декретах, розпорядженнях і депутаціях і спільній постанові, виповнити і виконати. А спочатку львівські євреї відрахували і дали львівським райцям на будівництво нової лазні 3 тис. злотих, на які їм видано квитанцію. Після цієї виплати, вийшовши на місце, вказане в декреті й.к.м., в присутності замкового уряду і возного, обачного Мартина Возняка з Зимноводи, і двох шляхтичів — Вінцента Мроховського і Войцеха Глинського, ті забудови — лазню і стару школу, також вулицю, яка веде до міської брами і закінчуючи самою брамою, я передав у цілковиту посесію оо. езуїтам. А що обидві сторони домагалися, аби їм були визначені межі, призначено на колегію міста також названі для викупу в декреті й.к.м. прилеглі будинки, то це є декларовано в депутатському процесі й в контрактах. Однак, щоб не залишалось жодних сумнівів, називаються ті будинки, які можуть скупити оо. езуїти, тобто: будинок пані львівської підсудкової, котрий вже викуплений оо. езуїтами, Тациків будинок, будинок потомків Блажея Замірника, волохів будинок, будинок кравця парафії Миколая і нічий більше, так що межа костьолу і колегії оо. езуїтів має поширюватися не далі, лише в довжину, почавши від кладовища оо. францисканців аж до кута наріжного останнього будинку кравця Миколая Видовського і повороту біля старої школи до вулиці, яка знаходиться між тим будинком кравця, парафією і старою школою і котра [вулиця] є власною вулицею міста і ніколи не має бути забудована і заходити до оо. езуїтів, оскільки уряд має поставити там нову браму, з одного боку, а з другого боку — шпиталем св. духа, який цілком залишається в своїх пре-

рогативах і правах; а в ширину, від рогу будинку єзуїтського кладовища францисканців з одного боку, а з другого — також від рогу дому Миколая кравця аж до старої школи, не доходячи до муру 5 ліктів краківської міри. Довжина цього тракту з півночі на південь має бути 134 лікті без чверті, а ширина з заходу на схід — 74 з половиною лікті, залишаючи вільним вхід через колегію в будь-який час пройти до крамниці, котра є під крамарською вежею, так, як свідчить краківська постанова. Просили мене також пани райці про інші свої потреби до його к.м. і, вважаючи цю просьбу слушною, радий то вчинити, не сумніваючись, що для цього їх послууху і для користі всього міста його милість король з своєї доброти це звелить вчинити. А тепер, назначивши і пустивши в посесію ті місця згідно з фундацією його милості костьолові і колегії оо. єзуїтів достатнім актом інтромісії, подав і подаю посесорів тих будинків для евакуації майна. А що його милість король своїми свіжими декретами у цій справі всі комісії та свої попередні акти, за якими міські ґрунти, продані магістратом євреям, відійшли до оо. єзуїтів, касує, владою і авторитетом й.к.м. тепер приймаємо рішення і ті ґрунти, згідно з написаним, передаємо на вічні часи у вільну посесію старим посесорам, цілком залишивши вільному судові й.к.м. і його милості ксьондза, архієпископа львівського те, що стосується єврейської синагоги. А для кращої певності цього мого рішення цей документ своєю рукою підписав і печатку приклав, що і обидві сторони вчинили, і подав до львівських гродських книг.

Діялося у Львові в присутності ясновельможних шляхетних їх милостей... *

Після цього вищеназваного декрету представили для внесення до актів цього уряду оригінальний примірник виконавцеві — шановному во Христі отцю Станіславу Радзімському, ректору Львівської єзуїтської колегії. Після погодження з цим урядом примірник залишили. Тоді в продовження справи в присутності уряду та цих актів стали особисто чесний Мартин Возняк з Зимноводи, генеральний возний королівства і цьому урядові разом з знатними Вінцентієм Мроховським і Альбертом Глинським для більш очевидного свідчення справи вільно й відкрито оголосив принесене з собою, на свідчення своєї вірної реляції, що найближчої минулої середі силою вищевказаного декрету нижченазвані забудови, тобто лазні, стару школу, а також вулицю, яка веде до міської брами, разом із брамою, яка зачиняє Львів, передано шановному во Христі отцю Станіславу Радзімському, ректору Львівської єзуїтської колегії та цілому єзуїтському товариству.

Дійсно посесію з правом довічного користування передали і записали, про що цей нижчепідписаний возний зробив вищевказаним знатним цю свою вірну реляцію і це ж саме в цілому вільно повторив у своїх уважних зізнаннях.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 363.— Арк. 951—956. Переклад з польської та латинської.

* Далі наводяться імена свідків.

1608 р., ЛЬВІВ.— ПОСЛАННЯ ЛЬВІВСЬКОГО
СТАВРОПІГІЙСЬКОГО БРАТСТВА ДО УСІХ ПРАВОСЛАВНИХ
ПРО ВИЗИСК ТА УТИСКІ З БОКУ КАТОЛІКІВ І ПОЛЬСЬКИХ
МАГНАТІВ ТА З ПРОХАННЯМ ПРО ДОПОМОГУ

Преосвященним їх милости господином отцем архієпископом і єпископом і достойно почесним архімандритом, ігуменом, о Христі чесним протопопом і попом, о святім дусі возлюбленим архідіяконом і всему причту святих божіих церковей. Ясне велможним їх милости княжатом, паном воеводам, каштеляном і їх милости паном старостам, урожоним паном земяном, шляхетним паном войтом дідицьким, славетним паном мешчаном, і опатрним паном радцам і всім восточнаго православія христіаном синам сіонським.

Благодати, мира, милости, здравія і всяких помислних потіх от всемогущаго в троіци славимого бога брацтво Ставропигіон Успеніє пресвятія богородица Львовськое вашей милости уприме міти зичить.

Розуміємо тому, іж не без вісти есте суть ваші милости о том, як от давних літ утяжени естесмо суть зде в Львові ярмом єгипетськое неволі невиповедимих бід, сповлочанем задворних і сеймових уставичних прав і утисков вшеляких, а праве знищеня і вигнаня от вшеляких обходов і до самое наименшее ігли і шилця, чим би толко чоловік жив бити могл, забороняють нам панове народа польського люде уживати. А то набарзій за отступленієм старших наших бивших духовних: митрополита і владиков, а легкуючи і нас за ними в той же отступленія образ к послушенству їх притягаючи. Которими то бідами юж єсми суть змучени і знищени. А іж ми, хотячи тому то злomu промисла їх пожарови не допустити і на нас бідам таким найти, на собі єсми з покорою і над можность нашу по сей час зносили: промишляючи добрая пред богом і чоловіки, не хотячи всенародное слави і утіхи христіанськое зде угасити: за приводом і праве примусом святійших патріархов, і на он час еще всіх купно будучих, митрополита і єпископов наших землей сих російських, кгда ж они місто і місце способнейшее на то Львов усмотрівши і сеймовими привілейми умоцнивши, усиловали нас на то і над силу нашу двигнути розказали, то єсть церковнаго мурованя прекрасним ділом церковним, яко цару всіх Христу богу дом хвалі єго уробити. Ку тому школу наук христіанських ігрецьких і словенських, дітем вашим всім послочитє фундовати, іж би, піючи в чужих студницах води наук іноязычеських, віри своєї не отпадали, зачим праве і всенародное згненіє барзо близко ходить.

Тутеж і друкарню письма гречеського і словенського, викупивши за немалую суму грошей, двигнулисми за ласкою божією. На которіє до потреби, іле на он час у початку обітниць для ратунку на то било много, от предних звлаща началнейших в роде нашом російськом: але ку skutкови про зависть і ненависть от вселукавого діавола прійти, тісен путь і жесток барзо. Хоцай так речем, іж не

подано нам руки помощи на все тоє праве нічого, але і еще зазленя і прешкод і от мнящихся бити наших: бід, гоненія, удаваня нас зле утрпіли есмо барзо много, аж мусілисмо до обчих людей з тим ся удавати: іно ж і там датков мало, а прислов'я і вимов много: чого юж тиж і сам встид не допускает писати нам. Што за примовки і што за посмовиска относим за то, о боже?! Нужда і нам з пророком Ісаієм рещи: «Слиши небо і внуши земле», що трпим зде в том то Львові. Умисл теди і способ для остатнего поратованя тих всенародних бід і потреб з поради і волі їх милости преложоних духовних наших есть такій. На што і листи з печатми і подписи рук їх милостей самих дани суть на то, аби внести просьби до всіх посполите людей їх милости панов шляхт міст і містечок і сел навіть, просити о всенародное поратованіе на так великіе всего посполитого добра ясние потреби. Поневаж сейм близко надходить, до которого неотрочне становитися на суд мусимо, кгда ж справа тая наша на декреті его королевської милости до сейму станула. Леч в стыду і жалости полним будучи з писаніем сим удатисми ся до всіх ваших милости мусіли, прикладом невірних жидов в Львові, невірний і каменосердечний твердошийний народ, будучи отвержений от лица божія, ратунок своїм отвсюду подали, і вскурала противко отцом езуїтом, не дали взяти школи собі, албо божниці своєї жидовської в Львові. Нам теди бовем не божницю жидовскую беруть, але всенародное христіанськое набоженство і волности вишпотити усилюють. Кто тоє одно бачити хоче, що то есть? і що за собою поносить той затяг справи тоєї, і што за вік живемо? і з ким пря і о што? і про што албо про кого? до skutку справи прийти не можуть, през так многій вік звлока. А прето ж, ми, уповаючи на бога і на ваше христіанськое поратованіе, послали есмо до ваших милостей достовірних мужей, і зібравши з посродку нас братію нашу, на ім'я пана... * Просячи унижоне о милостивое баченя і поратованя на так важние потреби всіх вас посполитие. Подайте руку помощи з милостивое ласки вашеє, іли вмісто милостині, іли у способ позичаний, што бог подасть до сердець ваших милостей і тоє приймем за певним рукописаніем нашим і постановеніем на певний час отдати. Толко аби на нас в чом не сходило, о том то всім вашим милостям знати даємо. За що і сам бог з високого маєстату своего заплатоу буде, і тая посполитая потреба вічне пам'яті вас сподобить, і бог ласки, покоя і всякая утіхи да будет з вами. Амінь. Дан в Львові... * дня, року 1608.

Ваших милостей упріме зичливіе брацтво Леополіте.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 12.— С. 526—529. Оригінал.

* В оригіналі залишено вільне місце.

1609 р., СІЧНЯ 12 (2).— ПРОЕКТ ЗВЕРНЕННЯ
ДО КОРОЛЯ ЛЬВІВСЬКОГО БРАТСТВА НА ВАРШАВСЬКИЙ СЕЙМ
В СПРАВІ ДИСКРИМІНАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ МІСТА

Лямент, албо мова, до короля єго милости.

Наяснейший, милостивий крулю!

Чтирей народов в самом мурі міста Львова суть фундовани, которие і teraz помешканя свої, так теж костели, церкви, і навіть божниці свої жидове мають, то єсть народ старожитний натуралний народ наш руський має своє вічум і церков набоженства своего во Львові. За тим польський, орменський і жидовський. Польський народ веспол з руським єдного суть права і єдни онера носять. Орменський зась свой особний, і жидове потом свой особний ряд і присуд мають.

Утяжени естесмо ми, народ руський, от народа польського ярмом над єгипськую неволю, же нас леч без меча, але горій, ніж мечем, з потомстви вигубляють, заборонивши нам пожитков і ремесл обходов вшеляких, чим би толко чоловік жив бити могл, того не волен русин на приржоной землі своей Руськой уживати, в том-то руськом Львові.

Маємо екземпля, албо указ, войска вашей королевской милости досить огромного і страшливого каждому околичних панств неприятели, в котрих по войсках видимо, же бивали і суть гетьмани, ротмистрі, полковники, сотники, десятники etc., і о єден бок з народом польським становши, завше вірне і менжне вшеляких неприятелєв коронних і маєстату вашої королевської милости громлять.

А заж панове цехмистрове і ремесници львовськіє: шевці, кравці, різники, поворозники, гончари etc., etc., etc., цось значнійшого о собі над войска вашей королевської милости бити розуміють, же нас в цехах своїх веспол з собою міти не хотять. Видимо, і щось болшого, то єсть маєстат вашей королевської милості, яко рай божий, розмаїтих народов древи уквічений, межи которими народ росский достоїнства, місць сенаторських воеводства, каштеляне і інших преможенств на собі вірне носять, і бок вашей королевської милости суть. А заж панове райци львовськіє і цехове львовськіє цось болшого над то себе бити розуміють, же нас, народу руського, при боку своєм міти не хотять, але з потомстви нас вигубляють.

Наяснейший, милостивий крулю!

Бисми били і немотною бидло, альбо овци якіє, предсяж до вашей королевської милости волати бисми мусіли. Бронь нас, пастиру добрий, от них, што нас фортельми з потомстви вигубляють. А дай нам пашу якую, а бери з нас дани, то єст волну, молоко, і нас самих ку потребі ведле уподобаня своего, поневаж естесми і ми понеконд добро Речи Посполитое.

Просим справедливости святое і ратунку, абисмо до ровних волностей з народом польським били припущени... *

Писан дня 2-го генваря, року 1609. *Іоанн Красовський, Андрей Білдаговиц.*

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 129, оп. 1, спр. 421. Оригінал; Крыловский. Приложения, XVII.— Арк. 35—37.

№ 141

1609 р., ТРАВНЯ 29, ЗА ПОРОГАМИ.— ЛИСТ ГЕТЬМАНА
ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ Г. ТИСКИНЕВИЧА ДО КИЇВСЬКОГО
ПІДВОЄВОДИ М. ХОЛОНЕВСЬКОГО З ВИМОГОЮ ЗАБОРОНИТИ
В КИЄВІ ДІЯЛЬНІСТЬ УНІАТСЬКОГО НАМІСНИКА
А. ГРЕКОВИЧА ¹⁸⁹

Милостивий пане подвоеводий києвський! Зичливості і приязні наші рицерськіє яко напилней отдавами в ласке вашей милости, нашому милостивому пану, іж там дана нам справа, же там не-якийсь іменем Антоний Грекович, рострига і преступник віри нашое, іменуєтсе бити неким офіціалом, албо ли протопопою тамошним києвським; которий забороняет і не допускает собору в церкві божой у святое Софії збирать і монораций ведле стародавнього звичаю справовати; што нам жалостно єсть і слышетъ, і не веми і сами, што се в тім діє: ежели з раменя короля его милости або лі не; а так ми унижоне а покорне просим, аби ваша милость, як наш милостивий пан, того оному ростризе і преступнику допускать не рачил і в тим помочним битъ, яко же ми того боронити хочем навіть і пер... ** своїя наставлять і литовать до конца хочем, і за церков нашу восточную а за веру гречеськую голови свої бихми мели всі положити, напрод богу милостивому оповедамсе і вашей милости, нашому милостивому пану; і естли би умислу своего отменити не міл оний рострига, а міл би забороняти, дозволили єсьмо его, где ж колвек здивавши, як пса убити; а ми такого...** і боронить словом нашим рицарським обецуем. Сторони новин ознаймуем вашей милости, нашему милостивому пану, іж цар кримський ідет на Козолбаши з такою силою великою, же деветь десятого виправують, а в тим теж славу пушають на Козолбаше, але певне в землю его королевськое милости мають іти, і не рач ваша милость битъ безпечен, але в осторожности били. З тим дай пане боже, аби пан всемогущий в добром здоровію і щастливом панованью долго фортунне ховать рачил. Писан за порогами, року шестьсот десятого, мая двадцять дев'ятого дня вашей милости, нашому милостивому пану во всем поволни.

---

* Пропущено кінцівку документа, що містить вказівки інструктивного характеру.

** Так у виданні, непрочитаний текст.

У того листу печать козацькая, а podpis руки тими словами: «Григорій Тискиневич, гетман, і все Войско его королевське милости запорозьке»; а надпис листу таковий: «Его милости пану Михайлови Мишце Холоневському, подвоеводу киевському, ротмистрови его королевське милости, пану нам милостивому, отдать належить». Арх. ЮЗР.— Ч. 2.— Т. 1.— С. 66—67. Оригінал.

№ 142

1609 р., ГРУДНЯ 19, РИМ.— ЛИСТ ПАПИ ПАВЛА V
ДО КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА III З ПОДЯКОЮ ЗА ПОВЕРНЕННЯ
КИЇВСЬКІЙ УНІАТСЬКІЙ МИТРОПОЛІЇ МОНАСТІРІВ
І ЦЕРКОВ

Найдорожчому во Христі сину нашому Сигізмунду, знаменитому королю Польщі і Швеції.

Павло п'ятий, папа. Найдорожчий во Христі сину наш, прийми вітання й апостольське благословення.

Надзвичайно зраділи ми в господі, сину наш, і висловили найглибшу вдячність його безмежній доброті за те, що від твоєї величності завжди доходять до нас такі звістки, від яких ми одержуємо духовну вітху в наших великих турботах. Повідомив бо нас преподобний брат Франциск¹⁹⁰, єпископ Фульди, наш апостольський нунцій про те, з якою побожністю, як енергійно ти відстояв справу преподобного брата митрополита русинів святої спільноти (уніатів.— *Ред.*) і архімандрита від кривди з боку схизматиків, повернув цьому митрополитові монастирі та церкви, яких він фактично був позбавлений. При цьому ти проявив гарячу відданість католицькій релігії, безстрашність, благородство, дійсно королівський дух, незважаючи на труднощі і думаючи лише про славу божу і користь католицькій релігії. Хоча ми й неспроможні воздати твоїй величності заслужену хвалу за ці справи, або так, як цього бажаємо, ще більше тебе відзначити, то ми все-таки робимо це, наскільки можливо, і з усією любов'ю нашого серця відзначаємо і твою релігійність, побожність і велич душу, ревність і віру в безмежну божу доброту, що ти довів одним своїм видатним вчинком. Ми щоденно молимо багатця, усіх небесних благ подателя, щоб він збільшував ці чудові чесноти твоєї душі, з усе зростаючою божою ласкою, на благо його святої церкви, на захист і зміцнення твоїх королівств і для спасіння твоєї душі й для нашої особливої радості, бо ми твою величність за щоденні прояви твоєї чесності й мудрості надзвичайно любимо і з великою любов'ю наділяємо тебе нашим апостольським благословенням.

ДРР.— Vol. 1.— № 234.— Р. 339. Переклад з латинської.

1610 р., ЛИСТОПАДА 17, СМОЛЕНСЬК.— МАНДАТ
КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА III ВІДНОСНО ЗАХОДІВ ДЛЯ ПРИМИРЕННЯ
ПРАВОСЛАВНИХ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ ЗЕМЛІ З УНІАТСЬКИМ
ЄПІСКОПОМ А. КРУПЕЦЬКИМ

До уряду і цих перемишльських гродських старостинських актів з'явився особисто благородний Станіслав Мишка, придворний священної королівської величності і приніс цьому гродському судові Перемишльського староства нижче наведений лист священної королівської величності та заставу [в сумі] 50 тисяч угорських золотих, [щоб уладнати суперечку] між преподобним Афанасієм Крупецьким¹⁹¹, перемишльським єпископом грецького обряду*, з одного боку, і шляхетними Іваном і Миколаєм Хлопецькими, Мартином Ритаровським та іншими нижчезазначеними особами — з другого боку, затверджений малою печаткою королівської канцелярії.

Цей лист і заставу нинішній уряд прийняв і наказав внести до цих перемишльських гродських актів, а зміст його такий:

Сигізмунд III, з божої ласки король Польщі, великий князь Литви, Русі, Пруссії, Мазовії, Самогітії, Лівонії, король — спадкоємець свевів, готів і вандалів, ясновельможному Адаму Стадницькому з Жмигорода, каштеляну калуському, перемишльському, стрийському та сольському в нашому старостві, а в його відсутність перемишльському підстарості, нашої королівської милості улюбленому, і нам було заявлено преподобним Афанасієм Крупецьким, перемишльським єпископом грецького обряду, що шляхетні Іван і Миколай Хлопецькі, Мартин Ритаровський, Теодор Тур'янський, Андрій і Іван Созанські, Іван Манастирський, Іван, Павло, Миколай, Лука, Адам, Василь, Самуїл і Михайло Літинські, Теодор, Олександр, Андрій, Габріель і Якинф Копистенські, Василь Терлецький, Теодор Винницький, Стефан і Богдан Радилівські, Мартин, Олександр, Ферапонт Блажовські, Ян, Теодор, Григорій, Павло і Грицько Попелі, Мартин Ясеницький, Грицько Коблянський, Олександр Угерницький, Іван і Василь Бунтвейські, Теодор, Іван і Григорій Височанські, Іван Криницький, Тимко, Іван, Григорій і Іванко Кульчицькі, Петро Рогозинський, Петро й Олександр Голятичі, Іван Чайковський, Грицько Яноцький, Іван Тустановський, Федір Коблянський, Басько Хмільковський, Федір Куничковський, Дмитро і Петро Гординські, Іван Ільницький, Дмитро Сидорський, Дмитро Бурда, Федір Татомир своєю відвертою ворожістю до нього так загрожують його життю, що він не може бути досить спокійним за своє життя. Тому ми, прагнучи всіх заспокоїти і бажаючи, щоби сторони владнали образи, які виникали між ними, не силою і не зброєю, але згідно з законом, ми признаємо і видаємо нашу заставу в сумі 50 тисяч угорських золотих для розподілу між ними. У зв'язку з цим, ми в нашій доброті, доручаємо вписати

* Так у тексті, вжито в значенні «уніатський».

цю нашу заставу до цих гродських актів, після чого хай возний, за звичаєм, рознесе її по домах до обох сторін...*

Дано в таборі під Смоленськом дня 17 місяця листопада року божого 1610, царювання нашого в Польщі 23-го, в Швеції 17-го року. До мандату священої королівської величності Самуель Тарговський приклав власну руку.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 13. оп. 1, спр. 327.— Арк. 18—19. Переклад з латинської.

№ 144

1610 р.— з ВЛАСНОРУЧНИХ ЗАПИСОК П. МОГИЛИ¹⁹² ПРО ЖОРСТОКІ МЕТОДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ УНІІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДРУЖИНОЮ ПОКІЙНОГО КНЯЗЯ О. ОСТРОЗЬКОГО

В літо 1610, після смерті князя Острозького Ярославського Олександра його княгиня, будши латинської віри¹⁹³, звеліла вигнати з православної церкви православного іерея (Лаврентія Зизанія-Тустановського.— *Ред.*)¹⁹⁴ і віддавши церкву відступникові, всіляко заставляла правовірних піти на відступництво, замикаючи їх у темницю і збираючи від них грошові штрафи та караючи їх іншими бідами. Це вона творила за намовою своїх іереїв, яких називають езуїтами.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 7.— С. 61. Переклад з церковнослов'янської.

№ 145

1610 р. ** — з ВЛАСНОРУЧНИХ ЗАПИСОК П. МОГИЛИ ПРО СПРОБУ НАСИЛЬНОГО ВВЕДЕННЯ УНІІ У КАФЕДРАЛЬНІЙ ЦЕРКВІ м. ПЕРЕМИШЛЯ

В літо 1600***, коли на Русі божим допустом почало множитися злісне відступництво, зване унією, після смерті перемишльського православного єпископа Михайла Копистенського одному відступникові на ім'я Афанасій Крупецький король дав єпископство. Він (Крупецький.— *Ред.*) з урядником, тобто з тодішнім перемишльським старостою на ім'я Стадницький, прийшов насильно забрати престольну церкву святого Іоанна Хрестителя. І коли православні священники не захотіли відчинити відступникові церкву, урядник звелів привести одного коваля, який силою відчинив церковні двері. І так віддав єпископію поганому відступникові, а всі православні плакали і ридали. Але хоч премилостивий бог і віддав [бого] мерзким

* Пропущено уривок, що не стосується теми збірника.

** Дата події.

*** В документі незакінчена дата 16..

відступникам храм свого Предтечі (Іоанна.— *Ред.*) і за гріхи наші це на нас наслав, як колись свій кіот поганим філістим'янам віддав, щоб не загордилися і заради благовір'я, все ж слюсар той, що відмикав церковні двері, раптово розхворівся і до ранку помер лютою смертю. Також урядник, який звелів це зробити, захворів і незабаром в муках помер. Коли ж помирав, кричав страшним голосом, благаючи: «Іоанне, не муч мене, Іоанне не погуби мене»,— і так кричачи і волаючи, відійшов. Це від багатьох достовірних благородних мужів очевидців чув, написав на користь правовірних, на ганьбу зловірних в літо 1629 місяця жовтня 1 дня.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 7.— С. 61. Переклад з церковнослов'янської.

№ 146—155

1612 р., ТРАВНЯ 2, ПЕРЕМИШЛЬ.— ПРОТЕСТ УНІАТСЬКОГО
ЕПИСКОПА А. КРУПЕЦЬКОГО, СКЛАДЕНИЙ ДО ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО
ГРОДСЬКОГО СУДУ ПРО НАРОДНУ БОРОТЬБУ ПРОТИ
КАТОЛИЦИЗМУ ТА УНІАТСТВА І ПРОТИ
НЕВИЗНАННЯ ЙОГО ВЛАДИ

№ 146

Православними Перемишля

До уряду і цих перемишльських гродських старостинських актів з'явився особисто генеральний возний королівства обачний Федір Гайдук з Вільки, добре відомий цьому урядові, публічно й добровільно зізнав, що до люблінського королівського трибунальського суду надійшов засвідчений протест з боку найпреподобнішого во Христі отця Афанасія Крупецького, єпископа перемишльського і самбірського грецького обряду, проти всіх та кожного славних православних жителів перемишльських, які відносяться до перемишльського та самбірського єпископату. Це: Андрій Драбик, Маркар Купець, Іван Салавата, Іван Негребецький або інакше Генсярчик, Ференц Зись, Микола Сарвецький — кушнір, Василь Торський, Василь Попко, Яким Пархович, Кузьма Попович, Мищенко Ярославич, Стефан Сухоцький — кравець, Климко — кушнір та інші. Їхні імена і прізвища необхідно точно занотувати і передати у відповідності з законами і постановами сейму королівства, що недавно закінчився. А протестації, зроблені в сусідньому суді проти [рішення] названого трибуналу про вигнання з польського королівства і позбавлення прав, прийняте відносно цих усіх урядників, що належать до перемишльського і самбірського єпископату, необхідно відписати, оскільки ті наполегливо вимагають [пред'явити] привілей позивача, доброзичливо затверджений на перемишльський і самбірський єпископат священною королівською величністю... *

* Пропущено частину документа про церковні єпископські маетки.

№ 147

Православними Сянока *

Возний Федір Гайдук, священник Андрій, райця Данило з Радимна, кушнір Лука, Микола Гомулковецький, Кальман.

№ 148

Православними Вишні

Возний Іван Щесняк, священник Костко Хватайко, його син Миколай, священник Федір, диякон Грицько, дяк Микор, відомі Федько Тарнавський, Павло Купа, Іван Купяк, Артих Диніс, Безручко Яць, Федько кушнір, Федько Земелька, Василь Сукенник, Васько Митниничин, Семен Крамар, Сидор кравець, Федько Скалка, Максим Пелех, Федько Низовець, Васько Маляр, Юрко Бронний.

№ 149

Православними Городка

Возний Іван Щесняк, Михайло Курилович, Стефан Шашкович, Гриць Кунасович, Сенько кравець, Григорій маляр.

№ 150

Православними Яворова

Возний Іван Щесняк, священник Василь і Федько Цвикунки, Андрій Тягнибук, Мисько Волощин, Іванко Свеч, Васько Неделька, Юрко Коваль, Васько Білинський, Антон Пух, Герасим Сквайович.

№ 151

Православними Стрия

Возний Кость Попович, протопіп Михаїл, піп Михаїл Косило, відомі Данило Латайко, Грицько Мечник, Яцько Дерека, Іван Пясик, Іванко Лешковит, Петрик Несінака, Іван Киселик, Василь Дербишка, Сень Крушовський.

№ 152

Православними Дрогобича

Возний Кость Попович, протопіп Павло Терлецький, піп Василь, Яким Кравець, Стецько Фединич, Федь Лисий, Яцько Кравець, Місько Ходоровський, Ігнат Кишка, Стецько Холоснич, Грицько.

---

* Основний текст як протест проти православних Перемишля. З кожного наступного документа подається тільки список осіб, проти яких спрямований протест.

Православними Нового Самбора

Возний Кость Попович, протопіп Яким, Павло Зварич, Сенько Павлунь, Гриць Дяк, Данило Журавинський, Павло маляр, Іван Чорний, Грицько Германчик, Сенько Лукашевич, Хома і Тимко Парендуличі, Федько Фуярник.

Православними Старого Самбора

Возний Кость Попович, піп Яків, диякон Василь, Іванко бурмистр, Васько Попович кравець, Васько Сенишин, Матвейко кушнір, Онисько Витальчек, Іванко Поповчин, кушніри Іван Файло, Іван Рострин, Микола Нещулий, Лазар Копіл.

Православними Солі

Возний Кость Попович, протопіп Андрій, диякон Васько Скупчик, піп Ілля, Ференц, Манесинкович, Іван Дашкович, Грицько Довганівський, Іванко Добрянський, Гаврило Кушнір, Андрій Ванюшка, Петро Станкович, Грицько Романчак.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 13, оп. 1, спр. 328.— Арк. 972—978, 99—1001. Оригінал. Переклад з латинської.

1612 р., ЧЕРВНЯ 12.— СКАРГА КСЬОНДЗА м. ВИШНІ
ТА МАГІСТРАТУ ЦЬОГО Ж МІСТЕЧКА, СКЛАДЕНА
ДО ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ НА ВИШЕНСЬКИХ
ПЕРЕДМІЩАН У ЗВ'ЯЗКУ З ІХ ВІДМОВОЮ СПЛАЧУВАТИ
ЦЕРКОВНУ ДЕСЯТИНУ

Особисто прийшовши до уряду і цих перемишльських гродських старостинських книг, земський возний генерал, обачний Станіслав Фалек з Ніклович, цьому урядові добре відомий, з шляхетними Симоном Загорським і Яном Лишовським явно і добровільно зізнав, що ним від [імені] славних панів бурмистра, радних, вїта і лавників містечка Вишні заявлено і засвідчено проти обачних Романа Мелешака, Федька Сміщака, Андрія Черняти, Сташка Мелашка, Васька Малою, Мацька Улія, Яна Улія, Яцька Кузняка, Івана Кузняка, Климка Зимов'ята, Грицька Містачка і Саха (Сахна?, Шаха? — *Ред.*), передміщан цього ж містечка Вишні, за те, що вони, бувши вибраними з-поміж громади передміщан згаданого містечка Вишні і в понеділок після хресної неділі посадженими до в'язниці у вежі, званій «Перемишльська», там же у Вишні, згідно з обвинуваченням преподобного отця Каспера Рожинського, перемишльського каноніка, вишенського плебана проти цих вишенських

передміщан у зв'язку з невидачею йому мешного, належного з обох вишенських передмість, і [посилаючись] на мандат й. мості короля до панів бурмистра і радних містечка Вишні про те, щоб вони повністю виконували декрет й. мості короля стосовно [взаємних обов'язків] названих передміщан і плебана і щоб це мешне названому плебанові віддавалось. І просидівши в цьому ув'язненні на протязі двох наступних тижнів, вони самі, самовільно, зовсім не зважаючи на наказ уряду, увечері в час молитви втекли і розійшлися до своїх домів на передмісті.

У зв'язку з втечею цих передміщан з ув'язнення згадані панове бурмистр, радні, вїйт і лавники містечка Вишня там же у Вишні, по свіжих слідах, повідомили і засвідчили возному і названій шляхті про цю передміщанську впертість і втечу з ув'язнення та про їх непослух і щоб з цього не виникло якоїсь шкоди і неправильного тлумачення щодо того, хто їх на це підмовив (оскільки бурмистерський, радянський і лавницький уряд діяв згідно з мандатом його мості короля і вони ні в чому не спричинилися до тієї втечі передміщан з ув'язнення) і щоб вони не підпали [під таке звинувачення] розповіли і заявили цьому возному і шляхті.

Про це все цьому возному і шляхті повідомлено і заявлено, і що це було так, а не інакше, цей возний і шляхта явно й добровільно посвідчили перед урядом і цими актами.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 13, оп. 1, спр. 328.— Арк. 1211—1213. Оригінал. Переклад в польській.

№ 157

1612 р., ЖОВТНЯ 16.— ПРОТЕСТ УНІАТСЬКОГО МИТРОПОЛИТА ІПАТІЯ ПОТІЯ ДО ВОЛОДИМИРСЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ ПРОТИ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОГО АРХІМАНДРИТА Є. ПЛЕТЕНЕЦЬКОГО ТА МІЩАН-УКРАЇНЦІВ І ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА В СПРАВІ ПЕРЕБУВАННЯ В КИЄВІ СОФІЙСЬКОГО МИТРОПОЛИТА НЕОФІТА

Року тисяча шестсот дванадцатого, месеца октябрия шостого-надцять дня.

На вряді кгородськом, в замку его королевськое милости Володимирськом, передо мною Андреем Мисевським, буркграбим і наместником подстароства Володимирського, ставши очевисто висоце в пані бозі велебний і преосвіщенний его милость отець Гіпатій Потій, архієпископ митрополит Киевський, Галицький і всея Русі, отець єпископ Володимирський і Берестейський, протестовался на-противко велебному Єлесеєви Плетенецькому, архімандриту Киевському монастира Печерського, і всім чернцем і попом, ігуменом непослушним, в митрополії Киевської будучим, которих імена і прозвіска тут завиражоніє міти хочет, о то, іж року теперешнего тисеча шестсот дванадцатого, по Велицедії розних дней і часов, преречоний Плетенецький і вище помененіє попи, ігуменови і чернци, пропомневши вин в праве посполитом, в конституції коронной

описаних, явную опрессию і пренагабане так особе, яко і зверхности митрополитанської чинячи і оную зверхность, з стародавна од найяснейших княжат кролюв Польських упривиліованую, упорне зносячи, сміли і важилися впровадити до монастира Печерського, под юриздикцію митрополитанськую будучою, єпископа обчого, ніякого чернца грека, названого Неофіта, который ся менует бити митрополитом з Кгрєцієі Софійським і там оному допустили презвитеров і дияконов на стан духовний і церкви светити¹⁹⁵. К тому тот же Плетенецький, ігумени, чернци і попи, повинности стародавное, послушенство, провентов і купн, з юриздикцией на архієпископа приходячих, упорне отдавати не хотятъ, до того подданих оселих на Зверинцу і три озера, название Гачища, Бервища і Калное, і дани медовие з добр монастира Печерського, што все належало монастирови митрополитанському Видубицькому і на виживлене чернцом, там мешкаючим, приходило, то все квалтовне з посесієі митрополитанської одняли і собі привлащили: к тому так особе архієпископської, яко і духовенству єго милости, через себе і через направние розние особи і козаки, отповеді і пофалки на здоров'є їх чинять, для чого у вини десять тисечин золотих, в конституції описание, попали. Яко ж би бил тую протестацію свою єго милости архієпископ тут на вряді, люб теж наместник єго милости тим в Києве, о тие кривди зараз учиних, нежли сам єго милости отец митрополит, будучи у Великом князстве Литовськом, од тих місць през час немалий одлеглий, будучи забавений потребами церкви божої, до тоє відомости тих кривд прити не могл, а преречоний наместник для пофалок розних особ так духовного, як і свіцького стану, і теж од козаков, там в Києве на уряді учинити обавялся; просто тепер єго милость отец митрополит, взявши о том ведомость, зараз інстанте * на вряді нинешним протестовался, о што все правне ін форо фори ** хочачи чинити, урядовне светчился. Которая то протестація єго милости отца архієпископа Киевського до книг гродських Володимирських єсть записана.

Книга гродская Владимирская 1612 года, № 977, лист 87 на обороті.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6.— С. 411—413.

№ 158

1613 р.— УРИВОК В «ІСТОРІІ» П. ЮВЕНЦІЯ¹⁹⁶ ПРО ЗАСНУВАННЯ ЄЗУІТСЬКОЇ КОЛЕГІЇ В м. ГУМЕННОМУ НА ЗАКАРПАТТІ

Гуменне — місто у Верхній Угорщині біля Карпатських гір, на великому протязі довгим ланцюгом відокремлюють Угорщину від Польщі. Ця місцевість знаходиться у володіннях графа Юрія Дру-

* Instante (лат.) — ставши.

** In foro fori (лат.) — у найвищому суді, відкрито.

гета ¹⁹⁷, якого у 1612 році брати переконали вирвати кукіль гидкого [богові] вчення. Сімсот душ із земель еретиків перейшли на католицизм, численні відійшли від руської схизми. Молодь забрали від кальвіністських вчителів і за допомогою наук прилучили до справжнього благочестя ¹⁹⁸.

Juvenicius.— P. 417. Переклад з латинської.

№ 159

1614 р.— УРИВОК З «ІСТОРІЇ ОРДЕНУ ЄЗУІТІВ»
И. ЮВЕНЦІЯ ¹⁹⁹ ПРО УЧАСТЬ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО
УНІАТСЬКОГО ЄПІСКОПА А. КРУПЕЦЬКОГО
У ЗАПРОВАДЖЕННІ УНІЇ НА ЗАКАРПАТТІ ТА ПРО ЙОГО СПРОБУ
ЗАХОПИТИ КРАСНОБРІДСЬКИЙ МОНАСТІР

Тим часом серед русинів, які вже перебували у нововведеній унії або відходили від старої схизми, праця в наступні роки проводилась успішно, а особливо у 1613 р., коли на Русі 1400 [людей], частина з яких була облутана схизмою, а частина кальвіністською ерессю, розірвали ці згубні пута. Велику затримку успішної праці вчинили бачкорці *: є такі священники і богослови русинських схизматиків. Їх очолює мукачівський владика ²⁰⁰, названий від Мукачєва **, найбільш знаменитого монастиря калугерів (так називають грецьких монахів) василіан. Наші брати часто вели з ним розмови, не перестаючи вмовляти цю людину перейти разом з своїми священнослужителями до спільноти з римською церквою, але ці спроби завжди були безуспішними. Було вирішено обрати інший шлях, щоб дійти цієї єдності. Був закликаний Афанасій Крупецький, перемишльський владика, дуже міцно зв'язаний з римською церквою думками і прагненнями. Під впливом його авторитету і аргументів василіанські монахи і численні русинські священники присягнули словами римського первосвященника, зберігаючи за собою одне право з давнього звичаю — дозвіл відправляти таїнства за грецьким обрядом. Краше діяти спокійними методами, щоб згодом придушена непоступливість не вилилась у жахливий злочин: бо дуже довго загоюються рани, завдані ерессю! [Так], святий храм, присвячений богородиці, був зруйнований кальвіністською злобою. Після відновлення він прославився чудесами та великим збігом народу, і до нього в дні святої п'ятидесятниці стікався величезний натовп побожних прохачів. Католицький владика (так русини називають своїх первосвященників) (А. Крупецький — *Ред.*) для того, щоб прикрасити святий храм, наказав тимчасово зачинити у ньому двері. Схизматики почали кричати, щоб відкрили їм храм і не чинили несправедливості. Вийшов єпископ і намагався словами вгамувати

* Бачкорці — тут: закарпатці; дослівно — ті, що ходять в постолах («бачкорях»).

** В оригіналі — «Мункач».

шалених. А коли не зміг нічого вдіяти, повернувся у ризницю, звідкіля його, жорстоко побитого тим, що безбожний натовп кидав крізь вікно, окровавленого і напівживого ледве визволив лицар Другетій, який раптово над'їхав. Перші слова почули від нього, коли він просив лицаря простити негідників. Злочинна банда втекла у гори, розуміючи свій злочин і боячись воїнів, посланих Другетієм. Лагідність владики надзвичайно зблизила його з народом і прославляла католицьку релігію, бо він не вимагав інших кар для своїх мучителів і не прагнув інакше помститися за образу, як тільки своїм терпінням і пощадивши їх. Для того щоб збільшити можливості для насадження релігії серед русинів, Аквавівва доклав зусиль, щоб наші [брати] старанно вивчали мови естонську, латиську та інші, вживані у цій місцевості. Є його листи до провінціала Литви, в яких він дає розпорядження щодо вивчення кожної з цих мов.

Juvencius.— P. 399. Переклад з латинської.

№ 160

1616 р., СЕРПНЯ 5, ДОБРОМИЛЬ.— З ЛИСТА Я. ГЕРБУРТА ²⁰¹
ДО ПАПИ РИМСЬКОГО ПАВЛА V ПРО НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ
УНІІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО НАРОДІВ

Що ж є більш приемним для володаря найсвятішої нашої віри, ніж могутність і сила? Але мені як слабкому створінню лише можна дивитися на це та страждати, споглядаючи зло, а вирішувати належить вашій святості, що стоїть на камені ²⁰². Ці найобширніші королівства, які тепер називаються одним ім'ям — Польща, дотепер були вільні від цього лиха, за що ми хвалимо розсудливість наших предків і себе самих, але надзвичайно стережемося, щоб у нас не виникло небезпеки. Найблаженніший отче! Останні роки це було знецінене, як попіл з погребального вогнища. Між тими, хто боїться, щоб не знищило їх полум'я та не завдало шкоди батьківщині, я один; якийсь мізерний тепер, коли так складається доля і моя, і республіки, але народжений я предками, про яких можна сказати: були ми троянцями, була Троя і слава безмежна*. Яким же законом і розумом простить пан раба, який знає, але не робить? Мій рід руський, Русь є нашою спільною батьківщиною, спорідненість з нею безмежна, майже всі руси піддані. Бачу я, яку несуть силу, а сила піднімає тривогу. А найнебезпечніша тривога про величезне Руське королівство, яке займає шість староств, кожне з яких можна порівняти не з провінціями, а з королівствами. Суспідніми нам є народи угорські, мезійські, болгарські, грецькі, московські, всі величезні, тої самої віри, всі народжені для війни. Якщо б досягнути унії з русинами мирним і договірним шляхом, повним такого натхнення, як у листі вашої святості до мене, то надія на майбутнє, яка зараз хвилює християнський світ і найбільше

* Слова з «Енеїди» Вергілія.

нашу батьківщину, тепер, у часи Павла V, була б міцнішою, ніж за Євгенія IV.

Ваша святість має руку з мого серця (так єврейські мудреці називають лист...).

Дано у замку моему добромильському дня 5 серпня 1616 ... Гер-
бурт Добромильський.

ЛГР.— С. 424. Переклад з латинської.

№ 161

1618 р., ЛЮТОГО 25 (15).— УРИВОК З КИІВСЬКОГО ЛИТОПІСУ ПРО СТРАТУ ЗАПОРОЖЦЯМИ УНІАТСЬКОГО ПРОТОПОПА ГРЕКОВИЧА

Року 1618 месеца февраля 15 козаки запорожськіє на Зверинці офишала митрополичого, а по-нашому протопопа, которий бил послан от митрополита Іпатія Потія до Києва на протопопство, Антонія Грековича, родом з Рогатина, которий пристал до римського костьолу і хотіл ув'язатися у монастир святого Михайла Золото-верного, поймавши козаки там же, против Видубицького под льод подсадили води пити.

Арх. ЮЗР.— С. 85.

№ 162

1618 р. * — СПИСОК НАСТАНОВ КИІВСЬКОГО УНІАТСЬКОГО ЄПІСКОПА В. РУТСЬКОГО²⁰³ ЩОДО БЕЗОГЛЯДНОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ УНІЇ В КИЄВІ

1. Підтримувати зв'язок з ксьондзом-єпископом і з паном воєво-
дою та про все з ними радитися.

2. Тому що сам митрополит не може жити в Києві, не маючи
там доходу більше тисячі золотих і жодного фільварку, він хоче
посвятити суфрагана, яким і він сам був за свого попередника По-
тія. Його обов'язком було б мешкати в Києві та правити попами-
уніатами, які є на території єпископських маєтків та маєтків інших
панів-католиків, які й тепер є.

Щоб дохід цей суфраган отримував сам, щоб спілкувався з там-
тешніми людьми, знаходив нагоди для поширення унії, запобігав
всьому шкідливому і, будучи на місці, виконував все, що належить
до обов'язків пастиря.

3. Для його духовної допомоги з половини того ж доходу мати
при монастирі св. Софії добрих уніатів, людей побожних і вчених,

---

* Дата приблизна, встановлена на основі згадки в документі про дату за-
снування Київського братства.

яких, з ласки божої, найти вже не важко, і чим далі, тим, надіємося, їх буде більше; вони ж повинні мати у себе і школу.

4. Крім головного монастиря, званого Печерським, в Києві є ще три: Миколаївський, Кирилівський і Золотоверхий, які знаходяться у віданні його милості короля. Ті монастирі без труднощів можуть зайняти згадані ченці-уніати, не турбуючи тамтешніх людей: одні після смерті теперішніх ігуменів, інші — зараз, а самі Золотоверхий, на який має право митрополит; інші ж монастирі, хто б не мав на них привілеїв, крім Печерського, повинні бути підпорядковані унії. Деякі [ігумени] і без привілею утримують [монастирі] тільки владою печерського архімандрита, який на це не має жодного права, а тільки його милість король.

Є два способи отримання цих монастирів, якщо б його милість п. воевода захотів зараз приступити до цього:

1. Щоб його милість п. воевода або його чиновники спитали кожного ігумена, на основі якого права він тримає той монастир і коли хто не має привілею — то забрати від нього.

2. Скласти позов до його милості короля, [на тих] що володіють монастирями без жодних на те прав. [...]

6. Розуміємо, що поки підвоеводою в Києві буде еретик або схизматик, нічого доброго для справи божої статися не може. Бо щоб йому в тій справі не доручив п. воевода, він, виявивши показну готовність, потайки робитиме протилежне, як ми вже достатньо пересвідчилися на попередньому підвоеводі.

7. Великою перешкодою унії в Києві є нове братство²⁰⁴, засноване схизматиками три роки тому в Києві без привілею його милості короля, де вони збираються та радяться. Наслідком цього з самого початку було те, що втопили митрополичого офіціала, потім викрали слугу з грошима, який збирав подвійний побір, вивели його в дике поле й прикули до гармати; також тепер викрали й невідомо куди діли попа-уніата, який був лише один. Якщо те братство не буде зліквідоване, то важко думати про щось добре; зліквідувати його можна як владою його милості п. воеводи, так і судовим шляхом. Подібні декрети були в Литві, де такі братства, хоч в деяких місцях і були привілейовані, як, наприклад, у Вільні,— декретом його милості короля зліквідовані.

Не меншою перешкодою святій єдності й славі божій в цьому королівстві є чужоземні владика — греки і серби, які, нікого не повідомивши, коли хочуть приїжджають, коли хочуть від'їжджають; нікому не показуючи своїх охоронних листів,— висвячують попів і в наших дієцезіях виконують всі єпископські обов'язки. Тому тут легко можуть з'явитися обманщики, які, самі не маючи єпископського освячення, висвячують попів. Таким чином, попи, не маючи священницького висвячення, відправляють святу літургію і священницькі обов'язки з великою зневагою бога і ошукуванням людських душ.

Основа.— 1861.— № 8.— С. 75—76.

1619 р., ГРУДНЯ 5 (ЛИСТОПАДА 25).— СКАРГА КАТОЛИКІВ
 м. ХОЛМА НА УКРАЇНЦІВ — ЧЛЕНІВ ПРАВОСЛАВНОГО БРАТСТВА,
 ЯКІ ВІДКИДАЛИ МАГІСТРАТСЬКУ ВЛАДУ ПОЛЯКІВ-КАТОЛИКІВ
 ТА УНІАТИВ-УКРАЇНЦІВ

Діялося в Холмському замку у четвер перед святом святого Миколи сповідника, року божого 1619. Протест холмських міщан. З копії.

Прийшовши особисто до уряду і цих гродських старостинських холмських актів, славетні райці Арнольф Пажипеський, Валер'ян Щигельський, Войцех Лебодка, ландвійт Ян Гершель, лавники Валентин Грот і Мацей Пачоса, Станіслав Рошковський, Ян Гарлінський від свого імені та від імені інших міщан правовірної католицької релігії урочисто, офіційно і з важким жалем протестують і скаржаться на славетних і шановних Панаса Чепеля, Івана Полікарповича, Кіндрата Забировича, Романа Забировича — керівників і головних заколотників, а також на їх спільників Семена Буса, Івана Занчика, Захара, Гриця Залужного і на інших холмських міщан української релігії — їхніх співучасників.

В тому, що вони, не пам'ятаючи про існуючий спокій і укладені в минулому, а тепер доповнені угоди між їхніми предками — українськими і польськими холмськими міщанами, які дотепер непорушно виконувалися, після смерті своїх предків, керуючись зухвалим прагненням панувати, півтора роки тому утворили поміж собою якесь братство, супротивне божественному, публічному і політичному праву, більше того, гідне анафеми. Після заснування цього братства спершу поводитися стримано, щойно тепер відкрито приступили до свого задуму, точніше до бунту. Не приходять на публічні наради обговорювати міські справи, а влаштовують у власних приватних своїх будинках свої зібрання для опору міському магістратові. Коли трапиться полякові мати справу у міському уряді з українцем з їх числа, багато хто відповідає так: «Не станемо, не казали нам старші». Але якщо доведеться українцеві відповідати перед судом, інші українці збираються великим натовпом, заповнюють будинок суду так, що не залишається вільного місця, численними вигуками ображають суд, чинять натиск на уряд, на повний голос безперервно вигукують на крайню зневагу урядові: «Пане уряде, будеш тиє своє декрета поликати» *. Лавникам, коли заходять в їхні будинки вибирати застави і інші повинності, відмовляються давати застави, кидаючи такі слова: «Ще побачимо, хто нас буде фантувати». Вчинивши змову проти декого, часто погрожують і заявляють, що через деяких своїх співтоваришів готові побити чи вбити певних поляків. Роблять все наперекір, щоб зруйнувати мир і згоду, розпочати заколоти, викликати нові розколи і здійснити свої попередні задуми. І для того, щоб на майбутнє не виникли якісь заколоти, згадані вище особи здійснили свою протестацію.

АКРДА. — Т. 23. — № 40. — С. 31—32. Переклад з латинської.

* Виділені курсивом слова в оригіналі подано українською мовою.

1620 р., СІЧНЯ 24.— СКАРГА ЧЛЕНІВ ЛУЦЬКОЇ
УНІАТСЬКОЇ КАПІТУЛИ ДО ЛУЦЬКОГО ГРОДСЬКОГО СУДУ
НА ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА
ЗА ОПІР, ЯКИЙ ВОНИ ЧИНЯТЬ ПОШИРЕННЮ УНІІ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ УНІАТІВ

На в'їзді кгородськом, в замку его королевськое милости Луцьком, передо мною Марцияном Олшамовським, буркграбим і наместником подстароста Луцького, постановившисе очевисто велебние отцове его милость Григорей Офанасовський протопоп, а Василей презбитер п'ятницький, крилошане церкви соборное луцькое светого Іоанна Богослова, прихилиючи до оповеданя пана Стефана Кголинського, которое на роках земських, тепер о Трох кролях, свята римського, в року нинішнем сужоних, у суду дня чотирнадцятого місяца генвара чинил, кгда урожайний его милость пан Криштоф Єловицький, подстолий волинський, іменем своїм і всіх обитателєв туточних воеводства Волинського реліі старожитное кгрецькое подавал ад мале наррата *, без відомости велебного в бозі его милости отца Євгеніуша Єловича Малинського²⁰⁵, єпископа тутошного луцького і острозького, так теж і вищого его милости отца митрополита, упрошоний, сведчил се іменем всего духовенства, так столиці светое римськое, насветоблившого его милости Павла V, з ласки божое настаршого над духовенством папежа римського і наместника паня збавителя нашого, і всіх їх милостей ксенжи їх милостей арцибіскупов, біскупов корони Польськое, яко теж і духовенства реліі кгрецькое в уніі светое будучого, то есть его милости отца митрополита киевського, галицького і всеє Русі, его милости отца єпископа Малинського, інших его милостей отцев єпископов і всіх духовних кгрецьких, в уніі святое з столицею апостольською згодне віру науки християнськое визнаваючих,— свідчилисе і оповідали о то, же їх милости панове реліі кгрецькое тут на Волиню, унією светою през побожних велебних їх милостей превелебнейшого в пану богу его милость отца Гіпациуша Потєя, перед тим єпископа володимирського, а потом митрополита киевського і галицького, і его милость отца Кирила Терлецького, єпископа луцького і острозького, іменем всіх їх милостей отцев єпископов в Короні і в Великом князстві Литовськом, з ласки божее і короля его милости польського, пана нашого милостивого, обронцу і подавцу, єпископства держачих, столиці светое апостольськое, за згодою всего клєру духовного і великих зацних станов і фамілієй народу реліі кгрецькое корони польськое одданою,— взгордивши і тоє милое єдности згоди светое хрестиянськое не приймуючи, не досить, же противко конституциям, которие по собі у короля его милости і у всеє прецацное корони польськое і Великого князства Литовського Речі Посполитое упросили, і заклад десять тисячей гривен на унітов за-

* Ad malae narrata (лат.) — щоб вчинити зло.

ложили, аби се їм безправе не діяло,— церкви од їх милостей отцов епископов унітов поодіймовали, священников повиганяли, добра церковниє поодіймовали, в церквах од кролев їх милости польських і великих княжат литовських, также от презацних і богобойних княжат їх милости руських наданих і уфундованих, набоженства водле мисли своеє научати противко унієї святої, рвучи в том Річ Посполитую і згodu светую хрестиянськує казять, їх милость отцев епископов, в унієї святоє будучих, слухати не кажуть, братства на братства * становити хочуть, неслихание новие речі на Волиню ку розорваню милости людей хрестиянських римського і кгрецького народу, яко недавного часу тут в замку Луцьком, в дворі, в церкві светого Дмитра з Коршовцем, которая есть з давних віков в завідованю епископов луцьких, непослушного священника его милости отцу владиці не відати од кого постановили, которий его милость отцу владику і всіх духовних і свіцьких в унієї будучих публіці на казанях лжит; і тепер мимо тую конституцію, што би самі міли покой заховати, нічого оден противко другому не поступовати, под претекстом тоє конституції, новую якуюсь церков, которих есть погорілих в Луцьку кілка, хочуть будовати в Луцьку противную єдности святої, не для покою, а для дисенсії і розорваня межи братею людей хрестиянських релії так римськое яко і кгрецькое, і потом за тоєю малою іскеркою боже уховай чого болшого, кгдаж і чужоземцов кгреков з Турок якихсь митрополитов владиков при церквах ховають,— закладати хочуть і такий лист сіне сциту омніум ордінам спірітуаліум ет ліценція ** его милости отца владики луцького і острозького місця того пастира упросили. Аби теди таковий новий лист прерокгативум духовним релії кгрецькое, статутами і конституціями коронними і Великого князства Литовського, за згодою вшех станов, ухваленим і про сакро санкто хованим не шкодил, тоє оповідане іменем его милости отца владики луцького і острозького, а впрод его милости отца митрополита і всего духовенства, вносять, офіруючи его милость отца митрополита, епископа тутошного, і всім їх милостям паном духовним релії римськое і кгрецькое в суді належних протестаціє внесши і до конституції вишей помененое правне чинити. І просили, аби тоє їх оповідане принято і до книг било записано; што за принятям моїм урядовим до книг кгородських луцьких есть записано.

Арх. ЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6. — С. 480—482. Ориґінал.

* Так у публікації.

** Sine scitu omnium ordinum spiritualium et licentiae (лат.) — без відома і дозволу усіх осіб духовного стану.

1620 р., БЕРЕЗНЯ 9.— ПРОТЕСТ УКРАЇНЦІВ-МІЩАН

М. БУСЬКА ДО ГРОДСЬКОГО БУСЬКОГО СУДУ ПРОТИ ХОЛМСЬКОГО
 ЕПІСКОПА А. ПАКОСТИ²⁰⁶ ЗА ПРИМУШУВАННЯ
 ПРИЄДНАТИСЯ ДО УНІІ

До уряду і книг міста Буського нині прийшовши, славні Павло Садовський, Трохим Мартинович, Андрій Манкович, Роман Гучович, Тимко Столяр, Роман Головенка, Павло Русинович, Степан Солацький (Солацький? — *Ред.*), Микола Білка, Степан Мушилович, Лука Пекар, Петро Мельник, Яким Кушнір, Лукаш Гуцевич, Кузьма Василович, Хома Прухнин (Прухнік? — *Ред.*), Андрій, зять Дмитрової, Лукаш, Климко і Микола Кушнірі, Антон Дмитрович, Хома Яцкович, Петро Сідляр, Федір Кушка, Грицько Коханів, Васько Пекар, Іван Тимкович, Іван Вацлавович, Федір Литвин, Петро Пекар, міщани і Миколаївське братство грецької релігії²⁰⁷, від свого імені та всього громадянства грецького віросповідання міста Буська жалісно скаржилися на преподобного во Христі його mostя отця Афанасія Пакосту, єпископа Холмського і Белзького, і на преподобного Ісаака Вичинського, намісника, і на його холмський капітул — отця Симеона Вовковича, Андрія Випиновського та інших, що той холмський владика із своїм згаданим капітулом, із своїм намісником та іншими помічниками, для цього підготовленими, і з своїми слугами, вчора, у першу неділю посту, напав силою на дві церкви — одну імені св. Миколая, а другу Вознесенія діви Марії, а сьогодні [на церкву] Воздвиження святого хреста в буському передмісті, при якій є монастир для жінок як шляхетського, так і міщанського стану. Там же, двері цих трьох церков зламавши, позабиравши з них колодки й замки і всю утвар з ризами, келихами, книгами, євангеліями, оправленими у срібло і золото, і з усім церковним начинням і з речами у скринях, позамикав своїми колодками й замками. Лише одну святого Миколая не опечатав, а дві — Вознесенія діви Марії і святого хреста — позамикав і поопечатував; дяка з підлітками, побивши, із школи повиганяв, також і всі будинки при церкві св. Миколая і шпиталь силою забрав і вигнав з попівського будиночку і в цьому будинку ченця якогось залишив, кажучи до людей убогих, у шпиталі живучих, що будь-хто [з них] у шпиталі, так і попи й інші дяки в ній [церкві] більше не будуть. А все це вчинив владика із згаданими особами, всупереч праву, яке вони мають до тих церков і всупереч постановам — однієї, прийнятої у тисяча шістсот сьомому, другої року божого тисяча шістсот дев'ятому і третьої у тисяча шістсот вісімнадцятому на Варшавському сеймі, згідно з якими духовні сановники, які є в унії з римською церквою, з одного боку, так і ці, що не хочуть з ними бути — з другого боку, щоб ніяким чином і під жодним приводом не чинили одні одним жодних утисків і нападок під карою 10 тисяч золотих, а, навпаки, мали бути збережені у спокої у владичтвах, церквах і церковних маєтках. І цим постановам згаданий отець владика суперечив тим своїм насильницьким вчинком. А на доказ цього поставили [позивачі]

возного корони Польської чесного Симона Собещанського з тутешнього підзамча і шляхетних Станіслава Закревського і Яна Гадловського, які, стоячи тут особисто, відкрито й добровільно зізнали, що на вимогу згаданих протестуючих були в суботу в будинку славетного буського міщанина Леська Киселя, де на той час стояв йо[го] м[илі]сть отець владика із своїм капітулом, і там чули, як ті міщани вимагали від йо[го] мості отця владики, щоб він жодного безправ'я їм у їхніх церквах не чинив і дав їм волю у відправлянні богослуження лише до найближчого сейму. На що йо[го] мосьть владика не тільки відповів їм суворими словами, але й скочив до них із свого місця, кажучи гучним голосом: «Що я замислив, те й вчиню, і не виїду з Буська, поки всього не доведу до порядку; і не тільки ваші церкви, але й вашим попам при першій зустрічі патли повириваю, якби котрийсь з них посмів правити в церквах, мені не покоровившись. Нехай би й вогонь був передо мною, то і в огонь я б скочив, а патли б йому обдер».

Сьогодні і вчора тут у Буську і на передмісті бачили зняті із згаданих церков колодки й замки, а інші прироблені. Там же свідчили ці міщани на згаданого холмського владика і намісника і його капітул за відібрання тих церков, вигнання вдови-попаді з попівського дому і дяка з підлітками із школи, а також шпиталю та інших церковних будівель і про відібрання церков з речами й церковним начинням*, і все це заявили в протестації. Бачили також, як опечатали дві церкви і як поставлено владикою ченця на місце попа. Крім цього, бачили також цехові скрині — одну кушнірську, другу пекарську, третю братську, четверту лікарняну — відімкнені відмичками за наказом отця владики. Крім цього, були в той же понеділок в руській школі, при тому, як Костянтин, слуга і уставник** отця владики Габріеля Семигиновича вдарив у обличчя дяка цих свідків і до половини добув на нього шаблю, наказуючи йому, щоб зараз же залишив школу. Про що це так, а не інакше було, цей возний із згаданою шляхтою заявили перед тутешнім урядом.

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 3, оп. 1, спр. 12.— Арк. 717—721. Оригінал. Переклад з польської.

№ 166

1620 р., СЕРПНЯ 17(??).— ЛИСТ КРАСНОСТАВСЬКОГО ТРОЄЦЬКОГО БРАТСТВА ДО ЛЬВІВСЬКОГО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО БРАТСТВА З ПРОХАННЯМ ПРО ДОПОМОГУ ПРОТИ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ З БОКУ ХОЛМСЬКОГО УНІАТСЬКОГО ЄПИСКОПА А. ПАКОСТИ

Вишнего бога отця промислам, іже весь мир премудрі строящему і всею тварію присно дарствующаго царя Христа і пресвятого і жи-

* Ф. 3, оп. 1, спр. 12, арк. 723—726 — подано опис речей, забраних із згаданих чотирьох церков, серед яких були: престол, оправлені в срібло й золото евангелія, друковані служебники, ризи, ікони, друковані й писані часослови, «Апостол», скрині і т. п.

** Особа, відповідальна за дотримання монастирського, церковного уставу.

вотворящего духа благодатію зіло, радоватися і здравствувати вку-
породном союзом душевне і тілесне во многоблагоденствіі і благо-
поспішеніі преізящним і благими нравами украшеним і во художе-
стві умном іскусном возлюбленним іже во дусі святом братіям
нашим гражданом львовським благочестія рачителем желаєм о гос-
поді жительствовати zde і во будущем от господа бога восприяти.

В ті часи, которіі наступили на нас братіі вашей біди і гоненія
і скорбі в'язенія от апостати церкве святія восточная Афанасія
Пакости, владики холмського, котрих так розуміємо же не без ві-
домості есте, яко з нами на початку вступу свого на владичтво
поступил, нас не обвіщаючи, ані наших духовних, приехал, церкви
поотбиял, триумфи чинил, яко ся ему подобало, священника нашего
отца Іоанна²⁰⁸ зо всего разграбил, нас, спотваривши, позвал. І яко
ся тая справа точила шириі вашим милостям братіям нашим да-
дуть а всем справу посланці наші до ваших милостей; котрих есмо
послали: отца Іоанна, священника нашего троецького, і пана Кон-
стантого Іляшевича, мешчанина красноставського, а брата нашего.
І яко на нас строгий а суворий декрет одержал. Прето ми, запобі-
гаючи тому, аби згоршеніє ся не стало от слабих братів спосреди
нас, стараємося розмаїтими способами, абисьмо яко ратовати мог-
ли так судове наступивший на нас декрет. А їх самі таких бід
знести не можемо през убозство наше, послалисмо до ваших мило-
стей братіі нашей, просячи о вспоможеніє і о ратунок, і о раду.
Помозіте нам в бідах наших з любові братерської, за що бог, видячи
вашу любов істинную ко нам, братіі своєї, нас не предасть в лот-
витву зубом їх, але сподобить вас бесмятежно путь живота сего
прейти і онамо вікуістих радостей получитьи, чого ми яко братіям
во дусе святом усердне іміти желаєм.

Дан в Красном Ставе місяця августа 7 дня року 1620.

Вашим милостям всіх благ зичливої *Лукаш Пелчицький, брат
старший, мешчанин красноставський; Миколай Маримуха, рука
власна; Павел Рибачек і всі сполечне братія братства св. троїца.*

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 129, оп. 1, спр. 843.— Арк. 1—2.

№ 167

1620 р., СЕРПНЯ 26 (16), ВАРШАВА.— ЛИСТ ПОЛЬСЬКОГО
КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА ІІІ ДО ЛУЦЬКИХ УРЯДНИКІВ І МІЩАН
ПРО ЗАБОРОНУ УКРАЇНЦЯМ БУДУВАТИ БРАТСЬКУ
ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКВУ І ШКОЛУ

...* Славетніє, вірне нам милиє! Дано нам справу, іж найдуть се
межи вами некоторые особи, которіє, виламуючисе з юрисдикції
владики луцького (Єло-Малинський Євстафій.— *Ред.*) на зневагу
его, без жадного позволеня его, яко пастира тамтого місця і стар-

* Пропущено королівський титул і перелік імен адресатів.

шого преложеного релії кгрецькое, і овшем упорне і свавольне церк-ков і школу якуюсь новую, називаючи то Братством милосердя, в том же місті нашом Луцьку заложили; котрим заложеном тоє церкви унію, през антецесоров помененого велебного отца владики луцького, за позволенем всего духовенства, в том панстві нашом будучого, принятую і до панств наших святобливе внесеную, а за-тим зверхность пастирськую помененого отца владики луцького, за сполною на то радою і помочю вашою, затлумити усилюють. Што іж се дієть мимо відомость нашу, на уйму юрисдикції помененого владики луцького, противко правом і вшелякой слухности, на зне-сене тоє святобливое едности, прото ми, зичечи, аби в містах наших нічого за приватними чїїми замислами, без відомости і позволения нашого, се не діяло, хотячи, аби тая справа, которая есть владзи і зверхности пастира тамтого місця убближающая і вшелякой слух-ности противная, далее се не ширила, розказуемо конечно, так мати хотечи, абисте таким сваволним юрисдикциом, которие не могут бити, одно з великим помешанем і убближенем юрисдикції нашої і помененого велебного отца владики луцького, множити се не до-пусчали, і ремесником міським, под сройгим каранем нашим, буду-ваня тамтоє церкви і школи занехати розказали, і сами от такого предсявзятя своего суперседовавши, пилне того перестерегали, аби юрисдикції в місті нашом ніхто собі приватним способом не при-власчал, і помененому велебному епископови луцькому в его владзи і зверхности пастирської жадная перешкода не била. Взглядом чога закладаем на вас вину і заруку нашу королевськую, чотириста коп грошей литовських, в которую, если за спротивенем се в чом тому листови нашому впадете, без опущеня вам оную до скарбу нашого заплатити роскажемо; а іначей абисте вірность ваша не чинили, для ласки нашое і з повинности своеє.

Писан у Варшаві, дня 26-го месеца августа року панського 1620-го: панованя королевств наших: польського — 33-го, а швед-ського — 27-го року.

Сігізмундус рекс *

Памятники.— Т. 1—2. — С. 17—18.

№ 168

1620 р., ЛИСТОПАД.— ПРОМОВА НА ВАРШАВСЬКОМУ СЕЙМІ ВОЛИНСЬКОГО ЧАШНИКА Л. ДРЕВИНСЬКОГО²⁰⁹ З ВИКЛАДОМ СКАРГ НА НАЦІОНАЛЬНІ І РЕЛІГІЙНІ УТИСКИ ПРАВОСЛАВНИХ

...** Сміливо можу сказати, що для цієї експедиції²¹⁰ проти го-ловного ворога святого хреста ваша королівська милість може по-требувати навряд чи не більшу частину ратників з нашого руського

* Sigismundus rex (лат.) — Сигізмунд король.

** Опущено вступну частину промови, де йдеться про причини цього виступу в сеймі.

народу. Якщо бачиш останній ще не задоволений у його хвилюваннях і просьбах, то як може він грудьми своїми боронити в окопах державу вашої королівської милості, як може він старатись про вищий мир, не маючи вдома внутрішнього миру, з якою прихильністю, ретельністю, захопленням він буде кров'ю своєю гасити палаючі стіни вітчизни, не бачачи, щоб гасився вогонь палаючих домашніх стін? А хто ж, о живий боже, наочно не бачить, що великих турбот, гніту і нестерпних кривд відносно релігії давній руський народ зазнає? Почнемо з Кракова в Короні: чи збільшується прославляння бога при цій нововигаданій унії? Саме в великих містах церкви запечатані, церковні маєтки зруйновані, в монастирях замість монахів тримають худобу. Перейдемо до князівства Литовського: там у прикордонних з боку Москви містах робиться те саме. В Могильові та Орші церкви запечатані, попи розігнані. В Пінську зроблено те саме. З монастиря Лещинського зробили корчму. Через те діти вмирають нехрещені, тіла померлих без церковного обряду, як падло, вивозять з міст, без шлюбу люди в розпутстві живуть, без сповіді й святих тайн умирають. Хіба це не самому богу образа, хіба за це не буде помсти божої? Про це ваша королівська милість не зволить знати — божественної пригоди в собі не маєш, але також маєш людську. Тільки те до відома вашої королівської милості доходить, що інші або добре, або погано доносять про нас.

Придивись ще до образ і нечуваного гноблення — хіба не гноблення народу нашого руського те, що, обминаючи інші міста, робиться у Львові? Хто додержує грецької віри і не перейшов в унію, той не може проживати в місті, міряти ліктем і квартою і бути прийнятим у цех; не дозволяється проважати за церковним обрядом тіло померлого жителя міста і відкрито приходити до хворого з тайнами божими. Знову ж — хіба не гноблення у Вільні, при тому не чуване: коли хочуть тіло померлого поза замком проважати через замкову браму, через яку проходять і проїжджають євреї й татари, то вони цю браму зачиняють і тіло доводиться проносити через іншу браму, яка служить для вивозу міських нечистот; бідняки не можуть добути води, через що виникають великі тяжби, бо всякій халупі дозволяють мати трубу для води, а велика площа і багато будинків не мають і жодної труби, хоч відомо, що вона була і сліди її є. Крім того, монахів, які не пристали до унії, уніати хапають по Новогрудку і по інших містах, б'ють на вільному шляху і ув'язнюють. Так само в міські ради не притягаються люди достойні й вчені, які не належать до унії, а простими мужиками, неосвіченими до того, що інший не зуміє визначити, що таке є правосуддя, заповнюють ці місця, на сором руського суду. З невинних людей незаконно стягують грошові суми. Коротко сказати: давно вже великі й нечувані утиски терпить наш руський народ як у Короні, так і в Великому князівстві Литовському.

І ці кривди і внутрішній неспокій походять не з іншого джерела, як з того, що вашій королівській милості вгодно було, всупереч праву і нашим шляхетським вольностям, роздавати пости духовним,

нехтуючи їх походженням. Хто не знає, що іменууючий нині себе архієпископом полоцьким походить з Володимира²¹¹, син якогось Кунця-шевця? Звідси, створивши собі шляхетське ім'я, він Кунцевичем титулується? Хто не бачить, що перемишльський владика, на прізвисько Шишка (Афанасій Крупецький.— *Ред.*), походить від свинопаса, і тепер рідний брат його батька сидить на наділі в Дропищах, у воеводи кийвського? Хто не знає, що володимирський владика (Іаким Мороховський.— *Ред.*), син львівської міщанки Стецькової, народився через півроку після смерті Стецького, і якийсь Михалевський і Неапольський віддали його в науку? Хто ж не знає — присягаюсь богом живим, що холмський владика — якийсь Покость (Афанасій Пакоста.— *Ред.*), син крамаря з Вільно, вкрав у віленського бурмістра кармазин і, якби не врятувала його рсяса, мабуть не минув би шибениці. Хто ж і того не знає, що теперішній пінський владика родом з містечка Заблудова?²¹² Ось стільки і не більше користі має ваша королівська милість від унії: не можуть за двадцять років цієї унії роздобути родовитих шляхтичів для достойного зайняття цих постів. Ось і тепер дано нам у Луцьк, всупереч праву і нашим вольностям, якогось Почапівського²¹³; хоч не заперечуємо його шляхетства, але щодо віку, то він не гідний не тільки такого становища, а навіть і дияконства, не говорячи про священство; називати його отцем не можемо, оскільки він не має ще й двадцяти років.

В тому полягає велика шкода, завдавана нашим правам і вольностям, що невідповідно ці посади заміщаються, оскільки висвячення дістають не від звичного пастиря; адже відступили від константинопольського патріарха, якому здавна в державі вашої королівської милості така влада належала. Про це свідчать хроніки, привілей вашої королівської милості, наданий в 1599 р. константинопольському патріархові на вільне відправлення юрисдикції в цій державі, так само як і недавно наданий привілей 1607 р., в якому ваша королівська милість обіцяє розв'язати питання про церковне майно на користь нашого сповідання, згідно з становими правами і вольностями; свідчать про це, нарешті, і закони, видані в тому ж році і пізніше.

Ради цього і милосердя божого, іменем усіх моїх братів, уклінно прошу вашу королівську милість,— зглянься, ваша королівська милість, не на наші кривди, а на божі: ось уже протягом дванадцяти років на кожному сеймику, сеймі й головному з'їзді ми слізно випрошуємо і випросити не можемо охорони нашої в правах і вольностях, щоб брати наші такої зневаги не терпіли, щоб, принаймні, митрополитові та владикам, які залишилися тепер у підлеглості звичному в справі сповідання пастирєві, патріархові константинопольському, було повернуто церковне майно як законним володільцям, якщо не зараз, то неодмінно після смерті нових володільців цього майна. Якби на цьому з'їзді не було дане повне заспокоєння і не зцілені такі тяжкі рани, то щоб не довелось призвати разом з пророком: «Суди мене, боже, і розсуди мій спір».

1621 р., КВІТНЯ 7, БЕЛЗ.— СКАРГА ЖИТЕЛІВ
 м. ЛЮБАЧЕВА БЕЛЗЬКОГО ВОЄВОДСТВА НА КСЬОНДЗА
 м. ДОБРОСТАНСЬКОГО ЗА НАПАД НА ЦЕРКВУ

До уряду і цих белзьких гродських старостинських актів з'явився особисто генеральний возний королівства чесний Лука Княжик з Олестрич. Ставши разом із знатними Стефаном Ільницьким і принісши автентичну присягу на свідчення та силу своєї вірної реляції, публічно та відверто зробив зізнання, що він сам особисто у найближчу до минулої середу після неділі пальмових гілок [7 квітня] був у місті Любачеві, де зібрав [скарги] з боку відомих старших бурмістрів, райців, підстарост і цілої общини цього ж міста Любачева, які протестували проти шановного Матвія Добростанського, любачівського ксьондза, що він у найближчий до минулого вівторок після неділі пальмових гілок [6 квітня] разом зі своїми багаточисленними співучасниками, добре відомими своїми іменами та прізвищами, насильно вдерся до церкви грецького обряду, що носить ім'я св. Миколая та захопив церковні речі. Цю протестацію любачівські громадяни принесли до уряду в більш розгорнутій формі й довго чекали внесення дійсно існуючої [протестації до актів]. Шляхетний Станіслав Бартковський, нотар, своєю старанністю вніс до цих актів [вищевказану протестацію].

ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 1, оп. 1, спр. 206.— Арк. 292—293. Оригінал. Переклад з латинської.

№ 170

1621 р., КВІТНЯ 28.— З «ПРОТЕСТАЦІЇ» КИІВСЬКОГО
 ПРАВОСЛАВНОГО МИТРОПОЛИТА І. БОРЕЦЬКОГО ²¹⁴
 ПРОТИ УТИСКІВ ПРАВОСЛАВНИХ І ПРО РОЛЬ КОЗАЦТВА
 В БОРОТЬБІ З УНІЄЮ

...* При великих над нами насильствах, утисках, [несправедливих] вироках і грабежах вже на протязі двадцяти років ми не тільки не можемо діждатись святої справедливості у забезпеченні [прав] нашої релігії, але ще й до того терпимо від наших противників усе гірші й важчі переслідування, а також злові вигадки й наклепи. І якраз тепер суди, не зважаючи на всі гарантовані законом привілеї, спішно виносять суворі вироки важкого ув'язнення; терплять...** через заборону громадських урядів по різних містах, якщо ми вносимо заяви про нашу безвинність, часто не приймають до запису того, що ми заявляли через возних. Тому, захищаючи наші справи і бажаючи показати світові свою безвинність і спростовуючи злі судження цією універсальною письмовою протестацією. перш за все перед господом богом, а потім перед вашмистями,

²¹⁴ Пропущено два абзаци.

** У публікації непрочитані слова.

нашими м[илостивими] панами, протестуємо, заявляємо і жалісливо свідчимо проти отця Йосифа Руцького²¹⁵, Гелія Мороховського²¹⁶, Афанасія Шишки²¹⁷, Афанасія [Пакости.— *Ред.*] та Паїсія²¹⁸, Левка Крживші²¹⁹ та інших, подібних до них, що називають себе уніатами,— переслідувачів нашої релігії. Що вони, зневажаючи страх божий, канони соборів, права, статuti, привілеї, постанови, свободу й безпеку релігії та церкви і порушуючи святий мир, і самі собі сотворивши подобу начебто владик і священників наших, переслідують, мучать і мордують руський народ, церквам нашим насильства чинять, порушують, святий спокій, руйнують давню любов і згоду між поляками та Руссю. А через те, що їм і цього замало, і тому, що не можуть устояти проти святої правди, бо вона на нашому боці, і не в змозі ні святим письмом ні вагомими доказами нас переконати, тільки силою і владою, [тому] * нам релігії і неналежними нам товариствами...** з таким наміром і серцем на нас і віленських міщан із братства святого духа по-наклепницькому і фальшиво доносять, і зробили донос найяснішому королю його м[илості], пана нашого милостивого, і через цей донос розіслано універсали, всупереч праву і вольностям, щоб нас ловили, саджали у в'язницю і мордували, як уже у Вільно, де, не змігши перемогти їх по закону, половлено наших батьків і братів і вкинуто в смердючі ратуші, про що, як і про інші насильства, збитки і кривди, доконче у свій час ширше протестуватимемо.

А при цьому найяснішому його м[илості] королю, пану нашому милостивому і всій Р[ечі] Посполитій широко, точно й правдиво, так, як справа дійсно стоїть юстифікуємо, виправдовуючись, очищаючись (від обвинувачень), даємо про себе таке свідчення.

Насамперед щодо преподобного отця Феофана, патріарха Єрусалимського і всієї Палестини...***

Хай бог бачить нашу невинність і нехай покарає нечесність, а якщо зараз нам і віленським міщанам закидають зраду і змову з турками під проводом патріарха, то, справді, цю підозру не стільки на нас, скільки на вірне й ні в чому не запідозрене військо запорозьке кидають. Бо козаки з любові до віри та з своєї побожності виявляли великі добродійства святому патріархові, побожно робили послуги за відпущення гріхів і супроводили його до бажаного місця. Нарешті, жодні листи, жодні вчинки не дають підстав для цього наклепу. А відверто кажучи, не мали вони проти нього ніякої його вини, тільки нехить за те, що він висвятив єпископів²²⁰ і осудив унію, та ще жаль, що цілий і здоровий від'їхав, але це не робить його шпигуном і дурисвітом, бо проповідувати й висвячувати це його обов'язок.

І так, як сам св. патріарх є чистим від шпигунства, змови і зради, так, певна річ, і козаки, а ми — священники та віленські міщани й поготів почуваємо себе вільними і чистими, самим богом засвід-

* Пропущено два слова.

** Пропуск у тексті.

*** Пропущено опис подорожі патріарха Феофана в Москву.

чуючи [чистоту] нашої совісті. О, який це великий гріх, яка велика образа самого бога — посміти отак очорнювати такого святого патріарха, сторожа гробу господнього, і в той же час і на нас зводити те, чого ніколи не було; і чи ж вони не гнівлять цим бога і як же він не має їх слушно й суворо карати? Нехай їм господь бог, згідно з тією правдою допомагає. Вони швидше дозволять повернути свої мечі проти Русі, яка на своїй шії носить татар і турків, аніж на ворога християнського імені...*

А до цього святого діла [відновлення православної ієрархії.— *Ред.*] ми спонукані добрим наміром. Перше — ревністю слави божої, друге — ми спонукані великим жалем від того, що наш народ дуже страждає від переслідувачів-уніатів і що багато їх загинуло без пастирів, без хрещення, без святощів і неправедно жило. Потрете, до цього спонукала і спонукає нас любов до господя Христа і його правовірного вчення. І страх в нас вселяли пекельні муки [що чекали б нас], якби ми при такій, посланій богом нагоді не взяли на себе цієї святої справи. Любов і боязнь милого господя бога, як також і наша побожна совість поставили перед нами цю святу справу [щоб звершити її] з божої милості й за допомогою Ісуса Христа.

Щоправда, були такі, що відраджували це святому патріархові з огляду на ті небезпеки, які тепер на нас відбиваються. Але люди лицарські, палаючі духом благочестя, сказали: ти не був би патріархом, не був би добрим пастирем, не був би Христовим і апостольським намісником, якби не висвятив і не залишив руському народові митрополита і єпископів, особливо, коли застав нас переслідуваними і без пастирів, і бійся [казали], щоб тебе не вбив якийсь лютий звір на шляху цієї подорожі заради Христа, так, як того божого чоловіка, посланого до царя Єробоама²²¹: коли б ми знехтували таким великим даром від такого високого пастиря або побоялися [його] через сьогосвітню небезпеку, то, напевно, не минула б нас кара божя і ми взагалі не були б гідні християнського імені, не були б гідні дивитись на світло небесне і, нарешті, [навіть] невірні євреї і еретики насміхалися б над нами і не мали б нас за людей, що знають бога й шанують свою віру. Мабуть, і ті єгипетські баби (які, не боячись розпоряджень царя-фараона, зберігали життя [дітей] чоловічої статі), повставали б із своїх гробів і прийшли глумитися над нами, дорікати нам і глузувати з нас за боягузство наших сердець, та й у судний день нас би осуджували. Тож не дай цього боже, щоб через минущі залякування, вироки і розпорядження відріктися від віри й не думати про спасіння душі. Страшніші випробування та небезпеки терплять греки від турка, але своєї віри не відступаються, мають своїх пастирів та свої церковні порядки.

А що ж нам залишалось робити, побачивши права наші, вольності й свободи потоптаними, і насильства над совістю в церквах

---

* Пропущено частину протестації з обґрунтуванням відновлення патріархом Феофаном православної ієрархії у Києві.

і богослуженнях, як тільки прийшлося звернутися до св. апостольської і мученицької влади? Якщо хочуть судити апостолів, які без дозволу єрусалимських правителів обрали на місце Іуди і настановили в Єрусалимі апостола Матвія, то хай і нас [судять]...*

О, боже милосердний і справедливий, зглянься на наше горе і утиски! І що ж це таке, що нас вважають безбожниками і гіршими за євреїв-караїмів, за аріан, лютеран, євангеліків і вірмен, які живуть у Польському королівстві, у князівствах руських і литовських, бо всі вони дотримуються своїх порядків і відправляють богослужіння одні в мечетях, інші в божницях і школах, а ще інші на зібраннях і в своїх костьолах. Їхні старші — священики, судді та єпископи — приїжджають з Німеччини і з Турецького царства, проводять урядування і суди, призначають служителів, докторів, рабинів і проповідників. Ці секти влізли в Польщу, на Русь і в Литву, а ми — спадкоємці й громадяни, і блаженної пам'яті покійні королі й теперішній його мосьть король нас тут застали і нашої релігії присягнули, не чинячи нам у ній жодних утисків і насильств. Чи ж це побожно, чи ж це справедливо — гнобити нас, спадкоємців і правовірних християн і такі наклепи зводити, такими поганими фарбами малювати?

І яким же добром відплачують нам [за те], що в нашій монархії спадково пануючи, пожинають працю наших рук і веселяться? Принаймні, [слід] пам'ятати про таке: «Не бажай зла ідумейцеві, бо він брат твій, як і єгиптянинові, бо ти прийшов у його країну»**.

Зважте, чи турки не поведуться ласкавіше з греками, хоч завоювали їх мечем, якщо в релігії їм переслідування не чинять. А ми, що приєдналися до Корони за договорами, скріпленими присягою, зазнаємо насильств, утисків віри, звинувачують нас у заколотах і каверзах, щодо яких ми чисті...***

Щодо козаків: про цих лицарських людей знаємо, що вони нашого роду, наші брати і правовірні християни. Вважають, нібито вони простаки, і, не маючи знань і власного розуму, брали начебто інформацію [інструкції.— *Ред.*] від духовенства. А ми, як і не відмовляємо їх від належного послуху і не бунтуємо, так теж і розуму в справах і вчинках не вчимо; [бо] в них є і вроджена кмітливість і богом дарована розсудливість і процвітає у них здавна міцно вкорінена ніжність і любов до віри, побожності та до церков. Бо це плем'я того чесного руського народу з Яфетового насіння, яке і по Чорному морю і по суші воювало Грецьке царство. Це військо того коліна, яке за руського монарха Олега плавало на своїх чайках**** по морі й по землі (приладнавши колеса до човнів) і штурмувало Константинополь. Це ті ж самі, що за Володимира Великого, свя-

* Пропущено три абзаци з історичним екскурсом про колишнє толерантне ставлення польських королів до православної церкви.

** Біблійна цитата.

*** Пропущено частину тексту, де йдеться про М. Смотрицького, що виступив на захист патріарха Феофана.

**** В ориг. топохілаш (грецьк.) — човнах, виготовлених з одного стовбура дерева.

того руського монарха, воювали Грецію, Македонію та Іллірію. Це ті, чії предки разом з Володимиром хрещувались і віру християнську приймали від константинопольської церкви і по сьогоднішній день у ній народжуються, хрестяться і живуть. І не живуть вони, як погани, а як християни, маючи священників, навчаючись письма, бога і закон свій знаючи. То ж, як можна думати про них, що вони при божій милості самі не дбатимуть про віру і своє спасіння? Зверніть увагу на їхню побожність: коли вони виходять в море, то перед тим моляться, заявляючи, що йдуть боротися з невірними за віру християнську. Друге — визволяти невільників. І дають ще побожну обітницю виділити свою здобич в першу чергу на церкви, монастирі, шпиталі і на духовенство; заради свого спасіння викупують невільників. Нові церкви й монастирі будують, мурують і збагачують. Якщо вони в незаселених місцях пам'ятають про віру й побожність та їх вимагають, то хіба ж у селі, прийшовши до себе додому, вони ще більше не стануть дізнаватись про неї і піклуватись про неї, маючи батьків, братів і родичів своїх серед духовенства? Поневоленому християнству, мабуть, на всьому світі ніхто, після бога, не робить такого великого добродійства, як греки викупом та силою імені [?] *, іспанський король своїм могутнім флотом, військо запорізьке своєю мужністю й відвагою: бо якщо інші народи воюють словами і розмовами, то козаки роблять це насправді. Хіба ж священники їх цьому вчать? Хто вчить їх розуму, як воювати на суші і як на морі, де вони наче гарцюють на своїх чайках, що здаються ночвами в порівнянні з кораблями й галерами? Хто ж їх бунтує, коли, стоячи у своїх справах табором під зброєю по декілька місяців, вони ведуть переговори [і вистоюють] проти витончених хитрощів? Вони, ще до того, як ми стали такими пастирями, і заки ми завітали в Київ і на Україну, і до того, як преподобніший архієпископ Мелетій Смотрицький відвідав Київ,— виступали на захист своєї віри, писали, посилали [послів] і присягали. Це відоме і про це далеко чути, і до цього не те щоб священники їх спонукали, але [навпаки], вони самі, як їм, так і міщанам звертають увагу, попереджають, навіть погрожують їм, щоб у вірі не було жодних змін і щоб з відступниками уніатами вони не спілкувалися. Свіжу [подію] варто б згадати — що було і що ледве не сталося в Печерському монастирі тільки через те, що преподобний його мость ксьондз єпископ Київський зайшов у вівтар; дізнатися, який з цього приводу виник шум і обурення, що його ледве втихомирили, і як на Запоріжжі на загальній раді подано за це скаргу на монахів Печерського монастиря. Відомі також й інші приклади їхньої сміливості й відваги без будь-якої заохоти з боку священників. Якщо вони ходять у море, то хіба священники їх на це підмовляють? А що їм відомо про переслідування з боку уніатів, [то це від тих, що] з різних повітів, міст і сіл приходять до них у козацтво — одні з [власної] охоти, інші пригноблені, пограбовані — як духовні, так і світські, й ніщо інше так не хвилює Р [ечі] П [осполи] тої та Ук-

* В ориг. przez okup y imie przewagi.

раїни, як унія, а через неї переслідування Русі: а отже, і несправедливість і утиски бідних людей. Істинно, самі уніати гнівлять козаків, коли женуть до них нашу засмучену братію і заповнюють нею Україну. Отже, безпідставний і неслухний на нас поговор і наклеп, ніби ми їх бунтуємо. Ми не керуємо серцями й помислами козаків, господь ними керує, який сам знає для чого він зберігає ці рештки старої Русі, і який поширює їх правиці та силу на морі й на суші довго, широко й далеко. Бог їх тримає і керує ними; він, як хтось написав, поклав на землі татар, наче громи і блискавиці, і засилає їх на християн і карає ними. Так і козаки низові запорізькі та донські, як інші перуни і живі громи, поклав на морі й на суші, щоб лякати і громити невірних турків і татар.

Ми не шпигуни, ані їх не переховуємо, ми — люди цієї землі, добре й чесно народжені в шляхетських домах, маємо свої маєтки й мешкання, живемо у відкритих місцях, духовники й пастирі, добре відомі людям усякого сану і стану, явно ходимо і бога в церквах хвалимо на очах у всіх. А шпигуни тиняються, і їх перебування й відносини з людьми скриті й темні.

Ми не бунтівники, не підбурювачі, ми взялися за те, що мали раніше, що нам наші предки залишили й віддали, чим ми й раніше користувалися і те, що нам дозволяють — і ще більше — божі закони і звичаї, а ще й шістсотлітня традиція. Проповідуємо ту ж віру, що й раніше. Навчаємо про спасіння і про царство небесне. Не зазіхаємо ні на чие здоров'я, ані на багатство; не захоплюємо сіл, міст і замків; не чинимо збитків, злочинів і насильств; не вчимо воювати проти християн, не вчимо вбивати, а [повчаємо, що краще] дозволити вбити себе і пограбувати своє майно і не шкодувати за ним, знаючи, що є краще і вічне [добро] на небі. А про те, що це таке бунти і підбурювання, то це пояснюють закони Юстиніана і наші коронні та литовські, але це ми залишаємо для диспутів юристам з кафедр на суді.

Жукович.— С. 4—5, 10—17, 19. Переклад з польської.

№ 171

1621 р., ТРАВНЯ 30.— З ІНСТРУКЦІ ПАПИ ГРИГОРІЯ XV
ДЕ ТОРРЕСУ²²², НУНЦІУ У ВАРШАВІ, З ВИМОГОЮ ВЕСТИ
ПОСЛІДОВНУ БОРОТЬБУ ЗА ОКАТОЛИЧЕННЯ УКРАЇНИ

...* Тут, до речі, слід нагадати, що приєднана до Польської корони Русь раніше вся була схизматицькою і потопала в помилках греків. Коли ж завдяки старанням світлої пам'яті Климента VIII декілька * єпископів відступили від схизми і частина русинів з'єдналася з Римом, король своїм декретом віддав уніатам деякі церкви, що належали схизматикам. З того часу вони не перестають на всіх сеймах голосно вимагати [повернення] своїх церков, зокрема

* Тут і далі випущено частину документа, в якій папа Григорій XV дає інструкції і поради щодо роботи ватиканського нунція в Польщі.

на останньому²²³, де ледве не домоглися скасування згаданого декрету, бо коли козаки, які й далі залишаються у схизмі, наполегливо цього вимагали, то поляки, потребуючи їхньої допомоги проти турків, вже схилилися до того, щоб їх задовольнити. Але завдяки старанням нунція і побожності короля [козаки] нічого не досягли. Ось чому, ясновельможний пане, тобі треба буде перебороти ще більші перешкоди у цій боротьбі на наступному сеймі, тому що ця сама потреба схилити козаків на свій бік стає все більш пекучою у хвилину наближення турецької війни [і] напевно схилить більшу кількість послів на їх сторону і зробить податливішими до їхніх вимог. Проте, посылаючись на негативну відповідь, дану їм на останньому сеймі, ти утвердишся в надії виграти цю справу...*

RNA.— Т. 2. — S. 124—125; Унія. Док.— С. 36. Переклад з польської.

№ 172

1621, р. ЛИПНЯ 30, ВАРШАВА.— ЛИСТ ЄПИСКОПА
Ф. ЧІРІОЛІ КАРДИНАЛОВІ ЛЮДОВІЗИ ПРО АНТИУНІАТСЬКУ
ДІЯЛЬНІСТЬ КОЗАЦЬКОГО ПОСОЛЬСТВА НА СЕЙМІ
З ПОРАДОЮ ЗАСТОСУВАТИ ПІДСТУП ТА ОБМАН,
ЗА ДОПОМОГОЮ ЯКИХ МОЖНА БУЛО Б ВИКОРИСТАТИ КОЗАКІВ
У ВІЙНИ З ТУРКАМИ І В ТОЙ ЖЕ ЧАС НАСАДЖУВАТИ УНІЮ

Разом з Сагайдачним²²⁴, що став уже козацьким генералом [гетьманом.— *Ред.*] і про якого я згадував у своєму повідомленні з останнім кур'єром, прибув митрополит-схизматик [Йов Борецький.— *Ред.*], і вони разом через декілька днів після приїзду почали активно робити різні старання в інтересах свого безвір'я (це правильніше, ніж говорити «віри»). Серед католиків, в тому числі й церковників, не бракує впливових осіб, які покровительствують їм з огляду на теперішню загрозу війни з турками. А згаданий Сагайдачний відкрито заявляє, що королівство не одержить ні найменшої допомоги від жодного козака і від більшої частини схизматиків, якщо ці їхні вимоги не будуть вислухані. З другого боку, багато хто з цих сеньйорів не тільки вважає, що було б величезною шкодою втратити допомогу козаків, військо яких вихваляють як більш боездатне і краще організоване, ніж те, яке очолює коронний гетьман, але й підкреслюють небезпеку, що ці козаки не будуть битися проти турків, і тому говорять, що в даний момент необхідно піти на поступки козакам, так, щоб вони залишились вдоволені. Я вже мав розмову в цій справі і маю намір говорити ще дуже серйозно, і старатимусь досягти успіху, з сенаторами, які перебувають при дворі, вказуючи, між іншим, на те, що мова не йде поки що про якісь нові заходи проти схизматиків, хоча це здавна є важливим питанням, і що не слід настільки боятись їхнього бунту, про

* Далі даються інструкції та поради щодо роботи папського нунція у Польщі.

який не думали, поки не так багато років тому проти них не було впроваджено такого важливого нововведення, як встановлення в цьому королівстві святої унії з різними привілеями та прерогативами. Але якщо з часом небезпека виявиться більшою, як передбачалось, добре буде спробувати заспокоїти козаків, даючи їм загальні гарні обіцянки і поводитись з ними м'яко у справах, що не зачіпають недоторканості й свобод церкви...

На останній аудієнції я досить вичерпно говорив про це з королем і, побачивши, що його величність настроєний добре, я докладу якнайбільших зусиль, щоб сенатори та чиновники не зісудали справи, яка зараз ще стоїть міцно, молячи господа бога, щоб він завжди дарував вашій святості в усіх справах такий успіх, який принесе ще більше слави і щастя.

З Варшави, 30-го липня 1621.

Вашої святості й преподобності найпокірніший слуга
Франческо, єпископ Сан-Анджело.

LNA.— № 1505.— Р. 24—25. Переклад з італійської.

№ 173

1621, р., ВЕРЕСНЯ 10, ВАРШАВА.— З ЛИСТА ЄПИСКОПА
Ф. ЧІРІОЛІ ДО КАРДИНАЛА ЛЮДОВІЗІ ПРО ГОСТРІ
АНТИУНІАТСЬКІ ВИСТУПИ НА СЕЙМІ

...На сеймі зчиняють величезний шум і роблять нападки на руських уніатів і проти всього церковного порядку, щоб добитися нових постанов на користь схизматиків і отримати від них нову допомогу і спеціальні контрибуції для війни. Я докладаю всіх зусиль, щоб добитися якомога кращих результатів. Але, дасть бог, будуть подолані труднощі, які, за загальною думкою, при теперішньому стані королівства, надто великі.

LNA.— N 1519.— Р. 32. Переклад з італійської.

№ 174

1622, БЕРЕЗНЯ 23, РИМ.— ЛИСТ ПАПИ ГРИГОРІЯ XV
ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛЮ СИГІЗМУНДУ ІІІ З ПРОХАННЯМ
АКТИВНІШЕ ПІДТРИМУВАТИ УНІАТСЬКУ ЦЕРКВУ

Найдорожчому во Христі синові нашому Сигізмунду, пресвітлому королю Польщі і Швеції. Щоб викоринював схизму русинів і жорстокість та захищав католиків від їхніх нападок своїм королівським заступництвом.

Григорій XV, папа. Найдорожчий во Христі син наш, поздоровлення і т. д.

Русь, яка вигодує грецьких схизматицьких виродків і породжує нам поклонників різних ересей і тому заслуговує на гнів апостольської влади і всемогутнього бога, все ж таки схиляє наше

любляче серце до милосердя. Бо наше серце не з каменя, щоб ми могли дивитися спокійними очима на стількох синів наших, хоча й вони відвернулися від нас, які там щоденно гинуть у пропасті вічної смерті. Тому ми, незважаючи на значну віддаленість тих місць, чуємо стогін пропавших душ і радісні вигуки демонів, і нам не можна ні в якому разі спати, як тим керманичам під час бурі на океані. Ми не можемо говорити: нас б'ють, а нам не боляче, розірвали нас, а ми цього зовсім не відчули. Хоч і важко нам передати словами, наскільки для нас гірка втрата в господньому стаді, то все ж ми в наших роздумах не закликаємо собі на пораду безнадію. Адже ми служимо богу, який не лише заблудлих може повернути на шлях спасіння, але й може відкривати могили й вивести з них свій народ і привести його в землю Ізраїля. Великою підтримкою для католицької церкви є також побожність твоєї величності, якій слово господи приносить не менше радості, ніж зброя, здобута від переможених ворогів. Оскільки ж ця провінція знаходиться під владою польського короля, то ми сподіваємось, що твоїй величності не важко буде допомогти бажанню блаженного Петра поширити його священну владу на цей регіон. Також і в тих віддалених місцях, де панує ересь, є певні прояви, які втішають наші й небесні очі. Ми маємо на увазі залишки католиків, яких сам господь підтримує, щоб не відійшли вони від свого становища і для яких дорожчим є спасіння душ, ніж слава і багатство.

До них відноситься шановний брат Іосиф [Руцький.— *Ред.*] і монахи-русини, які підлягають йому і яким дано ім'я святого Василія²²⁵. Відомо нам, на які численні небезпеки вони постійно наражаються на Русі. Але, ходячи під тінню смерті, не бояться вони зла, оскільки з ними боже військо... Бо настільки велика сила любові, що вони не лише про самих себе піклуються, але й, виймаючи той гострий меч, яким є слово господи, не бояться люті скажених вовків, а витягають з їхніх пащ Христових овечок і повертають їх до кошари католицького стада.

Ми вже давно знаємо, з яким завзяттям християнської побожності турбується твоя величність про цю справу, яка необхідна і для прославлення королівського імені і для спасіння душ, а саме, щоб русини нарешті відкинули грецьку нечестивість і принесли присягу римській церкві, в якій джерело життя і з якої божим світлом осяюються народи, що перебувають у темряві. За це ми повинні більше хвалити, ніж закликати твою величність. Але кажуть, що схизматики, давня пошесть християнства і ганьба людського роду, переслідуючи католицьке ім'я з непримиримою ненавистю, завжди тримають напоготові свої луки, щоб пускати стріли у святі таїнства. Отже, для того щоб наш понтифікат приніс якийсь добро русинам-католикам, просимо у цьому листі твою величність, щоб ти більше підтримував королівським покровительством шановного брата архієпископа Київського і русинських монахів ордену святого Василія, і якщо хочеш в цій справі проявити особливу ласку твоєї королівської влади, щоб римська церква вважалася на півночі захисницею релігії та притулком добра. Твоя величність, якій ми

завжди посилаємо наші апостольські благословення, зміцнить основи свого королівства завдяки захисту апостольської влади і, заслуживши собі папське благовоління, здобуде особливу ласку бога та всіх [святих] небесних.

Дано в Римі в резиденції св. Петра і т. д.* у день 28 березня 1622 р., понтифікату другого.

DPR.— Vol. 1. — P. 437—438. Переклад з латинської.

№ 175

1622 р., КІНЕЦЬ БЕРЕЗНЯ, КИІВ.— ПЕРЕДСМЕРТНИЙ ЛИСТ КОЗАЦЬКОГО ГЕТЬМАНА П. КОНАШЕВИЧА САГАЙДАЧНОГО ДО КОРОЛЯ СИГІЗМУНДА ІІІ З ПРОХАННЯМ НЕ ДОПУСТИТИ ПОШИРЕННЯ УНІІ НА УКРАЇНІ

Поворочаючи з-під Хотина²²⁶ додому, любо світліший ксіонже принц Владислав, наймилший вашого королевського величества син, а мой найласкавіший добродій, для улічення смертельних ран і болізній моїх придад мні лікаря свого; однак ізнемогають там всі того лікаря лікарственніі медикамента і довціпи, где ядовитіі постріли бісурманськіі, в тіло мое потрафивши, всі майстерства лікарственніі упередили, і смертотворний яд свой внутрними дієствіями во всі состави і жили мої розливши, латвую і уже видимую не ко животу, но ко гробу устряють мні дорогу; бо чим далей, тим барзей ізнемогаю і до кончини приближаюся. Для чого не сміючи болшей і доктора вашого наяснійшого королевського величества при собі удерживати, з достодолжним служебним за него благодаренієм, отпускаю его до двору вашого наяснійшого королевського величества.

Сам теж, приближаючися ко дверем гробним, отдаю под ноги Вашого наяснійшого королевського величества найнижайший остатний уклон мой; і уже не надіючися болшей видіти в житні сей наяснійшого лица ласкавих ку собі очес вашого королевського величества, послідним листовним пожегнанем жегнаю превисокіє вашого наяснійшого королевського величества і наймилшого сина вашого моего же директора і найласкавшого добродія, світлішого ксіоженца принца Владислава, персони. Где яко упрейме зичу, аби господь бог всемогущею силою сохранил вашого наяснійшого королевського величества і наймилшого сина вашого принца Владислава здоровіє, при щасливих всегда ваших і держави Вашея, корони польськія сукцессах; так і прошу покорне вашого наяснійшого королевського величества прощенія, в чом би колвек згрубил і погрішил, яко чоловік, пред наяснійшим вашого величества маестатом.

Пан доктор вашого наяснійшого королевського величества, будучи при мні в Києві чрез час немалий, яко присмотрился добре безпрестанним многих козаков, от панов польських і їх старосток

* Так у публікації.

розними способами оскорблених і бідствуємих, сквиркам, плачам і апеляціям до мене заношленим; так о всем том может ретелне словесно донести вашему величеству, если ваше наяснійшее величество рачиш его о том спитати і милостиво послухати. А я монаршіе вашого королевського величества носі смиренно обнявши, покорне і слезне прошу, даби тоє козакам творимое бідствіе і озлобленіе, превисоким і грозним вашим королевському наяснійшого величества мандатом, било заперщено і ускоромлено. Особливе унія, за милостивим вашим наяснійшого королевського величества позволенем тепер з Русі чрез святійшого Феофана, патріарху іерусалимського, знесенная, аби впредь в той же Русі нікогда не отновлялася, і своїх рогов не возносила. Мають абовем отци езуїти і все духовенство костелу римського [і без нас православних] кого до унії своєї наворочати і присвояти, тих народів, которіі отнюд не відають і не вірять у Христа господа, плотію в мир пришедшого. А ми, православні, древних святих апостольських і отечеських преданій і догматов без жадної унії і схизми придержащися, не отчаваємся нашого спасенія і блаженного живота вічного.

Сії два мої, вірного вашого королевського величества слуги, желанія, ежели рачиш і наймилшим дітем своїм по собі милостивно прикажеш учинити, і непременно всегда заховати; то і панованіе їх і цілої корони в тишині і благовременном от всіх непріятельських навітов покої завше будет і преізбудет; чоґо я і повторе всеусердно желаю. З Києва, марта числ послідних, року 1622.

Вашому наяснійшому королевському величеству вірний і найнижший слуга.

Петро Конашевич Сагайдачний, гетман войска Запорожського.

Величко. — Т. 1. — С. 47—49.

№ 176

1622 р., КВІТНЯ 22, ПОЛОЦЬК.— З ЛИСТА ПОЛОЦЬКОГО УНІАТСЬКОГО АРХІЄПИСКОПА И. КУНЦЕВИЧА ДО КАНЦЛЕРА ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО Л. САПІГИ ²²⁷
ПРО ЗАГРОЗУ РЕЧІ ПОСПОЛІТІЇ З БОКУ КОЗАКІВ,
ЯКИХ ПРАВОСЛАВНА РЕЛІГІЯ З'ЄДНУЄ З РОСІЄЮ ²²⁸

...Після нещасної схизматицької та еретицької конфедерації ²²⁹ вони [православні та протестанти.— *Ред.*] почали між собою брататися і, пускаючи поводи свавілля, почали розпалювати неспокій у батьківщині, а тепер його збільшують, в чоґу їм допомагали зайшли греки, і тепер допомагають, і ще більше можуть допомагати, якщо Річ Посполита не схаменеться. Нехай тільки вельможний пан згадає, що [ще до відновлення єдності] зробив у Волощині той чернець Никифор [Парасхес-протосингел.— *Ред.*], гречин, що він броїв і тут, у державі короля, приїхавши сюди, до яких конфедерацій підмовляв еретиків і схизматиків, які завжди бували з'їзди в Острозі, в Луцьку, в Бресті за його поводом та інших панів, які вважали

Його пророком; йому допомагали також інші греки, які після конфедерації одержали вже сюди вільний в'їзд, аж (нарешті) король похопився і наказав розсилати універсали, щоб їх не пускали до держав короля; маємо ці універсали до цього часу. Саме з тої проклятої їхньої кузни народив такої великої шкоди Речі Посполитій Наливайко²³⁰, повставши зі своєю черню, про що добре пам'ятає вельможний і ми всі. Дійшло до того, що еретики та схизматики, змовившись, присяглися боронити один одного. Еретики звернулися [з певними кондиціями] до того ж царгородського патріарха Єремії і заявили свій послух перед ним, щоб таким чином привести Русь до тіснішого зв'язку зі собою. Але все це, напевно, було не для добра Речі Посполитої, хоча тоді ще і єдність не була ані відновлена, ані оголошена. Але унія, оголошена пізніше у 1596 році, запобігла тому всьому. Унія втихомирила ту прокляту конфедерацію і наливайківську тиранію. Бог поблагословив її початок, бо, як тільки наші старші повернулися з Риму з тою унією, все заспокоїлося. Козаки, злякавшись унії як божої справи, відходили зі своїм Наливайком до татарської орди, але, заки переправилися під Лубнами, чудом були нашими розбиті: Наливайка взято живим, потім зловлено і того Никифора [Парасхес-протосингела.— *Ред.*], автора всіх бунтів, і обох по заслугі покарано. Поблагословив [бог] і вчинки тої св. унії, бо через декілька років після її відновлення за почином (бо в той час були певні голоси) Стефана Зизанія²³¹, схизматицького міністра, Михайло в Волощині²³² попробував повстати проти вітчизни, але швидко марно загинув. Повстало теж чимало схизматицьких і еретицьких магнатів (вельможному пану добре знайомих і відомих) проти тої справи божого діла, яку бог учинив за їхнього життя, але, нічого не доказавши, пішли на божий суд. Інші хотіли заколотом придрушити цю святую справу, але тої їхній задум закінчився ганьбою для них. Ми впевнені, що цей самий могутній бог, до кінця поблагословить це своє діло і кожному перешкоду не тільки козацьку, а й диявольську усуне й поборе без жодної шкоди, навпаки, примножуючи її духовні втіхи. Коли б те все не бралось до уваги, а козацьку послугу (недавно виявлену хоробрість належить приписати не їм, але святій вірі й побожності, і щастю короля, нашого милостивого пана) поставлено вище св. унії і коли для них (проти божої волі) буде досить багато робитися, доведеться боятися, щоб той же бог не покарав своїм справедливим судом тої милої вітчизни через тих самих козаків, як колись божий народ через палестинців, тому що їм потурав і попустив. А хіба не козацька сваволя була причиною сучасних клопотів і нападів на Річ Посполиту з боку турків? А ще ж можуть відродитися оті перші, ще перед унією розпочаті конфедерації схизми з різними сектами, тому треба стерегтися, щоб у нашій вітчизні не діялося те, що діється в Сілезії та в інших [місцях]. Та й козацька сваволя не обмежиться цим, а розгнуздається, і вони пізніше, незважаючи на бога, його помазанця, і власне сумління, зважаться на ще більші справи, ніж відважився Наливайко...

1622 р., ГРУДНЯ 4.— ЛИСТ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ЄПИСКОПА
 І. КОПІНСЬКОГО ДО ПАТРІАРХА ФІЛАРЕТА ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ
 ПРИХИЛЬНИКІВ ПРАВОСЛАВНОЇ РЕЛІГІЇ НА УКРАЇНІ
 І З ПРОХАННЯМ ПРО ДОПОМОГУ

Всесвятійшому і всеблаженнішому кир Філарету, милістю бо-
 жою преосвященному патріарху Великої і Малої Русі і всіх інших
 до Великого океану. Миру, здоров'я і спасіння, і багатоліття від
 господа бога вседержителя вашому преосвященству недостойний
 в єпископах Ісайя ²³³ вічно бажаю.

Всесвятійший і всеблаженніший, преосвященний пане отче Фі-
 ларете!

Я, убогий єпископ Ісайя, до вашої святительської милості бра-
 тію свою посилаючи, пишу, змушений відповідною потребою. Бо не
 маємо ніякого притулку і пристановища, хіба що в господа бога
 і благочестивого, і православного царя московського всієї Русі
 самодержця. У нас же, як і самі знаєте, на жаль, православ-
 них стало менше і віра благочестива збідніла: всюди ересі,
 всюди неблагочестиві ²³⁴. Ми, сьогодні новопосвячені, яких нас свя-
 тійший патріарх Ієрусалимський кир Феофан посвятив, будучи у ва-
 шій православній землі ²³⁵, не маємо, де приклонити свої голови,
 лише тут на Україні, в межах Києва тіснимосся: звідусіль гоніння,
 звідусіль нужда, звідусіль біда, не маємо звідки що потрібне взяти.
 Заради цього я наважився послати до вашого царя, прохаючи ми-
 лосердя. Молю вашу святительську милість, щоб ви випросили свя-
 тим вашим проханням милостиню і порятунок. Я завжди буду
 в боргу, всі дні мого життя, за православного царя і за вашу святи-
 тельську милість господа бога безперестанку проситиму. Але, за-
 лишивши решту з вашою святительською милістю посланцеві моему
 священноіноку Гедеону усно сказати і говорити, та благословенно
 вашій святительській милості свою вбогість вручаю.

Написана ця грамота в святому мгарському* монастирі пре-
 освітлого преображення господа нашого Ісуса Христа, в літо
 7130-го, а від втілення господа нашого Ісуса Христа [року] 1622-го
 місяця грудня, 4 дня.

А внизу написано: Вашої святительської милості всіх благ дбай-
 ливець і богомолець вічний Ісайя Копинський, єпископ і екзарх Ма-
 лої Росії, рукою власною.

Всоединение. — Т. 1.— С. 27—28. Переклад з церковнослов'янської.

* С. Мгар Лубенського р-ну Полтавської обл.

1622 р., ГРУДНЯ 9, ФАСТІВ.— ФУНДАЦІЙНИЙ АКТ
КАТОЛИЦЬКОГО ЄПІСКОПА Б. РАДОШЕВСЬКОГО²³⁶
НА ЗАСНУВАННЯ ЄЗУІТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ У ФАСТОВІ

В ім'я святої і неподільної трійці отця, сина і святого духа, амінь. Богуслав Радошевський, Бокса з Семеновичів, з ласки божої і апостольського престолу єпископ київський, настоятель [церкви] св. Хреста на Лисій горі.

На честь божественної величності та для вічної пам'яті про справу.

З того часу як з апостольської столиці ласки і завдяки надзвичайному добродійству найяснішого короля і пана нашого наймилостивішого Сигізмунда III ми були покликані керувати київською церквою, ми віддаємо їй усю нашу турботу, і всі помисли наші спрямовуємо на громаду вірних, доручених нашому управлінню, [на церкву] — цю улюблену наречену Христа, намісником якого ми, хоч і недостойні, в цій церкві були призначені та місце якого займаємо. Ми, часто роздумуючи над тими обов'язками, які покладені на нас нашою апостольською службою, помічаємо і знаходимо численні справи, у яких потрібна допомога божого провидіння цій людській громаді, яка була довірена нашій опіці. І найбільшого болю нам не перестає завдавати те, що це містичне тіло господа нашого Христа розділене і розсічене бачимо впертою східною схизмою і відділене від глави вселенської церкви, верховного первосвященника, намісника нашого спасителя, і що всі душі, що їх він спас своєю безцінною кров'ю, перебувають у цих краях через ці помилки у густій темряві незнання. Але бачимо, що від незліченних злочинів, які були наслідком цього, звільнила їх унія народів грецького обряду з римською церквою, укладена їхніми єпископами за [часів] доброї пам'яті папи Климента VIII, і ті з-поміж громади вірних народів церкви східного обряду, хто мав надію на краще, навіть у [ті] дні ненависті до апостольської столиці та обряду римської церкви, почали приєднуватись до послідовників [унії].

Такому великому злу, джерелові всякого іншого зла, не можна знайти кращого засобу протистояти, як тільки тим, що його щедро дає божа мудрість своїй церкві вселенській для того, щоб викорінювати всяке зло, як це робилось в наш час і в час наших батьків, і заради відбудови цієї, такої святої і спасенної справи, якій повністю віддають себе в усіх частинах християнського світу як найзнаменитіші єпископи, так і перші церковні та світські мужі з величезною користю для підлеглих їм народів. Це і є справою преподобних отців товариства Ісусового і [причиною] побудови і організації їхнього колегіуму.

Тому, зваживши на те, як невтомно, як успішно вони працюють по всіх землях, і особливо цих північних провінціях, вражених стількома ересями, щоб виправити зіпсовані звичаї і викорінити помилки, які шкодять чистоті католицької віри, як також і для того, щоб

навчати молодь наукам і благочестю, ми твердо переконані, що їхня праця у цих обширних землях, суміжних з Московією і Татарією, наражених на удари Сходу, ганебні схизматицькі помилки і потворності, була б у найвищій мірі корисною не лише заради відновлення чи впровадження виховання справжнього й непохитного християнського благочестя (чого до цього часу нашої дієцезії через малочисельність працівників на божому винограднику дуже не вистачало і досі не вистачає), але також заради того, щоб і схизматиків прилучати до громади святої православної церкви. А тому в ім'я бога і, закликавши [на допомогу] пресвяту богородицю і патронів нашої дієцезії — святу Катерину, святого Гіяцинта — і благаючи сприяння нашого святого отця Бенедикта, порадившись з нашими шановними братами прелатами і каноніками київської кафедральної церкви, все добре зваживши і обміркувавши, прийняли рішення, яке, без сумніву, заслуговуватиме на захист самого бога — джерела всіх благ, і постановили збудувати, фундувати наділити колегіум у нашому єпископському місті Фастові цих отців товариства Ісусового на честь бога всемогутнього, заради користі наших душ, правдивої православної релігії та поширення благочестя, і [силою] цієї нашої [грамоти] будуємо, засновуємо, фундуємо й обдаровуємо ... *

Рішення щодо кількості як учнів, так і персоналу з [братів] товариства і обслуговуючих залишаємо повністю розсудові й побожності шановних братів. Школа ж, яка називається нижчою, або парафіяльною, залишається за вчителем. Ми твердо впевнені, що їхня свята ревність, відома цілому світові, допоможе їм виконати свій обов'язок також і в цих місцях, отруєних такою великою кількістю схизматиків ... *

А також ми обіцяємо, що з усіх сил будемо старатись, щоб усі ці наділи були навечно затверджені святою апостольською столицею і священною королівською величністю.

На достовірність і підтвердження цього всього разом і окремо і на підтвердження цієї грамоти, тобто заснування і фундації цього Фастівського колегіуму, скріплюємо це, поклавши свій власний і наших братів прелатів і каноніків нашої київської церкви підписи з прикладенням печатки як нашої, так і шановного київського капітулу.

Діялося і дано в місті нашому Фастові дня 9-го місяця грудня року божого 1622 ... **

НБ ЛДУ, в. р., 1708. — № 224. — Арк. 1—5. Оригінал. Переклад з латинської.

* Пропущено перелік маєтків фундації.

** Пропущено кінцівку з переліком прізвищ осіб, присутніх при підписанні документа.

1622 р., ГРУДЕНЬ.— З ВІДПИСКИ ПУТИВЛЬСЬКИХ ВОЄВОД
ПРО ПРИІЗД В ПУТИВЛЬ ПОСЛАНЦІВ ЄПІСКОПА
І. КОПІНСЬКОГО, ЯКІ ПОВІДОМИЛИ ПРО БАЖАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА, СЕЛЯН
І ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ ПЕРЕЙТИ У ПІДДАНСТВО
РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

В нынешнем, государь, 131 году декабря 6 день приехали в Путивль из Литовской земли, из Лубен, 2 чорных старца, сказалися монастиря Преображенья господа бога спаси нашего. Один сказался чорной поп Гедион, а другой старец Левонтей, И мы, холопи твои, посылали к ним Молченского монастыря игумена Пофнутия, а велели, государь, их распросить, о чем их в Путивль приезд. И они, государь, сказали ему, игумену Пофнутию, что послал их в Путивль из Лубен архієпископ Исаия Капинский.

А втайне-де велел нам в Путивле сказать, что крестьяном от поляков утеснения, поляки-де крестьянскую веру хотят теснить вскоре, и нам-де от их гоненья главы преклонить негде. Отец-де их епископ Исаия з братьєю послали его в Путивль, чтоб де о том, отписали воеводы об указе к тебе, государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Руси, и ко отцу твоему, к великому государю к святейшему патриарху Филарету Никитичю московскому и всеа Руси: поволят ли де отцу нашему архієпископу Исаию со всею братьєю от гоненья веры крестьянской к себе быть. А братьи-де нас, полтора ста человек. Да и все де, государь, православные крестьяне и запорозские козаки, как им от поляков утеснения будет, многие хотят ехать к тебе, государю царю и великому князю Михаилу Федоровичу всеа Руси.

Воссоединение. — Т. 1. — С. 28—29.

№ 180

1622 р.— ІЗ ЗВІТУ ПАПСЬКОГО НУНЦІЯ ДЕ ТОРРЕСА
ПЕРЕД ВАТІКАНОМ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ УНІІ НА УКРАЇНСЬКИХ
ТА БІЛОРУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ, ПРО ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ
ЯК РЕАЛЬНУ АНТИУНІАТСЬКУ СИЛУ ТА ПРО МЕТОДИ
ДАЛЬШОГО ОКАТОЛИЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ, ЗОКРЕМА
ЗА ДОПОМОГОЮ МІСІОНЕРІВ, ПОПІВ-УНІАТІВ
ТА УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ШЛЯХТИ

Про уніатів і дезуніатів.

Хоча теперішній польський король Сигізмунд III з однаковою завзятістю намагався довести до згоди схизматиків з [римською] церквою і повернути до праведної віри лютеран і кальвіністів, він, проте, зібрав не такі вже й багаті плоди своїх старань, тому що схизматики — здебільшого прості люди, для яких закритий доступ до санів і староств, не дали спокусити себе їхньою принадою (і не

пішли на те), щоб шляхом зміни релігії заслужити собі королівську ласку.

Не можна також застосувати проти них насильницьких засобів, бо крім свободи совісті, яку король гарантував своєю присягою, є ще на перешкоді козаки — войовничий і сміливий народ, який стоїть на її сторожі часом з просьбою, часом з грозьбою на устах, але завжди із зброєю в руках. До чого можуть колись призвести ці погрози, не здогадується тільки той, хто не знає, що їх нараховують 60 тисяч, хто не має уяви про спосіб ведення ними війни, який полягає у швидкій концентрації і [швидкому] розосередженні сил з метою підпалів, грабунку і вирізання мешканців, через що протягом кількох годин вони завдають величезної шкоди у такій відкритій і позбавленій фортець країні, якою є Польща.

На основі сказаного можна вже зробити висновок, що кількість схизматиків у Польщі велика і що вона напевно перевищує кількість лютеран і кальвіністів ... *

Дізнавшись з цього короткого опису про минуле й сучасне становище польських дезуніатів, розгляньмо способи, що вважаються легшими для їх приєднання до римо-католицької церкви.

Тому що козаки, як вже було сказано, з такою ж запеклістю захищають хиби своєї релігії, слід застосувати проти них засоби дійові, водночас лагідні й так приховані, щоб вони не змогли навіть про них здогадатися, бо інакше вони були б на сторожі і, можливо, навіть вдалися б до насильства і накоїли чимало лиха. Тому також не слід вдаватись до суворіших кроків щодо львівського єпископа (Євстахій Тиссаровський, Єремія.— *Ред.*)²³⁷, який часто хворіє і проживе недовго. І буде краще, якщо, померши, він сам залишить єпископство, аніж, щоб усувати його з нього при житті.

Дезуніати впевнені, що їх релігія найкраща у світі, і дуже не люблять, якщо хто-небудь із них інколи перейде на латинський обряд, і бачачи, що цей [обряд] так дуже переважає їхній обряд, вони живуть в постійному страху, чи це не робиться з наміром [довести] до повної їх загибелі. І не вдасться інакше вибити їм з голови такого побоювання, дуже шкідливого для наших задумів, як тільки припинивши на деякий час перехід з грецького обряду на латинський. Крім цього, слід поводитись з ними так широко і ласкаво, щоб вони переконались, що ніхто й не думає про їхнє навертання.

Не виглядає, щоб глибокі знання були вкрай потрібні уніатам, але їм невістачає моральності й чистоти звичаїв, яких не стараються прищепити їм у грецькому колегіумі²³⁸, де більше працюють над освітою розуму, а не над формуванням серця. Тому було б непогано, якби два або три монахи-реформати одягли василіанські ряси і якби навіть перейшли на уніатське віросповідання, відповідно до бреве Климента VIII, підтвердженого Павлом V, з метою виправлення звичаїв і прищеплення тим монахам релігійного духу. Можна було б також деяку кількість василіан поселити поблизу мона-

---

* Пропущено частину документа з описом розміщення і організації православних єпархій.

стиря реформатів, для того, щоб вони, щоденно спілкуючись з ними, молячись, виснажували плоть і, придивляючись до їхнього богобоязливого життя, стали подібними до них і набули тієї моральності, якої їм не вистачає. З свого боку, кармеліти босі, які перебувають у тісному зв'язку з Руссю, де їх дуже поважають за суворе й побожне життя, могли б спричинитись до покращення звичаїв уніатів і вони напевно не ухилились би від тієї послуги, якби її від них вимагати.

Навіть неможливо висловити, як руський народ ненавидить латинників. Ця його ненависть доходить до такої міри, що, побачивши латинського ксьондза, вони плюють на землю з жаху і з огидою. Ось чому не багато русинів приєднується до унії і чому виникають більші труднощі у наверненні їх, ніж лютеран і кальвіністів.

Схизматики повністю залежать від своїх попів, яких вони дуже слухають, в усьому дозволяють собою керувати. Отже, якби можна було цих попів схилити на наш бік, то люди швидко пішли б за ними. І це не зовсім неможлива річ, тому що попи такі бідні, що для того, щоб заробити собі на шматок хліба, мусять власними руками обробляти землю. Тому, якби прийти їм на допомогу і поліпшити їх нещасну долю, вони напевно не були б такими завзятими у своїй впертості, як досі.

Латинські єпископи, багато з яких мають маєтки, заселені русинами дезуніатами, могли б легко прихилити їх до унії, піднявши попів з цього стану злиднів і приниження. Про те, наскільки це легко здійснити, свідчить свіжий приклад отців домініканців, які таким чином домоглися того, що в одному їхньому селі недалеко від Львова попи разом з селянами приєдналися до унії. Можна було б також поклопотатися у короля, щоб він підносив до сану уніатську шляхту — нехай хоча б на нижчі ступені — щоб, побачивши це, ті, які досі цураються унії, швидше до неї приступили.

Нарешті, потрібно, щоб не тільки латинські єпископи більше поважали уніатських, але щоб апостольська столиця оточила їх більшою опікою. Їх значення значно зросло б, якби святий отець написав на їх захист до короля, нунція і до всіх латинських єпископів, а також якби поновив давні клопотання про введення в сенат Київського митрополита, що надзвичайно підняло б [авторитет] унії, яку ні на хвилину не можна переставати підтримувати, зважаючи на важливі її наслідки на майбутнє: бо коли вона добре утвердиться в Польщі, то звідти перейде не лише в Москву, але й у Грецію.

RNA.— Т. 2.— S. 150—156; Унія. Док.— С. 37—42. Переклад з польської.

1622 р. * — УРИВОК З КНИГИ 3. КОПИСТЕНСЬКОГО ²³⁹
«ПАЛИНОДІЯ» ПРО НЕПРИЙНЯТТЯ УНІ НАРОДОМ
ТА ПРО СПОСОБИ ЇЇ НАСАДЖЕННЯ

А то єсть причина, поступок і склітене той мерзенной їх унії, або рачей апостасії. Которою іж ся народ роскій зо всего сердца бридил і їх в том не наслідовал, они, видячи себе от своїх парафіян отпущеними і зневаженими, з шляхтою, з панами і з княжати мал о што або згола нічого почати не могши, зачали з міщани, з людом посполитим і з священниками, пустили межи них злого своего отступства злиї проповідники: киї, посторонки, ланцухи, тюрми, інквизиції, мандати, баниції і інії мученія і трапеня і тим подобнії учителі, которий би тяжкою і трудною до знесення своего проповіді до наслідовання отступства її народ примушали. І кождий в своєї дієцезії почали пресвитеров інших от хліба отдаляти, інших ланцухами і тюрмами мордовати, а которих през гвалт не подоляли, тих мандатами турбовали, баниції на них виносили, церкви їм печатовали, а затим або імали їх і в'язенем трапили, або от всей маєтности проч з парафій вигоняли. Мішан — также: одних от лавици ратушной руговали, інших от цехов, других в'язенем і окрутними темницями, без вшелякой, милости і літости трапили, напрод в Берестю, в Пінську, в Красном Ставі і інде, а потом пришло до Вільня, до Полоцька, до Вітебська, до Орши, до Могилева і до інших міст білоруських.

І такою своєю окрутною і нехристіанською проповіддю ідучи, гди виділи, же і тим не вскуралі, але їм они суровій на люд і на священники наступовали, тим ся они барзій ними бридили і удалялися от них, — до іншей ся ради скритої і в превротной удали, которий чоловічій промисл, если би божій особливий бил не приступил, нікгда би забічи не могл.

ППЛ.— т. 4.— с. 1064—1065. Оригінал.

* Орієнтовна дата написання «Палинодії».

ПРИМІТКИ

1. Титмар, єпископ у Мерзебурзі в Саксонії (1009—1018), хроніст. Хроніка Титмара написана у 1012—1018 р., складається з восьми книг і охоплює період від 908 по 1018 рр. Є важливим джерелом до історії Східної Німеччини та сусідніх слов'ян того часу. Автограф хроніки згорів у Дрездені під час другої світової війни. Хроніка часто використовувалася у вітчизняній історичній літературі. Див.: Бібліографію у статті *О. М. Рапов, Н. Г. Ткаченко*. Русские известия Титмара Мерзебургського // Вестн. Москов. ун-та.— Сер. 8. История.— 1980.— № 3.— С. 56—57.— Док. № 1.

2. Адальберт Магдебурзький (помер у 981 р.), монах монастиря св. Максима в Трірі. У 961 р. призначений Оттоном I, імператором «Священної Римської імперії» та папою Іоанном XII місійним єпископом Русі при дворі княгині Ольги. Після прибуття в Київ зустрівся з неприхильним ставленням князя Святослава та широких народних мас. У 962 р. змушений був повернутися до Німеччини, не реалізувавши місійних планів щодо поширення католицизму і впливу папства в Київській Русі. Огляд літератури з питання про християнізацію Русі княгинєю Ольгою та про роль Адальберта див.: *Свідерський Ю. Ю.* Боротьба Південно-західної Русі проти католицької експансії в X—XIII ст.— К., 1983.— С. 36—41.— Док. № 1.

3. Йдеться про великого київського князя Володимира Святославича (помер 15 липня 1015 р.). За його князювання на Русі було запроваджено християнство (988—989 рр.).— Док. № 1.

4. Мається на увазі Болеслав I Хоробрий, польський князь (992—1025).— Док. № 1.

5. Рейнберг, перший єпископ у Колобжегу, німець за походженням. Близько 1007 р. перейшов на службу до польського короля Болеслава I Хороброго, який вислав його на Русь як капелана своєї дочки, дружини Святополка Окаянного. У 1012 р. після невдалої спроби звільнитися від залежності батька, великого князя київського Володимира, Святополк разом з жінкою і її капеланом, єпископом Рейнберном, були ув'язнені. Рейнберн помер у в'язниці.— Док. № 1.

6. Никонівський літопис, літописне зведення XVI ст. На думку дослідників, основна частина літопису складена 1539—1542 рр. на основі багатьох джерел, у тому числі тих, що не збереглися до нашого часу.— Док. № 2.

7. 979 р. Щодо дати літопис явно помиляється. Володимир убив Ярополка у 978 р. Посли прибули десь наприкінці правління князя Ярополка. Див.: *Свідерський Ю. Ю.*— Вказ. праця.— С. 42.— Док. № 2.

8. Ярополк, син і наступник князя Святослава на київському престолі (973—978). Як і княгиня Ольга, підтримував дипломатичні зв'язки із Заходом. У 973 р. він відрядив у Кведлінбург до двору імператора Оттона II посольство з дарами. Зміцнення зв'язків з Німеччиною використав папа Бенедикт VII (974—983) і вислав на Русь своїх послів. Докладніше про це див.: *Пархоменко В. А.* Християнство в Киевской Руси при Ярополке, брате Владимира святого.— Харьков, 1913.— Док. № 2.

9. Слова Володимира Святославича, передані послом римського папи, стосуються місії Адальберта, який був вигнаний з Русі.— Док. № 2.

10. Ізяслав, християнське ім'я — Дмитрій Ярославич (1024—1078), великий князь київський (з 1054 р.). Син Ярослава Мудрого. Одружений з сестрою поль-

ського короля Гертрудою (Олисавою). За його князювання у 1068—1069 рр. вибухнуло антифеодалне повстання міського і сільського населення. Князь Ізяслав утік до Польщі. В 1069 р. за допомогою і участю війська польського короля Болеслава II Сміливого повернувся до міста і жорстоко розправився з повсталими. Король на короткий час заволодів Києвом. Ведучи політичну боротьбу за здобуття київського престолу, Ізяслав у 1073 р. знову звернувся за допомогою на Захід. Докладніше про це див.: *Рапов; Свідерський*. Вказ. праця.— С. 64—65.— Док. № 3.

11. Йдеться про Ярополка, сина князя Ізяслава і Гертруди (Олисави), який під впливом матері прийняв католицизм і при повторному хрещенні одержав ім'я Петро. Однак швидко знов повернувся до православ'я.— Док. № 3.

12. Датування документа дискусійне. Див.: *Шавелева Н. И.* Киевская миссия польских доминиканцев // Древнейшие государства на территории СССР : Материалы и исслед., 1982.— М., 1984.— С. 120—121.— Док. 5.

13. Бернард з Клерво (1091—1153), войовничий католик XII ст., один з організаторів і натхненників хрестових походів. Однією з вимог висунутої ним програми було винищення всіх слов'ян, що жили на схід від Ельби. Був членом ордену цистерціанців. Див.: *Шавелева Н. И.* Указ. соч.— Док. № 5.

14. Матвій, Матеуш, Мачей, краківський єпископ (1143—1165), активний пропагандист католицизму на Русі.— Док. № 5.

15. Петро Властович, можливий співавтор листа, представник знатної феодальної сім'ї, людина надзвичайно впливова, споріднений з королівською польською династією, відомий своїми зв'язками з Руссю.— Док. № 5.

16. Архард з Клерво, вчений і прибічник Бернарда з Клерво.— Док. № 5.

17. Персонажі грецької міфології.— Док. № 5.

18. Причини прибуття цих папських послів дослідники пояснюють по-різному. У найновіших дослідженнях переважає думка про політичні, а не релігійні мотиви. Русь стала об'єктом політичних комбінацій візантійського імператора і папи римського, які намагалися втягти руські землі у боротьбу з германським імператором Фрідріхом Барбаросою. Див.: *Свідерський Ю. Ю.* Вказ. праця.— С. 71—72.— Док. № 6.

19. Роман Мстиславович (р. н. невідомий — загинув 1205), галицько-волинський князь, видатний державний діяч. Князував у Новгороді, потім у Володимирі (Волинському). В 1199 р. об'єднав Галичину з Волинню в єдине могутнє Галицько-Волинське князівство. Рішуче відкинув пропозицію римсько-католицької курії прийняти католицизм, проводив політику, спрямовану на відсіч папським зазіханням.— Док. № 7.

20. Папське послання було звернене до Південно-Західної Русі в той час, коли після смерті Романа Мстиславовича тут почались княжі міжусобиці, з яких скористався угорський король Андрій II. Він послав угорське військо під командуванням воеводи Бенедикта, який зайняв Галич. Тимчасовою окупацією Галицької землі угорські феодалі вирішили закріпити церковною унією. Папа охоче погодився на це, і 7 жовтня 1207 р. відправив два послання: до угорців і до тих, «що проживають на Русі»*. Та ситуація швидко змінилася, воевода Бенедикт під тиском збройних сил Ігоровичів покинув Галич, а спроба папи запровадити унію, позбавлена підтримки угорських феодалів, зазнала поразки.— Док. № 8.

21. Йдеться про факт, коли після четвертого хрестового походу, організованого папою Інокентієм III, здійснилася заповітна мрія пап — грецька церква перетворилася у данницю Риму. У 1204 р. хрестоносцями була загарбана частина Візантії і створена так звана Латинська імперія.— Док. № 8.

22. Йдеться про кардинала Григорія, одного з найвпливовіших людей з оточення папи Інокентія III. Саме йому папа доручив провести унію на Русі. Та посольство успіху не мало, сумнівно навіть, чи папський легат побував на Русі. В історичних джерелах про це немає даних.— Док. № 8.

23. Йдеться про інші послання Інокентія III до «Архієпископів, єпископів, абатів та інших осіб, церковних і світських, що перебувають у королівстві угорському», де вказувалося, що кардиналу Григорію доручається здійснити поїздку в Угорщину.— Док. № 8.

24. Йдеться про короля Андрія II. Див.: примітку № 26.— Док. № 10.

* Обидва опубліковано в оригіналі: ЗНТШ.— Т. 123/124.— № 1/2.— С. 75—77.

25. Лист не датований. Датується, як і в попередніх виданнях приблизно, на основі згадки про собор як недалеку подію. Відомо, що собор був скликаний на 11 листопада 1215 р.— Док. № 10.

26. У 1214 р. у Спиші (область у Словаччині) між Польщею і Угорщиною було укладено договір про поділ Галичини і створення Галицького королівства під владою угорського короля. Королем Галичини мав стати п'ятирічний син Андрія II Коломан. Шлях до зміцнення влади сина в Галичині король вбачав у його коронуванні папою та проведенні унії і покатоличенні Галичини. В цій справі король Андрій II звертається до папи Інокентія III, заявляючи, що галичани готові приступити до єдності з апостольською столицею. Повстання русичів перекреслило плани короля.— Док. № 10.

27. Йдеться про IV Латеранський собор, на який Андрій II обіцяв папі відвідати руських єпископів. Насправді цих єпископів на соборі не було.— Док. № 10.

28. На Русь домініканці потрапили не раніше як у 1227 р.— Док. № 11.

29. Яцек Одровонж (близько 1183—1257 рр.), член роду малопольських можновладців XII—XIII ст., відомого численними фундаціями на користь католицької церкви. Як член ордену домініканців займався місіонерською діяльністю, заснував багато домініканських монастирів. Перед 1228 р. Яцек разом з іншими монахами перебував на Русі. У Києві вони заснували монастир домініканців, яких у 1233 р. князь Володимир Рюрикович прогнав. Див. документ № 16. Життя написано через 100 років після його смерті з метою підготовки до канонізації Яцека за рішенням головного капітулу ордену в Лондоні. Автором «Життя Яцека» був монах Станіслав, лектор краківського домініканського монастиря.— Док. № 11.

30. В оригіналі листа немає точного адресата. З цього приводу є різні припущення. Деякі російські історики вважають, що цим листом папа звертається до князя Юрія II Всеволодовича — суздальського і володимирського князя (1212—1238). Інші вважають адресатом Данила Галицького. Див.: *Свідерський Ю. Ю.* Вказ. праця.— С. 91—92.— Док. № 12.

31. Інформатор папи пруський єпископ цистерціанець Християн, єпархія якого знаходилася у володіннях Конрада Мазовецького — союзника князя Данила.— Док. № 12.

32. За часів понтифікату папи Григорія IX інтенсивно поширюється місіонерська діяльність ордену домініканців (див.: документи № 14, 17), обмежуються громадянські права некатоліків, що стало причиною зростання ворожнечі між представниками різного віросповідання; забороняється вступати в подружжя з «невірцями». Див.: док. № 15.

У зв'язку з розмахом місіонерської діяльності домініканців папа Григорій IX видав 22 серпня 1233 р. буллу, якою надає «братам проповідникам», що ведуть католицьку пропаганду у Східній Європі, такі самі права і привілеї, як і тим, що відправились до сарацинів, з чого видно, що вони були однаковими об'єктами експансії католицької церкви. Цей унікальний документ зберігається в ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 131, оп. 1, спр. 1.— Док. № 13.

33. Длугош Ян (1415—1480), польський історик, дипломат, церковний діяч. Автор «Історії Польщі», званої також «Аннали або хроніки славного Королівства Польського», в якій викладено події з найдавніших часів до 1480 р. (12 книг латинською мовою). Праця Длугоша містить важливі відомості з історії України.— Док. № 16.

34. Латеран — папська палата в Римі.— Док. № 17.

35. Ульріх, старійшина католицьких купців у Києві, якому папа Григорій IX доручив опіку над католиками, які проживали в Києві. Колоністи-католики внаслідок діяльності домініканців активізували насадження католицизму. Це викликало протест місцевого населення проти католиків, які були уособленням іноземного поневолення. Київський князь Володимир Рюрикович у 1233 р. прогнав домініканців з Києва, а папа, як видно з грамоти, взяв під захист тих, що залишились в місті. Див.: примітку № 29.— Док. № 18.

36. У 40-х рр. XIII ст. в результаті воєнних дій з Угорщиною, Польщею та Золотою Ордою на Русі склалася нова політична обстановка, яка вплинула на зміну тактики пап щодо Русі. З травня 1246 р. папська курія відправила сім листів адресованих руському князю. Щодо особи адресата в історичній науці є різні думки. Див. про це: *Свідерський Ю. Ю.* Вказ. праця.— С. 109—112. Дослідник доводить, що «безіменним адресатом папських послань були галицько-

волинські князі ... листи з папської курії відправлені у такій формі, що могли стосуватися як Данила, так і Василька» (с. 111).— Док. № 19.

37. Адреса цього послання вважається помилковою, тому що Генріх не був ні легатом, ні архієпископом. Див.: *Свідерський Ю. Ю.* Вказ. праця.— С. 112.— Док. № 20.

38. Йдеться про перше посольство князя Данила в Ліон у 1246 р., коли галицько-волинські князі, враховуючи політичну обстановку, погоджувались на деякі зміни в церковній організації, вимагаючи визнання курією суверенітету Галицько-Волинського князівства і недоторканості його кордонів.

У відповідь у 1247 р. з'явилася серія листів папської курії, звернених до галицько-волинських князів, де мова йде про врегулювання політичних проблем з західними сусідами, де папа визнає суверенність прав галицько-волинських князів, погоджується на збереження церковних грецьких обрядів. (Три папські булли такого змісту датовані 27 серпня 1247 р. див.: *С. А. Большакова.* Папські послання галицькому князю як исторический источник // Древнейшие государства на территории СССР.— М., 1975.— С. 126—127).— Док. № 21.

39. Йдеться про акт коронування князя Данила Галицького. Про політичну ситуацію в Південно-Західній Русі в середині XIII ст. та, зокрема, про стосунки князя Данила Галицького з Ватиканом див.: *Котляр М.* Примарна Корона Данила Галицького // «Жовтень».— 1987.— № 7.— С. 103—111.— Док. № 26.

40. Очевидно, йдеться про 1-й ліонський собор, який відкрився 25 червня 1245 р.— Док. № 26.

41. Оригінал не зберігся, є лише згадки в регестах. Див.: ЗНТШ.— Т. 123/124.— С. 104.— Док. № 28.

42. У документі не вказуються імена князів, якими були тоді Андрій і Лев (1316—1323), сини галицько-волинського князя Юрія. Вони виступали деякий час як співправителі, звали себе князями і не вживали королівського титулу. Див.: *Крип'якевич І. П.* Галицько-Волинське князівство.— К., 1984.— С. 109.— Док. № 29.

43. Після тривалої облоги в грудні 1240 р. Київ був захоплений і зруйнований військом хана Батия, після чого тут правили князі, залежні від Золотої Орди. В цей час у місті з'являються домініканці, яких вигнали з Києва у 1233 р.; у 1321 р. папа іменує домініканця Генріха першим католицьким єпископом в Києві.— Док. № 30.

44. Болеслав, син мазовецького князя Тройдена та Марії, дочки Юрія Львовича, прийняв ім'я Юрія II, галицько-волинський князь (1323 (?)—1340). Вихований у Польщі, був католиком, сприяв поширенню католицтва на руських землях, хоч сам, ставши князем, перейшов на православ'я. Вбивство князя у 1340 р. було виявом протесту проти засилля іноземців і католицької церкви, підтримуваної князем. Див.: *Крип'якевич І. П.* Вказ. праця.— С. 111—113; там же література.— Док. № 31.

45. Густинський літопис, український літопис початку XVII ст., складений у Густинському монастирі. Зберігся лише список, переписаний у 1670 р. у літопису під назвою «Кроніка», де викладено історію України з часів Київської Русі до 1597 р. включно. В останньому розділі «Про початок унії» літописець гнівно викриває верхівку православного духовництва, яка зрадила свій народ і уклала з шляхетською Польщею і Ватиканом Брестську церковну унію 1596 р.— Док. № 33.

46. Мається на увазі Дмитро Детько, найбільш впливовий боярин з оточення князя Юрія II, який після його смерті прийняв титул «управителя, або старости Руської землі» і очолив опір агресії з боку польського короля Казимира III.— Док. № 34.

47. Вікаріат — тут у значенні місіонерський округ на некатолицькій території, де немає католицької церковної ієрархії, в політичних межах країн або народностей і племен. Затверджується спеціальним бреве папи. У 1345 р. на західно-українських землях був створений окремий вікаріат. Новостворені францисканські монастирі разом з домініканськими здійснювали експансіоністські плани Ватикану щодо поширення католицтва на Русі, були основою організації католицької церкви на українських землях. Саме з францисканців і домініканців обирали перших католицьких єпископів для України і Литви, як найкраще обізнаних з місіонерською діяльністю на цих землях.— Док. № 35.

48. Воскресенський літопис, складений у 30—40-х рр. XVI ст., дійшов до нас

у кількох списках. Назва походить від одного з них, що був власністю Воскресенського Новоєрусалимського монастиря. Основна частина створена на базі Московського літопису, доведена до 1541 р., містить відомості про прийом посольств.— Док. № 36.

49. Очевидно, йдеться про Дмитра Детька, після смерті якого польський король Казимир III у 1350 р. захопив Галичину, а литовський князь Любарт — Волинь. З цього часу починається посилена католизація західних земель Русі. Руська церква переходить на положення нижчої порівняно з латинською (пор. документи № 41, 42 та ін.), збільшується кількість католицьких монахів, яким надаються значні права (пор. документи № 38, 40, 43 та ін.).— Док. № 37.

50. Після окупації Казимиром руських земель у папських і взагалі ієрархічних католицьких округах спочатку запанувала думка, що православні руські єпископства Галичини і Волині — це, власне, католицькі єпископства, лише безправно опановані схизматиками, а отже, необхідно тільки призначити католицьких єпископів. В документі йдеться про новоіменованого в Галичі православного митрополита Антонія, який призначив численних православних єпископів. Див. також наступний документ № 42.— Док. № 41.

51. Вітовт (1350—1430), литовський великий князь (1392—1430), проводив політику поневолення українських і білоруських земель. Надав привілей католицькому польському і німецькому міщанству і створив католицькі єпископські кафедри у Луцьку і Кам'янець-Подільському.— Док. № 45.

52. Якуб Стрепа (близько 1340 р.— 1409 р.), член ордену францисканців, особливо відзначився місіонерською діяльністю на Русі і Молдавії. З 1391 р.— архієпископ Галицький. Галицька митрополія була заснована папою Григорієм XI у 1375 р., але, по суті, вона не існувала, а призначений папою галицький архієпископ угорець Бернард тут майже не бував, відчуваючи вороже ставлення місцевого населення.

Новоіменований архієпископ Якуб Стрепа при підтримці короля Ягайла активно поширював католицизм: засновував костьоли (див. документ № 45), створював католицькі дієцезії і єпископства, які мали належати до галицької митрополії (про що йдеться в документі). У 1406 р. скликав провінціальний католицький синод. Див.: *Abraham W. Jakób Strepa arcybiskup Halicki* (1391—1409).— Kraków, 1908.— Док. № 46.

53. Місто Шебрешин. Тепер на території Замойського воєводства ПНР.— Док. № 46.

54. Якуб Стрепа за допомогою короля Ягайла засновував католицькі костьоли в інших галицьких місцевостях у 1397 р. у Глинянах, 1399 р. у Біші, 1400 р. у Вижнянах, 1401 р. у Бучачі, перед 1410 р. у Берездівцях. Див.: *Abraham W. Op. cit.*— Р. 33.— Док. № 47.

55. Грамота польського короля Владислава Ягайла була підтверджена королями Владиславом III у 1442 р. та Сигізмундом I у 1509 р.— Док. № 49.

56. Йдеться про Флорентійську унію, підписану в червні й проголошену в липні 1439 р., про єдність грецької православної і римської католицької церков. Підписання унії було викликане особливо важким політичним становищем Візантійської держави. Візантійський імператор перед загрозою турецької агресії сподівався завдяки унії дістати допомогу від католицьких правителів. Однією з головних діючих осіб в акті підписання унії був київський митрополит Исидор, призначений на цей пост візантійським патріархом у 1436 р. Коли він у березні 1441 р. приїхав до Москви, над ним вчинили церковний суд і ув'язнили. Після втечі, він, не знайшовши підтримки в Білорусії і на Україні, подався до Риму. Флорентійська унія була вороже сприйнята у Візантії і на Русі, незважаючи на спроби правлячих кругів Великого князівства Литовського і Польщі втілити її в життя. Папський престол, підкреслюючи привілей збереження деяких обрядів православної церкви, ще довго не втрачав надії на поширення своєї влади на Русі через реалізацію Флорентійської унії. Своєрідним засобом заохочення до унії були документи про зрівняння в правах православних (уніатів) і католицьких священників. Див.: документ № 53.— Док. № 51.

57. Зиморович Йосиф Варфоломій (1597—1677), польський письменник. Будучи працівником львівського магістрату, а потім бургмістром, мав доступ до міського архіву. У 1665—1672 рр. написав «Хроніку» м. Львова («Потрійний Львів»), в якій використав чимало документів, що до нашого часу не дійшли.

Вперше опублікована у польському перекладі в 1835 р., а у 1899 р.— латинською мовою. Збереглося лише декілька списків «Хроніки».— Док. № 52.

58. Йдеться про Флорентійську унію. В літературі висловлювалося припущення, що грамоту король видав на особисте прохання митрополита Ісидора. Якщо навіть так, то це не допомогло митрополиту знайти підтримку на Русі, де до унії ставились вороже, і він це добре розумів.— Док. № 53.

59. Рівноправність, про яку йде мова в грамоті, стосувалася лише уніатів.— Док. № 53.

60. Коморовський Ян (помер 1536 р.), член ордену бернардинців, після священницького висвячення у 1498 р. був відправлений до Самбора, звідкіля швидко втік перед турецькою навалою. Написав хроніку ордену бернардинців.— Док. № 56.

61. Сикст IV, папа (1471—1484). За його понтифікату було встановлено дипломатичні відносини з московським великим князем Іваном III. Папа сподівався знайти собі нового союзника в особі великого князя, втрутившись у справу його одруження з Софією Палеолог, племінницею останнього візантійського імператора. Однак його надії не виправдалися: ні Софія Палеолог, ні князь Іван III не стали прихильниками католицизму.— Док. № 58.

62. Йдеться про латинський кафедральний собор у Львові, закладений у 1360 р. Основне будівництво було завершено 1481 р. Оплот католицизму в західноукраїнських землях.— Док. № 58.

63. Компостелла — місто в Іспанії, де знаходиться монастир з мощами апостола Якова.— Док. № 58.

64. Гаштовт (Гаштольд) Мартин Іванович, литовський феодал XV ст. Після смерті удільного київського князя Семена Олельковича (1470) польський король Казимир IV призначив його воеводою до Києва, але князю не прийняли князя. У 1471 р. він зброєю здобув місто і поклав кінець існуванню удільного Київського князівства. Проте, не маючи підтримки населення, покинув Київ і повернувся до Литви.— Док. № 59.

65. Інокентій VIII, папа (1484—1492).— Док. № 62.

66. Маються на увазі українські та білоруські землі в складі польського королівства та Великого князівства Литовського.— Док. № 62.

67. Вулиця Руська — єдина вулиця у Львові (не рахуючи передмість), на якій українцям дозволялося володіти будинками, купувати землю. Як піднаймачі вони могли мешкати на всій території. Вперше українці висловили протест проти таких обмежень міської ради, вносячи в 1524 р. скаргу до короля. Становище не змінилося, навпаки, у 1544 р. вийшла спеціальна постанова ради міста, якою захищалося українцям бути власниками будинків в районі Ринку. Вони «мають вдоволитися вулицями й місцями, в котрих їх здавна уміщено». Див.: *Круп'якевич І.* Львівська Русь у першій половині XVI віку // ЗНТШ.— Т. 77.— С. 94. Цим актом корінне населення Львова зводилось у правах до рівня малочисельних інонаціональних груп, що проживали у Львові й мали свої вулиці, як Вірменська, Сербська.— Док. № 63.

68. Ця ні до чого не зобов'язуюча фраза повинна була згладити дискримінаційний характер привілею відносно корінного українського населення Львова.— Док. № 63.

69. Згадані в документі маетки здавна належали холмській православній єпископії. Порушуючи право власності, король передав їх холмському католицькому єпископу. Див.: *Площанский В. М.* Прошлое Холмской Руси по архивным документам XV—XVIII вв. и другим источникам.— Вільно, 1899.— Т. 1.— С. 17.— Док. № 64.

70. Філарет, холмський православний єпископ (1507—1532).— Док. № 64.

71. Бучацький Яків, холмський католицький єпископ (1518—1538).— Док. № 64.

72. Таке компромісне рішення і надалі зберігало дискримінацію прав українців, тому що лишалася різниця між строком навчання українців і католиків (поляків) — 2 і 1 роки. Тим самим і на майбутнє залишалася кількісна перевага ремісників-католиків.— Док. № 65.

73. Безмін — міра ваги, що дорівнювала одному фунту.— Док. № 65.

74. Макарій II, київський митрополит (1538—1555).— Док. № 66.

75. Православне єпископство в Галичі існувало з середини XII до початку XV ст. (від початку XIV ст. як окрема митрополія). З XV ст. православною єпар-

хню, яка охоплювала Львівську і Галицьку землі Руського воєводства, а також Подільське воєводство, керували через своїх намісників київські митрополити. Із загарбанням західноукраїнських земель Польщею одним з методів окатоличення руських земель було заснування католицьких єпископств Галичини і Волині поряд з існуючими православними (пор. док. № 41, 42). Таке архієпископство було створене в Галичі. У 1414 р. його переведено до Львова.— Док. № 66.

76. Мається на увазі привілей польського короля Сигізмунда I, наданий католицькому архієпископу у Львові Бернарду Вільчеку у 1509 р., згідно з яким він одержав право призначати православних єпископів, щоб «полегшити схизматикам повернутися до правдивої віри». Це був новий захід у політиці католизації і денационалізації українського населення.— Док. № 66.

77. Яків Сикора, єпископ православної церкви для Галицької Русі і Поділля, призначений у 1535 р. львівським католицьким архієпископом Бернардом Вільчеком згідно з королівським привілеєм (див. попередню примітку), але всупереч волі православного духовенства і українських міщан.— Док. № 66.

78. Йосип II Солтан, київський митрополит (1499—1517).— Док. № 66.

79. Йосип III, київський митрополит (1524—1534).— Док. № 66.

80. Острозький Костянтин-Василь Костянтинович (1526—1608), князь, київський воевода, український магнат, великий землевласник. З його ініціативи було засновано школи в Острозі, Турові, Володимирі-Волинському, друкарню в Острозі та гурток антиуніатських літераторів і публіцистів. Образ К. Острозького як представника магнатського угруповання, що відстоювало політичну автономію України і православ'я, проходить майже через усю полемічну літературу.— Док. № 66.

81. Йдеться про Макарія Тучапського, який став першим владикою (1539—1548) новоствореного Львівського єпископства, що поширювало свою юрисдикцію на Галицьку і Львівську землі Руського воєводства та на Подільське воєводство. Створення вищої православної ієрархії в цьому регіоні стало важливим заходом у протистоянні католизації корінного населення.— Док. № 66.

82. Реакційні польсько-католицькі кола часто використовували дискримінаційні декрети польських королів з кінця XIV ст. і низку постанов провінційних синодів католицької церкви, якими заборонялося споруджувати або ремонтувати церкви. Див.: *Fijatek J. Opisy Wilna az połowy wieku XVII. Ateneum wileńskie.*— Wilno, 1924.— S. 122—158. У Дрогобичі на території пізньосередньовічного міста церкви не було. Православні храми розміщалися на тогочасних передмістях. Див.: *Крип'якевич І. Спис галицьких парохій ...* Львів, 1939.— С. 21.— Док. № 67.

83. Король Сигізмунд I у 1524 р. видав декрет, яким обмежив кількість представників українців у міських урядах до двох. Але декретом, виданим у 1541 р. відносно городян міста Буська, скасував це право.— Док. № 68.

84. Скарга Петро (1536—1612), єзуїт, письменник, один з головних діячів та ідеологів контрреформації в Речі Посполитій. Багато уваги приділяв наверненню на католицизм протестантів і православних. У творі «Про єдність церкви божої під одним пастирем» (Вільно, 1577), який був ідеологічною програмою унії, автор намагався виправдати політику окатоличення українських і білоруських народів. Цей трактат став поштовхом до виникнення полемічної літератури і дістав рішучу відсіч у творах українських і білоруських письменників-полемістів. Перша відповідь на цей твір з боку православних була висловлена в анонімному «Посланні до латин з їх же книг», написаному між 1577 і 1588 рр. Наступним твором П. Скарги, який викликав нову хвилю обурення, був «Брестський синод і його оборона» (Краків, 1596). В ньому виправдовуються рішення собору, стверджується теза про примат папи римського.— Док. № 69.

85. Йдеться про Софію Тарнавську, вдову Яна Тарнавського, каштеляна войницького, фундаторку єзуїтської колегії в Ярославі. Перші єзуїти прибули в Ярослав у 1574 р.— Док. № 69.

86. Гербест Бенедикт (1531—1593), єзуїт, релігійний письменник, полеміст, ідеолог унії. У 1566 р. видав трактат «Накреслення шляху», де обстоював ідею унії католиків з православними. У 1586 р. вийшла його книга «Віри костьола римського висновки... для навернення Русі написана», яка дістала різку відсіч у творах українських письменників-полемістів. Див. примітку № 135.— Док. № 69.

87. З другої половини XVI ст. основним знаряддям експансіоністської політики Ватикану на східнослов'янські землі стає найреакційніший католицький орден єзуїтів. Першочерговим завданням ордену була католизація протестантської і пра-

вославної шляхти, а через неї ширших кіл населення. Основним засобом цієї політики стало створення мережі колегій. Це були середні та вищі учбові заклади, добре матеріально забезпечені з відповідно підібраними кадрами викладачів — запеклих пропагандистів католицизму. Єзуїти засновували свої колегії у найважливіших економічних та політичних центрах. На Україні — насамперед у Перемишлі та Львові. Софія Тарнавська з особистих мотивів заснувала колегію у своїх володіннях, в Ярославі. У Львові єзуїти осіли у 1584 р.— Док. № 69.

88. Гозій Станіслав (1504—1579), активний католицький діяч Польщі. Ініціатор і пропагандист контрреформації. З 1561 р.— кардинал, а з 1567 — папський легат для цілої Польщі. У 1569 р. переїздить до Рима і стає близьким прибічником пап — Пія V і Григорія XIII, першим радником з питань поширення католицизму на Русі.— Док. № 70.

89. Мається на увазі твір П. Скарги «Про найсвятіші тайни», виданий 1576 р. у Вільні. Це відповідь на твір Андрія Воляна (1530—1610), проповідника кальвіністів у Литві, полеміста, який все життя вів запеклу боротьбу проти єзуїтів.— Док. № 70.

90. Йдеться про твір П. Скарги «Про єдність церкви божої під одним пастирем». Див. примітку № 84.— Док. № 70.

91. Мається на увазі папа Григорій XIII (1572—1585). Відомий як реформатор календаря, засновник єзуїтських колегій у різних містах Європи, декількох семінарій у Римі, в тому числі грецької для підготовки уніатського духовенства. Багато уваги приділяв справі поширення католицизму і об'єднання західної і східної церков.— Док. № 70.

92. Лаурі Вікентій, папський нунцій у Речі Посполитій (1574—1578).—Док. № 70.

93. Йдеться про Миколая Паца (помер 1585 р.), єпископа київського, який розчарувався в католицизмі й зрікся католицької віри, за що переслідувався папськими нунціями і особисто папою. Король Сигізмунд II Август під впливом папи Пія V позбавив М. Паца усіх посад.— Док. № 70.

94. Калігарі Джованні, папський нунцій в Речі Посполитій (1578—1581), запеклий ворог православ'я.— Док. № 71.

95. Птоломей Галлі, кардинал області Комо, державний секретар папи Григорія XIII.— Док. № 71.

96. Мається на увазі Флорентійський собор 1439—1452 рр. (Див. документ № 51).— Док. № 71.

97. Мається на увазі єзуїтська колегія в Ярославі.— Док. № 72.

98. Тридентський собор тривав з перервами від грудня 1545 р. по грудень 1563 р. Обговорювались передусім догматичні основи католицької церкви, яким загрожувало поширення лютеранства та інших антикатолицьких течій.— Док. № 72.

99. Мова йде про відомий на Прикарпатті монастир у с. Спас (тепер Старосамбірського р-ну Львівської області).— Док. № 72.

100. У 1566 р. Б. Гербест написав твір («Визначення шляху...»), який вийшов у 1567 р. як частина книги («Християнська чесна відповідь...»). В цьому творі вперше було поставлено питання про церковну унію східнослов'янських народів з Ватиканом.— Док. № 72.

101. Поссевіно Антоніо (1533—1611), єзуїт, виконував дипломатичні місії Ватикану у переговорах з російським царем Іваном Грозним. З 1582 р. (грудень) по 1585 р. перебував у Речі Посполитій як близький радник короля Баторія. Цікавився справами церковної унії і жив ряд заходів щодо її підготовки. Покинув Польщу внаслідок негативного ставлення до нього тодішнього папського нунція в Польщі А. Болоньєтті. (Див. документ № 81). У 1586 р. у Вільні опубліковано книгу «Moskowiā», яка була збіркою спогадів А. Поссевіно про його перебування в Росії, містила плани щодо католизації східнослов'янських народів. Російський переклад див.: А. Поссевіно. Исторические сочинения о России XVI в.— М., 1983.— Док. № 73.

102. Геннадій II (Юрій Схолариус), патріарх Константинопольський (1453—1459). Був учасником Флорентійського собору, прихильником унії, але згодом став її ворогом (разом з Марком Євгенієм). У 1459 р. відмовився від сану патріарха, пішов у монастир і зайнявся науковою працею, один з найбільш плодючих грецьких письменників того часу, якому безпідставно приписують ряд прокатолицьких творів.— Док. № 74.

103. Гербест Ян, брат Бенедикта (Див. примітку № 86), польський релігійний письменник-педагог, львівський канонік, проповідник-пропагатор католицизму. Помер у 1601 р.— Док. № 74.

104. Канізі́й Петро (1521—1597), єзуїт, відомий релігійний письменник і проповідник свого часу, який виступав за розвиток католицької освіти, зокрема теології та її захист від впливів протестантизму, виховання духовенства. Автор відомого в Європі катехізису (перше видання 1556 р., Відень, друге 1567 р.).— Док. № 74.

105. Екій (Маер) Ян (1486—1543), відомий професор теології в Інгольштадті (Німеччина), активний противник Реформації. Вів полеміку з Лютером. У 1519 р. у Лейпцігу відбувся диспут обох противників.— Док. № 74.

106. Сандерус Миколай (1527—1581), англійський католицький полеміст, автор праці «Про дійсну церковну монархію». Книга 8-ма, яка вийшла у 1571 р. у Лувені, була відповіддю на протестантські твори.— Док. № 74.

107. Йдеться про князя Юрія Радзівілла, віленського єпископа (1581—1591), запеклого ворога протестантів і православних, який запровадив сувору цензуру, а також палив новаторські твори. Протектор віленської єзуїтської колегії. Незадовго до смерті призначений єпископом краківським.— Док. № 74.

108. Фома Аквінський (1225—74) представник середньовічної схоластики, один із ідеологів католицизму, домініканський монах. Його вчення (томізм) 1879 р. проголошено офіційною філософією католицизму. У документі йдеться про твір «Проти помилок греків до папи Урбана».— Док. № 74.

109. Йдеться про книгу «Про єдність церкви божої».— Док. № 74.

110. Євгеній IV, римський папа (1431—1447). Папська булла про об'єднання церков проголошена 6 липня 1439 р. під час Флорентійського собору.— Док. № 74.

111. Пій IV, римський папа (1559—1565). Після закінчення Тридентського собору у 1563 р. видав його рішення «Визнання віри».— Док. № 74.

112. Книга видана 1579 р. у Кракові.— Док. № 74.

113. Болоньєтті Альберто, папський нунцій у Польщі (1581—1584), багато уваги приділяв посиленню католицької експансії на східнослов'янських землях.— Док. № 75.

114. Острозький Януш (1554—1620). Перший з синів князя Костянтина-Василя Острозького, що перейшов до католицизму (близько 1577). Заснував католицькі костельні і монастирі.— Док. № 75.

115. Христофор Казимирський, парох у м. Тарнові, секретар Януша Острозького, у 1599—1618 рр.— київський католицький єпископ.— Док. № 75.

116. Слов'яно-греко-латинський колегіум в Острозі заснований при сприянні князя Костянтина Василя Острозького в кінці 1576 р. був визнаний культурно-ідеологічним центром України. У документі йдеться, ймовірно, про спорудження приміщень колегіуму.— Док. № 75.

117. До Кракова на засідання сейму.— Док. № 77.

118. Палеолог-Раллі Діонісій, кізкійський митрополит, в той час архімандрит дорогобузького монастиря на Волині, діяч пров'ятканської орієнтації.— Док. № 77.

119. Олександр Костянтинович Острозький (1571—1603) воевода волинський, єдиний з синів К. Острозького, який залишився вірний православ'ю і активно протидіяв католицькій експансії, відстоював самобутність українського народу. Батько вважав його своїм спадкоємцем і продовжувачем своїх справ, він мав би очолювати православний табір Речі Посполитої. Помер, отруєний при загадкових обставинах. У ЦДІА УРСР у м. Львові зберігається лист князя Костянтина Острозького від 1 грудня 1592 р. до Львівського ставропігійського братства з проханням зберегти сина Олександра, який поселився в Ярославі, від впливу єзуїтів.— Ф. 129, оп. 1, спр. 212.— Док. № 78.

120. Емануїл Мосхопулос, грек за походженням, активний діяч острозького культурно-ідеологічного центру, послідовний борець проти католицизму. Близький радник князя К. Острозького. Згодом виїхав у Росію, де помер.— Док. № 78.

121. Йдеться про грекомовний список Біблії, переданий папою в Острог через Діонісія Палеолога. Цей список був використаний при редагуванні тексту Острозької біблії, надрукованої у 1581 р. (Див. про це документ № 82).— Док. № 78.

122. Насправді князь К. Острозький ніколи не був прихильником Ватикану. Певні його обіцянки, дані папському престолу, були викликані особистими інтересами. Йшлося про клопотання папи перед імператором Священної Римської імперії Рудольфом II, який не визнавав прав Януша Острозького на володіння
■ Словаччині, одержані як посаг дружини Сусанни Серезі.— Док. № 78.

123. Новий календар — система літочислення нового стилю, запроваджена 1582 р. за часів римського папи Григорія XIII (григоріанський календар) замість юліанського календаря старого стилю. Ця реформа мала наукове обґрунтування, але в Речі Посполитій запровадження нового календаря набуло форму брутального насильства католиків над православними, яким забороняли жити за своїми давніми традиціями та звичаями, і переросло в складну ідеологічно-релігійну і державну проблему Запровадження нового календаря і пов'язані з цим події, були поштовхом для поживлення полемічної літератури. Див.: документ № 86.— Док. № 80.

124. Собор, що відбувався у 325 р. у Малій Азії в м. Нікеї.— Док. № 80.

125. Див. примітку № 101.— Док. № 80.

126. Юрій III Юрійович Слуцький-Оленькович (1559—1586), представник білоруської магнатської родини. Незважаючи на деякі хитання у 1583 р., залишився православним. Похований в церкві в Слуцьку.— Док. № 81.

127. Див. примітку № 122.— Док. № 81.

128. Мессінський — Альберто Болоньєтті, єпископ Мессіни. Мессіна — місто і архієпископство на Сіцилії.— Док. № 82.

129. Декларування К. Острозьким своєї згоди на сприяння єдності християн було дипломатичним ходом. Як видно з подальшого тексту документа, він був зацікавлений, щоб папа посприяв йому у здобутті маєтку для сина Януша. Текст листа витриманий у улесливій формі, прийнятій у папській канцелярії. (Див. примітку № 122).— Док. № 82.

130. Гедеон Балабан (1530—1607), український церковний, політичний і культурний діяч, з 1565 р. львівський єпископ. Намагався підпорядкувати братства єпископській владі, що було причиною постійних конфліктів. Був одним з ініціаторів унії. Але злякавшись широкого народного антиуніатського руху, повернувся в православний табір.— Док. № 83.

131. Ян, Дмитр Соліковський (1539—1603), королівський секретар і капелан, з 1583 р. львівський архієпископ, воявоначий католик, відкритий ворог православ'я, покровитель єзуїтів.— Док. № 83.

132. Йдеться про Успенську церкву на вул. Руській.— Док. № 83.

133. Верещинський Йосиф (1530—1599), сецехівський абат (з 1581 р.). З 1589 р. київський католицький єпископ. Активно сприяв будівництву костелів у своїй дієцезії.— Док. № 85.

134. Іван Сосновський, наречений єпископ холмський 1504—1507 рр. дійсний єпископ під іменем Іона (1533—1545). Про рід Сосновських див. *Площанський В. М.* Прошлое холмской Руси... С. 129—134.— Док. № 85.

135. Герасим Смотрицький — перший виступив у полеміці з приводу насильного запровадження григоріанського календаря, яке прибрало форми гострої ідеологічної боротьби (див. примітку № 123). Він видав 1587 р. в Острозі книгу, що складалася з двох полемічно-публіцистичних статей — «Ключ царства небесного» та «Календар римський новий». Безпосереднім приводом до написання книжки Смотрицького була поява брошури Б. Гербеста «Віри костьола римського висновки» (1586 р.). Див.: примітку № 86. У своєму творі Г. Смотрицький вперше говорить про жорстоку експлуатацію попами трудяшого населення.— Док. № 86.

136. Дмитро Красовський, львівський міщанин, один з керівників Львівського ставропігійського братства, активний борець проти унії та соціального гніту католицького. На думку І. Франка, один з авторів відомого статуту Львівської братської школи.— Док. № 87.

137. Юрій Кузьмич Рогатинець, ремісник-сідляр, один з керівників Львівського ставропігійського братства, активний діяч культурно-освітнього руху і боротьби проти національного гніту. Іван, його брат, також сідляр, старшина львівського братства в 1588, 1590, 1596—1597.— Док. № 88.

138. Терлецький Кирило Семенович (помер 1607 р.). Один з ініціаторів Брестської церковної унії 1596 р. Представник української шляхти, яка намагалася зміцнити своє привілейоване становище об'єднанням православної церкви з католицькою.— Док. № 89.

139. Копистенський Михайло (помер 1610 р.), перемишльський православний єпископ, був одним з ініціаторів унії, але напередодні Брестського собору разом з Г. Балабаном став її противником.— Док. № 90.

140. Катерина Ваповська, не маючи ніяких інших підстав для заміни церков на костьоли, використала факт проживання незначної кількості католиків у згаданих селах.— Док. № 91.

141. Рогоза Михайло (помер 1599 р.), київський митрополит, один з організаторів Брестської церковної унії 1596 р. Належав до верхівки православного духовенства, яка, з метою зміцнення своїх майнових позицій в боротьбі проти антифеодальних виступів селян спиралася на шляхетську Польщу.— Док. № 94.

142. Офіційні документи 1594—1596 рр., видані духовенством, яке погодилося на унію, з викладом своїх умов, а також документи, видані Ватиканом та королівською адміністрацією з приводу укладення унії, див.: АЗР.— Т. 4.— С. 79—81, 84—85, 94—95, 109—111, 111—113, 115, 139—141, 154—157, ДРР.— Р. 236—244, 245—247, 256—259, 260—261, АЮЗР.— Ч. 1.—Т. 1.— С. 501—504, ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 9, оп. 1, спр. 349.— Арк. 1509—1511.— Док. № 94.

143. Слово «католики» вжито у первісному загальному значенні, що охоплювало всіх християн.— Док. № 96.

144. Протестацію ув'язнених див.: ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 13, оп. 1, спр. 311.— Арк. 643—644.— Док. № 97.

145. У Польщі християнство запроваджено в 966 р. за часів понтифікату папи Іоанна XIII і князювання Мешка I; на Русі — у 988—989 рр.— Док. № 98.

146. Мається на увазі книга П. Скарги «Про єдність церкви божої», написана у 1573 р. Надрукована вперше 1577 р. і перевидана у 1590 р.— Док. № 98.

147. У 1589 р.— Док. № 98.

148. Георгій **Радзівіл**, єпископ краківський (1591—1600).— Док. № 98.

149. Флорентійська унія укладена 1439 р. Див. примітку № 56.— Док. № 98.

150. Документ є свідченням того, що разом з ідеологічною експансією українське населення піддавалося економічному загарбанню католицької церкви. Католицькі костьоли і монастирі поступово стали великими землевласниками. Це забезпечувало економічну основу поширенню католицизму на Україні.— Док. № 99.

151. Брестська церковна унія 1596 р.— об'єднання православної церкви України і Білорусії з католицькою церквою, проголошене на церковному соборі в Бресті за ініціативою Ватикану при активній підтримці польських феодалів. Унія була знаряддям зміцнення політичного панування шляхетської Польщі і католицької церкви на Україні та в Білорусії.

Унію підтримала верхівка українських духовних і світських феодалів, що намагалися добитися рівноправного політичного становища з польськими магнатами, зміцнити свої класові позиції в боротьбі проти антифеодальних народних рухів. У жовтні 1596 р. король Сигізмунд III і київський митрополит Михайло Рогоза за дорученням папи Климента VIII скликали в Бресті церковний собор для офіційного проголошення унії. Собор розколовся на два окремих собори — православний антиуніатський (Див. документи № 100, 101) і уніатський. З того часу унія почала насаджуватися силою, що викликало хвилю протестів серед українського народу. Це була боротьба проти феодално-кріпосницького і національно-релігійного гніту, яка вилилася у селянсько-козацькі повстання, протести православної шляхти і духовенства, започаткувала полемічну антиуніатську літературу.— Док. № 100.

152. Потій Іпатій (1541—1643), уніатський митрополит (1600—1613), один із засновників уніатської церкви на Україні, учасник собору в Бресті 1596 р. Ставши уніатським митрополитом, жорстоко насаджував унію, підтримував загарбницьку політику шляхетської Польщі й Ватикану щодо України. Автор ряду полемічних творів, спрямованих проти православної церкви.— Док. № 100.

153. Никифор Парасхес (помер 1599 р.), протосингел (вища посада в управлінні справами православної патріархії), колишній викладач Падуанської академії. Був посланий константинопольським патріархом до Речі Посполитої для організації антиуніатських акцій. Ув'язнений королівською адміністрацією в Мальборзькій фортеці. де і помер — Док. № 101.

154. Кирило Лукаріс (1572—1638), грецький освітній і церковний діяч. Деякий час викладав у Острозькій колегії та Львівській братській школі. Згодом александрійський і константинопольський патріарх. Перебуваючи в Молдавії та на Україні, брав активну участь у зміцненні антиуніатського табору.— Док. № 102.

155. Кузменич Нестор, протопіп заблудівський, потім підляський, відомий білоруський культурний і антиуніатський діяч.— Док. № 102.

156. Кипріяно-острожанин, вихованець венеціанського і падуанського університетів, видатний тогочасний перекладач з грецької мови. Відомий діяч Острозької колегії. Доклав зусиль до погодження антиватиканських планів між українськими і грецькими діячами, будучи посланцем до східних патріархів.— Док. № 102.

157. Наливайко Дем'ян (брат Северина, помер 1627 р.), церковний діяч, письменник. Був викладачем Острозької колегії. Брав активну участь у повстанні під керівництвом Северина Наливайка.— Док. № 102.

158. Літинський Андрій Романович (помер після 1622 р.), активний антиуніатський діяч, борець проти колонізації українського народу. На думку деяких учених, автор «Перестороги».— Док. № 102.

159. Плетенецький Єлисей Михайлович (близько 1554—1624), український церковний і культурний діяч. Непримиренний борець проти унії. В 1595 р. став архімандритом пінського Ліщинського монастиря. З 1599 р. архімандрит Києво-Печерської лаври, засновник Києво-Печерської друкарні.— Док. № 102.

160. Тур Никифор (помер 1599 р.), український антиуніатський церковний діяч, архімандрит Києво-Печерської лаври (1593—1599). У 1596 і 1598 рр. очолив захист Києво-Печерської лаври від спроб уніатів оволодіти нею.— Док. № 102.

161. Дівочка Онисифор, митрополит київський (1579—1588).— Док. № 102.

162. Тишкевич-Скумин Федір, новгородський воевода (помер 1618 р.). Будучи одним із прихильників православ'я, напередодні Брестського собору почав схилитися до унії, на початку 1597 р. фактично став уніатом. 1603 р. підписав разом з іншими шляхтичами згоду на унію.— Док. № 103.

163. «Пересторога» — один з найвидатніших творів полемічної літератури початку XVII ст. Автор твору невідомий, в науковій літературі є різні припущення з цього приводу. У «Пересторозі» відтворена широка панорама політично-релігійної боротьби в Речі Посполитій у 90-х рр. XVI ст. Це історія боротьби українського народу проти засилля католицизму та унії, в якій автор засуджує ренегатство українського панства, його окатоличення і ополячення, деморалізацію і виродження духовенства, закликаючи всі стани суспільства до спільної боротьби проти католицизму та зрадників-уніатів. Про звернення князя Костянтина Острозького до короля, вміщене в «Пересторозі», див.: Історія української літератури.— К., 1967.— Т. 1.— С. 262.— Док. № 105.

164. Йдеться про так звану генеральну варшавську конференцію від 28 січня 1573 р., яка гарантувала релігійну толеранцію в Речі Посполитій.— Док. № 106.

165. «Домагаючись конфедерації» — домагаючись втілення в життя рішень конференції про релігійну толеранцію.— Док. № 106.

166. Українські православні феодалі, виходячи з своїх класових інтересів, переважно готові були прийняти новий календар. Наявність двох календарів дезорганізувала роботу їх підданих, призводила до зменшення робочих днів селян на користь пана землевласника. Див.: док. 1587 р.— Док. № 106.

167. Діяння Брестського уніатського собору і книга П. Скарги «Брестський синод і його оборона» (Краків, 1596), що його виправдовувала і узаконювала, найбільш рішучу відсім одержала в книзі «Апокрисис, або Отповідь на книжки о соборі Берестейском, именован людей старожитной реліі греческой через Христофера Филялета врихле дана», яка вийшла польською (Вільно, 1597) і українською (Острого 1598) мовами. Псевдонім автора «Апокрисиса» — Христофор Фідалет (Христонсець Правдолюб) — остаточно не розкритий. Є припущення, що це був Мартин Броневський, протестант, один із активних учасників острозького гуртка, сеймовий і сеймиковий діяч, приближений князя Острозького. Докладніше про це див.: Історія української літератури.— К., 1967.— Т. 1.— С. 252—258.— Док. № 108.

168. Після Брестської унії 1596 р. у Луцьку (столичному місті Волинського воєводства) формально унія була введена. Населення ігнорувало уніатські церкви і відвідувало єдину православну церкву Черницького монастиря, який був у приватному володінні К. В. Острозького, де настоятелем був Степан Добринський. Даний документ розкриває моральне обличчя уніатської ієрархії, яка стала на шлях політичних вбивств фізичного знищення своїх ідейних противників. Див.: док. 1599. лютого 21.— Док. № 111.

169. Вишенський Іван (нар між 1545—1550 — помер після 1620 р.), видатний український письменник-полеміст. Значну частину життя був ченцем Афонського монастиря в Греції — центру православ'я. Його твори відіграли значну роль у розвитку передової суспільно-політичної і філософської думки. У посланнях з Афону

викривав римо-католицьке і уніатське духовенство, польських і українських феодалів, виступав проти покатоличення й ополячення українського народу. «Послання к утекшим...» було анонімно опубліковано у скороченому варіанті в острозькій «Книжниці» у 1598 р. Це єдиний твір Вишенського, надрукований за життя автора. Докладніше про це див.: Історія української літератури.— К., 1967.— Т. 1.— С. 236—250.— Док. № 112.

170. Цей твір написаний у відповідь на твір Іпатія Потія «Справедливое описание поступку і справи синодовое и оборони згоди і єдності совершеної, которая се стала на синоде Берестейской» (Вільно, друкарня каноників, 1596). Унікальний примірник зберігається в Бібліотечі АН СРСР в Ленінграді.— Док. № 112.

171. Йдеться про підтвердження новозобразним польським королем Генріхом Валуа так званої варшавської конфедерації 1573 р.— Док. № 113.

172. Йдеться про православні братства — громадсько-політичні та культурно-ідеологічні організації українського та білоруського народів.

У січні 1586 р. Львівське усупське братство отримало від антиохійського патріарха Йоакима IV Доу статут (грамота зберігається в ЦДІА УРСР у м. Львові.— Ф. 129, оп. 1, спр. 68). З цього часу братство користувалося правом патріаршої ставропігії, тобто невідпорядкування місцевій церковній владі. Офіційно це право було підтвержене грамотою патріарха Єремії 1593 р. Таке право одержали від східних патріархів й інші центральні братства — Віленське, Луцьке, Київське. Братства були найбільш послідовними і активними противниками унії. Див.: Ісаєвич Я. Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI—XVIII ст.— К., 1966.— Док. № 113.

173. Йдеться про тезку і племінника львівського єпископа Гедеона Балабана.— Док. № 114.

174. Маються на увазі представники православної ієрархії Балкан, насамперед Лука Сербін, митрополит белградський, який проживав у володінні Костянтина-Василя Острозького. Він неофіційно виконував митрополичі функції на території всієї України.— Док. № 115.

175. Йдеться, очевидно, про князя Костянтина-Василя Острозького.— Док. № 118

176. Корона — скорочена назва Королівства Польського.— Док. № 119.

177. Красовський Іван — один з керівників Львівського братства, активний борець за соціально, національну та релігійну рівність.— Док. № 120.

178. Бароній Цезар (1538—1607), історик церкви, кардинал (з 1596 р.).— Док. № 123

179. Рангоні Клавдій, папський нунцій у Речі Посполитій (1596—1606).— Док. № 125

180. Київським воєводою до 1608 р. [до смерті] був Костянтин-Василь Острозький, політика якого значною мірою перешкоджала поширенню унії в Києві.— Док. № 126.

181. Йдеться про спробу І. Потія захопити православну Іллінську церкву у Володимирі разом з її маєтностями.— Док. № 127.

182. Іпатій Потій добивався архімандрії Києво-Печерського монастиря, щоб таким чином оволодіти величезними монастирськими маєтками. В той же час, незважаючи на королівські розповідження, лаврою керував православний Єлисей Плетенюцький — Док. № 127

183. Рогатинець Юрій Кузьмич, ремісник-сідляр, один з керівників Львівського братства, активний діяч культурно-освітнього руху і боротьби проти національного гніту та введення унії. І Франко вважав його автором «Перестороги». — Док. № 128

184. Велевицький Ян (1566—1639), єзуїт, проповідник, автор «Шоленника справ монастиря отців єзуїтів і св. Варвари в Кракові». Т. 1 (від року 1600 до року 1608 включно).— Краків, 1886; Т. 2 (1609—1619) — Краків, 1889.— Док. № 133

185. Шишковський Мартин, вихованець єзуїтів, єпископ луцький (1604—1607), письменник-війвоначий католик — Док. № 133.

186. На початку XVII ст. Волинське воєводство було важливим економічним і культурним регіоном України. У цей час вплив католицизму був тут ще відносно слабкий. На Волині існувала певна кількість православних та протестантських культурно-ідеологічних осередків, серед яких особливо виділялася Острозька

слов'яно-греко-латинська колегія та гошанська школа. Посилити експансію католицизму на Волинь був покликаний орден єзуїтів, члени якого прибули до Луцька в 1604 р. (Див.: документ № 133). Заснована тут єзуїтська колегія стала стратегічним центром Ватикану в плані католизації корінного населення. Сфера її діяльності поширювалася на Волинське, Підляське, Брацлавське, Брестське воєводства.— Док. № 135.

187. Вишневецький Юрій, каштелян київський, староста кам'янецький (помер 1618 р.). Перший у роді Вишневецьких відійшов від православ'я до католицизму. Заснував монастир домініканців у Буську у 1608 р., у 1614 р. видав єзуїтам у Луцьку ґрунт і кам'яницю під колегіум.— Док. № 136.

188. Загорський Григорій Герман, полоцький уніатський єпископ (1596—1600), активний організатор і учасник Брестського уніатського собору.— Док. № 137.

189. Грекович Антоній Федорович (помер 1618 р.). Діяч Острозького культурно-освітнього центру, колишній ректор білоруської братської школи у Вільні. Боячись кари за аморальні вчинки, знайшов захист у Іпатія Потія. Прийнявши унію, був призначений митрополитом намісником у Києві. Див.: документ № 161.— Док. № 141.

190. Симонетті Франциск, папський нунцій в Речі Посполитій (1606—1612).— Док. № 142.

191. Після смерті православного єпископа Михайла Копистенського король назначив на цю дієцезію уніатського єпископа Афанасія Крупецького (1610—1652), свого колишнього секретаря, поляка і католика. Населення Перемишльської і Сяноцької земель Руського воєводства не визнавало його влади. Він мав у своєму віданні лише кілька монастирів і парафій. Див.: документ № 145.— Док. № 143.

192. Могила Петро Семенович (1596—1647), освітній і церковний діяч, засновник Києво-Могилянської колегії. З 1627 р. києво-печерський архімандрит, а з 1622 — митрополит київський і галицький. Активний борець проти унії. Добився у польського короля визнання легального становища на Україні православної церкви поряд з уніатською, а також передачі їй уніатами ряду монастирів і церков.— Док. № 144.

193. Княгиня Анна Костчанка, після смерті чоловіка Олександра Острозького, відомого православного діяча, намагалася з намови ярославських єзуїтів перехрестити своїх дітей (Костянтина і Івана) на католиків. Здійснила це тільки після смерті діда дітей Костянтина-Василя Острозького. Завзято насаджувала унію і католицизм у своїх маєтках.— Док. № 144.

194. Зизаній Лаврентій (Тустановський) (р. нар. невід.— помер не пізніше 1634), педагог, перекладач, церковний діяч. Викладав у Львівській братській школі. Автор педагогічної літератури.— Док. № 144.

195. Гостра реакція І. Потія на перебування софійського митрополита Неофіта в київській єпархії, яка формально вважалася його (Потія) єпархією, була викликана підступним планом католиків і уніатів щодо ліквідації православної церкви. Католицькі кола вважали, що за відсутності православної єпархії широкі маси населення змушені будуть звертатися до уніатських храмів і священників і тим самим поступово стануть католиками.— Док. № 157.

196. Йосиф Ювенцій (1643—1719), історик ордену єзуїтів. У 1699 р. викликаний до Риму для продовження написання історії єзуїтського ордену.— Док. № 158.

197. Другетій (Другет), Юрій, власник сіл на Закарпатті (наджупан), вихованець єзуїтів. Робив спроби ввести унію у своєму маєтку в с. Гуменному, запросивши для цього перемишльського уніатського єпископа Афанасія (Анастасія) Крупецького з двома єзуїтами. Під час спроби введення унії в Краснобрідському монастирі вибухнув бунт. Див. документ № 159.— Док. № 158.

198. Заснована в Гуменному (перенесена до Ужгорода в 1640 р.) єзуїтська колегія стала центром католицизму на Закарпатті.— Док. № 158.

199. Твір Йосифа Ювенція написаний 100 років після описуваних подій має явно тенденційний характер з перекуреннями і підтасовуванням фактів. Це чітко проявляється у поданні кількості навернених у католицизм, у наведених причинах відвідання Краснобрідського монастиря (щоб прикрасити «святий храм»), факт випрошування помилювання для повсталих.— Док. № 159.

200. Очевидно, мається на увазі мукачівський православний єпископ Сергій (1601—1616).— Док. № 159.

201. Гербурт Ян Щасний (1567—1616), староста мостиський та вишенський, польський публіцист антимагнатського спрямування, культурний діяч. Поборник дружби українського і польського народів. У 1613 р. виголосив промову «Думка про руський народ», в якій став на захист прав українського народу, гаряче виступив проти насильного введення унії та попереджав, що релігійні утиски можуть стати причиною гострих міжнародних збройних конфліктів у Речі Посполитій.— Док. № 160.

202. Згідно з християнською символікою, той, хто очолює церкву.— Док. № 160.

203. Автор списку настанов у документі не названий. У тексті він називає свого попередника Потія, який був єпископом у 1600—1613 рр. Після нього цей пост посів Йосиф IV Вельямін Рутський (1613—1637), запеклий поборник унії, автор трактату «Подвійна вина», який вийшов у Вільні в 1621 р. у відповідь на книгу Мелетія Смотрицького «Виправдання невинності», в якій автор обгрунтовує факт відновлення православної ієрархії в Києві єрусалимським патріархом Феофаном. У 1620 р. В. Рутський у трактаті інкримінує Смотрицькому образу короля. Відомий як засновник шкіл, що мали бути осередками поширення унії. Папа Урбан VII називав Рутського стовпом католицької церкви. Отже, є всі підстави припускати, що автором документа є саме В. Рутський.— Док. № 162.

204. Київське братство — національно-релігійна громадська організація київських міщан, виникла в 1615 р. До братства вступили гетьман П. Сагайдачний з усім козацьким військом. Своїм завданням ставило боротьбу проти колонізації і наступу католицизму. Спираючись на допомогу козацтва, широко розгорнуло діяльність у цьому напрямку, стало значною перешкодою для запровадження унії на Україні. З ініціативи братства було відновлено православну церковну ієрархію, ліквідовану після проголошення Брестської церковної унії 1596 р. У першій половині XVII ст. діяльність братства позитивно вплинула на згуртування сил українського народу в його боротьбі проти гніту шляхетської Польщі у здійсненні прагнення народу до воз'єднання України з Росією.— Док. № 162.

205. Ело-Малинський Євстафій (Євгеній), луцько-острозький уніатський єпископ (1607—1620). Походив з відомої волинської православної шляхетської сім'ї. У 1603 р. став уніатом.— Док. № 164.

206. Пакоста Афанасій, холмський і белзький уніатський єпископ (1619—1625).— Док. № 165.

207. Миколаївське братство в Буську — одне з найстаріших братств на Україні. Найраніша згадка про нього є в документах 1594 р. Вело активну боротьбу проти засилля влади холмського уніатського єпископату. Після 1596 р.— один з видатних осередків антиуніатської боротьби. Тісно пов'язане з львівським братством.— Док. № 165.

208. Іоанн, отець — Іван Василевич, пресвітер луцький, активний діяч Красноставського, потім Луцького братства. У 1628 р. учні братської школи присвятили йому «Лямент по святоблже зешлому велебному господину отцу Іоанне Василевичу, презвитери ...». Див.: Українська поезія. Кінець XVI — початок XVII ст.— К., 1978.— С. 348—356.— Док. № 166.

209. Древинський Лаврентій, волинський чашник, учасник Брестського антиуніатського собору, почесний член львівського, вільнюського, луцького, буського братств, вважається автором «Синопису», антиуніатського публіцистичного твору, опублікованого у Вільні 1632 р. Був послом до варшавського сейму від Волинської землі. У 1620 р. при обговоренні пункту про «забезпечення спокою грецької релігії» виступив на сеймі із знаменитою промовою.— Док. № 168.

210. Мається на увазі польсько-турецька війна, під час якої польське військо у 1620 р. зазнало поразки в битві під Цецорою.— Док. № 168.

211. Йдеться про Йосафата Кунцевича, уніатського архієпископа полоцького (1617—1623). Відзначився безоглядним, насильницьким введенням унії в своїй єпархії, що послужило приводом для його вбивства міщанами Вітебська.— Док. № 168.

212. Саховський Паїсій Оникійович, турово-пінський уніатський єпископ (1603—1626).— Док. № 168.

213. Почаповський Єремія, луцький уніатський єпископ (1621—1636).— Док. № 168.

214. Борецький Іов (Іван Матвійович, пом. 1631 р.), український політичний і освітній церковний діяч, прихильник воз'єднання України з Росією; ректор

Львівської братської школи (1604—1605), один з організаторів Київської братської школи (1615) та її перший ректор. Палкий прихильник Скиту манявського — осередку просвіти та антикатолицької боротьби. Після того як єрусалимський патріарх Феофан при підтримці козаків відновив у Києві православну ієрархію у такому вигляді, як вона існувала до 1596 р., Іова Борецького поставлено київським митрополитом. Польський уряд розцінив цей акт як державний злочин, а патріарха, митрополита, єпископів оголосив зрадниками. Ця подія викликала хвилю полемічних творів. У 1621 р. Іов Борецький разом з іншими єпископами склав універсальну «Протестацію...» як протест проти уніатської ієрархії, адресуючи її королю і всьому українському і білоруському народові. Автори протестації виправдовують Феофанове відновлення православної ієрархії та вперше характеризують козацтво як захисника національних і соціальних прав українського народу.— Док. № 170.

215. Рутський Вельямін Йосиф IV, київський уніатський митрополит (1613—1637). Див. примітку № 203.— Док. № 170.

216. Мороховський Ілля (Іоаким), володимирський уніатський єпископ (1613—1631).— Док. № 170.

217. Шишка Афанасій (Крупецький), перемишльський уніатський владика (1610—1653).— Док. № 170.

218. Саховський Паїсій Онікійович, турово-пінський уніатський єпископ (1603—1626).— Док. № 170.

219. Кревза Лев, віленський уніатський архімандрит, архієпископ смоленський і чернігівський (1625—1639). Автор книги «Оборона церковної єдності». Див. ще примітку № 239.— Док. № 170.

220. 6 жовтня 1620 р. Ісайя Копинський був висвячений на перемишльського єпископа, 9 жовтня — Іов Борецький — митрополитом київським. Протягом січня 1621 р. — Єзакііль Курцевич — володимиро-брестським, Ісайя Борискович — луцько-острозьким, Паїсій Іполітович — холмським, Мелетій Смотрицький — архієпископом полоцьким, єпископом вітебсько-мстиславським.— Док. № 170.

221. Ієробоам, перший цар ізраїльського царства (975—943 до н. е.). На 22-й рік свого царювання ворогував з іудейським царем Ровоамом, сином Соломона. В біблійстиці виступає як символ зради і віроломства.— Док. № 170.

222. Козьма де Торрес, папський нунцій в Речі Посполитій (1621—1622).— Док. № 171.

223. Йдеться про сейм, який відбувся з 3 листопада по 11 грудня 1620 р.— Док. № 171.

224. Сагайдачний Петро Конашевич (пом. 1622 р.), гетьман українського реєстрового козацтва, Козацьке військо, очолюване Сагайдачним, відіграло вирішальну роль у розгромі турецької армії 1621 р. під Хотином. Разом з усім козацтвом вступив у Київське братство. За його і козацтва активного участю, всупереч політиці польсько-шляхетського уряду і католицької та уніатської церков, було відновлено православну ієрархію, ліквідовану після Брестської унії.— Док. № 172.

225. Василіани, ченці католицьких орденів, заснованих за статутом богослова Василя Кесарійського. Уніатський орден василіан діяв на території України і Білорусії після Брестської церковної унії і був одним з основних знярядь насадження католицизму.— Док. № 174.

226. Йдеться про хотинську війну 1620—1621 рр. султанської Туреччини проти Польщі, яка завершилася чотиририжневою битвою об'єднаних сил українсько-козацьких і польсько-шляхетських військ проти турецько-татарських завойовників. Завдяки безприкладному героїзму і мужності українських козаків війна закінчилася поразкою Туреччини, що ліквідувало небезпеку турецько-татарського поневолення українського і польського народів. Під час битви П. Сагайдачний був важко поранений, від чого і помер у квітні 1622 р.— Док. № 175.

227. Сапіга Лев (1557—1633), канцлер литовський (1621), воевода віленський, 1588 р. перейшов на католицизм, згодом став палким поборником унії.— Док. № 176.

228. Незважаючи на виразну тенденційність П. Кунцевича, в документі яскраво простежується соціальне тло введення унії, зокрема ставлення од селянсько-козацького повстання під керівництвом Северина Наливайка.— Док. № 176.

229. Мається на увазі конференція православних і протестантів, що відбулася у Вільні 18 травня 1599 р. Тоді була вироблена програма спільної боротьби проти католицизму.— Док. № 176.

230. Наливайко Северин (р. н. невідомий — пом. 1597 р.), керівник антифеодального, селянсько-козацького повстання 1594—1596 рр., що поклато початок визвольній боротьбі українського народу.— Док. № 176.

231. Зизаній Стефан (Тустановський) (близько 1570—1600), український письменник-полеміст і педагог. Брат Лаврентія Зизанія (див. примітку № 194). Брав активну участь у діяльності Львівського і Віленського братств. Деякий час був ректором Львівської братської школи. За гострі виступи проти духовних і світських феодалів, католицизму і уніатів зазнавав переслідувань з боку польсько-шляхетської влади. Автор гостро полемічних творів «Катехізіс» та «Казане святого Кирила...».— Док. № 176.

232. Михайло в Волощині — мається на увазі Михайло Хоробрий, господар Волощини (1593—1601). У 1600 р. з метою об'єднання східнороманських земель розпочав військові дії проти молдавського воеводи Єремії Могили, якого підтримували польський уряд і шляхта.— Док. № 176.

233. Копинський Ісайя, організатор і керівник Київської братської школи та ігумен Братського монастиря. В 1620 р., при відновленні вищої православної ієрархії на Україні був поставлений перемишльським єпископом. Був прихильником возз'єднання України з Росією. Після смерті Іова Борецького Копинського було обрано київським православним митрополитом, але невдовзі він був усунений Петром Могилою.— Док. № 177.

234. Мається на увазі перехід в унію частини вищого православного духовенства України і поширення серед польського і українського магнатства протестантських вчень.— Док. № 177.

235. Йдеться про відновлення вищої православної ієрархії на Україні та в Білорусії, частково ліквідованої внаслідок Брестської церковної унії. В 1620—1621 рр. у Києві єрусалимський патріарх Феофан, який повертався з Росії, висвятив православних єпископів і митрополита проти волі польського уряду і уніатської ієрархії. Польський уряд і уніатське духовенство після посвячення почали репресії проти новопоставлених православних єпископів і митрополита.— Док. № 177.

236. Радошевський Богуслав (1618—1633) київський католицький єпископ. У 1620 р. привіз до Києва єзуїтів, але, не наважившись їх тут оселити, відправив до Фастова, який вважався єпископською місцевістю, забезпечивши їх своїми наданнями (що видно з документа). У 1624 р. привіз до Києва ще й бернардинців. У 1633 р. став єпископом луцьким.— Док. № 178.

237. Львівським єпископом в цей час був Євстахій Тиссаровський, Єремія, обраний духовенством і членами Львівського братства 1607 р. Уніатський київський митрополит Іпатій Потій не погодився на цей вибір і призначив від себе єпископа Івана Рутського, який був тільки номінальним владикою. Царгородський патріарх надав Єремії титул екзарха Русі. Єремія помер в 1641 р.— Док. № 180.

238. Див.: примітку № 91.— Док. № 180.

239. Копистенський Захарія (помер 1627 р.), культурний і церковний діяч, письменник. З 1624 р. архімандрит Києво-Печерської лаври. Його основним твором є «Палінодія, або Книга оборони...». Закінчена у 1622 р. Вона не була надрукована, але у списках була добре відома. Уривки її опубліковано в 40-х рр. XVIII ст. Це була відповідь на книгу Льва Крєвзи, віленського уніатського архімандрита, «Оборона церковної єдності» (1617). В «Палінодії» підкреслюється, що унія насаджувалася підступністю, підкупамі і насильством, вона породила ворожнечу серед українського народу і неприязнь між українським і польським народами. Важливе місце в «Палінодії» займає ідея єдності трьох братніх східнослов'янських народів, героїзація їх історичного минулого. Це своєрідний підсумок попереднього етапу полемічної літератури.— Док. № 181.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АН	— Академія наук
арк.	— аркуш
бл. п.	— блаженієї пам'яті
в м-сть	— ваша милість
в. р.	— відділ рукописів
і т. д.	— і так далі
гр.	— грецьке (слово)
й. к. м.	— його королівська милість
й. м. кс.	— його милість ксьондз
й. м. о.	— —»— отець
кс.	— ксьондз
ЛНБ АН УРСР	— Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка АН УРСР
м. п.	— милостивий пан
НБЛДУ	— Наукова бібліотека Львівського ордену Леніна державного університету ім. Ів. Франка
о.	— отець
оо.	— отці
оп.	— опис
опубл.	— опубліковано
п.	— пан
пп.	— пани, панове
п. т.	— повний титул
р. б.	— року божого
ред.	— редакція
р. п.	— року панського
с. к. м.	— священна королівська милість
св.	— святий
спр.	— справа
с.	— сторінка
ф.	— фонд
ХНБ	— Харківська наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка
ЦДІА СРСР	— Центральний державний історичний архів СРСР
(Ленінград)	у Ленінграді
ЦДІА УРСР	— Центральний державний історичний архів УРСР
у м. Львові	у м. Львові
ЦНБ АН УРСР	— Центральна наукова бібліотека ім. В. І. Вернадського АН УРСР

СЛОВНИК ЗАСТАРІЛИХ ТА РІДКОВЖИВАНИХ СЛІВ

абат	— настоятель католицького монастиря
абовем, абовім	— тому що, бо
агнец	— проскура, хлібець як символ тіла Христа
албон	— амвон, підвищення для виголошування проповідей у християнському храмі
алчба	— голод
анкгарії	— утиски
антесесор	— попередник, предок
антимис	— посвячена скатерть із зображенням тіла Христа і зашитою часткою мошей, якою застеляли вівтар. Без нього не дозволялося проводити літургію
[антимнис]	
апостасія	— відступництво, відречення від основ якогось віросповідання
апофазис	— ухвала вищої церковної інстанції
архімандрит	— найвище духовне звання в монахів; титул ігумена монастиря
ач	— якщо, коли; хоча
балвирчик	— учень цирульника, фельдшера
баніція	— вигнання за межі країни, позбавлення громадських прав; конфіскація майна як кара за злочин
барзій	— більше, сильніше
барзо	— дуже
бачне	— уважно, пильно
бервено	— колода
бернардинці	— члени одного з католицьких чернечих орденів
біле духовенство	— світське духовенство
божниця	— молитовний дім
борзо	— швидко
бреве	— коротке офіційне послання папи
броїти	— витворяти
броня	— зброя
бурда	— скандал, авантюра
буркграб	— управитель старостинського замку, заступник старости
вадити	— шкодити, заважати
вазнь, васнь	— розбрат, чвари, гнів
валний, вальний	— загальний
варований	— застережений, забезпечений
варовати	— застерігати, остерігатись
ведле, ведля	— за, по, згідно з чим
ведлуг	— згідно з
везеньє, в'язеньє	— ув'язнення, тюрма
велицій	— великий, надмірний
веспол	— спільно, разом
ветшити	— старіти
ведати	— знати

вжди	— завжди
взгарда	— погорда, презирство
взгоржати	— погорджувати
виживлене	— прохарчування, утримання
виламоватися	— виходити з-під чийої влади
вина	— грошова кара, штраф
внруцати	— викидати
висоце	— вельми
виступок	— поступок
вишпегковати	— вислідити
вишпетити	— спотворити, перекрутити, згаїбити
вікаріат	— церковний адміністративний округ
вікарій	— заступник священника-пароха; помічник єпископа; папський намісник вікаріату
вікуїстий	— вічний
вічум	— віче
внивошто	— в ніщо
внур	— всередині
вобеу	— всім разом, загально
ведле, водле	— за, згідно з
волати	— кричати, взивати
волна	— вовна
воротний	— сторож, воротар
вотум	— урочиста обітниця
впрод	— насамперед
вряд	— уряд
вскурати	— досягти чогось
вспирати	— підтримувати
вцале	— зовсім, в цілості
вшелякий	— всякий
вшисткий	— весь, увесь
вшитко	— все
вщетися, вщатися	— початися
горій	— гірше
гостинний	— гостинна дорога, гостинець
гривна	— грошова одиниця, що дорівнювала 48 грошам
декан	— священник вищого рангу, глава деканату — церковної адміністративно-територіальної одиниці
деспект	— зневага, ігнорування
дидакал	— учитель, наставник
дикгнитарство	— сановництво
дисенція	— незгода
дієцезія	— єпархія, церковна адміністративно-територіальна одиниця під управлінням єпископа
довціпи	— бистроумність, досвідченість, вміння
домініканці	— члени одного з католицьких чернечих орденів
донація	— земельні маєтки, надані як нагорода від держави
драхма	— грецька монета
евіктор	— особа, яка судовим шляхом добивається повернення свого майна
екзарх	— представник вищої православної церковної влади
екземпля	— приклади
ектезис	— короткий виклад
елект	— обранець
елекція	— обрання
єпископат	— володіння єпископа; час правління єпископа
желживость, зелживость	— зневага, образа
забавитися	— задержатися
забігати	— запобігати, попереджати
заваснення	— незгоди

завіте	— нехайно
зазлена	— утруднення
заказ	— заборона
заказовувати	— забороняти
залицати	— хвалити, рекомендувати
заповідати	— забороняти
заповідь	— заборона
заступ	— заступництво, захист
зась	— а, ж (е)
затлумити	— придушити
захован	— збережений
заховати	— зберегти
зацне	— чесно, благородно, шляхетно
зацний	— шановний
збитки	— знущання, збиткування
звада	— сварка
зверхність	— влада, власті
звлаща	— зокрема, особливо
звлока	— зволікання, відкладання
зволокти (з одінья)	— роздягти, розкрити
зволочити (про час)	— змарнувати
згинуті	— пропасти, зникнути
згола	— взагалі, зовсім, дуже
згоршення	— обурення, неприємне враження
зде, зді	— тут
здрайпа	— зрадник
зельжити	— зневажити
зем'янин	— поміщик, землевласник
з'єднання	— об'єднання
зело, зіло	— дуже
злецене	— доручення
змерлий	— померлий
змаза	— пляма, безчестя
змаєнник	— той, що вводить в оману, обманщик
зманити	— обманути
зметивати	— змітати
змишленно	— видумано
змінник	— зрадник
зналезти	— знайти
знищевана	— перелицьована
зостати	— залишитися
зрадця	— зрадник
зуполний	— повний, справжний, досконалий
іди	— 15-е число березня, травня, липня, жовтня та 13-е число решти місяців за давньоримським календарем
ієрей	— священнослужитель
ієродиякон	— монах в сані диякона
іжби	— щоб, щоби
іле	— скільки
індикт	— найменування року в літочисленні за 15-річними циклами в християнських країнах у середні віки
індульгенція	— відпущення гріхів
інстикгатор	— підбурювач; обвинувачувач, прокурор
інтромасія	— введення у володіння
казити	— псувати, перекручувати
казнь	— тюрма
календи	— назва перших днів кожного місяця в давньоримському календарі
капітул	— колегія духовних осіб, рада при єпископі

капланський	— священничий
каптур	— клобук
каразія	— грубе, домоткане сукно
кармеліти	— члени одного з католицьких чернечих орденів
картузіанці	— члени одного з католицьких чернечих орденів
каштелян	— комендант замку
квалт	— насильство
квалтовати	— насилувати, примушувати
квалтовне	— раптово, насильно; негайно
кгди, гди	— коли
кгравамен	— утиск, пригнічення; правні обвинувачення
кир	— пан (вживалось у титулах вищого православного духовенства)
клічений	— підроблений
кльонійці	— члени одного з католицьких чернечих орденів
кметь, кмет	— селянин
княжа	— князь
князь	— тут, ксьондз, священник
колегіум	— релігійний навчальний заклад закритого типу
колеят	— прихильник
колумбація	— вид податку
комірник	— квартирант, піднаймач
ком'яга	— човен, річкове судно
конвент	— зібрання, збори; монастир
конгрегація	— об'єднання католицьких чернечих орденів, що дотримуються одного статуту
кондиція	— умови договору
конечне	— обов'язково
конклюдія	— висновок, рішення
контентоватися	— задовільнятися
контраверсія	— розбіжність
конфірмований	— затверджений
копа	— одиниця грошової лічби дорівнювала 60 литовським грошам
крилошанин	— почесне звання священника
криж	— хрест
криянком	— таємно
ксенж	— ксьондз
купно	— куплений маєток, купівля
курія	— сукупність центральних установ для управління католицькою церквою
кустода	— застава
кшталт	— форма, спосіб
ланцух	— ланцюг
латвий	— легкий
лекгат	— папський посол
лекговати	— заповідати, записувати в спадок
леч	— але
лжити	— зневажувати
литовать	— жаліти, вболівати
лімітація	— відстрочка
літосьть	— милосердя
лупити	— грабувати
м, смо, сте	— енклітичні форми теперішнього часу дієслова <i>бути</i> (єсмь, есмо, есте)
маєстат	— велич, влада короля, трон
малженський	— подружній
мамрама (мембрана)	— офіційно завірений бланк
мандат	— дозвіл, указ
менений,	— згаданий
менований	

менжне	— мужньо
меновите	— а саме
меновати	— назвати
мешне	— церковна десятина зерном (ксьондзу за відправлення служби божої)
мінорити	— див. францисканці
місія	— релігійна експедиція, яка має на меті навернення іновірців
мних	— монах
мнімати	— думати, гадати, вважати
мовеньє	— слово, промова
монорація	— проповідь
моц, моць	— міць, сила
муштолок	— частина кінського вудила
мша	— меса, богослуження
навезати	— відвідувати
навіт	— напад
навроцєня	— навернення
нагабанья	— нападки
найштя	— навала, нашествя
належичие	— належно
намова	— нарада
напилней (яко)	— якнайпильніше
нарихлій	— найскоріше
неділя Окулі	— 3-я неділя великого посту
немотное	— німе
нендза	— біда, нужда
нерухомі свята	— релігійні свята з постійною календарною датою
нецнота	— підлість, підлота
нешпор	— вечірня
нижли	— хіба що
нич	— нічого
ніякий	— якийсь
они	— 7-й день у березні, травні, липні, жовтні, 5-й день усіх інших місяців за давньоруським календарем
нунцій	— постійний дипломатичний представник Ватикану при урядах держав
обав'ятися	— боятися
обварован	— обумовлений; укріплений
обваровати	— укріпити
обвістити	— оповісти
обвіщати	— оповіщати
обличне	— особисто
облята	— текст документа, вписаний в актову книгу для надання йому юридичної сили
обронца	— оборонець
обходити	— відзначати, святкувати
обцоватися	— спілкуватися
одно	— але, однак
ознаймовати	— повідомляти
окрутний	— жорстокий, лютий
онамо	— там, на тому світі
онера	— вантажі, тягарі
опатрние	— обачно, обачливо
опресія	— утиски, скрута, скрутне становище
опустити	— покинути
орнат	— верхній культовий одяг католицького священика, вживаний при богослуженні
орт	— грошова одиниця
ортодоксія	— неухильне додержання певного вчення, поглядів
отказ	— відповідь
отниж	— все-таки, але

относити	— зносити, терпіти
оторванець	— відщепенець, відступник
отстрихани	— відсторонений
оттуль	— звідтіля
офіціал	— заступник єпископа
очевисто	— особисто
павечерниця	— вечірня відправа в церкві
пак	— знову
пам'ятне	— плата за внесення запису до актових книг
панство	— держава
паранагностикум	— розділ, глава
партикулярний	— приватний, частковий
патріарх	— вищий церковний православний чин
пахолок, пахоля	— хлопець, хлоп'я
петрахиль, епітрахиль	— частина культового одягу православного священика
пиха	— гордість, гординя
підкоморій	— титул придворного сановника
підсудок	— засідатель, заступник судді
плебан	— католицький настоятель парафії
поворозник	— мотузник
поворочати	— повертати
подавца	— подавець, автор заяви
подстолій	— титул почесного королівського придворного
пожегнане	— прощання
позва	— скарга, позов
полний	— польовий
полталярок	— монета, півталяра
полуношниця	— церковна служба, яку відправляють опівночі
поменений	— названий
помешане	— перекручення
помисльний	— сприятливий, успішний
поневаж	— тому що
понеконд	— подекуди, в якійсь мірі
понтифік	— член колегії вищих жерців у Стародавньому Римі; папа римський
понтифікат	— період правління папи
поодиймовати	— підібрати, взяти
поодбяти	— повідбивати
попирати	— підтримувати
порозмітувати	— порозкидати
посесія	— володіння; нерухоме майно, земельна власність
посполите	— загально, звичайно
поспол	— разом
посродку	— з-поміж, посередині
поткати	— зустріти
потрафіти	— змогти, зуміти
пофалки	— зухвалі погрози
похлібовати	— підлабузюватися
праве	— майже, сливе
праюватися	— піклуватися, турбуватися
превротний	— лицемірний; підступний, проте, все-таки
предсявзяття	— захід
предсяж	— адже, все ж
през	— через
презациий	— шляхетний, преславний
презбитер, презвитер	— пресвітер, священик у православній і католицькій церквах
прелат	— почесна назва вищої католицької духовної особи
преложоний	— начальник, старший
преможенства	— знесення

премонстранти	— члени одного з католицьких чернечих орденів
пренагабане	— нападки
препозит	— настоятель монастиря; глава чернечого ордену
препушаний	— очищений
преречений	— вищевказаний
прерокативум	— прерогатива, перевага, виключне право
претекст	— привід
прешлий	— минулий
прешене	— обурення
привлащити	— привласнити
приволати	— прикликати
примікирий	— новопосвячений
принайнужніший	— найбільш потрібний
припатритися	— придивитися
присно	— завжди
притвор	— передня частина церкви
пришрубовати	— пригвинтити
пріор	— настоятель католицького монастиря
пріяти	— взяти на себе, прийняти
провент	— зиск, прибуток
провінціал	— високий адміністративний чин чернечого ордену, глава монастирів певного округу або країни
продкове	— предки
проедрос	— головуючий
проїжчка	— прогулянка, поїздка
прокуратор	— повірений у справах, намісник
проповідники	— див. домініканці
протопоп	— священник вищого чину
протосингел	— почесний титул православного священника, вищий титул у церковній ієрархії
пря	— боротьба
публіковане	— знеславлення
пулгак	— рушниця з вкороченим стволом
п'ясть	— п'ястук, кулак
п'ятидесятиця	— п'ятдесятий день після великодня
райца, райця	— радник, радний
рач, рачей	— скоріше, радше
рачитель	— заступник, добродій
рачити	— хотіти, зволити, бути ласкавим
регест	— список, перелік, реєстр
регулярне (духовенство)	— див. чорне духовенство
реквізіція	— виклик до уряду
рекфали	— музичний інструмент
реляція	— донесення, виклад справи
респект	— повага, пошана
рицарство	— шляхта
рожоний	— рідний
роззівити	— розкрити
розказованье	— розпорядження
розказовати	— наказувати, розпоряджатися
розпям'ятоване	— роздуми, згадки
розтерк	— розлад
рострига	— розстрига; священник, позбавлений духовного сану
рочки (рок, роки)	— судове засідання, сесія суду
руговати	— усувати, виганяти
рукодане	— добровільне зобов'язання
рукоємство	— порука
румор	— погосол, шум
рухомі свята	— релігійні свята, дата яких залежить від дати великодня в даному році

ряд	— управління
сакра	— папське затвердження єпископа
сакрамент	— святі дари; таїнство
самотреть	— сам, особисто
сасове	— саксонці
сверіпи	— кобили
свольне	— свавільно
секулярне (духовенство)	— див. біле духовенство
синод	— збори духовних і світських осіб для розгляду церковних справ
сідивість	— поважний вік, старість
сказца	— той, що псує; осквернитель
сквирки	— скиглення
склеп	— підвал
склітене	— бездумна, неохайна організація
скуток	— наслідок
смотолока	— полова, обмоліт
снадне	— легко, податливо, лагідно
снат	— хіба, очевидно, лише
сознанье	— судове свідчення
спирание	— суперечка; підтримка
сповлочане	— поєднання
сполечне	— спільно, разом
справлятися	— питатися
спросний	— безсоромний
срокии	— суворий, строгий
стамтол	— звідти
стихар	— частина культового одягу православного священика
стольник	— придворний сан
стравити	— змарнувати, прогайнувати
струдля	— святкова булка, плетінка
студниця	— криниця
стула	— частина культового одягу католицького священика
сукцеси	— успіхи
сукцесія	— спадок, спадкоємство
сумене	— совість, сумління
суперседовати	— відмовитися, відступити
супліка	— скарга
суполний	— повний
суфраган	— заступник єпископа
сухі дні	— вид поборів
схизматики	— розкольники; у католиків зневажлива назва православних
таляр	— монета
тамтут	— туди
тарарушки	— легковажні забави
теди	— тоді, то
тераз	— тепер
терціанки	— члени одного з католицьких жіночих чернечих орденів
тиж	— теж
токма	— лише
торгатися	— нападати, підіймати руку на когось
трапити	— мучити, терзати
гриб	— порядок
туточний	— тутешній
тяжар	— тягар
уближене	— зневага
удручати	— турбувати, кривдити
уймоваги	— відмовляти, зменшувати
укрочений	— приборканий
улічене	— вилікування

умисне	— навмисно
умоцований	— уповноважений, прикріплений
унижоне	— смиренно, покiрно
уплинення (часу)	— плин
упорне	— наполегливо; вперто; постійно
уприйме	— ввічливо
урожоний	— благородний, шляхетний
усердне	— дуже, сильно
ускромлено	— втихомирено, упокороно
усправедливлене	— оправдання, виправдання
утопеня	— утоплення
учтивий	— чесний
фалюндиш	— вид тонкого сукна
фара	— парафіяльний костюль; помешкання парафіяльного священика
фортель	— хитрість, підступність
форта	— ворота
фортульне	— вдало, щасливо
францисканці	— члени одного з католицьких чернечих орденів
фрасоватися	— журитися
фундовати	— засновувати, закладати
ховати	— зберігати, берегти
хорий	— хворий
цедула	— документ, письмове повідомлення, записка, митрополича грамота
цирограф	— власноручно писане (письмове) зобов'язання, розписка
цистерціанці	— члени одного з католицьких чернечих орденів
цось	— щось
чим би колвек	— чим-небудь
чисець	— чистилище
четверток	— четвер
чиневати	— робити
члонки	— члени
чорне духовенство	— монахи
чта	— честь
шарлат	— вид тканини, пурпур, багрянець
шатан	— сатана
шелюг	— стародавня монета
шкарадний	— поганій
шкут	— шхуна
шпекг	— шпигун
шпекговати	— вистежувати
што-кольвек	— що-небудь
шитити	— підносити, шанувати
шититися	— гордитися
юж	— вже
юрисдикція	— повноваження давати правову оцінку фактам, розв'язувати правові питання
юстифікувати	— усправедливлювати
ютрня	— утрєня
явнотий	— переконаний в чомусь

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- АВАК** — Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией.— Вильна, 1892.— Т. 19.— XXVI, 405 с.
- АЗР** — Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией.— Спб., 1848—1851.— Т. 3: (1544—1587).— 1848.— VIII, 317, 17, 14 с.; Т. 4: (1588—1632).— 1851.— VIII, 529, 25, 20 с.
- АКРДА** — Акты, изданные комиссией для разбора древних актов.— Вильно, 1896.— Т. 23.— 369 с.
- Арх. ЮЗР** — Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе.— Киев, 1859—1904.— Ч. 1.— Т. 1.— 1859.— XXXVII, 555 с.; Ч. 1.— 4.— 1871.— 99, 747 с.; Ч. 1.— 6.— 1883.— 182, 939 с.; Ч. 1.— 7.— 1887.— XVI, 800 с.; Ч. 1.— 10.— 1904.— 28, 967 с.; Ч. 1.— 12.— 1904.— (6), 123, 748 с.; Ч. 2.— 1.— 1861.— XIV, 531 с.; Ч. 3.— 1.— 1863.— 406 с.; Ч. 7.— 1.— 1896.— 647 с.
- АЮЗР** — Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией.— Спб., 1848—1865.— Т. 2.— 1865.— 15, 287 с.; Т. 3.— 1848.— (6), 604 с.; Т. 4.— 1863.— (6), 276 с.
- Бернард Клерво** — Щавелева Н. И. Послание епископа краковского Матвея Бернарду Клервоскому об «обращении русских» // Древнейшие государства на территории СССР.— М., 1976.— С. 113—121.
- Большакова** — Большакова С. А. Папские послания галицкому князю как исторический источник // Древнейшие государства на территории СССР.— М., 1975.— С. 122—128.
- Величко** — Летопись событий в Юго-Западной России в XVII веке. Составил Самоил Величко, бывший канцелярист канцелярии Войска Запорожского, 1720. Издана Временной комиссией для разбора древних актов.— Киев, 1848.— 454 с.
- Возняк** — Возняк Михайло. Письменницька діяльність Івана Борецького на Волині і у Львові.— Львів, 1954.— 68 с.
- Воссоединение** — Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы в трех томах.— Т. 1 (1620—1647 годы).— М., 1954.— 585 с.
- Добрянский** — Добрянский А. История епископов трех соединенных епархий Перемышльской, Самборской и Саночкой от найдавших времен до 1794 г.— Львов, 1893.— 300 с.
- Доминиканцы** — Щавелева Н. И. Киевская миссия польских доминиканцев // Древнейшие государства на территории СССР: Материалы и исследования 1982 г.— М., 1984.— С. 139—151.
- Доп. к актам** — Дополнения к актам историческим, относящимся к России. Собраны в иностранных архивах и библиотеках и изданы Археографической комиссией.— Спб., 1848.— 543 с.

- Жукович** — Жукович П. Протестация митрополита Иова Борецкого и других западнорусских иерархов.— Спб., 1909.— 19 с.
- ЗНТШ** — Записки Наукового товариства ім. Шевченка.— Львів, 1896—1917.— Т. 5, кн. 2.— 1896.— 90 с.; Т. 10, кн. 2.— 1896.— 62 с.; Т. 25, кн. 1.— 1899.— 68 с.; Т. 30, кн. 4.— 1899.— 276 с.; Т. 123, кн. 7.— 1917.— 104 с.; Т. 124, кн. 15.— 1917.— 58 с.; Т. 125.— 1917.— 226 с.
- Історія України** — Історія України в документах і матеріалах.— 2-е вид.— Т. 1—3.— К., 1946—1947.
- Крип'якевич** — Крип'якевич І. Унійні видання і «руські» переклади Антонія Поссевіна в 1580 р.: Бібліографічна замітка // Записки чина св. Василя Великого.— Жовква, 1929.— Т. 3.— С. 537—552.
- Крыловский** — Крыловский А. Львовское ставропигиальное братство.— Киев, 1904.— 230 с.
- ЛГР** — Петрушевич А. С. Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 год // Литературный сборник, издаваемый Галицко-русской матицей.— Львов, 1871.— 939 с.
- ЛГР Доп.** — Петрушевич А. С. Дополнения к галицко-русской летописи с 1600 по 1700 год.— Львов.— 1874.— 700 с.
- ЛЮЗР** — Сборник летописей, относящихся к истории Южной и Западной Руси.— Киев, 1888.— II, IX, 322 с.
- Основа** — Основа // Южнорусский литературно-ученый вестник.— 1861.— № 8.— С. 75—76.
- Памятники** — Памятники, изданные Киевской комиссией для разбора древних актов.— 2-е изд. с доп.— Киев, 1898.— Т. 1—2.— VI, 617 с., 2 л. илл.
- Поссевино** — А. Поссевино. Исторические сочинения о России XVI в.— М., 1983.— 269 с.
- ППЛ** — Памятники полемической литературы в Западной Руси // Русская историческая библиотека, издаваемая императорской археографической комиссией.— Спб.; Пг.— 1872—1927.— Т. 4.— Спб., 1878.— VII, I, с. 1448, 236 стб., 2, 26 с.; Т. 7.— 1882.— 16 с. 1820, 196 стб., с. 197—240; Т. 19.— 1903.— XIII, 2 с., 1308 стб., 104, 91 с.
- ПСРЛ** — Полное собрание русских летописей.— Т. 2—10.— Спб.; Пг.; Л.— 1856—1923.— Т. 2. Ипатьевская летопись.— Вып. 1.— 1923.— 4, 320 стб.; IX, 377 с.; Т. 7. Летопись по Воскресенскому списку.— 1856.— X, 346 с.; Т. 9—10. Летописный сборник, именуемый Патриаршей, или Никоновской летописью.— 1862.— XXIII, 256 с.
- Рапов** — Рапов О. М., Ткаченко Н. Г. Документы о взаимоотношениях папской курии с великим киевским князем Изяславом Ярославичем и польским князем Болеславом II Смелым в 1075 г. // Вестн. Моск. ун-та. История.— 1975.— № 5.— С. 83—91.
- СБЛ** — Соціальна боротьба в місті Львові в XVI—XVIII ст.: 361-рик документів.— Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1961.— 443 с.
- Титмар Мерздеб.** — Рапов О. М., Ткаченко Н. Г. Русские известия Титмара Мерзбургского // Вестн. Моск. ун-та. История.— 1980.— № 3.— С. 57—67.
- Унія. Док.** — Правда про унію: Документи і матеріали.— 3-е вид. доп.— Львів: Каменяр, 1981.— 448 с.
- Abraham** — Władysław Abraham. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi.— Lwów, 1904.— Т. 1.— 418 s.
- Abraham. Кз.** — Księga pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama.— Lwów, 1931.— Т. 2.— 656 s.
- AGZ** — Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zw. Bernard. we Lwowie.— Lwów, 1868—1872.— Т. 1—3.

- AS — Archiwum domu Sapiehów wydane staraniem rodziny. T. I. Listy z lat 1575—1606 oprac. A. Prochaska.—Lwów, 1892.—XXXVI, 580 s.
- BF — Bullarum Franciscanum sive Romanorum Pontificum constitutiones, epistolae, diplomata tribus ordinibus Minorum, Clarissarum, Poenitentium.—Romae, 1898.—T. 5.—372 p.
- CDPM — Continet Codicem diplomaticum Poloniae Minoris, 1178—1386.—Cracoviae, 1876.—547 s.—(Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia; T. 3).
- Długosz — Jana Długosza dziejów Polskich ksiąg dwanaście. Przekład K. Mecherzyńskiego.—Kraków, 1868.—T. 2.—XXIII, 530 s.; Kraków, 1869.—T. 4.—XXIII, 678 s.
- DPR — Documenta pontificum romanorum historiam Ucrainae illustrantia.—Romae, 1953.—Vol. 1.—672 p.
- Hodinka — Hodinka Antal. A munkacsi gör. szert. püspökseg okmánytára. Köt. I (1458—1715).—Ungvar, 1911.—LVI, 668 c.
- HRM — Historica Russiae Monumenta ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta, ab A. J. Turgenewio consiliar. st. act. et equ.—Petropoli, 1841.—T. 1 (1075—1584).—XV, 399 p.
- Juvencius — Juvencius Jozephus. Historiae Societatis Jesu.—Romae, 1710.—Pars 5.—T. 2.—450 p.
- LNA — Litterae nuntiorum apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes (1550—1850).—T. 1—3.—Romae, 1959.
- MCS — Monumenta confraternitatis Staupopigianae Leopoliensis sumptibus Instituti Staupopiani. Leopoli, 1895.—T. 1.—XVI, 960 p.
- MPH — Monumenta Poloniae historica.—T. 2.—Lwów, 1872.—998 s.; T. 5.—Lwów, 1888.—1170 s.
- MPV — Monumenta Poloniae Vaticana.—Cracoviae, 1938.—T. 6.—Pars 2(1583).—775 s.
- O dziesięcinach — O dziesięcinach kościelnych na Rusi.—Warszawa, 1845.—37 s.
- Paprocki — Herby rycerstwa polskiego przez Bart. Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584.—Kraków, 1858.—1025 s.
- Przegl. Pozn. — Przegląd Poznański.—1862.—T. 34.—S. 36—42.
- RNA — Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690.—Berlin; Poznań, 1864.—T. 2.—596 s.
- Skarga — Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566—1610.—Kraków, 1912.—330 s.
- SRP — Scriptorum rerum poloniarum.—Kraków, 1907.—T. 20.—547 s.
- Stecki — Stecki J. Łuck starożytny i dzisiejszy.—Kraków, 1876.—232 s.
- Strepa — Wł. Abraham. Jakób Strepa, arcybiskup halicki 1391—1409.—Kraków, 1908.—114 s.
- Thietm. — Kronika Thietmara. Z tekstu łacińskiego przetłum. wstępem poprzed. i koment. opatrz. M. Z. Jedlicki obok tłum. tekst oryg.—Poznań, 1953.—LIX, 212 s.
- ZDM — Zbiór dokumentów małopolskich.—Wrocław etc., 1969. Cz. 3 (1442—1450).—1969.—371 s.; Cz. 4 (1211—1400).—1969.—332 s.
- Zimorowicz — Zimorowicz J. B. Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się z połączenia reprezentacyi.—Lwów, 1899.—355 s.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК *

- Абдула Данило, шляхтич 102
 Абрагам В. *п.* 52, 54
 Абрамович Антошко, передміщанин львівський 102
 Абрамович Ян, воевода смоленський 101
 Адальберт Магдебурзький, див. Адальберт Трірський
 Адальберт Трірський (Адальберт Магдебурзький), монах 1; *п.* 2, 9
 Аквавів Клаудіо, генерал єзуїтів 98, 135, 159
 Аквінський Фома, філософ-схоласт 74; *п.* 108
 Альберт, архієпископ 23
 Анастасія, дочка Дмитра Красовського 87
 Андрій, граф з Горки 68
 Андрій II, король угорський 10; *п.* 20, 24, 26
 Андрій, зять Дмитрової 165
 Андрій, князь, син галицько-волинського князя Юрія *п.* 42
 Андрій, намісник самбірський 102
 Андрій, пресвітер львівський 102, *п.* 158
 Андрій, протопіп костянтинівський 102
 Андрій, протопіп м. Солі 155
 Андрій, священник 147
 Андрійович Іван, братчик 102
 Анна з Фельштина (Уханська Анна) 97
 Ансерин Станіслав, бурмистр львівський 119
 Антоній, православний митрополит *п.* 50
 Архард (Архардус) з Клерво, вчений 5; *п.* 16
 Архардус див. Архард
 Афанасій, православний патріарх 128
 108, 121, 123, 128, 129, 131; *п.* 130, 139, 173
 Балабан Гедеон, племінник Балабана Гедеона, єпископа 114; *п.* 173
 Балабан Григорій, шляхтич 102
 Балабан Юрій, шляхтич 83
 Бартомеї Трошко, князь 83
 Барбаросса Фрідріх, імператор *п.* 18
 Бароній Цезар, кардинал 123; *п.* 178
 Бартковський Станіслав, нотарій 169
 Батий, хан *п.* 43
 Баторій (Стефан), король 88, 119; *п.* 10
 Беата, дружина Дмитра, володаря Горая і Щебрешина 46
 Безручко Яць, мешканець м. Вишні 148
 Белдагович Андрей, братчик 95
 Бенедикт, проповідник 11
 Бенедикт, угорський воевода *п.* 20
 Бенедикт VII, папа *п.* 8
 Бенедикт XII, папа 34
 Бернард, архієпископ галицький *п.* 52
 Бернард з Клерво (Бернард Клервоський), абат 5; *п.* 13, 16
 Бернард Клервоський, див. Бернард з Клерво
 Бернардин, архієпископ львівський 49
 Бернардин, отець з Фельтро 62
 Бібельський Ходко, священник 43
 Білінський Васько, мешканець м. Яворова 150
 Білка Миколай, ремісник 132, 165
 Білницький Васько, мешканець м. Перемишля 134
 Блажевський Мартин, мешканець м. Перемишля 143
 Блажевський Олександр, мешканець м. Перемишля 143
 Блажевський Ферапонт, мешканець м. Перемишля 143
 Богдан Омелянович, шляхтич 111
 Боговитин Адам, підкоморій 102
 Боговитин Андрій, стольник 102

* В іменному і географічному покажчиках вказано номери документів. Буквою *п.* позначено номери приміток.

- Богушевич Миколай, намісник володимирський 104
 Болеслав див. Юрій II
 Болеслав, князь, див. Болеслав I Хоробрий
 Болеслав I Хоробрий, князь 1; *п.* 4, 5
 Болеслав II Сміливий, король 4; *п.* 10
 Болоньетті Альберто, нунцій 75, 77, 78, 80, 81, 91; *п.* 101, 113, 128.
 Болоньетті Олександр, брат нунція А. Болоньетті 81
 Большакова С. А. 19; *п.* 38
 Борещький Іов (Іов), митрополит київський 170, 172; *п.* 214, 220, 233
 Борискович Ісайя, митрополит луцько-острозький *п.* 220
 Боровик Євстафій Максимович, райця 102
 Бортникович Лукаш, братчик 95
 Боярський Лукаш, шляхтич 102
 Бранський Тимофій, шляхтич 89
 Браславська, шляхтянка 89
 Броневський Мартин *п.* 167
 Бронний Юрко, мешканець м. Вишні 148
 Брудний Андрій, передміщанин львівський 102
 Бруно, єпископ оломоуцький 27
 Бузький Іван, мешканець м. Дрогобича 107
 Булгарин, посол 106
 Бунтвейський Василь, мешканець м. Перемишля 143
 Бунтвейський Іван, мешканець м. Перемишля 143
 Бурда Дмитро, мешканець м. Перемишля 143
 Бус Семен, мешканець м. Холма 163
 Бутович Яцько, хорунжий київський 102
 Бучацький Яків, холмський католицький єпископ 64; *п.* 71
 Валевський Ян, возний 114
 Ванюшка Андрій, мешканець м. Солі 155
 Ваповська Катерина (Катерина з Мачейовичів), каштелянка перемишльська 90, 91; *п.* 140
 Ваповський Андрій, чоловік К. Ваповської 90, 91
 Ваповський Станіслав, син К. Ваповської 91
 Варгацький Степан, писар 134
 Вариводка Іван, мешканець м. Галича 130
 Василенчик Дем'ян, дяк 111
 Василевич Кузьма, мешканець м. Буська 165
 Василей, пресвітер п'ятницький 164
 Василь, архімандрит дубенський 102
 Василь, дякон старосамбірський 155
 Василь Євхимович, братчик 102
 Василь, піп дрогобицький 152
 Василь, пресвітер луцький 164
 Василь, священник 150, 152
 Василь, учень Юрія Рогатинця 92, 93
 Василько, галицько-волинський князь, брат Данила Галицького 22; *п.* 36
 Васильковський Яків, шляхтич 83
 Васильович Григорій, передміщанин львівський 102
 Васильович Іван, братчик 102
 Васютич Федор, мешканець м. Галича 130
 Васько Головичин, мешканець м. Галича 130
 Вацлавович Іван, мешканець м. Буська 165
 Велевидький Ян, єзуїт 133; *п.* 184
 Величко С. 175
 Велятицька, дочка І. Велятицького 137
 Велятицький Іван, писар пінський 137
 Венгрин Григор, війт 97
 Вепрко Мартин, райця дрогобицький 107
 Вепрко Мацій, бурмистр дрогобицький 97
 Вергілій, поет 160
 Верещинський Андрій, шляхтич 35
 Верещинський Йосиф, єпископ 35; *п.* 133
 Верещинський Федір, шляхтич 85
 Вжосек Мартин, райця красноставський 54
 Видовський Миколай (Миколай), кравець 138
 Вижка, угорець 111
 Вилгорський Роман, підстароста володимирський 89
 Винницький Теодор, мешканець м. Перемишля 143
 Випиновський Андрій, мешканець м. Буська 165
 Височанський Григорій, мешканець м. Перемишля 143
 Височанський Іван, мешканець м. Перемишля 143
 Височанський Теодор, мешканець м. Перемишля 143
 Витольчек Онисько, мешканець м. Старого Самбора 155
 Витрикус Миколай, ремісник буський 132
 Вичинський Ісаак, намісник холмський 165
 Вишенський Іван (Іоанн, монах), письменник-полеміст 112, *п.* 169
 Вишневецький Адам, князь 96
 Вишневецький Георгій, див. Вишневецький Юрій

- Вишневецький Юрій (Георгій), князь, каштелян київський 135, *п.* 187
 Віктор, каштелян ярославський 43
 Вілецький Станіслав, шляхтич 89
 Вілковський, воротний 89
 Вільчек Бернард, архієпископ *п.* 76, 77
 Вільчек Ян, слуга 93
 Віссаріон Догматик, грек 123
 Віталій, див. Григорій, кардинал
 Вітовт (Олександр), князь литовський 45, 61; *п.* 51
 Владимир див. Володимир Великий
 Владислав, король польський 46, 49, 54
 Владислав, королевич 175
 Владислав III, король польський 44, 53
 Властович Петро 5; *п.* 15
 Влахович Петро, мешканець м. Галича 130
 Влодко С., воєвода 131
 Вовкович Симеон, мешканець, м. Буська 165
 Водерацький, посол 106
 Вознесенський Андрій, нотар синодальний 102
 Возняк М. 105
 Возняк Мартин, возний 138
 Войтех, кухар 111
 Володський Станіслав, шляхтич 134
 Володимир, див. Володимир Великий
 Володимир Великий (Владимир, Володимир Святославович), князь київський 1, 2, 16, 170; *п.* 3, 5, 9.
 Володимир Рюрикович, князь *п.* 29, 35
 Володимир Святославович, див. Володимир Великий
 Волосович Ян, райця 107
 Волошин Мисько, мешканець м. Яворова 150
 Волян Андрій *п.* 89
 Вольський Мартин, шляхтич 130
 Воскресенський Леонтій, пресвітер 102
 Воскресенський Петро, намісник жидачівський 102
 Воцятинський Григір (Воцятинський Григорій Обух), возний 110, 122
 Врублевський Мартин, капелан 76

 Габріель, отець 56
 Габріель, піп 83
 Гавриїл, архімандрит константинопольський 100, 101
 Гаврило, кушнір сольський 155
 Гадловський Ян, шляхтич 165
 Гайдук Федір, возний перемишльський 147
 Гарлінський Ян, лавник 163
 Гаштовт (Гаштольд), Мартин Іванович, литовський феодал 59, 124; *п.* 64
 Гаштольд Мартин Іванович див. Гаштовт

 Гедеон див. Балабан
 Гедион, піп 179
 Геннадій, архімандрит дерманський 102
 Геннадій II див. Схоларіус Юрій
 Генріх, пруський архієпископ 20, 21
 Генріх, київський католицький єпископ 30; *п.* 37, 43
 Генріх Валуа, король польський 113; *п.* 171
 Генсярчик див. Негребецький Іван
 Герасим, протопіп скальський 102
 Гербест Бенедикт, єзуїт 69, 71, 72; *п.* 86, 100, 103, 135
 Гербест Ян, брат Бенедикта Гербеста 74, 87; *п.* 103
 Гербурт Ян Щасний, добромильський, мостиський староста 160; *п.* 201
 Горлицький Христофор, шляхтич 119
 Герман, владика полоцький 102
 Германчик Грицько, мешканець м. Нового Самбора 153
 Гертруда (Олисава), королева *п.* 111,
 Гершель Ян, ландвійт 163
 Гжегож див. Сосновський Григорій
 Гібала Альберт, цехмистр 132
 Гібала Войцех, цехмистр 132
 Глинський Войцех, шляхтич 138
 Глухань Іван, мешканець м. Галича 130
 Гневош, шляхтич 85
 Гоголь Іона (Іонище), владика піньський 100
 Годін, домініканський монах 11
 Гозій Станіслав, кардинал 70; *п.* 88
 Головенка Роман, мешканець м. Галича 165
 Голятич Олександр, мешканець м. Перемишля 143
 Голятич Петро, мешканець м. Перемишля 143
 Гомолінський Станіслав, єпископ холмський 102
 Гомулковецький Микола, мешканець м. Сянока 147
 Гординський Дмитро, мешканець м. Перемишля 143
 Гординський Петро, мешканець м. Перемишля 143
 Госліцький Лаврентій, ксьондз 91
 Гошський Гавриїл, шляхтич 102
 Грабовецький Микита, секретар короля 95
 Грекович Антоній, протопіп 141, 161, *п.* 189
 Григорій див. Негребецький Григорій
 Григорій, архієпископ львівський 55
 Григорій (Віталій), кардинал 8; *п.* 22
 Григорій, домініканець 136
 Григорій, маляр м. Вишні 149
 Григорій, михайлівський отець 89
 Григорій, нотар 102
 Григорій, піп 83

Григорій VII, папа 3, 4
Григорій IX, папа 12, 13, 14, 15, 17, 18;
п. 32, 35
Григорій XI, папа 40—42; п. 52
Григорій XIII, папа 73, 82; п. 88, 91, 95,
123
Григорій XV, папа 171, 174
Григорко, влади́ка див. Загорський
Григорій Герман
Григорко, єпископ 3, 4, 112
Гриць, дяк 153
Грицько, диякон 148
Грицько з Поморян, подільський вое-
вода 54
Грицько, мешканець м. Дрогобича 152
Грицько, пан красноставський 54
Грицько, ремісник 132
Грицько, староста теребовельський 54
Грозний Іван, цар п. 101
Грот Валентин, лавник 163
Губа Лукаш, братчик 92, 93, 95
Гулевич Дем'ян див. Улевич
Гутовський Станіслав, шляхтич 132
Гуцевич Лука, мешканець м. Буська 165
Гучович Роман, мешканець м. Буська
165

Данило, райця з Радомна 147
Данило див. Данило Галицький
Данило Галицький (Данило Романович,
Данило), князь галицько-волинський
21—23, 26, 27; п. 30, 31, 36, 38, 39
Данило Романович див. Данило Га-
лицький
Дашкович Андрій, ремісник 132
Дашкович Гаврило, братчик 102
Дашкович Іван, мешканець м. Солі 155
Дворський Іван, возний 129
Дем'ян, дяк див. Василевич Дем'ян
Дем'ян, пресвітер острозький 102; п. 157
Денис див. Деонісій
Деонісій (Денис), єпископ холмський
102, 112
Деребишка Василь, мешканець м. Стрия
151
Дерека Яцько, мешканець с. Стрия 151
Детько (Дядько) Дмитро, староста
Руської землі п. 46, 49
Диніс Артих, мешканець м. Вишні 148
Дівочка Онисифор (Онисифор), митро-
полит київський 102; п. 161
Длугош Ян, історик 16, 23, 48, 51; п. 33
Длузький Станіслав, шляхтич 130
Дмитрій див. Ізяслав Ярославович
Дмитро, маршал горайський 46
Дмитрович Антон, мешканець м. Бусь-
ка 165
Дмоховський Мартин, орендар 116
Добрянський Дементій, протопіп ві-
ленський 90

Добринський Микола, шляхтич 111; п.
168
Добринський Степан, брат Миколи 111;
п. 168
Добростанський Матвій, ксьондз 169
Добрянський Іванко, мешканець м. Солі
155
Добрянський Микола, братчик 102
Довганівський Грицько, мешканець
м. Солі 155
Долинський Мартин 84
Долматський Ісакій, возний 122
Домаслав, домініканець 14
Драбик Андрій, мешканець м. Перемиш-
ля 146
Дралікович Андрій, мешканець м. Пе-
ремишля 134
Древинський Лаврентій, чашник 168;
п. 209
Дреноцький Стефан, священник 74
Другет Юрій (Другетій), граф 158; п.
197
Другетій див. Другет Юрій
Друцький-Горський Юрій, князь 102
Дядько Дмитро див. Детько Дмитро
Екій (Маер) Ян, професор 74; п. 105

Євгеній, див. Єло-Малинський
Євгеній IV, папа 50, 53, 74, 160; п. 110
Євхимович Василь, мешканець м. Бель-
ська 102
Елісей див. Плетенецький Єлисей
Єловицький Криштоф, підстолий волин-
ський 164
Єло-Малинський Євстафій (Євгеній,
Малинський Євгеніуш Єлович, Оста-
фій), луцько-острозький уніатський
єпископ 102, 164, 167; п. 205
Єремія див. Тиссаровський Євстахій
Єремія див. Єремія
Єробоам (Ієровоам), ізраїльський цар
170; п. 221

Жданович Григорій, братчик 102
Жовнірчик Альберт, возний 107
Жолкевський Станіслав, київський вое-
вода 138
Жукович 170
Журавинський Данило, мешканець м.
Нового Самбора 153

Забирович Кіндрат, мешканець м. Хол-
ма 163
Забирович Роман, мешканець м. Холма
163
Заблоцький Шимон, кравець 132
Загоровська Анна, шляхтянка 127
Загоровський Андрій, шляхтич 122
Загоровський Олександр, шляхтич 122
Загоровський Федір, підстароста 109

Загорський Григорій Герман (Григор-ко), єпископ полоцький 98, 100, 136; *п.* 188
Загорський Симон, шляхтич 156
Закревський Станіслав, шляхтич 165
Залужний Гриць, мешканець м. Холма 163
Замірник Блажей, мешканець м. Львова 138
Замойський Ян, канцлер 94, 105
Занчик Іван, мешканець м. Холма 163
Заруцький, ремісник 119
Захар, мешканець м. Холма 163
Заяць Мартин, райця 134
Збірошко див. Збіруйський Діонісій
Збишко з Тарговська 46
Збіруйський Діонісій (Збірошко), єпископ 98, 100, 132
Зварич Павло, мешканець м. Нового Самбора 153
Здриглодович Станіслав, райця 130
Зельоний Миколай, настоятель 54
Земелька Федько, мешканець м. Вишні 148
Зенкович Іван, братчик 95
Зигмунт III, див. Сигізмунд III
Зизанин див. Зизаній Стефан
Зизаній Лаврентій (Тустановський), педагог, церковний діяч 144; *п.* 194
Зизаній Стефан (Тустановський, Зизанин), письменник 123, 176; *п.* 231
Зимов'ят Клишко, передміщанин вишенський 156
Зиморович Варфоломій, історик 52; *п.* 57
Злобоцький Щасний, возний 122
Зись Ференц, мешканець м. Перемишля 146
Золотаренко Микола, мешканець м. Львова 93

Исаия див. Копинський Ісаїя

Іван Андрійович, братчик 102
Іван, див. Сосновський Іван
Іван, кушнірчик 92
Іван, під львівський 83
Іван, протопіп ярославський 102
Іван, син Олександра Острозького *п.* 193
Іван (Іоанн) Василевич, священник луцький 102, 166; *п.* 208
Іван III, князь московський *п.* 61
Іванко, бурмистр м. Старого Самбора 145
Іванко, учень 92
Іванович Левон, братчик 102
Іванович Стефан, ремісник 132
Ігнатій, владика володимирський 102
Ігнатій, пресвітер і примікірій острозький 102

Ігоровичі, руські князі *п.* 20
Ієремія (Єремія), патріарх константинопольський 98, 102, 128, 176; *п.* 172
Ієровоам див. Єробоам
Ізяслав див. Ізяслав Ярославович
Ізяслав Ярославович (Ізяслав, Дмитрій), князь 3, 4; *п.* 10, 11
Іларіон, архімандрит супрасльський 102
Ілля, під сольський 155
Іляшевич Костянтин, міщанин красноставський 166
Ільницький Филип 83
Ільницький Іван, мешканець м. Перемишля 143
Ільницький Стефан, шляхтич 169
Інокентій III, папа 7, 8, 10; *п.* 21, 22, 23
Інокентій IV, папа 19—24
Інокентій VI, папа 38
Інокентій VIII, папа 62; *п.* 65
Іоаким, див. Мороховський Ілля
Іоанн, архієпископ львівський 49
Іоанн, див. Іван Василевич
Іоанн, монах див. Вишенський Іван Іоанн, отець 89
Іоанн, протопіп щирецький 102
Іоанн, протопіп ярославський 102
Іоанн XII, папа *п.* 2
Іоанн XIII, папа *п.* 145
Іоанн XXII, папа 29, 31, 32
Іона див. Гоголь Іона
Іона див. Сосновський Іван
Іоанище див. Гоголь Іона
Іосиф див. Йосип III
Іпатій див. Потій Іпатій
Ісаєвич Я. Д. *п.* 172
Ісаїя див. Копинський Ісаїя
Ісак, архімандрит степанський 102
Ісидор, митрополит київський 50, 52, 128; *п.* 56, 58

Іоаким IV Доу, патріарх аятлохійський *п.* 172
Йосип *п.* Солтан, митрополит київський 66; *п.* 78
Йосип III (Йосиф), митрополит київський 66; *п.* 79
Йосиф, патріарх константинопольський 50, 51
Йосиф IV (Рутський Вельямін, Рутський Йосиф), київський уніатський митрополит 162, 170; *п.* 203, 215

Кавечинський, посол 106
Кавка Павло, цехмістр 134
Казимир III, король 33, 34, 36, 37, 39; *п.* 46, 49, 50
Казимир IV, король 59; *п.* 64
Казимирський Христофор, єпископ 75; *п.* 115

- Казиморчик Данило, мешканець м. Перемишля 134
- Калігарі Джованні, нунцій 71, 81; *п.* 94
- Калінський Лукаш, ксьондз 132
- Каліст III, папа 55
- Кальман, мешканець м. Сянока 147
- Камоцький Павло 130
- Канізії Петро, єзуїт 74; *п.* 104
- Капінський Ісаія див. Капінський Ісаія
- Капустич Франциск, райця 130
- Капустка Хома, ремісник 119
- Карпович Іван, братчик 102
- Катерина з Мацейовичів див. Ваповська Катерина
- Кголінський Степан, шляхтич 164
- Кендзежинський Сигізмунд, райця 130
- Кесарійський Василій, богослов *п.* 225
- Килина, дружина А. Шури 79
- Кипріян, острожанин, ієродиякон 102; *п.* 156
- Кирил див. Лукаріс Кирило
- Кирило див. Лукаріс Кирило
- Кирило, біскуп 112
- Кирило, луцький владика 102
- Кирило, протосингел 102
- Кириян Іван Андрійович, писар 102
- Киселик Іван, мешканець м. Стрия 151
- Кисіль Лесько, мешканець м. Буська 165
- Китайчич Васько, мешканець м. Галича 130
- Кишка Ігнат, мешканець м. Дрогобича 152
- Кіност Симон 87
- Клавдій див. Рангоні Клавдій
- Климент (Клим), протопіп каменецький 102
- Клим див. Климент
- Климент VI, папа 37
- Климент VIII, папа 115, 118, 125, 126, 171, 178, 180; *п.* 151
- Клямко, кушнір перемишльський 146
- Княжик Лука, возний 169
- Козбур Пйотр, цехмістр 117
- Коберський Ян, цехмістр 132
- Коблянський Грицько, мешканець м. Перемишля 143
- Коблянський Федір, мешканець м. Перемишля 143
- Коваль Юрко, мешканець м. Яворова 150
- Козичка Мануїло, мешканець м. Галича 130
- Козьма де Торрес (де Торрес), нунцій 171, 180; *п.* 222
- Козьмич Кирило, мешканець м. Бельська 102
- Коломан, син Андрія II *п.* 24
- Коломка Ян, кравець 132
- Колтунова, мешканка м. Галича 130
- Комо, кардинал 77, 78, 80
- Коморовський Ян, бернардинець 56, 62; *п.* 60
- Конахович Тишко, священник 127
- Конашевич-Сагайдачний Петро (Сагайдачний), гетьман 172, 175; *п.* 204, 224, 226
- Кондзьолка Петро, бурмістр 130
- Кононович Ісак, братчик 102
- Конрад Мазовецький, князь *п.* 31
- Константин, князь див. Острозький Костянтин-Василь
- Копинський Ісаія Ісаія, Капінський Ісаія, (Ісаія), єпископ 177, 179; *п.* 220, 233
- Копистенський Андрій, мешканець м. Перемишля 143
- Копистенський Габріель, мешканець м. Перемишля 143
- Копистенський Захарія, письменник 181; *п.* 239
- Копистенський Михайло, єпископ перемишльський, самбірський 90, 97, 98, 102, 108, 145; *п.* 139, 191
- Копистенський Олександр, мешканець м. Перемишля 143
- Копистенський Теодор, мешканець м. Перемишля 143
- Копистенський Якінф, мешканець м. Перемишля 143
- Копистенський Яків, шляхтич 90
- Копистінський Сенько, шляхтич 134
- Копіл Лазар, мешканець Старого Самбора 154
- Коритський, священник 100
- Коростель Василь, слуга Кирила Терлецького 111, 114
- Корчевський Іван, шляхтич 102
- Косикович Іван, син Колтунової, мешканець м. Галича 130
- Косило Михайл, піп стрийський 151
- Косовський Симон, архімандрит пересопницький 102
- Костка Мацей (Мацей), канонік холмський 54
- Костович Стець, мешканець м. Галича 130
- Костчанка Анна, княгиня 144; *п.* 193
- Костянтин, законник 165
- Костянтин, протопіп дубенський 102
- Костянтин, син Олександра Острозького *п.* 193
- Котлубай пан 103
- Котляр М. *п.* 39
- Коханів Грицько, мешканець м. Буська 165
- Кохмістр Михайло, підручний короля Владислава 48
- Кочодан Іван, мешканець м. Галича 130

- Кравець Лука, братчик у м. Львові 93
- Кравець Миколай, мешканець м. Галича 130
- Кравець Яким, мешканець м. Дрогобича 152
- Кравець Яцько, мешканець м. Дрогобича 152
- Крамар Семен, мешканець м. Вишні 148
- Красенський Іван, писар 114
- Красовський Дмитро, міщанин 87, 92, 93, 102; *п.* 136
- Красовський Іван, член Львівського братства 95, 120; *п.* 177
- Красовський Михайло, ремісник 119
- Кревза Лев (Кржиуша), уніатський віленський архієпископ 170; *п.* 219, 239
- Кржиуша див. Кревза
- Кривилко див. Терлецький Кирило
- Криницький Іван, мешканець м. Перемишля 143
- Крип'якевич І. *п.* 42, 44, 67, 82
- Круль Семен, цехмистр 134
- Крупецький Афанасій (Анастасій, Шишка, Шишка Афанасій), єпископ перемишльський, самбірський 143, 145, 146, 159, 168, 170; *п.* 191, 197, 217
- Крушовський Сень, мешканець м. Стрия 151
- Крыловский 140
- Кузменч Нестор (Нестор), протопіп заблудівський 102; *п.* 155
- Кузняк Іван, передміщанин вишенський 156
- Кузняк Яцько, передміщанин вишенський 156
- Кузьма, слуга 111
- Кульчицький Григорій, мешканець м. Перемишля 143
- Кульчицький Іван, мешканець м. Перемишля 143
- Кульчицький Іванко, мешканець м. Перемишля 143
- Кульчицький Тимко, мешканець м. Перемишля 143
- Кульчицький Сень, шляхтич 107
- Кунасович Гриць, мешканець м. Городка 149
- Кунічковський Федір, мешканець м. Перемишля 143
- Кунцевич Йосафат, уніат-архієпископ 168, 176; *п.* 211, 228
- Кунцевич, хорунжий 106
- Кунць, швець 168
- Кунч Андрух, мешканець м. Галича 130
- Купа Павло, мешканець м. Вишні 148
- Купець Макар, мешканець м. Перемишля 146
- Купяк Іван, мешканець м. Вишні 148
- Курилович Михайло, мешканець м. Городка 149
- Курцевич Єзакііль, митрополит володимиро-брестський *п.* 220
- Кушка Федір, мешканець м. Буська 165
- Кушнір Климко, мешканець м. Буська 165
- Кушнір Лука, мешканець м. Буська 165
- Кушнір Миколай, мешканець м. Буська 165
- Кушнір Яким, мешканець м. Буська 165
- Латайко Данило, мешканець м. Стрия 150
- Лаурі Вікентій, нунцій *п.* 92
- Лебединський Ян, шляхтич 110
- Лебодка Войцех, райця 163
- Лев, син галицько-волинського князя Юрія 29; *п.* 42
- Левкевич Василь, протопіп клеванський 102
- Левкович Михайло, мешканець м. Бельська 102
- Левонтей (Леонтій), старець 179
- Леонтій, протопіп варварівський 102
- Леонард, генеральний вікарій 46
- Леонтій див. Левонтей
- Леонтій, біскуп 112
- Лешко, князь 10
- Лешковит Іванко, мешканець м. Стрия 150
- Лимонт Филип, дворянин 106
- Лисаковський Якуб, підстароста 111
- Лисий Фельд, мешканець м. Дрогобича 152
- Литвин Федір, мешканець м. Буська 165
- Литвинович Ільяш, боярин 89
- Лишовський Ян, шляхтич 156
- Лімонт Пилип 102
- Літинський Адам, мешканець м. Перемишля 143
- Літинський Андрій Романович, анти-уніатський діяч 102; *п.* 158
- Літинський Василь, мешканець м. Перемишля 143
- Літинський Іван, мешканець м. Перемишля 143
- Літинський Лука, мешканець м. Перемишля 143
- Літинський Миколай, мешканець м. Перемишля 143
- Літинський Михайло, мешканець м. Перемишля 143
- Літинський Михайло, шляхтич 102
- Літинський Павло, мешканець м. Перемишля 143
- Літинський Прокіп, шляхтич 102
- Літинський Самуїл, мешканець м. Перемишля 143

Лойола Ігнатій, засновник ордену єзуїтів 135
Лоренцович Ян, бурмистр 138
Лука, кушнір сяноцький 147
Лукаріс Кирило (Кирил, Кирило), патріарх, протосингел 102, 123, 128; *п.* 154
Лукаш, митрополит белградський 102
Лукашевич Сенько, мешканець м. Нового Самбора 153
Любарт, литовський князь *п.* 49
Людовізі, кардинал 172, 173
Людовік, король угорський 46
Лютер *п.* 105

Мандрик Лех, возний 90
Макарій див. Тучапський Макарій
Макарій, архімандрит 102
Макарій П, київський митрополит 66; *п.* 74
Макарій Тучапський див. Тучапський Макарій
Маласпін Германік, нунцій 98, 113
Малий Васько 156
Малинський Євгеніуш Єлович див. Єло-Малинський
Малинський Остафій див. Єло-Малинський
Маляр Васько, мешканець м. Вишні 148
Маляр Роман, міщанин м. Галича 130
Малькович Сень, мешканець м. Галича 130
Монастирський Іван, мешканець м. Перемишля 143
Манесинкович Ференц, мешканець м. Солі 155
Манкович Андрій, мешканець м. Буська 165
Мармуха Миколай, братчик 166
Марія, дочка князя Юрія Львовича — *п.* 44
Марко Ефеський, митрополит 50
Марко Євгеній *п.* 102
Мартин з Сандомира, домініканець 16
Мартин, священник 122
Мартинко, хлопець 111
Мартинович Трохим, мешканець м. Луцька 165
Марцизій, красноставський райця 54
Мар'ян, настоятель 59
Матвейко, кушнір старосамбірський 154
Матвій, архімандрит 102
Матвій з Дрогобича, возний 130
Матвій, краківський єпископ 5; *п.* 14
Мацейовичі див. Ваповська Катерина
Мацейовський Бернард, єпископ луцький 101, 102
Мацей див. Костка Мапей
Мацей, єпископ холмський 61
Мацкович Станіслав, цехмістр 117

Медзянка Іван Васильович, мешканець м. Пінська 102
Мелешак Роман, передміщанин вишенський 156
Мелашків Сташко, передміщанин вишенський 156
Мельник Петро, мешканець м. Буська 165
Мельхіор Петрицій 79
Мечник Грицько, мешканець м. Стрия 151
Мешко I, король *п.* 145
Мешковський Яків 93
Миделко Яків, бурмистр 97, 107
Никола, єпископ перемишльський 48
Николай, син Костка Хватайка 148
Николай Бартломей, клірик 54
Николай, володар куликівський 47
Николай, канцлер 43
Николай див. Видовський Миколай
Николай, провінціал 38
Николай з Ларто, цехмістр 117
Микор, дяк 148
Никулицький Василь, мешканець м. Луцька 89
Никулич Федір, мешканець м. Галича 130
Мисевський Андрій, намісник підставства володимирського 157
Митнчин Васько, мешканець м. Вишні 148
Михаїл, архієпископ 112
Михаїл, протопіп стрийський 151
Михайло, див. Рогоза Михайло
Михайло, архімандрит лавришівський 102
Михайло в Волощині див. Михайло Хоробрий
Михайло, владика перемишльський 102
Михайловський Григорій, піп 89
Михайло Федорович, цар 179
Михайло Хоробрий (Михайло в Волощині), господар Волощини 176; *п.* 232
Михалевський 168
Мишка Станіслав, шляхтич 143
Міндовг, литовський король 25
Містачок Гриць, передміщанин вишенський 156
Місьовський Станіслав, шляхтич 132
Мнішек Юрій, староста львівський 119
Могила Єремія, воевода молдавський *п.* 232
Могила Петро Семенович, митрополит київський 144; *п.* 192, 233
Мокрський Флоріан, єпископ краківський 41
Молодецький Григорій, возний 116
Мондрович Андрій, райця 138
Мороховський Гелій див. Мороховський Ілля

- Мороховський Ілля (Іоаким, Гелій), уніатський єпископ 168, 170; *п.* 216
 Мосальський Ларіон, архімандрит 104
 Мосхопулос Емануїл, грек 78, 80; *п.* 120
 Мроховський Вінцент, шляхтич 138
 Мушилович Степан, мешканець м. Луцька 165
 Наливайко Дем'ян, брат Северина 102; *п.* 157
 Наливайко Северин 106, 176; *п.* 157, 228, 230
 Нарушевич Ян, ловчий 106
 Негребецький Григорій (Григорій), протопіп 131
 Негребецький Іван (Генсярчик), мешканець м. Перемишля 146
 Неделька Васько, мешканець м. Яворова 150
 Некрасик Яцко, кравець буський 132
 Немира Михайло, шляхтич 109
 Неофіт, софійський митрополит 157; *п.* 195
 Несінака Петрик, мешканець м. Стрия 151
 Нестор див. Кузменич Нестор
 Нещулий Микола, мешканець м. Старий Самбір 154
 Низовець Федько, мешканець м. Вишні 148
 Никифор, архімандрит київський див. Тур Никифор
 Никифор, грек див. Парасхес Никифор
 Никифор, екзарх див. Парасхес Никифор
 Никифор, протосингел див. Парасхес Никифор
 Никифор, митрополит 106
 Никифор, чернець див. Парасхес Никифор
 Никольський Омелян, протопіп слуцький 102
 Никон, старець Видубицького монастиря 102
 Обріцій Сигізмунд, отець 135
 Одровонж Андрій, староста львівський 56
 Одровонж Яцек (Яцек), домініканець 11; *п.* 29
 Олег, князь 170
 Олександр див. Вітовт
 Олександр, парох красноставський 54
 Олександр IV, папа 25—28
 Олександра, сестра Гаштовта 59
 Омелькович Семен, князь київський *п.* 64
 Олена, княгиня 1
 Олисава див. Гертруда
 Олшамовський Марціян, намісник підстароства луцького 164
 Ольбрахт Ян, король 60, 61
 Ольга, княгиня *п.* 2,8
 Онисифор див. Дівочка Онисифор
 Опольський Владислав, король 43
 Осмольський Ян, шляхтич 130
 Острозький Миколай, мешканець м. Галича 130
 Острозький Костянтин див. Острозький Костянтин-Василь
 Острозький Костянтин-Василь (Острозький Костянтин, Константин) Костянтинович, князь, воевода київський 66, 77, 78, 80—82, 95, 98, 101, 103, 104, 106, 124; *п.* 80, 114, 116, 119, 120, 122, 129, 163, 167, 168, 174, 175, 180, 193
 Острозький Костянтин Костянтинович, князь, син К.-В. Острозького 77, 78, 81
 Острозький Олександр Костянтинович, воевода волинський син К.-В. Острозького 78, 101, 144; *п.* 119, 193
 Острозький Януш, князь, син К.-В. Острозького 25, 75—78, 81; *п.* 114, 115, 122, 129
 Остропільський Костянтин, протопіп дубнівський 102
 Оттон I, імператор 1; *п.* 2
 Оттон II, імператор *п.* 8
 Офанасовський Григорій, протопіп 164
 Павло, коваль 111
 Павло, красноставський райця 54
 Павло, маляр новосамбірський 153
 Павло, пресвітер брестський 102
 Павло II, папа 57
 Павло V, папа 136, 142, 160, 180
 Павлунь Сенько, мешканець м. Нового Самбора 153
 Пажипеський Арнольф, райця 163
 Паїсій, єпископ венеціанський 102
 Паїсій див. Саховський Паїсій Онкіїнович
 Паїсій Іполітович, єпископ холмський *п.* 220
 Пакоста Афанасій (Покость), уніатський холмський єпископ 165, 166, 168, 170; *п.* 206
 Палеолог Іоани, грецький цар 50
 Палеолог Раллі Діонісій, митрополит 77, 78, 80, 81; *п.* 118, 121
 Палеолог Софія, племінниця візантійського імператора *п.* 61
 Паперницька Катерина, мешканка м. Львова 87
 Паперницький Дмитро, батько К. Паперницької 87
 Папроцький В. 85
 Парасхес Никифор (Никифор, грек, ек-

- зарх, чернець, протосингел) 101, 102, 108, 176; *п.* 153
- Парендулич Тимко, мешканець м. Нового Самбора 153
- Парендулич Хома, мешканець м. Нового Самбора 153
- Пархович Яким, мешканець м. Перемишля 146
- Пархоменко В. А. *п.* 8
- Пасник Мартин, мешканець м. Красностава 54
- Пац Миколай, єпископ *п.* 93
- Пачоса Мацей, лавник 163
- Пашинський Микола, шляхтич 109
- Пекар Васько, мешканець м. Буська 165
- Пекар Лука, мешканець м. Буська 165
- Пекар Петро, мешканець м. Буська 165
- Пелеписький Лев, єпископ турово-пінський 98
- Пелех Максим, мешканець м. Вишні 148
- Пелчицький Лукаш, міщанин 166
- Пельгрим Войцех, райця 134
- Пельгжимовський Геліаш, писар 106
- Перлицький Альберт, канонік 87
- Петро, намісник 174
- Петро, протопіп перемишльський 102
- Петро див. Ярополк
- Пешович Михно, шляхтич 45
- Пилип, протопіп волковиського повіту 102
- Пирогович Юрко, міщанин 130
- Пишницький Євхим, шляхтич 89
- Пігулка Яків, слуга 93
- Підселецький Ігнатій, крилошанин зимнівський 102
- Пій IV, папа 74; *п.* 111
- Пій V, папа *п.* 88, 93
- Пінчевський Хома, шляхтич 130
- Плетенецький Єлисей Михайлович, архімандрит 102, 157; *п.* 159, 182
- Площанський В. М. *п.* 69, 134
- Подвоеводий Антоній, братчик 120
- Покость див. Пакоста Афанасій
- Покощевський Іван, шляхтич 89
- Полікарпович Іван, мешканець м. Холма 163
- Попель Григорій, мешканець м. Перемишля 143
- Попель Грицько, мешканець м. Перемишля 143
- Попель Павло, мешканець м. Перемишля 143
- Попель Теодор, мешканець м. Перемишля 143
- Попель Ян, мешканець м. Перемишля 143
- Попельовський Францишек шляхтич 90
- Попко Василь, мешканець м. Перемишля 146
- Попович Васько, кравець старосамбірський 154
- Попович Кость, возний перемишльський 151—155
- Попович Кузьма, мешканець м. Перемишля 146
- Попович Прокіп, мешканець м. Львова 93, 95
- Поповчин Іванко, мешканець м. Старого Самбора 154
- Поссевіно Антонію, єзуїт 73, 74, 80, 81; *п.* 101, 125
- Посник Павло, шляхтич 89
- Потій Іпатій (Іпатій, Потійко), митрополит володимирський 98, 100, 108, 109, 112, 122—124, 127—129, 131, 157, 161; *п.* 152, 170, 181, 182, 189, 195, 203, 237
- Потійко див. Потій Іпатій
- Пофнутій, ігумен 179
- Почапівський Єремія, уніатський єпископ 168; *п.* 213
- Перегородок Сень, міщанин 130
- Претвиц Якуб, каштелян каменецький 101
- Пречинський Іван, намісник рогатинської 102
- Прухнік Хома, мешканець м. Буська 165
- Прущинський Кіндрат, возний 109—110
- Птоломей, вчений 80
- Птоломей Галлі, кардинал області Комо *п.* 95
- Пузина Юрій, князь 104
- Пух Антон, мешканець м. Яворова 150
- Пшежовський Ян, возний 84
- Пясик Іван, мешканець м. Стрия 151
- Равичі, шляхтичі 85
- Рагоза Михайло див. Рогоза Михайло
- Радзівіл Георгій, єпископ краківський 98; *п.* 148
- Радзівіл див. Радзівіл Сиротка
- Радзівіл Микола Христофор див. Радзівіл Сиротка Микола Кшиштоф
- Радзівіл Сиротка Микола Кшиштоф (Радзівіл Микола Христофор, Радзівіл), воевода троцький 78, 101
- Радзівіл Юрій, князь *п.* 107
- Радзімінський, посол 106
- Радзімський Станіслав, ректор єзуїтської колегії 138
- Радиловський Богдан, мешканець м. Перемишля 143
- Радиловський Стефан, мешканець м. Перемишля 143
- Радло Лешек, староста перемишльський 43
- Радоровський Іван, цехмістр 117
- Радошовський Богуслав Бокса з Семе-

- новичів, католицький єпископ 178;
п. 236
- Раецький, боярин 66
- Райський 101
- Раногоні Клавдій (Клавдій), папський
нунцій 125; п. 179
- Рапов О. М. п. 1, 10
- Рас Станіслав, консул красноставський
54
- Рейнберн, єпископ 1; п. 5
- Реховський Павло, прокуратор 111
- Рибачик Павло, братчик 166
- Ритаровський Мартин, мешканець
м. Перемишля 143
- Рогатинець Іван, ремісник-сідляр 88,
102; п. 137
- Рогатинець Юрій Кузьмич (Юрко),
ремісник-сідляр 88, 92, 102, 128;
п. 137, 183
- Рогоза Михайло (Рагоза Михайло, Ми-
хайло), митрополит київський 94, 96,
98, 100—102, 108; п. 141, 151
- Рогозинський Петро, шляхтич 143
- Рождественський Гарасим, намісник
скальський 102
- Рожинський Каспер, ксьондз 156
- Рожинський Кирик, князь 96
- Роза Андрій, нунцій 58
- Роман див. Роман Мстиславович
- Роман Мстиславович (Роман), гали-
цько-волинський князь 7; п. 19, 20
- Романкович Яцько, шляхтич 45
- Романовський Станіслав, возний 83
- Романчак Грицько, мешканець м. Солі
155
- Рострин Іван, мешканець м. Старого
Самбора 154
- Рошковський Станіслав, лавник 163
- Рудецький Федір, чашник 102
- Рудницький Васько, шляхтич 97
- Рудольф II, імператор п. 122
- Русинович Павло, мешканець м. Буська
165
- Рутський Іван, єпископ п. 237
- Рутський Вельямін див. Йосиф IV
- Руцький Йосиф див. Йосиф IV
- Сава, піп львівський 83
- Сагайдачний див. Конашевич-Сагай-
дачний Петро
- Сагань Гаврило, міщанин 130
- Садовський Павло, мешканець м. Бу-
ська 165
- Салавата Іван, мешканець м. Перемиш-
ля 146
- Сандерус Миколай, полеміст 74; п. 106
- Сапіга Лев, канцлер литовський 101,
124, 127, 176; п. 227
- Сарвецький Микола, кушнір пере-
мишльський 146
- Саховський Паїсій Оникійович (Паї-
сій), уніатський єпископ турово-пін-
ський 170; п. 212, 218
- Свеч Іванко, мешканець м. Яворова 150
- Свідерський Ю. Ю. п. 2, 10, 18, 30,
36, 37
- Святополк Окаянний, князь п. 5
- Святослав, князь п. 2, 8
- Себастьян, ксьондз 116
- Северин див. Наливайко Северин
- Селецький Павло, шляхтич 83
- Семашко, посол 106
- Семашко Василь, шляхтич 102
- Семашко Олександр, шляхтич 89
- Семиганович Габріель, ксьондз 165
- Семіон, піп 83
- Сем'яшовський Іван, намісник пере-
мишльського єпископату 90
- Сенишин Васько, мешканець м. Старого
Самбора 154
- Сенько, кравець городоцький 149
- Сергій, ігумен смільницький 102
- Сергій, єпископ мукачівський 159;
п. 200
- Серезі Сусанна, дочка Іоанна Палеоло-
га п. 122
- Серпевич Василь, мешканець м. Бель-
ська 102
- Сигізмунд Август, король польський
п. 93
- Сигізмунд I, король 63, 64, 67, п. 76, 83
- Сигізмунд III (Зигмунт III), король 102,
105, 113, 115, 118, 126, 142, 143, 167,
174, 175, 178, 180; п. 151
- Сидор, кравець вишенський 148
- Сикора Яків, намісник єпископа 66;
п. 77
- Сикст IV, папа 58; п. 61
- Симеон, архімаандрит пересопницький
102
- Симонетті Франциск (Франциск), нун-
цій 142; п. 190
- Сідляр Григорій, райця 130
- Сідляр Петро, мешканець м. Буська 165
- Скалка Федько, мешканець м. Вишні
148
- Скарга Петро, єзуїт 69, 70, 74, 98; п. 84,
89, 90, 146, 167
- Сквайович Гарасим, мешканець м. Яво-
рова 150
- Скумин-Тишкевич Федір див. Тишке-
вич Ф.-С.
- Скупчик Васько, мешканець м. Солі 155
- Славінський Каспер, райця 130
- Славогурський Матись, возний 110, 111
- Слеваневич Яцько, міщанин 130
- Слободський Діонісій, шляхтич 102
- Слончовський Станіслав, підстароста
Дрогобицький 97
- Смаский Яків, протопіп волковийський
102

- Сміщак Федько, мешканець м. Вишні 156
- Смотрицький Герасим *п.* 135
- Смотрицький Мелетій 170; *п.* 203, 220
- Собеський Марек, воевода любельський 111, 114
- Собещанський Симон, возний 132, 165
- Созанський Андрій, шляхтич 143
- Созанський Іван, шляхтич 143
- Соколенський Януш, ксьондз 106
- Соколинський Єжи, ксьондз 106
- Сокольницький Павло, возний 119
- Соласький Степан, мешканець м. Буська 165
- Соліковський Войтех, брат Яна Соліковського 83
- Соліковський Ян Дмитрій (Димитр), архієпископ католицький львівський 83, 84, 87, 93, 95, 102, 123, 128, 130; *п.* 131
- Сосновська, шляхтянка 85
- Сосновський Григорій (Гжегож), шляхтич 85
- Сосновський Іван (Іона, Іван), єпископ холмський 85; *п.* 134
- Сосновський Івашко, посесор 64
- Сосновські *п.* 134
- Софія, каштелянка 69; *п.* 85
- Сах, передміщанин 156
- Соха Войцех, возний 134
- Спаський Кирило, протопіп 102
- Співак Павло, слуга 114
- Стабровський, посол 106
- Стадницький Адам, староста 143, 145
- Станіслав, домініканець *п.* 29
- Станіслав з Горая, настоятель 46
- Станіслав, отець 62
- Станіслав, писар 54
- Станкович Петро, мешканець м. Солі 155
- Стеменковський Матій, суддя 111
- Степанович Олександр, ремісник 119
- Стефан, король див. Баторій
- Стефан, єпископ 30
- Стецький Я. 44, 45
- Стецький, мешканець м. Львова 168
- Стецько, райця красноставський 54
- Стецькова, міщанка 168
- Стиборій Галицький, шляхтич 43
- Стоєнський Ян, підстароста 130
- Столяр Тимко, мешканець м. Буська 165
- Стралина Андрій, возний 83
- Стрембош Іван, шляхтич 119
- Стрепа Якуб, францисканець, архієпископ галицький 46, 47; *п.* 52, 54
- Стрилюдович Прокіп, братчик 102
- Стшалковський Станіслав, возний 93
- Сукенник Василь, мешканець м. Вишні 148
- Суньєро Франческо, віце-провінціал 69
- Сухоцький Стефан, кравець перемишльський 146
- Схоларіус Юрій (Геннадій II), константинопольський патріарх 74; *п.* 102
- Таракан Федько, міщанин 130
- Тарговський Самуель, шляхтич 143
- Тарнавська Софія, вдова Яна Тарнавського *п.* 85, 87
- Тарнавський Ян, каштелян *п.* 85
- Тарнавський Федько, мешканець м. Вишні 148
- Татомір Федір, мешканець м. Перемишля 143
- Тенчинський, граф 78
- Терлецький Василь, мешканець м. Перемишля 143
- Терлецький Кирил див. Терлецький Кирило Семенович
- Терлецький Кирило Семенович (Терлецький Кирил, Кривилко), єпископ 89, 95, 100, 110, 111, 114, 123, 138; *п.* 138
- Терлецький Павло, мешканець м. Дрогобича 97, 152
- Тимкович Іван, мешканець м. Буська 165
- Тимович Грицько, ремісник 119
- Тимофій, архімандрит дорогобузький 102
- Тимошович Михайло, мешканець м. Бельська 102
- Тиссаровський Євстахій (Єремія), єпископ львівський 180; *п.* 237
- Тєскиневич Г., гетьман 141
- Титмар Мерзебургський див. Тітмар Тишкевич Ф.-С. (Скумин-Тишкевич Федір), воевода новгородський 103; *п.* 162
- Тітмар (Титмар Мерзебургський, Тітмар Мерзебурзький), єпископ 1; *п.* 1
- Томас, єпископ 27
- де Торрес див. Козьма де Торрес
- Торський Василь, мешканець м. Перемишля 146
- Трелька Ян, єзуїт 69
- Тризна, посол 106
- Троїцький Андрій, протопіп константинівський 102
- Троїцький Василь, пресвітер віленський 102
- Троїцький Клементій, намісник кам'янецький 102
- Тройден, князь мазовецький *п.* 44
- Тур Никифор (Никифор), архімандрит київський 102, 104; *п.* 160
- Турський Франциск, вчений-богослов 70

- Турянський Теодор, мешканець м. Перемишля 143
 Тустановський див. Зизаній Лаврентій
 Зизаній Стефан
 Тустановський Іван, мешканець м. Перемишля 143
 Тучапський Макарій (Макарій), єпископ львівський 66; *п.* 81
 Тягнибук Андрій, мешканець м. Яворова 150
 Угерницький Олександр, мешканець м. Перемишля 143
 Угорницький Іван, шляхтич 83
 Угринець Прокоп, міщанин 130
 Узбек, хан 34
 Улій (Уль) Мацько 156
 Улій (Уль) Ян 156
 Улевич (Гулевич Дем'ян), шляхтич 101—102, 106
 Ульріх, купець 18; *п.* 35
 Урбан V, папа 39; *п.* 108
 Урбан VII, папа *п.* 203
 Усмар Григорій, братчик 120
 Уханська Анна див. Анна з Фельштина
 Уханський Павло, шляхтич 78, 97
 Файло Іван, мешканець м. Старого Самбора 154
 Фалек Станіслав, возний 156
 Фаліслав, райця красноставський 54
 Фанцевич Калін, міщанин 130
 Федина, возний, генерал 97
 Фединич Стецько, мешканець м. Дрогобича 152
 Федір, священник 148
 Федір з Острова 45
 Федько, кушнір вишенський 148
 Фелікс IV, папа 50
 Феофан, патріарх єрусалимський 170, 175, 177; *п.* 203, 214, 235
 Ференц, міщанин 155
 Ференц, міщанин дрогобицький 107
 Філарет Никитко, патріарх 177, 179
 Філарет, єпископ холмський 64. *п.* 70
 Філалет Христофор (Христоносець Правдолюб), письменник-полеміст 108; *п.* 167
 Фіялек Ян *п.* 82
 Флоріан, домініканець 11
 Франко I. *п.* 136, 183
 Франциск див. Симонетті Франциск
 Франчек, каштелян любачівський 43
 Фуярник Федько, мешканець м. Нового Самбора 153
 Халецький Деметр, староста 104
 Хватайко Костко, священник 148
 Хлопецький Іван, мешканець м. Перемишля 143
 Хлопецький Миколай, мешканець м. Перемишля 143
 Хмільковський Басько 143
 Ходоровський Місько, мешканець м. Дрогобича 152
 Холоневський Михайло, підвоевода 141
 Холоснич Стецько, мешканець м. Дрогобича 152
 Холошович Ян, райця 97
 Хребтович, посол 106
 Хренецький Іван, підсудок земський луцький 102
 Христомом, патріарх 128
 Християн, руський єпископ *п.* 31
 Христоносець Правдолюб див. Філалет Христофор
 Цвикунок Василь, мешканець м. Яворова 150
 Цвикунок Федько, мешканець м. Яворова 150
 Цівинський Шимон, війський волковиський 102
 Чайковський Іван, мешканець м. Перемишля 143
 Чаплич Федір, суддя земський луцький 102
 Чепель Панас, мешканець м. Холма 163
 Чернець Филип, шляхтич 122
 Черник Іван, міщанин 116
 Чернята Андрій, мешканець м. Вишні 156
 Чехель Андрій, шляхтич 116
 Чіріолі Франческо, єпископ 172, 173
 Чорний Іван, мешканець м. Нового Самбора 153
 Шах (Сах) мешканець м. Вишні 156
 Шашкевич Микола, хорунжий брацлавський 102
 Шашкович Стефан, мешканець м. Городка 149
 Шестак Мацей див. Шостак Матвій
 Шишка див. Крупецький Афанасій
 Шишка Афанасій див. Крупецький Афанасій
 Шишковський Мартин, єпископ луцький 133, 135; *п.* 185
 Шостак Матвій (Шестак Мацей), райця 97, 107
 Шуйський, інстигатор калинський 101
 Шульц Вольф, райця 138
 Шура Андрій, мешканець м. Самбора 79
 Шавелева Н. И. *п.* 13
 Щасний Богуматей, писар віленський 106
 Щесняк Іван, возний 148, 149, 150
 Шигельський Валер'ян, райця 163
 Ювенцій Йосиф, історик 158, 159; *п.* 196, 199

- Юндзіл, посол 106
Юріївський Омелян, пресвітер 102
Юрій зі Слуцька див. Юрій III Юрійович
Юрій (Юрій Львович), син Льва Даниловича, князь *п.* 42
Юрій II (Болеслав), галицько-волинський князь 31, 34; *п.* 44, 46
Юрій II Всеволодович, суздальський князь *п.* 30
Юрій III Юрійович Слуцький Олелькович (Юрій зі Слуцька), магнат 81; *п.* 126
Юрій Львович див. Юрій, син Льва Даниловича
Юрко див. Рогатинець Юрій
Юстиніан 170
Юзько, кушнір 92, 93
- Ягайло див. Ягайло Владислав
Ягайло Владислав (Ягайло), король польський 48, 49; *п.* 52, 54
Яким, протопіп новосамбірський 153
Яків, піп 83
Яків, піп старосамбірський 154
- Яловицький Дмитро, шляхтич 102
Якуб, домініканець 14
Ямницький Петро, міщанин 130
Ян, аптекар 129
Ян, війт 54
Ян з Щебрешина, настоятель 46
Ян, пресвітер 40
Янковський Яків, шляхтич 116
Яноцький Грицько, мешканець м. Перемишля 143
Янусь із Зданова 46
Яремкович Гринь, ремісник 132
Ярополк (Петро), син князя Ізяслава *п.* 11
Ярополк, син князя Святослава 2, 3; *п.* 8
Ярослав Мудрий, князь *п.* 10
Яросович Мищенко, мешканець м. Перемишля 146
Ясеницький Мартин, мешканець м. Перемишля 143
Ясіньський, секретар 74
Яфет 170
Яцек, див. Одровонж Яцек
Яцкович Хома, мешканець м. Буська 165

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Авін'йон, м. 29, 30, 31, 32, 34, 37, 38,
 39, 40, 42
 Анані, м. 15
 Артасів, с. 47
 Афон (Афонська гора, Свята гора)
 102, 112; *п.* 169
 Афонська гора див. Афон
- Базель, м. 50
 Балкани *п.* 174
 Бартатів, с. 99
 Басівка, с. 99
 Бахор, с. 90, 91
 Белз, м. 169
 Белзька земля 68
 Белзьке воєводство 169
 Бервища, озеро 157
 Берездівці, м. *п.* 54
 Берестя, м. див. Брест
 Білгород-Дністровський, м. 35
 Білін, с. 135
 Білорусія *п.* 56, 151, 225, 235
 Більськ, м. 102, 127
 Біща, м. *п.* 54
 Богемія 80, 81
 Болото, с. 135
 Борислав, м. 97
 Брансберг, м. 135
 Брацлав, м. 102
 Брацлавське воєводство 96, 102; *п.*
 186
 Брацлавський повіт 61
 Брест (Берестя, Брест Литовський),
 м. 100, 101, 102, 103, 124, 127, 176,
 181; *п.* 151, 152
 Брест Литовський, м. див. Брест
 Брестське воєводство *п.* 186
 Брестське староство 133
 Буг, р. 66
 Буда, м. 53
 Бусменчани, с. 61
 Буськ, м. 68, 132, 165; *п.* 83, 187, 207
 Бучач, м. *п.* 54
- Вар, с. 90, 91
 Варшава, м. 106. 120. 124. 167, 171,
 172, 173
 Васи́лівці, с. 61
 Ватікан 27, 72, 78, 180; *п.* 47, 87, 100,
 101, 122, 142, 151, 152, 186
 Велебичі, с. 54
 Велика Русь див. Росія
 Велике князівство Литовське 104, 106,
 131, 164, 176; *п.* 56, 64
 Великий океан 177
 Великопольща 68
 Вербіж, с. 99
 Видрна, с. 90
 Вижняни, м. *п.* 54
 Вилково, м. 35
 Винники, с. 47
 Вишня, м. 106, 112, 148, 156
 Відень, м. *п.* 104
 Візантія *п.* 21, 56
 Віленське воєводство 106
 Віленське місто див. Вільно
 Віланова, м. 41
 Вілька, с. 146
 Вільно (Віленське місто) 59, 64,
 68, 69, 73, 74, 102, 135, 162, 168, 170,
 181; *п.* 69, 82, 84, 89, 101, 167, 189,
 203, 229
 Вінницький повіт 61
 Вірменська, вул. *п.* 67
 Вітебськ, м. 181; *п.* 211
 Вітебський повіт 106
 Вітербо, м. 8
 Войтна, с. див. Ногачівка
 Войтівці, с. 61
 Волинська земля (земля Волинська)
 36, 95, 101, 110
 Волинське воєводство 96, 102, 104, 110,
 111, 164; *п.* 168, 186
 Волинь 80, 124, 135, 137, 164; *п.* 19,
 49, 50, 75, 118, 186
 Волковисський повіт 106
 Володимир, м. див. Володимир-Волин-
 ський
 Володимир-Волинський (Володимир),

- м. 42, 89, 102, 122, 123, 127, 168;
 п. 19, 80, 181
 Володимирія 10
 Володимирське підстароство 122, 157
 Волощина 102, 176; п. 232
 Воля, м. 67
 Воскресинці, с. 61
 Вотковичі, с. 99

 Гайдуківці, с. 61
 Галицька земля п. 75
 Галицька Русь п. 77
 Галицьке королівство п. 26
 Галицьке передмістя 83
 Галицький повіт 83
 Галицько-Волинське князівство 34;
 п. 19, 38, 42
 Галич, м. 9, 33, 42, 47, 66, 102, 130,
 135; п. 20, 50, 75
 Галичина 10; п. 19, 20, 24, 49, 50, 75
 Ганачів, с. 99
 Гачище, озеро 157
 Германовичі, с. 107
 Гірське, с. 135
 Глиняни, м. 116; п. 54
 Глудно, с. 90, 91
 Глусець, р. 111
 Годовичі, с. 99
 Горай, м. 46
 Горинець, м. 35
 Горка, м. 68
 Горнятичі, с. 135
 Городиця-на-Судовниці, с. 44
 Городок, м. 35, 149
 Гребенці, с. 47
 Греція 1, 72, 94, 157, 170, 180; п. 169
 (Грецьке царство) Грецьке царство
 див. Греція
 Гродно, м. 106
 Гуменне, с. 158, 159; п. 197, 198
 Гумецьке, с. 135

 Далматія 10, 49
 Демківці, с. 61
 Дерпт, м. 135
 Динів, м. 90
 Динівське передмістя 91
 Дністер, р. 66
 Доброміль, м. 160
 Добростан, с. 49
 Дорогошів, с. 47
 Дрезден, м. п. 1
 Дрогобич, м. 67, 97, 107, 130, 152;
 п. 82
 Дропища, с. 168
 Дунаїв, м. 87, 123
 Дуфанів, м. 83

 Ельба, р. п. 13
 Ельблонг, м. 61
 Естонія 19, 21, 24

 Європа п. 91, 104
 Єгипет 2, 72
 Єрдан, р. 83
 Єрусалим, м. 2, 8, 170

 Жабків, с. 99
 Жидичин, с. 114
 Жидятичі, с. 99
 Жмигород, м. 32, 143
 Жмудь 106
 Жовква, м. 138

 Заблудів, м. 168
 Загір'я, с. 61
 Закарпаття 158, 159; п. 197, 198
 Залісся, с. 61
 Запоріжжя 141
 Заріче, с. 47
 Зарудці, с. 99
 Зашків, с. 43, 47
 Звертів, с. 47
 Звіринець, частина Києва 157, 161
 Зданів, с. 46
 земля Волинська див. Волинська земля
 земля Руська див. Руська земля
 Зимне, с. 102
 Зимновода, с. 138
 Зинківці, с. 61
 Зіболки, с. 47
 Золота Орда п. 36, 43

 Іздебки, с. 90, 91
 Ізраїль 174
 Іллірія 70, 170
 Інгольдштадт, м. п. 105
 Індія 72, 91, 135
 Іспанія 113
 Італія 50, 75, 113
 Ітерамно, м. 14

 Казимеж, м. 59, 127
 Каліське воєводство 106
 Каліги, м. 135
 Калное, озеро 157
 Кам'янець-Подільський (Подільськ),
 м. 30, 35, 102; п. 51
 Кам'янецький повіт 61
 Канів, м. 133
 Канчинці, с. 61
 Карпатські гори 158
 Кахнів, с. 99
 Київ, м. 11, 16, 18, 30, 59, 73, 101, 102,
 127, 141, 157, 161, 162, 170, 175;
 п. 2, 9, 29, 35, 43, 64, 180, 189, 203,
 214, 235, 236
 Київська Русь п. 2, 8, 9
 Київське воєводство 96, 104, 106, 126
 Київське князівство 96
 Клерво, м. п. 13, 16
 Козельники, с. 99
 Колобжег, м. п. 5

- Коломия, м. 35
 Комо, обл. 71, 76, 77, 78, 80; *п.* 95
 Компостелла, м. 58; *п.* 63
 Константинополь (Новий Рим), м. 102
 Корона див. Польща
 Корона Польська див. Польща
 Корчмарівці, с. 61
 Косовиці, с. 61
 Кошіїв, с. 43, 47, 99
 Краків, м. 5, 11, 33, 66, 67, 71, 75, 76,
 77, 78, 80, 81, 82, 98, 124, 127, 133,
 135, 168; *п.* 84, 112, 117, 167, 184
 Краківська земля 61
 Краківське передмістя 83, 119
 Красний Став, м. див. Красностав
 Красностав (Красний Став), м. 54, 85,
 166, 181
 Крилос, с. 66
 Кросно, м. 38, 40
 Кротошин, с. 43, 99
 Куликів, м. 47
 Куявська земля 61
- Ламбург див. Львів
 Ланцутська земля 61
 Ларто, обл. 117
 Латеран див. Рим. Латеран
 Латинська імперія *п.* 21
 Лейпціг, м. *п.* 105
 Легичин, с. 46
 Липниця, с. 135
 Лиса гора 178
 Литва (Литовська земля, Литовське
 князівство) 46, 57, 60, 61, 69, 74,
 101, 127, 133, 135, 143, 157, 159, 162,
 168, 170, 179; *п.* 47, 64, 89
 Литовська земля див. Литва
 Литовське князівство див. Литва
 Лівонія 21, 24, 28, 135, 143
 Лідський повіт 106
 Ліон, м. 19, 21, 22; *п.* 38
 Ліски, с. 135
 Ліше, с. 135
 Лович, м. 33
 Лодомерія 22
 Лондон, м. *п.* 29
 Лубенський р-н 177
 Лубна, с. 90, 91
 Лубни, м. 176, 179
 Лувен, м. *п.* 106
 Луків, м. 33
 Луцьк, м. 44, 45, 102, 111, 114, 133,
 134, 135, 167, 168, 176; *п.* 51, 168,
 186, 187
 Луцький замок 110, 164
 Луцький повіт 44, 89
 Любачів, м. 33, 169
 Люблін, м. 135
 Лясківський повіт 91
 Львів (Львівське місто, Ламбург),
 м. 33, 39, 40, 43, 52, 55, 56, 63, 65,
 69, 72, 74, 83, 84, 87, 88, 92, 93, 95,
 101, 102, 116, 117, 119, 121, 128, 129,
 135, 138, 139, 140, 168, 180; *п.* 62,
 67, 68, 75, 76, 87, 119, 144
 Львівська земля 99; *п.* 67 (Львів-
 ська Русь)
 Львівська Русь див. Львівська земля
 Львівська обл. *п.* 99
 Львівське місто див. Львів
 Львівське передмістя 83
 Львівське староство 116
- Мазовія 67, 135, 143
 Македонія 72, 170
- Мала Азія *п.* 124
 Мала Русь див. Росія
 Мальборкська фортеця *п.* 153
 Мальчиці, с. 99
 Матковці, с. 61
 Мгар, с. 177
 Медика, м. 48
 Мервичі, с. 43, 47
 Мерзебург, м. *п.* 1
 Мессіна, м. *п.* 128
 Микулинці, с. 61
 Михалків, с. 61
 Мільчиці, с. 102
 Мінськ, м. 102, 106
 Млинівці, с. 99
 Могиляни, с. 47
 Могильов, м. 168, 181
 Мозир, м. 106
 Мокротин, с. 47
 Молдавія, м. 35
 Молдавія *п.* 52
 Москва, м. 52, 72, 73, 168, 180; *п.* 55
 Московія 73, 178; *п.* 101
 Мункач 159
- Неаполь, м. 25
 Неменичі, с. 54
 Несвіж, м. 135
 Нивра Велика, с. 61
 Нивра Мала, с. 61
 Нігин, с. 61
 Нікея, м. 124
 Нікловичі, с. 156
 Німеччина 170; *п.* 1, 2, 8, 105
 Новгород, м. *п.* 19
 Нове Місто, м. 72
 Новий Двір, с. 47
 Новий Рим див. Константинополь
 Новий Самбір див. Самбір
 Новий Світ 91
 Новоград, м. 45, 106
 Новостав, с. 45
 Ногачівка (Войтна), с. 61
 Ноздрець, с. 91
- Однів, с. 47

- Олестричі, с. 169
 Орша, м. 106, 168, 181
 Острів, м. 45
 Острог, м. 75, 78, 81, 82, 176; *п.* 80, 116, 121, 135
 Ошмяни, м. 106
 Ошмянський повіт 106
- Павія, м. 80
 Палестина 72, 170
 Переворськ, м. 59
 Перемишль, м. 33, 43, 48, 60, 69, 79, 101, 107, 134, 145, 146
 Перемишльська земля 90, 102, 143; *п.* 191
 Перемишльське староство 143
 Пикуловичі, с. 99
 Підгайці, м-ко 102
 Підгір'я 101
 Підляське воєводство 186
 Підляшшя 133
 Пінськ (Пінське місто), м. 101, 102, 168, 181
 Пінське місто див. Пінськ
 Пінський повіт 102
 Плаваничі, с. 64
 Плоцьке воєводство 106
 ПНР див. Польща
 Поділля 53, 72, 101; *п.* 77
 Подільськ див. Кам'янець-Подільський
 Подільська земля 56, 61
 Подільське воєводство 104; *п.* 75, 81
 Познань, м. 135
 Познаньське воєводство 106
 Полісся 135
 Полоцьк, м. 106, 135, 176, 181
 Полтавська обл. 177
 Польща Корона див. Польща
 Польське королівство див. Польща
 Польща (Корона, Корона Польська, ПНР, Польська Корона, Польське королівство, Річ Посполита) 4, 5, 10, 14, 15, 31, 32, 34, 37, 42, 46, 49, 53, 54, 57, 60, 61, 63, 69, 91, 97, 98, 104, 105, 106, 108, 113, 115, 118, 119, 124, 126, 127, 134, 135, 142, 143, 158, 160, 164, 168, 170, 171, 175; *п.* 5, 9, 24, 36, 44, 53, 56, 75, 84, 88, 92, 94, 101, 113, 119, 123, 145, 151, 152, 153, 163, 165, 176, 179, 190, 201, 204, 222
- Померанія 61
 Помонята с. 99
 Помор'яни, м. 53
 Попівці, с. 61
 Прикарпаття *п.* 99
 Прошовиці, м. 106
 Пруссія 19, 21, 24, 28, 60, 61, 67, 135, 143
 Пултуськ, м. 69, 135
 Путивль, м. 179
 Пуша, с. 61
- Пшонна, с. 61
 Пьотрків, м. 63
- Равський повіт 61
 Радимно, м. 147
 Рауданище, м. 82
 Ременів, с. 47
 Рим (Старий Рим), м. 2, 3, 4, 55, 57, 58, 70, 72, 75, 78, 80, 81, 98, 102, 108, 112, 115, 118, 123, 125, 126, 136, 142, 171, 174, 176; *п.* 21, 56, 88, 91, 196
 Рим. Латеран 17, 24, 26, 27; *п.* 34
 Рієте, м. 12, 13, 18
 Річ Посполита див. Польща
 Рогатин, м. 161
 Російська держава див. Росія
 Росія (Мала Русь, Російська держава, Русія) 145, 176, 177, 179; *п.* 101, 120
 Руми, обл. 10
 Румунія 10
 Русія див. Росія
 Русь (Руське королівство) 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 31, 33, 34, 38, 40, 41, 53, 57, 58, 61, 66, 67, 69, 72, 73, 74, 87, 91, 96, 98, 101, 102, 106, 117, 119, 128, 129, 135, 143, 160, 164, 170, 171, 174, 176, 180; *п.* 2, 3, 5, 9, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 29, 32, 36, 47, 49, 52, 56, 86, 88, 145, 204, 214, 230, 233, 235
 Руська, вул. *п.* 67, 132
 Руська земля (земля Руська) 33, 57; *п.* 46
 Руське воєводство 99, 102, 104; *п.* 75, 81
 Руське королівство див. Русь
 Рутенія 5
 Рясне, с. 99
- Саксонія *п.* 1
 Самарія, м. 8
 Самбір (Новий Самбір), м. 59, 79, 153; *п.* 60
 Самогітія 143
 Сандомир, м. 16, 135
 Сандомирська земля 61
 Свята гора див. Афон
 Священна Римська імперія *п.* 2, 122
 Семеновичі, с. 178
 Сениця Литовська, с. 54
 Серадська земля 61
 Сербія 10, 72
 Сербська, вул. *п.* 67
 Серет, м. 35
 Сілезія 176
 Сіль, м. 155
 Сірія 72
 Сіцилія *п.* 128
 Скала Подільська, м. 102
 Скварява, с. 47
 Склавонія 5

- Скулин, с. 135
 Скшинно, м. 79
 Слапа, м. 59
 Словаччина *п.* 26, 122
 Слонім, м. 106
 Слускія, ставок 54
 Слуцьк, м. 81, 102
 Смоленськ, м. 143
 Смотрицький повіт 61
 Снятин, м. 35
 Сосновичі, с. 85
 Спас, с. *п.* 99
 Спиш, обл. 76; *п.* 24
 Сполето, м. 62
 Ставчани, с. 99
 Старий Рим див. Рим
 Старий Самбір, м. 154
 Старосамбірський район *п.* 99
 Стир, р. 111
 Стрижовець, с. 64
 Стрий, м. 151
 Стрихів, с. 135
 Стронятин, с. 47
 Судовниця, р. 44
 Східна Європа *п.* 32
 Сянок, м. 33, 90, 147
 Сяноцька земля *п.* 191
- Тарговисько, с. 46
 Тарнів, м. 59; *п.* 115
 Тарчин, м. 54
 Татарія 178
 Теробовля, м. 33
 Тикоцин, м. 59
 Тинець, м. 66
 Трансільванія *п.* 10
 Тридент, м. 72
 Трір, м. *п.* 2
 Троя, м. 160
 Турецьке царство див. Туреччина
 Туреччина (Турецьке царство) 170;
п. 226
 Турів, м. *п.* 80
- Угорщина 10, 46, 53, 54, 76, 158;
п. 23, 36
 Ужгород, м. *п.* 198
- Україна 7, 59, 86, 170, 171, 175, 177;
п. 47, 56, 80, 87, 116, 150, 151, 152,
 174, 186, 192, 204, 205, 214, 225, 230,
 233, 234, 235
 Унятичі, с. 99
 Устя, с. 61
- Фастів, м. 178; *п.* 236
 Фельтре, м. 62
 Фельштин, с. 97
 Феррарі, м. 50
 Флоренція, м. 50, 51
 Фульда, м. 142
- Халч, м. 104
 Ходорівський повіт 91
 Холм, м. 61, 85, 163
 Холмська Русь *п.* 69, 134
 Холмське староство 64
 Хорватія 10
 Хотин, м. 35, 175; *п.* 224
 Хроптова, с. 61
 Хупків, с. 89
- Цецора, м. *п.* 210
- Ченстохова, м. 127
 Черкаси, м. 133
 Черкаси, с. 99
 Чернівці, м. 35
 Чехія, 5
 Чешин, с. 64
 Чируч, с. 61
 Чишки, с. 99
 Чорне море 170
 Чорнокозинці, м. 61
 Чорнушовичі, с. 99
- Швеція 118, 126, 142
 Щебрешин, м. 46; *п.* 53
- Щебрешинський округ 46
- Яворів, м. 150
 Янів (над Бугом), с. 135
 Японія 135
 Ярослав, м. 69, 71, 72, 74, 135; *п.* 85,
 97, 119

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ДОКУМЕНТИ	11
НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ	239
Примітки	239
Список скорочень	256
Словник застарілих та рідковживаних слів	257
Умовні скорочення використаних джерел	266
Іменний покажчик	269
Географічний покажчик	283

НАУЧНОЕ ИЗДАНИЕ

Академия наук Украинской ССР
ИНСТИТУТ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ
УССР В г. ЛЬВОВЕ

БОРЬБА ЮГО-ЗАПАДНОЙ РУСИ И УКРАИНЫ ПРОТИВ ЭКСПАНСИИ ВАТИКАНА И УНИИ (X — начало XVII в.)

Составители

*ГРЫНИВ Евгений Андреевич, ГРАБОВЕЦКИЙ Богдан Владимирович,
ЕДЛИНСКАЯ Ульяна Ярославовна, КРЫСА Богдана Семеновна,
ЦАРЕВА Наталия Николаевна, ЯКОВЕНКО Владимир Максимович,
ЯКОВЕНКО Сергей Григорьевич*

Редакционная коллегия:

Е. А. Грынив (ответственный редактор) и др.

Киев, издательство «Наукова думка»

На украинском языке

Оформлення художника *Е. І. Муштенка*. Художній редактор *С. П. Квіт-ка*. Технічний редактор *Г. М. Ковальова*. Коректори *З. А. Єрохіна*, *І. В. Кривошеїна*

ІБ № 9506

Здано до набору 02.02.88. Підп. до друку 06.10.88. БФ 01131. Формат 60×90/16.
Папір друк. № 1. Літ. гарн. Вис. друк. Ум.-друк. арк. 18,0. Ум. фарбо-відб. 18,0.
Обл. вид. арк. 21,24. Тираж 1720 пр. Зам. 8-585. Ціна 1 крб. 40 к.

Видавництво «Наукова думка». 252601 Київ 4, вул. Репіна, 3.

Надруковано з матриць Книжкової ф-ки ім. М. В. Фрунзе, 310057
Харків 57, вул. Донець-Захаржевського, 6/8 в Київській книжковій друкарні
наукової книги, 252004 Київ 4, вул. Репіна, 4. Зам. 8-857.

941

B-23